Viktoras
Ašmenskas

KGB spąstuose

LIETUVOS YPATINGASIS ARCHYVAS
F. K 1 Ap. SPT 1 B 41222/K-181-A
Tikra
Skyriaus vedėjas

Viktoras
Ašmenskas

KGB spąstuose

Vilnius, 2006

UDK 327.8(474.5)
Aš-15

Knygą spaudai parengė autorius
Grafinis dizainas Eugenijos Miesčionaitienės

Knygos leidimą parėmė
Lietuvos gyventojų genocido tyrimo centro
Šalpos fondas

Autorius *kuo nuoširdžiausiai dėkoja visiems, padėjusiems parengti ir išleisti šią knygą*

ISBN 9955-665-82-3
© Viktoras Ašmenskas, 2006

Įvadas

1946 m. rugpjūčio 8 d. į LSSR kalėjimo 36 kamerą buvo atvestas 20-metis jaunuolis. Tai buvęs KGB kulto skyriaus darbuotojas, karininkas (tačiau be antpečių), KGB jaunesnysis leitenantas Antanas Šilius. Teko arčiau su juo susipažinti. Jis papasakojo trumpą savo gyvenimo istoriją, o vėliau KGB archyvuose susipažinau su šia byla išsamiau.

1946 m. rugsėjo 13 d. Vilniaus karo tribunolas nuteisė:

KGB jaunesnįjį leitenantą Antaną Šilių - mirties bausme,

KGB jaunesnįjį leitenantą Petrą Brazauską - mirties bausme,

studentę Anastaziją Kanoverskytę - mirties bausme,

KGB jaunesnįjį leitenantą Raimundą Jablonskį - dešimčiai metų laisvės atėmimo,

poetę Stasę Niūniavaitę - dešimčiai metų laisvės atėmimo.

Poetą Paulių Drevinį - išteisino.

TSRS karo tribunolas Maskvoje Vilniaus karo tribunolo nuosprendį mirties bausmę A. Kanoverskytei pakeitė 20-čia metų katorgos.

A. Šilius puikiai prisiminė Lietuvos nepriklausomybės laikus, klastingą rusų okupaciją 1940-aisiais, karo pradžią, tautos sukilimą, žvėriškas lietuvių žudynes Rainių miškelyje netoli Telšių, vokiečių okupaciją, antrosios sovietų okupacijos pradžią 1944-aisiais, tautos sūnų kovas už Lietuvos nepriklausomybę.

Reikėjo apsispręsti - eiti koja kojon su okupantais ar ieškoti būdų priešintis jų tikslams. Pasipriešinimas galėjo būti pasyvus arba ginkluotas - kova partizanų eilėse, atsisakymas tarnauti bolševikų kariuomenėje, antisovietinės propagandos platinimas.

Dėl užsienio propagandos (Anglijos „BBC" ir „Amerikos balsas") buvo laukiama greito bolševikų okupacijos žlugimo. A. Šilius, kaip ir daugelis kitų, tikėjo šia propaganda ir nenorėdamas stoti į rusų kariuomenę pasitaikius progai įstojo į NKVD karo mokyklą Vilniuje.

Prieš pat Naujuosius 1945 metus A. Šiliui buvo suteiktas leitenanto laipsnis, jis buvo paskirtas dirbti į KGB centro kulto skyrių. Šiam skyriui vadovavo vyr. ltn. Juozas Petkevičius. Antanui buvo pavesta tvarkyti senas bylas, jas rūšiuoti ir siūti, taip pat saugoti KGB užverbuotų žmonių bylas. Čia A. Šilius galėjo susipažinti su KGB darbais, taip pat ir su užverbuotų tautiečių biografijomis.

A. Šilius apsigyveno Vilniuje kartu su savo bendrakursiu Petru Brazausku, dirbusiu KGB tardymo skyriuje vertėju. Jie itin artimai susibičiuliavo, keitėsi nuomonėmis apie ateities Lietuvą, informacija apie pogrindžio kovas. A. Šilius artimai bendravo ir su bendrakursiu KGB jaunesniuoju leitenantu Raimundu Jablonskiu.

KGB archyvuose radęs kulto skyriaus verbuotojų sąrašus, juos pagrobė ir perdavė Telšių kunigų seminarijos rektoriui prof. B. Baliukui. Be kita ko, Antanas Šilius apie gresiantį pavojų pats asmeniškai perspėjo daugelį kunigų, per Niūniavaitę - poetą Drevinį ir Telšių vyskupą Borisevičių.

J. ltn. P. Brazauskas įspėjo A. Šilių, kad šiuos jo veiksmus greit išsiaiškins, ir davė suprasti, kad jam reikia skubiai pašalinti savo viršininką ir trauktis pas partizanus.

Pavojaus akivaizdoje A. Šilius, matant A. Kanoverskytei, 1945 m. Užgavėnių vakarą nužudo savo viršininką J. Petkevičių, o kūną paslepia. Paskui mėgina paslėpti savo veiksmų pėdsakus - KGB rūmuose parengia J. Petkevičiaus komandiruotės dokumentus rytojaus dieną vykti į Kauną kur šis kartu su Maskvos atstovais turėtų rengti prof. J. Gustos suėmimo projektą. Tačiau nespėjo - tą patį vakarą Antanas Šilius buvo suimtas.

Kai kurių žmonių nuomone, A. Šiliaus negalima laikyti lietuvių tautos pasipriešinimo dalyviu, nes jis esą neturėjo ryšių su partizanais, bet aš manau, kad A. Šilius visiškai užsitarnavo patrioto vardą nes:

1) vos gavęs jaunesniojo leitenanto laipsnį, netoli tėviškės susitiko su partizanais - vaikystės draugais, kurie palinkėjo jam sėkmės antisovietinėje veikloje.

2) A. Šilius artimai bendravo su pogrindžio veikėju, buvusiu Žagarės miestelio policijos viršininku.

3) A. Šilius veikė savarankiškai pranešdamas kunigams, P. Dreviniui ir kitiems apie jiems gresiantį pavojų.

J. Petkevičių nužudė ne savo malonumui, bet priešindamasis blogiui (toks jo paskutinis žodis karo tribunolo metu).

Mano nuomone, tegu Antano Šiliaus ir jo bendrabylių darbus vertina patys skaitytojai.

Viktoras Ašmenskas, 2005 m. spalio 6 d.

Lietuva praranda nepriklausomybę

1914 metais prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui susidarė palankios sąlygos atsikratyti Rusijos imperijos vergijos jungo, o 1917 m. Didžiajam Lietuvos seimui - siekti nepriklausomybės. 1918 m. buvo sudaryta Tautos taryba, kuri vasario 16 dieną paskelbė Lietuvos nepriklausomybę. Tautos pakviesti savanoriai 1919-1923 m. kovėsi keliuose frontuose su bermontininkais, bolševikais, lenkais, 1923 m. - su prancūzais Klaipėdoje.

Per minėtą laikotarpį bermontininkai ir bolševikai buvo sumušti, lenkai prie Širvintų ir Giedraičių gerokai aplamdyti. Tačiau jie tebeturėjo karinės jėgos persvarą ir mes, nuolaidžiaudami Santarvės misijai, turėjome nusileisti ir prieš savo valią palikti lenkams Vilnių, Ašmeną, Lydą, Gardiną ir jų apylinkes. Lenkija okupavo taip pat ir Vilniaus kraštą. Jo sugrąžinimo teko laukti net porą dešimtmečių. 1923 m., susiklosčius palankiai politinei situacijai, mūsų kariai savanoriai išvadavo 500 metų vergavusį Klaipėdos kraštą. Mes priartėjome ir įsitvirtinome Baltijos pajūryje.

Lietuvių tauta, patyrusi daug svetimųjų skriaudų, pradėjo kurti savo nepriklausomą valstybę, stiprinti jos galią, ugdyti patriotine dvasia. Susiformavo visos valstybingumo institucijos. Pradėjo plisti tautinė kultūra, įvestas piniginis vienetas - litas, kuris tvirta valiuta išliko iki pat bolševikų okupacijos. Kūrėsi pramonė, plėtojosi verslai, suklestėjo žemės ūkis. Steigėsi aukštosios mokyklos, universitetai, mokslas tapo visiems prieinamas. Tautinės mažumos gyveno taip pat kaip ir lietuviai. Gyvenimo sąlygos gerėjo. Tautos savanoriai kūrėjai nebuvo užmiršti - jie nemokamai gavo žemės. Vyriausybė stengėsi jiems padėti, skirdama statyboms miško. Paskutiniais savo laisvės metais išgirdome šūkius - pastatykime mūrinę Lietuvą. Naujai įsteigti Žemės ūkio rūmai visokeriopai rėmė tuos ūkininkus, kurie norėjo įsigyti geros veislės gyvulių, geresnės veislės grūdų, skatino linininkystę, prie savo sodybų veisti sodus, pagerinti pievas, plėsti cukrinių runkelių plotus. Plėtojamas ūkis - statomi cukraus, linų fabrikai, mėsos kombinatai. Ūkininkai mylėjo savo žemę, gerbė nuosavybę. Už

mūrinę statybą skiriamos negrąžinamos pašalpos. Išaugo grūdų elevatoriai, „Lietūkis", bankai.

Pasaulinė ekonomikos krizė paveikė ir Lietuvą tačiau vyriausybė išsikapstė - mes ir vėl savo užsispyrimu atkakliai kopėme aukštyn, ūkiuose atsirado olandų veislės juodmargės ir danų žalosios pieningos karvės, kūrėsi pieninės ir „Pieno centras", „Maistas" ir kitos įmonės.

Lietuvoje buvo nutiestas plentas Kaunas-Klaipėda, pastatyti pirmieji geležinkeliai Šeštokai-Marijampolė-Kazlų Rūda ir Telšiai-Kretinga. Išsiplėtė miškų pramonė: Viešvilės lentpjūvė (100 tūkst. kub. m medienos per metus), degtukų fabrikas Vilijampolėje, popieriaus fabrikas Petrašiūnuose.

Įvestas privalomas mokslas iki 6 skyrių, karinis parengimas gimnazijose, specialiosiose vidurinėse mokyklose, visuotinė karinė prievolė (kuri davė puikių savanorių tolesnėms kovoms). Karo mokyklose mokomi kariūnai aspirantai. Tai tėvynės meilės kalvė ir drausmės pažinimo raidynas. Paskutiniu metu kariuomenė buvo perginkluota naujausiais ginklais: inžinerijos daliniai aprūpinti lengvaisiais ginklais, karo aviacija įsigijo naujų naikintuvų, priešlėktuvinės technikos, išaugo Linkaičių ginklų gamybos kompleksas. Kiekvienas jaunuolis jautė pasididžiavimą, kad gali tarnauti kariuomenėje. Kai kurie specialistai buvo rengiami užsienio karo akademijose, buvo pastebimas tautos moralinis, dvasinis, materialinis, tautinis ir mokslinis pakilimas.

Deja, visa tai, kas buvo pasiekta per 20 nepriklausomybės metų, pasirašius Molotovo-Ribentropo paktą, pateko į kruvinų įvykių srautą. Slaptasis pakto protokolas davė pretekstą įžengti į Lietuvą. Bolševikai rodydami „gerą valią" grąžino Lietuvai jos amžinąją sostinę Vilnių ir uždėjo tautai geležinius pančius. Tauta, netekusi savo širdies, dainavusi „Ei, pasauli, mes be Vilniaus nenurimsim", turėjo „patikėti" bolševikų pažadais: „Jūs liekate savarankiška nepriklausoma valstybe kaip lygi tarp lygių".

1940 m., bolševikams vos įžengus į Lietuvą ir dar neįteisinus Lietuvos prisijungimo, tauta pajuto smurtą, nusivylimą apgavystę. Bolševikai dar prieš Seimo rinkimus, norėdami įvaryti baimės, suėmė daugiau kaip 2 000 geriausių tėvynės sūnų, mūsų tautos šviesuolių.

Parsidavėlių suklaidinta tauta balsavo už naujojo Seimo kandidatus, kurie važiavo į Maskvą prašyti, kad Lietuvą priimtų į TSRS tautų broliškų respublikų eiles kaip lygiateisę respubliką.

Taip Lietuva neteko savarankiškumo. Lietuvą užplūsta NKVD, NKGB, profsąjungų, įmonių, gamyklų, įstaigų, komisariatų darbuotojai, patarėjai, kurie perima visą valdžią. Mūsų valdžios vyrai telieka tik „klapčiukai". Maskva sudaro tautos genocido - tautos naikinimo planus, o aukas jiems parenka mūsų vadovai, tiksliau, jų sudarytas genocido komitetas, kurio narius pavadino svečiais. Prasideda tautiečių - mokytojų, karininkų, šaulių, tautininkų, policininkų, partijų narių, visuomenės veikėjų ir kitų areštai, jie be teismo grūdami į kalėjimus, tremiami į Sibirą.

Nuvertintas mūsų litas, žlugdoma ekonomika. Lietuvos valstybės įstatymai keičiami RSFSR baudžiamojo kodekso įstatymais. Mūsų valstiečiams taikomi svetimos valstybės įstatymai.

Kiekvienas lietuvis tampa potencialiu bolševikų priešu. Ūkininkas, samdęs darbininkus, apšaukiamas buože - išnaudotoju. Visos buvusios partinės organizacijos yra už įstatymo ribų.

Nė vienas negalėjo būti pasyvus tuo metu, kai šalis sruvo krauju. Tauta, ypač jaunimas, negalėjo ramiai žiūrėti į draskomą Lietuvą, kankinamus tėvus, dukras, seseris, brolius, senelius ir vaikus. Sukandusi dantis, tauta laukė patogaus momento, būrėsi į slaptus būrelius mokyklose, universitetuose ir kantriai laukė ženklo sukilti, bet kokia kaina išsivaduoti iš nelaisvės nasrų, nuo nepakeliamos mokesčių naštos, baimės dėl rytojaus. Žmonės slaptai platino nelegalią literatūrą, visus drąsino žūtbūtinei kovai, kaupė ginklus.

1941 m. birželio 22-28 d. sukilimas

1939 m. lapkritį Berlyne įsikuria „Lietuvos aktyvistų frontas" - LAF. Kaune, Vilniuje taip pat steigėsi LAF, nelegalios pogrindžio organizacijos. Vilniuje veikia LAF karinis štabas. Tautos pasiuntiniai iš Vakarų ir Lietuvos keičiasi naujausiomis politinėmis pasaulio žiniomis. Salyje jaučiamas parako kvapas. Žinios iš Vakarų puoselėja viltį, kad greitai kils karas tarp bolševikų ir Vokietijos, o tai sudarytų sąlygas vėl atgauti nepriklausomybę. Visos pogrindžio karinės ir politinės organizacijos jungiasi prie sukilimo vadovybės - LAF.

Pagaliau 1941 m. birželio 22 d. rytą vokiečiai, be išankstinio perspėjimo, visu frontu puola bolševikus, vos prašvitus bombarduoja Kauną, Panevėžį, Šiaulius. Lietuvos tauta, išgirdusi pirmųjų bombų sprogimus, sukyla, pradeda grupuotis, buriasi į būrius ir laukia įsakymo. Tik kitos dienos rytą paskelbia pasauliui, kad tauta sukilo. Nepaisant to, kad Lietuvos karinis štabas karo išvakarėse buvo suimtas, Kauno LAF prisiėmė atsakomybę ir veikdama Lietuvos vardu paskelbė, kad atstatoma Lietuvos nepriklausomybė. Suformavo laikinąją Lietuvos vyriausybę, kuri šiek tiek skyrėsi nuo anksčiau numatytos ir suderintos su Berlynu, nes dalis vyriausybės narių buvo areštuoti, o vyriausybės vadovų Škirpos ir Raštikio neišleido vokiečiai. Tačiau vyriausybė buvo suformuota ir tučtuojau pradėjo vykdyti savo funkcijas. Į vyriausybines įstaigas buvo pakviesti visi ankstesnieji tarnautojai (tie, kurie nebuvo išvežti ar įkalinti). Visos teisėtvarkos funkcijos bematant buvo atkurtos, tarnautojai pradėjo eiti savo pareigas. Valsčiuose ir apskrityse pradėjo funkcionuoti savivaldybės. Sukilėliai-partizanai užėmė visas valstybines įstaigas. Buvo perimta valstybės kontrolėn mažmeninė ir maisto prekyba, taip užtikrinant gyventojų aprūpinimą būtinomis prekėmis.

Sukilėliai patys apsiginkluoja ir perima kaimų, miestelių, miestų apsaugą, izoliuoja nesuspėjusius pasitraukti mažus Raudonosios armijos būrius.

Birželio 23 d. 9 val. per radiją ne tik Lietuva, bet ir pasaulis sužinojo, kad Lietuvos prisijungimas prie TSRS buvo tik farsas. Tauta bu-

vo apgauta, išniekinta ir pavergta.

Sukilimui paaukota daugiau kaip 4 000 gyvybių, dalis jų buvo Raudonosios armijos - NKVD sukeltos masinės žudynės Pravieniškėse, Rainių miškelyje, Juodupėje, Panevėžyje, Červenėje ir kt. Sukilimui padėjo ir mūsų lietuviško 29-ojo korpuso kariai, sukilo Pabradės, Varėnos poligonai. Masiniai karininkų areštai prieš pat karą parengė dirvą sėkmingiausiam kariškių sukilimui.

Kai kur pasigirsta tendencingų pareiškimų, kad lietuviai sukilėliai-partizanai neva naikino žydų tautybės žmones. Tai įžūliausia netiesa. LAF vadovai ir sukilėliai atsiriboja nuo tokių pareiškimų.

Vokiečių okupacija

1941 m. birželio 23 d. Lietuva, paskelbusi Nepriklausomybę, atkūrusi savo tautos valstybingumą ir atsikračiusi raudonojo teroro, džiaugėsi, kad pamažu galės užgydyti tautos žaizdas ir laisvai kurti savo ateitį.

Deja, praėjus vos 6 savaitėms po nepriklausomybės paskelbimo, vokiečiai išvaikė mūsų laikinąją vyriausybę, pamynė po kojom iškovotą laisvę ir įkūrė OSTLAND'ą. Lietuviams pasiūlyta būti tik jų tarnais - paklusniais „klapčiukais".

Vokiečiai palaipsniui pradeda spausti gyventojus - didinamos duoklės, reikalaujama siųsti žmones į Vokietiją darbams gamyklose, fabrikuose, ūkiuose. Už tai žadama Lietuvai užmokėti pagal jos indėlį kuriant Naująją Europą pasibaigus karui.

Iš pradžių buvo galvojama, kad iš buvusios Lietuvos kariuomenės bus suformuotas naujos Lietuvos kariuomenės branduolys, kad tai bus užuomazga būsimos kadrinės kariuomenės, kuri bus dislokuota Lietuvos teritorijoje, ir jos funkcijos bus užtikrinti Lietuvos valstybingumą. Tačiau vokiečiai savisaugos dalinius išsiuntė į Rusijos teritoriją ginti jų interesų, t. y. žūti už Didįjį Reichą. Kartu pradėta slopinti lietuvių kultūrą: 1943 m. uždaryti Vilniaus ir Kauno universitetai, į Štuthofą ištremti 46 Lietuvos patriotai - žinomi Lietuvos visuomeniniai veikėjai. Lietuvoje mėginta organizuoti SS dalinius.

Tautoje pradėjo reikštis pasipriešinimas vokiečių okupacijai: ėmė kurtis įvairios nelegalios organizacijos - Lietuvos frontas (LF), Lietuvos laisvės kovotojų sąjunga - LLKS ir kt. Šių pogrindžio organizacijų tikslas - žadinti tautą priešintis okupantams. Vokiečiai mėgino grasinti lietuviams, juos gaudydavo darbams Vokietijoje.

Vokiečiai, naikindami žydų tautą dalį savo kaltės norėjo primesti mūsų tautai. Reikia pripažinti, kad Lietuvoje, kaip ir kitose pasaulio šalyse, atsirado pavienių išsigimėlių, kurie pakluso vokiečiams, tikėdamiesi pralobti, prisiplėšti svetimo turto ar veltui išgerti ir taip užtraukdami gėdą visai lietuvių tautai.

Tautos pasipriešinimas vokiečiams augo kartu su didėjančiomis represijomis. Gal vokiečių tautos nederėtų kaltinti už Hitlerio sukurtas dujų kameras. Rudmarškiniai, sėdėdami šiltuose užnugario kraštuose, nematydami karo vargų, kraujo, kaskart įžūlėjo, darėsi žvėriškesni (karo padariniai nerodė pagerėjimo frontuose). Dar 1943 m. jie didžiavosi Didžiosios Vokietijos pergale, jos didybe, planavo OSTLANDĄ GERMANIZUOTI, mūsų tautą norėjo nublokšti toliau į Rytus, kur daugiau erdvės, o tuos, kurie bus nepalankūs vokiečiams, ištremti už jos ribų, o į jų vietas įkelti kolonistus iš Vokietijos.

Visa tai matėme mes, vyresnės kartos žmonės, matė tai ir auganti jaunoji karta, kuri jau rengėsi pakeisti mus. Todėl nauju okupantu niekas nesidžiaugė.

Vokiečių invazijos saulėlydis

1943 m. sausio 10-vasario 2 d. Stalingrado kautynės palaužė hitlerinės armijos galią jos didybę ir siekimą kurti Naująją Europą pagal šūkį - ten, kur kada nors vokiečių kareivis paliko savo bato pėdsakus, turi būti Didžiojo Reicho nuosavybė ar bent jo įtaka. Visi gyventojai, nepaklusę hitlerinei politikai, turėjo būti iškeldinti iš jų gimtųjų vietų, o vietoj jų apgyvendinti vokiečių rasės žmones.

Sutriuškinus vokiečių kariaunos maršalo Pauliaus armiją, kiti daliniai tvarkingai traukėsi į savo „faterlandą" pakeliui palikdami gaisrų pašvaistes. Frontas greitai artėjo prie Lietuvos - šalies, kuri savo

kailiu jau buvo pajutusi ir išgyvenusi bolševikinės santvarkos baisybes dar prieš rinkimus, vykdomus pirmųjų Lietuvos inteligentų, ar vėliau surengtą pompastišką seimo rinkimų farsą ir „džiaugsmingą" Lietuvos prisijungimą prie TSRS „brolišků" respublikų.

Antroji sovietų okupacija

1944 metais Sovietų armija, Amerikos atpenėta, apginkluota, papuošta blizgančiais antpečiais, strimgalviais braunasi į Lietuvą. Tuoj po pirmųjų dalinių žygiuoja „Smerč" būriai, kurie lietuviškų išdavikų padedami be gailesčio suiminėja ir žudo buvusius karininkus, šaulius, mokytojus, tautininkus, ūkininkus. Jiems nereikia teismo. Paskui „Smerč" skuba NKVD, kurie ieško sovietinės santvarkos kenkėjų ir jų sėbrų. Neatsilieka ir KGB struktūros. Kraštą užpuola iš Maskvos siųsti KGB, profsąjungų patarėjai ir kitokie specialistai. Į valdžios postus sėda kitataučiai atėjūnai, svieto perėjūnai. Į valdžios viršūnes „vietos" žmonės kelia mažaraščius, prasigėrusius padlaižius, o jų „pavaduotojai" vykdo visą tvarką ir daro savąją politiką. Jiems tautos kultūra, ateitis visai nesvarbu. Jie besąlygiškai vykdo visus sovietų valdžios pavedimus. Svarbiausias tikslas - naudojant smurtą sunaikinti visus tuos, kurie trukdo įgyvendinti tautos genocidą.

Šioms funkcijoms įgyvendinti sukurtos baudžiamosios struktūros, KGB, NKVD, NKGB, prokuratūros, kariuomenė, teismai, ypatingosios komisijos (OSO), kurios priima sprendimus nedalyvaujant nei liudininkams, nei teisiamajam, neturint įrodymų.

Sovietams vėl okupavus Lietuvą, prasidėjo tautos kančios. Nusistovėjus frontui Žemaitijoje, Suvalkijoje, pafrontės gyventojams pasidarė nesaugu. Gyventojai buvo perkelti toliau nuo fronto linijos, kariuomenė pradėjo plėšikauti. Be to, sovietai, visai nesiskaitydami su teisės normomis, tik okupavę Lietuvą paskelbė jaunų vyrų mobilizaciją. Tačiau į sovietų kariuomenę niekas nenorėjo eiti ir guldyti galvas už bolševikų, kaip pasaulinės blogio imperijos, interesus. Tada šaukiamuosius pradėjo gaudyti ir jėga varyti į karinius komisariatus. Jau pats faktas - atsisakyti tarnauti Raudonojoje armijoje - buvo viena iš

pasipriešinimo formų. Vyrai buvo priversti bėgti į miškus, jungtis į būrius ir aktyviai kovoti prieš okupantus. Pereinamuoju laikotarpiu gyventojai sugebėjo įsigyti ginklų, kai kas jų turėjo dar nuo 1941 metų birželio mėnesio sukilimo. Mažesni būreliai pradėjo jungtis į didesnius junginius, kuriuose jaunesnieji partizanai buvo rengiami vadais, puskarininkiais. Teko juos supažindinti su karo technika, ginklais ir kovos strategija. Keliose vietose buvo mėginta surengti išpuolius prieš prispaudėjus, tačiau tai nepasiteisino, nes nors kiek ilgiau išsilaikyti prieš kariuomenę nebuvo galimybių. Svarbiausia partizanai susipažino su karine drausme, kovos statutu. Išsisklaidžius mažais būriais, buvo lengviau slapstytis ir mėtyti pėdas, be to, galima buvo lengviau apsirūpinti maistu.

Vakarai visą laiką kalbėjo, kad okupacija laikina, kad karo baigtis įneš pataisas į pasaulio žemėlapį, viskas grįš į senąsias vėžes. Pasirašant taiką bus siekiama atkurti istorinę tiesą. Visos laisvosios tautos turės tvarkytis savarankiškai. Todėl žmonės šventai tikėjo geresniu gyvenimu, ir tai buvo viena iš priežasčių atkurti savo ginkluotąsias pajėgas. Buvo tikimasi, kad atėjus momentui, partizanai taps Lietuvos kariuomenės branduoliu.

Dalis jaunimo ne savo noru pateko į kariuomenę. Kiti manė, kad įstoję į milicijos ar karo mokyklas bent laikinai išsigelbės nuo fronto baisybių.

Čia ir noriu papasakoti apie jaunuolius, kurie tarnaudami KGB struktūrose pagal išgales, kaip jie suprato, stengėsi padėti artimui, kaimynui, partizanams, skriaudžiamiesiems savo padrąsinimu, paguoda, perspėjimu, kad jiems gresia pavojus. Kai kurie iš jų į KGB struktūras pateko atsitiktiniai, kiti - padedant „tetulėms", dar kiti pasiųsti ten iš kariuomenės kaip pavyzdingi kariai. Bet pirmiausia noriu supažindinti su KGB gudrybėmis, jų darbo metodais, struktūromis, veikla ir apgavystėmis.

KGB veiklos metodai

1917 metais vykstant revoliucijai, Rusijoje represinėms priemonėms įgyvendinti buvo įkurta visos Rusijos ypatingoji komisija. 1922 metais ji buvo pavadinta Valstybine politikos valdyba. Po metų, t. y. 1923 m., ji buvo pertvarkyta į Jungtinę valstybinę politikos valdybą. Nuo 1934 metų visi šie organai buvo įtraukti į TSRS ir sąjunginių respublikų vidaus reikalų komisariatus - NKVD, vėliau NKGB. Kurį laiką jie buvo priskirti prie Ministrų tarybų, vėliau veikė kaip atskiros ministerijos.

Stalinas savo tironijai įgyvendinti pasinaudojo šiomis represinėmis struktūromis. Tačiau vėliau jų vadus Jegorovą, Jagodą ir kt. nužudė. Stalino patikėtinį Beriją sušaudė po Stalino mirties.

1940 m. gruodžio 9 d. įsteigtas karo tribunolas. 1941 m. vasario 4 d. įsaku NKVD padalyta į dvi dalis, į du specializuotus komisariatus - vidaus reikalų ir saugumo. 1940-1941 m. įvykdyto genocido aukų ištremtųjų buvo 27 806 žmonės (A. Anušauskas. Lietuvių tautos sovietinis naikinimas, p. 12).

Iki 1941 m. gegužės 15 d. Lietuvoje (be Vilniaus krašto) buvo užverbuota 3 674 agentai informatoriai, o 1941 m. lapkritį - 3 658 agentūros (A.Anušauskas, ten pat, p. 40).

1940 m. birželio 27 d. panaikinami visi Lietuvos įstatymai, nustojo veikti legalios Lietuvos organizacijos. Jų dokumentai buvo naudojami kaip kaltinimo šaltiniai (A.Anušauskas, ten pat, p. 27).

Labai daug žmonių, pajutę pavojų, perėjo į nelegalų gyvenimą, slapstėsi, pakeitė dokumentus, savo gyvenamąsias vietas ar išėjo tiesiai į mišką.

Gausybė agentų, šantažas, provokacijos apėmė šalį.

Žmonės gyveno baimėje. Vien ištartas žodis, KGB agentų savaip perduotas KGB, MGB NKVD operatyviniams įgaliotiniams, kėlė siaubą ir baimę, nes jau 1940-1941 metais tauta išgyveno KGB struktūrų smurtą, patyčias. Visur viešpatavo melas, neapykanta, užmiršti visi teisės pagrindai. Pas partizanus siunčiami Raudonosios armijos „dezertyrai" - apsimetėliai, išdavikai. Sužeistus partizanus verčia išduoti

savo draugus, ginklo brolius. Kriminalinius plėšikus perrengia partizanų uniformomis ir liepia plėšti taikius ūkininkus, kartais net liepia iššudyti ištisas šeimas, skelbdami, kad tai daro partizanai.

Salyje įsteigiami specialūs moksliniai institutai, kurie ieško naujų būdų, kaip psichologiškai palaužti žmonių dvasią. Kuriamos cheminės medžiagos, kurios paralyžiuoja žmogaus psichiką, paverčia žmogų bevale būtybe, galinčia nesąmoningai vykdyti kito valią, pvz., nužudyti žmogų ir nė nenutuokti, kad daro nusikaltimą. Per savo agentus į vandenį ir maistą įpildavo nuodų, kurie laikinai paralyžiuodavo partizaną, atėjusį pas ūkininką atsigerti vandens ar pavalgyti. Be galo didelis agentų tinklas veikė mokslo įstaigose, kariuomenėje. Dažnai patys agentai net nesuvokdavo, kad teikia žinių KGB struktūroms.

Prasidėjus antrajai okupacijai, mūsų tauta patyrė ypač didžiulių nuostolių: netekome didžiosios dalies inteligentijos, nekaltai represuota dešimtys tūkstančių tautiečių. Be teismo ar kariuomenės teismo nuosprendžiu bei partizanų kovose žuvo dešimtys tūkstančių jaunuolių. Per visų okupacijų laikotarpį Lietuva neteko beveik trečdalio savo tautiečių.

1944 m. liepos 14 d. jau atkurtos NKGB, NKVD represinės struktūros, liepos 23 d. suorganizuoti stribų batalionai. Kovai prieš partizanus rugpjūčio mėn. Lietuvoje dislokuota Vėtravo divizija. Gruodžio 3 d. stribų būriai įkuriami ir valsčiuose (N. Gaškaitė. Pasipriešinimo istorija).

1944 m. rudenį mūsų jaunimą užklupo mobilizacija. Vaikinai turėjo apsispręsti - eiti į Raudonąją armiją ir žūti fronte ar traukti į mišką ir tęsti kovą už Lietuvos laisvę. Daug jaunimo (iš viso daugiau kaip 100 tūkstančių) buvo sugaudyta NKVD kariuomenės ir išsiųsta mirčiai į frontą dalis pasirinko kitą kelią - išėjo į mišką tikėdamiesi, kad karas greitai baigsis, įvyks taikos konferencija ir tautos vėl atgaus nepriklausomybę.

Kai kas mėgino slapstytis namuose, kiti, kad išloštų laiko, stojo į milicijos ar karo mokyklas. Tarp pastarųjų buvo ir knygos veikėjai KGB karo mokyklos jaunesnieji leitenantai Antanas Šilius, Petras Brazauskas ir Raimondas Jablonskis, kurių keliai į šią mokyklą buvo įvairūs.

Viena iš labiausiai KGB sistemos praktikuojamų priemonių - pasinaudojant žmonių moralinėmis arba fizinėmis silpnybėmis, privers-

ti juos savo noru teikti žinias KGB struktūroms apie savo artimųjų veiklą, atskleisti jų įsitikinimus, siekius, tikslus; kartais tardymo metu tardomajam netikėtai išsprūdęs žodelis duodavo progą KGB tardytojui pradėti naują bylą.

Siekdama savo tikslų, KGB tarnyba per pusę savo veiklos amžiaus tobulino, šlifavo, plėtė veiklos metodus, savo institutuose sukūrė griežtą žmonių sekimo struktūrą, į kurią įtraukiami eiliniai žmonės, vyrai, moterys, profesoriai, inžinieriai, dvasininkai ir net vaikai. Žmogus, vykdantis nekaltus KGB pavedimus, kartais nė nenutuokdavo, kokius nusikaltimus jis padaro prieš savo tėvus, vaikus, brolius, artimuosius, tautą, bažnyčią, valstybę.

Savo egzistencijai pateisinti KGB panaudojo šias žmonių verbavimo formas:

1. Tiesioginis, paprastas žmonių užverbavimas, paverčiant juos paklusniais tarnais įkalinimo vietose.

2. Vykdant cenzūrą: tikrinti pašto korespondenciją pavesdavo KGB pareigūnams, o kartais pašto tarnybos darbuotojai turėdavo atrinkti jiems reikalingą korespondenciją ir perduoti KGB pareigūnams. Pasinaudojant rasta kompromituojančia medžiaga, buvo mėginama žmogų įtraukti į „voratinklį", padaryti jį pranešėju informatoriumi.

3. Panaudojant žmogaus silpnąsias puses - gobšumą, meilę moterims, polinkį svaigalams, taip pat pažadais paaukštinti darbe ar pagerinti buitines sąlygas.

4. Žmogui, padariusiam nedidelį politinį ar kriminalinį nusikaltimą, būdavo pasiūloma - kalėjimas arba KGB „pagalba". Ne paslaptis, kad visos ministerijos, įmonės, aukštosios mokyklos, net vaikų darželiai, ligoninės turėjo savo operatyvinius įgaliotinius, kurie kiekvienoje žinyboje turėjo „ausis".

5. KGB savo naudai sumaniai panaudodavo šeimoje ar su kaimynais kilusius kivirčus, intrigas, aistras. Žmogusnenutuokdamas apie padarinius, papasakodavo (net neužverbuotas) KGB pareigūnui tai, ko nereikėtų.

6. Suėmus partizaną arba pogrindžio organizacijos narį, būdavo naudojamas fizinis smurtas. Išgavę neginčijamų, nors ir nedidelių nusikaltimų, mėgindavo įtraukti jį į nuolatinį KGB darbą. Taip buvo pasielgta su prof. Markuliu, buv. VLIK'o atstovu, teisininku Jonu Deks-

niu ir kt. Paėmę į nelaisvę sunkiai sužeistą kovotoją versdavo jį išduoti savo draugus, bunkerius.

Pagrindinis KGB uždavinys - sunaikinti lietuvių tautą. 1940 m. lapkričio 30 d. Lietuvos SSR Aukščiausios Tarybos Prezidiumas paskelbė įsaką „Dėl laikinojo LSSR Baudžiamojo kodekso įstatymų taikymo Lietuvos teritorijoje"(A. Anušauskas, p. 40).

Į kiekvieną lietuvį buvo žiūrima kaip į potencialų priešą, nusikaltėlį. O nukentėjus bent vienam iš šeimos narių, ir likusiems teko iškęsti didžiausias kančias.

Kokios tautos naikinimo priemonės?

Tai RSFR baudžiamojo kodekso įgyvendinimas, bausmės skyrimas atgaline data. Baudžiama už tai, kad buvo karininkas, šaulys, ateitininkas, skautas, priklausė tautininkų, krikščionių demokratų, sionistų ar baltagvardiečių organizacijoms, buvo dvarininkas, stambus ūkininkas, fabrikantas, bankininkas ar dvasininkas.

Mirties bausmės dydis: sušaudymas, laisvės atėmimas darbo pataisos lageriuose ir laisvės apribojimas (trėmimas, be balsavimo teisės).

Už tokius politinius nusikaltimus buvo taikoma daugybė straipsnių:

58-1 a (58-lb) - tėvynės išdavimas;

58-2 - rengimasis sukilimui;

58-8 - teroristiniai aktai;

58-9 - diversija;

58-10-agitacija;

58-11- grupinis dalyvavimas kontrrevoliucinėje organizacijoje;

58-12 - žinojimas ir nepranešimas.

Voratinklių pinklėse

Į tokią padėtį pateko ir jaunuoliai, atsitiktinai pakliuvę į KGB karo mokyklą. Baigę šią mokyklą, jie buvo išmėtyti po Lietuvos apskritis, o kai kurie pateko net į tolimąjį Archangelską.

Jaunesnieji leitenantai Antanas Šilius, Petras Brazauskas buvo palikti Vilniuje ir apsigyveno kartu viename bute. Mokydamiesi jie savo akimis matė tremiamųjų į Sibirą kolonas, areštus, jaunimo gaudynes, gyventojų kančias, išniekintus ir pamestus turgaus aikštėse partizanų kūnus, raudonųjų kareivių žiaurumus ir plėšikavimus. Šiomis nuo-

taikomis dalis KGB karo mokyklos kariūnų dalijosi tarp savęs: įvykių, kuriuos matė savo akimis, atgarsiais; jie matė dokumentus ir sužinojo apie tikrąją KGB struktūrą, užmačias, kėslus ir tikslus, kaip pavergti tautą ir priversti ją tarnauti bolševizmo idėjoms. Pagaliau įsitikino, kad žmogui atimama žodžio laisvė, tikrinama visa korespondencija, uždaryti buvę dienraščiai, o KGB kursuose buvo skiepijama „brolybės-lygybės" sąvokos. Jaunuolių širdyse atgijo laisvės kovų pasakojimai. Įsitikino, kokia didžiulė armija yra slaptųjų agentų, kurie įsibrovę į šeimas, tarp draugų kaip dėlės mito gerų, pasitikinčių, nekaltų žmonių krauju. Šios knygos „KGB spąstuose" vienam iš herojų ir kilo mintis, nors ir laikinai, sutrukdyti tą nepaliaujamą srautą žinių, kurios gaunamos per verbuotus šnipus. Tai buvo Antanas Šilius, kuris dar pernelyg mažai žinojo apie KGB gudrybes ir tikėjosi vien savo jėgomis veikdamas išgabenti iš KGB tvirtovės bent dalį pranešinėtojų-informatorių sąrašų. Rizikuodamas savo gyvybe, per tris mėnesius sugebėjo išgelbėti nemaža žmonių, daugiausia dvasiškių, atitolindamas jų kančias ir perspėdamas apie gresiantį pavojų. Pajutęs artėjančią tragišką atomazgą, pasiryžo paaukoti savo gyvybę vardan geresnės Lietuvos ateities.

KGB jaunesnysis leitenantas Antanas Šilius

Antano Šiliaus jaunystė

Antanas Šilius gimė daugiavaikėje šeimoje Smiltynių k., Telšių apskr. ir valsč., pasiturinčio valstiečio šeimoje: tėvas Antanas Šilius, g. 1894 m., dirbo ūkyje, mirė 1981 m., motina Ona Šilienė, g. 1907 m., gyveno ir dirbo ūkyje, mirė 1965 m.; Antanas Šilius, s. Antano, g. 1926 06 14 (sušaudytas 1946 11 27); sesuo Stasė Šiliūtė, g. 1928 m., mirė Telšiuose 1977 m.; brolis Adolfas Šilius, g. 1930 m., mirė Telšiuose 1947 m.; brolis Petras Šilius, g. 1932 m., gyvena Vilniuje; sesuo Valė Šiliūtė, g. 1935 m., gyvena Telšiuose; brolis Juozas Šilius, g. 1937 m., mirė Telšiuose 1995 m.; sesuo Marytė Šiliūtė, g. 1942 m., gyvena Telšiuose; sesuo Onutė Papiniginienė, g. 1944 m., gyvena Vilniuje.

Šilių šeima baigiantis Antrajam pasauliniam karui (iš kairės): pirmoje eilėje - Vincas, gyv. Telšiuose, Marytė, gyv. Telšių r. Smiltynių k., tėvelis Antanas Šilius, Juozas, mamytė Ona Šilienė, Valė, gyv. Telšiuose, Ona, gyv. Vilniuje; antroje eilėje - Adolfas, Petras, Stanislava.

Antanas Šilius, baigęs Lauksodės pradžios mokyklą, mokslus tęsė Telšių gimnazijoje, kurią baigė 1945 metais. Vaikystėje priklausė „Angelaičių", vėliau jaunųjų tautininkų, o po to ir ateitininkų organizacijoms. Gyvendamas Naujasodžio parapijoje, vėliau Telšiuose, Antanukas lankydavo Telšių bažnyčią ir patarnaudavo mišioms Telšių kunigams: Prialgauskui, Krušui, Juodaičiui, vyskupui Borisevičiui. Antanuko gyvenimui daug įtakos turėjo tėvo brolis - kunigas Budreika bei jo teta Kotryna Šiliūtė, kuri dirbo klebonijoje šeimininke. Antanas Telšiuose gyveno pas tetą.

1940 m. Lietuvą užėmus sovietams, Antanui buvo 14 metų, o 1941 metų birželio 14-ąją tremties dieną jam sukako penkiolika. Antanas matė masinius trėmimus, ašaras žmonių, kurie veltui vaikščiojo apie grotuotus vagonus, saugomus kareivių. Šie įspūdžiai jaunoje Antano širdyje pagimdė pirmuosius neapykantos daigus. Antanas suvokė, kad primesta sovietinė santvarka Lietuvai neša tik nelaimes, ašaras, skurdą. O pamatęs Rainių miškelio tragedijos aukas, įsitikino,

kad bolševikų tikslas - sunaikinti lietuvių tautą. Gimnazijoje, ant tvorų, gatvėse pasirodė mokinių sukurti lapeliai - „Šalin priespaudą". Jis jautė, kad kažkas greitai turi įvykti: žmonės vieni kitiems kalbėjo: „Greitai bus karas"... Po tautos tremties tragedijos, lygiai po savaitės, pasirodė svetimi lėktuvai su kryžiais. Pasinaudodama proga, tauta sukilo prieš pavergėjus. Tai buvo momentas, kada niekas neklausė - tu kairysis ar dešinysis, tarnavęs kariuomenėje ar ne. Tauta išgirdo per radiją, kad atkuriama LAISVA IR NEPRIKLAUSOMA LIETUVA. Himno žodžiai šį kartą jau susiliejo su ašaromis - karininkų, šaulių, mokytojų vadovaujami kūrėsi sukilėlių būriai, kurie ryžtingai ėmė vadovauti atkuriant viešąją tvarką, saugant žmones nuo bėgančių bolševikų savivalės. Greitai užimti visi strateginiai postai, įstaigos, fabrikai, administracinės patalpos ir įkurtos administracinės struktūros. Antanas dar buvo per jaunas išsivadavimo kovoms, bet matė, ką gali nuveikti visa tauta, kai ateina išsivadavimo valanda.

Tačiau džiaugtasi neilgai. Vieną okupantą pakeitė kitas, kuris po pergalingų laimėjimų visą administracinį Lietuvos valdymą pasiėmė į savo rankas. Lietuvių sukurti batalionai - būsimosios nepriklausomos Lietuvos kariai vėliau blaškėsi po Rusijos platybes. Žlugo verbavimas į vokiečių-lietuvių legionus. Bandymai kurti Plechavičiaus armiją taip pat buvo nesėkmingi. Priartėjus sovietų frontui, vokiečiai pasidarė nuolaidesni. Kai sovietai užėmė rytines Lietuvos dalis, vokiečių padedama grupė lietuvių karininkų įkūrė Žemaičių pulką, kuris buvo pirmasis Lietuvos pulkas kovai prieš raudonąjį marą. Telšiuose susitiko A. Šiliaus draugai: Vytautas Grybauskas (g. 1926), Aidas Montrimas (g. 1924), Liudas Urbonas (g. 1922), Jurgis Incevičius, kurie kvietė stoti į lietuvių junginius. Tačiau A. Šilius delsė. Žemaitijoje lydima gaisrų pašvaisčių pasirodė rusų armija. Žmonės, nespėję pasprukti į Vakarus, slapstėsi, keitė savo gyvenamąsias vietas. Rusams užėmus Klaipėdos kraštą, dalis žmonių išsiskubino ten ieškoti prieglobsčio. Deja, raudonųjų siautulys nedavė ramybės ir Klaipėdoje, kariai naikino tautos turtą. 1945 metų pavasarį, dienos metu, suorganizavo „Sibiro pūgą" - kapojo rastas pagalves ir leido pavėjui pūkus, kurie tarsi snaigės užklojo gatves ir kiemus. Rinkdami metalo laužą, mėtė granatas į tekstilės pramonės stakles, kurių vokiečiai nespėjo išsivežti ir paliko uoste.

A. Šilius, 1945 m. pavasarį baigęs gimnaziją, pradėjo galvoti, ką daryti. Tuo metu prasidėjo mobilizacija: gaudė vyrus, kurie mėgino įsidarbinti atgimstančiuose Klaipėdos fabrikuose. Daugelis suimti, kiti pasitraukė į miškus.

Į Smiltynių kaimą pas savo žmonos tėvus atvažiavo iš Vilniaus vienas Lietkoopsąjungos vadovų - Stasys Kalnius. Smiltynių kaime gyveno Alfonso Kruonio (buv. Telšių apskr. viršininko) šeima. A. Šilius matydamas, kad neišvengs mobilizacijos, ir patikėjęs kalbomis, kad viskas greitai baigsis ir Lietuva vėl bus laisva, sugalvojo įstoti į milicijos mokyklą. Tėvo pažįstama apskrities kompartijos darbuotoja Rockienė parašė A. Šiliui gerą charakteristiką. Su ja iš milicijos viršininko iki mokslo metų pradžios gavo pažymėjimą, kad jis yra NKVD darbuotojas.

A. Šilius su šiuo pažymėjimu ne kartą buvo nuvažiavęs į Klaipėdą, kur ir sutiko Alfonsą Kruonį. Sužinojęs, kad A. Šilius yra iš Smiltynių k., A. Kruonis perdavė savo žmonai, gyvenančiai pas tėvus, laišką. Po kiek laiko į Klaipėdą persikėlė ir S.Kalnius. Įsidarbino Klaipėdos vartotojų sąjungos viršininko pavaduotoju.

A. Šilius nuo 1945 m. pavasario iki rudens ne kartą važiavo į Klaipėdą ir atveždavo iš ten įvairių trofėjinių prekių. Klaipėdoje susitikdavo su S. Kalniumi ir A. Kruoniu ir nuveždavo Kalnio žmonai ir seseriai laiškus. Kartą A. Šilius buvo įkliuvęs Kretingoje, bet, laimei, turėjo S. Kalniaus išduotą pažymą kad dirba Klaipėdos vartotojų sąjungos ekspeditoriumi. Tai jį ir išgelbėjo.

Kaip jau minėjau, A. Šilius buvo gavęs gerą kompartijos charakteristiką. Ja ir susidomėjo iš Vilniaus į Telšius atvykę NKGB pareigūnai. Jie čia ieškojo norinčių stoti į NKGB karininkų karo mokyklos keturių mėnesių kursus.

Iš Kruonio ir Kalnio A. Šilius gaudavo pogrindžio spaudos, iš kurios sužinojo, kad karas greitai baigsis, kad Pasaulinėje taikos konferencijoje būtinai bus atkurtas teisingumas ir pasaulis pripažins prieškario Lietuvos teises būti laisva tarp kitų pasaulio tautų. Taip nusiteikęs A. Šilius sutiko įstoti į NKGB karo mokyklą.

Dar 1941 m. pavasarį A. Šilius susipažino su Zenonu Žilevičiumi, kuris Telšiuose dirbo vietos draudimo įstaigoje, o vokiečių okupacijos metais - Telšių geležinkelio policijoje. Jie papasakojo viens kitam apie

savo darbą, savo priešiškumą sovietų santvarkai ir abu tikėjosi greitai subyrėsiant sovietų valdžią.

Z. Žilevičius pajutęs, kad gresia areštas, perėjo į nelegalų gyvenimą, jsikurdamas pas savo giminaičius Rubežaičių k. A. Šilius dažnai jį lankydavo. Antanas jam papasakojo, kad nepakęsdamas bolševikinės santvarkos Telšių-Kretingos geležinkelio ruože mėgino įvykdyti geležinkelio diversiją, o norėdamas išvengti mobilizacijos ir išsiuntimo į frontą sutiko mokytis NKGB karo mokyklos kelių mėnesių kursuose, kuriuos baigęs taptų NKGB karininku. A. Šilius manė, kad taip galės išlaukti pusę metų, o vėliau pagal aplinkybes gyventi neišduodamas tėvynės, nenusižengdamas savo sąžinei. Jis net parodė Z. Žilevičiui NKGB išduotą laikinąjį pažymėjimą. Z. Žilevičius abejojo, ar jo pasirinktas sprendimas tinkamas. „Geriau eitum tiesiai į mišką pas partizanus", - pasakė jis.

A. Šilius paskutinį kartą matė Z. Žilevičių jau gavęs NKGB jaunesniojo leitenanto laipsnį, grįžęs atostogų į tėviškę 1945 m. gruodžio 25 d. per Kalėdas. Tik vėliau A. Šilius sužinojo, kad Z. Žilevičius buvo areštuotas 1945 m. gruodžio 31 dieną.

1945 m. rudenį Antanas išvažiavo į Vilnių, kur prasidėjo jo naujas kelias. „Paslaptingumo" iš anksto jis neįsivaizdavo.

A. Šilius KGB karo mokykloje

Antanas Šilius, kaip minėjau, iš pradžių mėgino stoti į milicijos mokyklą. Taigi nuėjo pas Telšių apskr. milicijos viršininką. Tėvo gera pažįstama, dirbanti apskrities partijos komitete, parašė A. Šiliui gerą charakteristiką ir visus dokumentus atidavė į kadrų skyrių. Tačiau gyvenimas netikėtai susiklostė kitaip.

Tuo pačiu metu Telšių apskrities KGB viršininkas kpt. Udalovas, rinkdamas kandidatus į KGB darbuotojus, rado kadrų skyriuje puikią jaunuolio charakteristiką ir pasiūlė A. Šiliui važiuoti į Vilniuje rengiamus KGB karininkų kursus, kur mokslas turėjo prasidėti rugpjūčio mėnesį. Sveikatos tikrinimo komisija nustatė, kad A. Šiliaus sveikata atitinka nustatytus reikalavimus. A. Šilius neprieštaravo šiam kpt. Udalovo pasiūlymui, nes buvo įsitikinęs, kad sovietų valdžia Lietuvoje netvirta, kad greitu laiku viskas pasikeis, kad padedant Amerikai ir Vakarams politinė bei karinė padėtis labai greitai pasikeis. Nė nema-

nė, kad reikės važiuoti į KGB karo mokyklą, o tuo labiau ją baigti. A. Šilius buvo įsitikinęs, kad ir dirbti KGB struktūrose nereikės. Mobilizacijos jis, aišku, išvengė.

Po komisijos iki rugpjūčio mėn. Antanui buvo išduotas atitinkamas KGB pažymėjimas (B. b. Nr. 41227/3, p. 61).

Vokiečių okupacijos metais Lietuvoje buvo išleista nemažai antitarybinio pobūdžio knygų: „Lietuvos archyvai", „Baisusis siaubas GPU" ir kt. Tai padėjo jaunimui geriau pažinti ir perprasti bolševikų padarytas skriaudas.

Vilniuje A. Šiliui prasidėjo naujas gyvenimas, paremtas karine drausme. Karo mokykloje kursantus suskirstė į atskiras grupes, apgyvendino bendrabutyje ir prasidėjo mokymai. Savo grupėje A. Šilius susidraugavo su kursantu Raimondu Jablonskiu nuo Kavarsko. Jų lovos stovėjo greta. Kaip ir A. Šilius R. Jablonskis buvo labai religingas. Sekmadieniais jie kartu eidavo į bažnyčią, keitėsi nuomonėmis apie gyvenimą, apie sovietų santvarką.

A. Šilius savo gyvenimu KGB karininkų kursuose nebuvo patenkintas. Nenorėjo stoti į komjaunimą, vaikščiojo į bažnyčią, klausėsi kursantų pasakojimų-projektų, kaip jie dirbs baigę kursus, kaip kovos su gaujomis. Kartą pamačius, kaip iš Lukiškių kalėjimo veda kalinius į stotį tremčiai į Sibirą, Antanui suskaudo širdį. Apie tai jis pasakojo kursantams. Kažkuris metė repliką: „Tu nacionalistas, nes protauji kaip nacionalistas".

Artimiausiu A. Šiliaus draugu taip ir liko R. Jablonskis, vėliau susidraugavo ir su P. Brazausku. A. Šilius pasakodavo R. Jablonskiui apie neigiamą požiūrį į NKGB darbą. „Aš nenoriu čia dirbti ir mokytis", - sakė A. Šilius.

R. Jablonskis dažnai irgi reiškė savo nepasitenkinimą. „Mes nekalti, kad taip atsitiko, ateis kita valdžia - gal mūsų ir nepakars" (B. b. Nr. 41227/3, p. 68).

Paskutinį kartą R. Jablonskis matė A. Šilių, kai 1946 m. sausio 15 d. atvažiavo į Vilnių pasiimti drabužių. Jis nakvojo pas A. Šilių. Tuomet šis R. Jablonskiui skundėsi, kad nors baigęs kursus ir buvo paliktas dirbti Centre, Vilniuje, bet savo darbu nepatenkintas. R. Jablonskis taip pat pasiskundė, kad jis negalįs žiūrėti į suimtą žmogų, negalįs pakęsti, kai reikalauja rinkti medžiagą apie kunigus.

Baigus KGB karininkų kursus, visiems kursantams buvo suteiktas jaunesniojo leitenanto laipsnis ir iki gruodžio 25 d. juos paleido keturių dienų atostogų. Visi išsiskirstė į savo tėviškes pas savuosius švęsti šv. Kalėdų. Svarbiausia buvo susitikti su namiškiais, artimaisiais, nors trumpai papasakoti apie darbą, pasirūpinti šiltesniais apatiniais drabužiais, patalyne. Jo draugas R. Jablonskis buvo paskirtas į Kėdainius, kiti - Henrikas Bielinskas - į Klaipėdą. Jonas Bagdonas ir Vytautas Kintautas - į Archangelską ar Murmanską. Petras Brazauskas - į Vilnių. Visi buvo paskirti operatyviniais įgaliotiniais.

Petras Brazauskas paliktas Vilniaus KGB tardymo skyriuje vertėju. A. Šilius Vilniuje paskirtas KGB tardymo 2-ojo skyriaus 2 poskyrio operatyviniu įgaliotiniu. A. Šilius ir P. Brazauskas Vilniuje apsigyveno kartu Ankštojoj g. 12-1 pas šeimininkę Jadvygą Šablinskają,. Dažnai eidavo pasivaikščioti, į kiną, pas P. Brazausko žemietės studentes - Boleslovą Dambrauskaitę ir jos drauges Malviną ir Liną, kurios gyveno klebonijoje, Vytenio g. 4. Taip jiedu susidraugavo.

A. Šilius geru žodžiu prisiminė kursantą H. Bieliauską, kuris anksčiau patarnaudavo Vievio klebonui. Bieliauskas savo buvimą KGB tarnyboje slėpė nuo savo artimųjų. Ne kartą pareiškęs: „Jeigu aš būčiau sužinojęs, kad čia toks darbas, jokiu būdu nebūčiau stojęs". Kartą H. Bieliauskas buvo patekęs į bėdą ir už tai gavo „pasėdėti" daboklėje. Paaiškėjo, kad atostogų metu tėviškėje partizanai miške iš jo atėmė pistoletą, komjaunimo bilietą.

A. Šilius prisimena, kad J. Bagdonas ir V. Kontautas dažnai pareikšdavo antitarybines nuotaikas, neretai pasakodavo antitarybinius anekdotus.

P. Brazauskas, kaip minėjau, irgi reiškė savo nepasitenkinimą darbu. Dirbdamas vertėju, jis pamatė, kokie metodai vartojami tardymo metu, bet guodėsi, kad darbas su agentūra dar bjauresnis. „Kaip galima versti žmogų tikėti tuo, kuo pats netiki?" - sakydavo P. Brazauskas A. Šiliui. Jis dažnai pasakodavo ir antitarybinius anekdotus, diskutuodavo su A. Šiliumi, pranašavo sovietų santvarkos griuvimą. A. Šilius sakydavo: „Nieko nėra amžino ir pastovaus: buvo Napoleonas - dabar nėra, buvo caras - dabar nėra, vadinasi - ir bolševizmo nebus". „Visi karai baigdavosi revoliucijomis, - sakė A. Šilius. - Tad dabar irgi taip bus". Kuriant naują valdžią, iš fašizmo, iš demokrati-

jos, iš bolševizmo bus paimta visa, kas gera, ir sukurta kažkas naujo, geresnio. A. Šilius savo išvedžiojimus paįvairindavo įvairiomis lakiomis fantazijomis. Jųdviejų nuomonės sutapo.

A. Šilius pradėjo dirbti ministerijoje, globojamas KGB vyr. leitenanto Juozo Petkevičiaus. Iš pradžių jam patikėjo naikinti (deginti) nereikalingus dokumentus, susiūti senas bylas ir tik 1946 metų kovo pradžioje Morozovui išvykus į Šiaulius J. Petkevičius perdavė jam 5-ių agentų bylas. Kovo 3 d. kalbėdamas su viena iš jų - Anastazija Kanoverskyte, A. Šilius pasakė, kad jai reiks susitikinėti su juo ir paskyrė jai pasimatymą savo bute trečiadienį, t. y. kovo 3 dieną perspėjęs, kad teks susitikti su jo viršininku vyr. ltn. Petkevičiumi. Būdamas su A. Kanoverskyte, A. Šilius pradėjo ją klausinėti, kada ir kaip ji pateko į KGB pinkles. A. Kanoverskyte pasakė, kada ir kokiomis aplinkybėmis ji buvo priversta pasirašyti pasižadėjimą KGB. Ji pasakė, kad kartą parašė vienam kunigui, buv. gimnazijos kapelionui, antitarybinio turinio laišką kuris pateko į KGB rankas, ir tai buvo pretekstas ją „suvystyti". Po to ji savo „globėjui" pareiškė: „Jokios medžiagos apie draugus aš neduosiu, nes nenoriu ir nemoku dirbti". A. Šilius ją padrąsino: „Jei prieš tave iš tikrųjų daugiau medžiagos nėra, tai gali jokios informacijos neteikti, ir už tai jie tau nieko nepadarys". A. Šilius jai prisipažino, kad NKGB organuose sąžiningai nedirbsiąs, nes negalįs būti ramus ir abejingas matydamas, kai NKGB areštuoja lietuvius, kad negalįs verbuoti žmonių slaptam bendradarbiavimui su KGB. A. Kanoverskyte priminė A. Šiliui jų vasario 28 d. „pasimatymą", kai jis iškvietė A. Kanoverskytę į susitikimą su Morozovu ir pasakė, kad ateityje jai teikti žinių NKGB nereikės. A. Kanoverskyte pagalvojo, kad tai provokacija, bet, sakė, šiandien įsitikinusui, kad jūs esąs tikras lietuvis.

Kaip minėjau, A. Šilius gana atvirai pasakodavo P. Brazauskui apie savo jaunystės pokštus, kartais pagražindamas lyg norėdamas parodyti savo didelį aktyvumą kovoje už Lietuvos Nepriklausomybę, netgi teigė, kad 1945 metais jis palaikė ryšius su gaujų dalyviais - aktyvistais Klaipėdoje.

A. Šilius sakėsi, kad 1945 m. pavasarį mėginęs įvykdyti geležinkelio diversiją ruože Šiauliai-Kretinga, netoli Telšių geležinkelio stoties. Buvo nuversta keletas vagonų su sviestu, tabaku ir kitais produk-

tais. P. Brazauskas pastebėjo, kad „tuo metu fronte prie Klaipėdos iš tikrųjų trūko tabako ir tai, matyt, buvo dėl šio sabotažo".

A. Šilius dar 1944 metais už 1,5 l degtinės iš rusų laikrodininko, tuo metu gyvenusio Broniaus Lukošiūno bute Telšiuose, buvo nupirkęs naganą. Tą naganą A. Šilius parodė Žilevičiui ir Čečiui. Kai gyveno pas savo tetą Kotryną Šiliūtę, laikė jį po čiužiniu. 1945 metais pastebėjo, kad naganas dingo, ir spėjo, kad tai Čečio darbas, kad tai jis tą naganą „pasisavino".

Prieš pradėdamas lankyti KGB karininkų kursus, A. Šilius jau turėjo neigiamą požiūrį į sovietų valdžią, jos santvarką, vadovus. Jis puikiai suprato bolševikinės pabaisos daromas tautai skriaudas: suklastotus rinkimus, surežisuotą Lietuvos prijungimą prie „vyresniojo brolio", nuosavybės teisių laužymą, kai buvo nusavinama senolių palikta žemė, fabrikai, įmonės, griaunami ūkiai, iš verslininkų atimamos gamybos priemonės, išgrobstomos krautuvės, pradėta persekioti bažnyčia. A. Šilius matė Rainių miškelyje nukankintų savo tautiečių išniekintus kūnus, ir jau tada kilo mintis, kad ateis laikas keršyti kraugeriams.

1941 m. birželio 22-28 d. sukilimo metu sušvitus laisvės žiburėliui, penkiolikmetis A. Šilius kartu su kitais jaunuoliais stengėsi kuo nors padėti sukilusiems tautiečiams. Atrodė, kad išsipildys visos tautos viltys, ir vėl džiaugsimės gyvenimu laisvoje Lietuvoje. Deja, vieną okupaciją pakeitė kita. Tiesa, ji šiek tiek skyrėsi nuo buvusiosios. Turėjome šiokią tokią savivaldą: seniūnai, viršaičiai, apskričių viršininkai buvo lyg savi. Atsirado vienas kitas, norėjęs laisvai pralobti, įsivėlęs į žydų genocido aukų žudymą... A. Šilius nenuėjo su jais.

1944 metų rudenį bolševikai vėl pasirodė Žemaitijoje. Žmonės, pamatė, kad su gaisrų pašvaistėmis į Lietuvą vėl grįžo svetimi, kurių tikslas atkeršyti tiems, kurie pakėlė ginklą prieš bolševikus, kurie pasipriešino prie Sedos, kurie buvo priešisnosi 1941 metų birželį.

A. Šilius sugalvojo kaip atkeršyti atėjūnams. Vieną 1945 m. balandžio dieną, pasiėmęs universalų raktą ir laužtuvą, nutarė įvykdyti geležinkelio diversiją ruože Šiauliai-Kretinga, netoli Telšių, nuversti einantį karinį traukinį. Juo buvo gabenama karo amunicija... Operaciją atlikti rengėsi vienas, kad nebūtų liudininkų. Paėjęs geležinkeliu nuo Telšių Plungės link, ištraukė apie 20 bėgvinių ir pradėjo atsukinė-

ti bėgių sandūros varžtus. Atsukęs 5-6 varžtus, pastebėjo, kad iš priešingos pusės artinasi žmogus, tad palikęs savo įrankius pabėgo...

Po poros savaičių A. Šilius sutiko Telšiuose savo pažįstamą Balčiūną, kuris dirbo Telšių geležinkelio stotyje. Pastarasis A. Šiliui ir papasakojo, kad kažkoks diversantas prieš dvi savaites mėgino nuversti nuo bėgių traukinį. Diversantui pabėgus, geležinkelininkas suvokė pavojų ir greitai viską pataisė - sukalė rastais įrankiais bėgvines, susuko varžtus, o rastus įrankius atidavė Telšių geležinkelio policijai. Diversija nepasisekė. A. Šilius savo kaltės Balčiūnui neprisipažino, nepasisakė, kad tai buvo jo darbas. Įvykis taip ir liko neišaiškintas.

A. Šilius KGB tarnyboje

Dirbdamas KGB, A. Šilius greitai suprato, kad nieko gero nerado. Tačiau kartą vyr. ltn. J. Petkevičius jam pavedė nusiųsti KGB agentūros bylas. Čia A. Šilius godžiai skaitė kiekvieną dokumentą pamažu išryškėjo vaizdas, kaip kuriamos naujos bylos prieš piliečius, kurie vienokiu ar kitokiu būdu, kartais net neįtardami ar nesuprasdami yra padarę nedovanotinų klaidų, kurios atsilieps jiems visam gyvenimui.

Iš pradžių A. Šiliui KGB tarnyboje buvo pavesta sudeginti senus KGB juodraščius, atskirus nereikalingus bylų lapus. A. Šilius, pastebėjęs ką nors įdomesnio, tuos lapus kišosi į kišenę, kad namuose turėdamas laiko susipažintų su KGB veikla, jų darbo specifika, organizacijos struktūra, darbo metodais, kurie buvo slepiami po nežinomybės skraiste.

A. Šilius manė, kad dabar jam atsivėrė galimybė sužinoti KGB užmačias - ką KGB numato areštuoti už antitarybinę veiklą kokią turi surinkę medžiagą, kokių siekia tikslų. Be to, A. Šiliui atsirado galimybė pamatyti agentūros bylas, sužinoti slaptus pranešėjus, jų adresus, pranešimų turinį. Dabar išmušė jo veiklos valanda. A. Šilius galėjo perspėti tuos, kuriems grėsė nelaimė, kad pasisaugotų KGB klastos, o kartais ir įspėti, kad tolesnis jų gyvenimo kelias jau nulemtas - belieka pasirengti areštui. Jie turi apsispręsti - gal geriau pereiti į nelegalų gyvenimą pasitraukti į mišką. A. Šilius tai darė savo iniciatyva - jis pasiryžo vykdyti KGB organizacijoje griaunamąją veiklą. Radęs kokios nors naudingos medžiagos, užsirašinėjo savo bloknotėlyje bylose figūruojančius asmenis, kas yra jų pranešėjai. Iš matytų bylų su-

žinojęs, kad KGB struktūrose yra surinkta daug medžiagos prieš Kauno kunigų seminarijos dėstytoją profesorių kun. B. Baliuką, apie jo priešišką Sovietų sąjungai darbą, nutarė važiuoti į Kauną ir perspėti jį apie gresiantį pavojų.

Antanas Šilius prieš suėmimą

Bene didžiausią įspūdį A. Šiliui paliko vaizdas, kai jis pamatė iš Lukiškių kalėjimo į Vilniaus geležinkelio stotį vežamus kalinius. Kaliniai nuskurę ėjo susikabinę eilėmis po penkis, nešdamiesi mažus maisto ryšulėlius, iš abiejų pusių lydimi automatais ginkluotų kareivių su šunimis. Tie be perstojo rėkė: greičiau, neatsilikti - „šire šag, neatstavaj". Voros priekyje ėjo karininkas su naganu rankoje. Žmonių virtinė buvo nusitęsusi kelis šimtus metrų. Gyvų žmonių vora lingavo tarsi upė. Stotyje kaliniai susimaišė: vyrai, moterys, paaugliai ir senyvo amžiaus žmonės. Kada ateis mano eilė? Jis pasiryžo visomis priemonėmis kovoti prieš tą blogį. A. Šilius, būdamas katalikas ir priešiškas sovietų santvarkai, susipažinęs su slapta KGB medžiaga, suprato KGB cinišką elgesį su mūsų tautiečiais, ypač su dvasininkais.

A. Šilius įsitikino, kad pabūgę grasinimų jų šeimoms žmonės sutinka bendradarbiauti. Jis matė, kad bolševikų sukurtas GRU, net pakeitus jo pavadinimą į KGB, sušaudžius nekarūnuotus GRU vadovus Jagodą, Ježovą ir kitus, tebekelia žmonėms siaubą. Visi įsitikinę, kad jie viską gali, kad jiems viskas leista, kad iš jų pinklių niekas neištrūks.

KGB nuomone, kiekvienas susipratęs lietuvis - potencialus bolševikų valdžios priešas ir kiekvieną tokį lietuvį reikia „sutvarkyti". A. Šilius stebėjosi, kad į agentų sąrašus pateko netgi buvę žymūs valstybės veikėjai.

1946 m. vasarį A. Šilių paskyrė vyr. operatyviniu įgaliotiniu. Jis turėjo progos susipažinti su būsimais kaltinamaisiais, nes daug agentų nenorėjo dirbti KGB naudai. Susitikęs su „agentais" A. Šilius suži-

nodavo, kokiais keliais jie pateko į slidų gyvenimo kelią, kas privertė ar paskatino juos eiti prieš savo tautiečius. A. Šilius, turėdamas jautrią širdį, pajuto, kokių gudrybių griebiasi KGB, kad pajungtų savo valiai.

A. Šilius pamatė, kad daugelis KGB agentų dirbo labai blogai - arba neteikdavo žinių, arba sabotuodavo su niekuo nebendraudami. Todėl A. Šilius nutarė tokius agentus padrąsinti, kad jie perduotų slaptas KGB žinias tiems kuriems gresia suėmimas.

1946 m. sausio 26 d. A. Šilius praneša savo viršininkui vyr. ltn. J. Petkevičiui, kad jis blogai jaučiasi, susirgo ir einąs pas dantų gydytoją. Vietoj to nuvažiavo į Kauno kunigų seminariją. Ten sužinojo, kad kun. B. Baliukas gyvena ne Rotušės g. 12, bet Ugniagesių g. 6 . Su kun. B. Baliuku A. Šilius nebuvo pažįstamas ir vis tiek išdrįso jam prisistatyti KGB darbuotoju ir pranešė, kad jam, kaip ateitininkų vadovui, parengta byla. Be to, dar pranešė, kad parengtos bylos ir rengiamasi areštuoti kunigus Daunorą, Kleibą, Viršytį, Narvaitį, Čepulį. Pasakė, kad KGB žinoma, jog Čepulis slepiasi Italijos g. 24. A. Šilius paminėjo ir daugiau pavardžių kunigų, kuriems grėsė suėmimas. KGB turi bylas prieš kunigus: Stonį, Požį, Ambrazėną, Zacharijų, Blyną. Užvedamos bylos prieš kunigus Alperavičių, Lapę, Ziniauską, Jakubauską, Raišį, Sirijų, J. Gustą. Tarp kunigų yra KGB agentų: „Žalgiris", „Ažios", „Joskaudas", „Kalvis", „Patriot", „Šimkus", „Alfa", „Kodas". B. Baliukas labai nustebo, kad ir kai kurie kunigai dirba KGB agentais, kad tarp jų yra jam pažįstamų. Kun. B. Baliukas A. Šiliui pasakė, kad „Ažios" - geras draugas, su juo kartu mokėsi ir dirbo, „Žalgiris" - jo giminaitis.

A. Šilius prašė kun. B. Baliuko perspėti minėtus kunigus, nes pats negalįs to padaryti. B. Baliukas pasižadėjo tai padaryti.

Kun. B. Baliukas prašė, kad A. Šilius sužinotų, ar jam gresia suėmimas. Kartu pasiteiravo, kas yra KGB tardymo skyriaus viršininkas. A. Šiliui pasakius, kad tai papulkininkis Razauskas, B. Baliukas dar paklausė, ar tai tas pats, kuris 1941 metais buvo Kauno KGB tarnyboje. A. Šilius atsakė - taip.

Antanas šį kartą nakvojo pas kun. B. Baliuką, namo išvyko tik pirmadienį. Kun. B. Baliukas padėkojo A. Šiliui už suteiktą informaciją.

1946 metų pradžioje A. Šilius sužinojo, kad į Vilnių iš Maskvos atvyko KGB generolas majoras Karpovas. Jis su J. Petkevičiumi kitą

dieną turėjo vykti į Kauną. A. Šilius, būdamas KGB sekretoriumi, atsitiktinai pastebėjo dokumentą, pagal kurį važiuojantis į Kauną turėjo paimti visą medžiagą apie kun. B. Baliuką ir kun. Juozą Gustą. A. Šilius suprato, kad KGB rengia medžiagą jų areštui. Apie tai A. Šilius nutarė skubiai pranešti kun. B. Baliukui. Proga atsirado netikėtai. Vasarį A. Šilius sunegalavo ir gavo devynioms dienoms atleidimą nuo darbo. Pasinaudodamas šia proga, A. Šilius vasario 14-15 dienomis išvyko į Kauną, bet kun. B. Baliuko nerado. Sutiktas kun. Grolis, budėjęs kunigų seminarijos svečių kambaryje, pasakė, kad kunigas B. Baliukas išvykęs „tarnybos reikalais". A. Šilius, nematydamas kitos išeities, pasisakė esąs KGB darbuotojas ir paprašė, kad kun. Grolis perspėtų kun. B. Baliuką, jog jam gresia suėmimas. Suėmimas grėsė ir kun. J. Gustui, todėl prašė, kad perspėtų ir jį. Kun. Grolis paklausė, ar KGB turi kokios nors medžiagos apie jį patį. A. Šilius pažadėjo sužinoti. Kun. Grolis, įsitikinęs A. Šiliaus nuoširdumu, pasakė, kad kun. B. Baliukas jau slapstosi.

A. Šilius, grįžęs į Vilnių, patikrino, ar yra provokuojančių duomenų apie kun. Grolį, bet paaiškėjo, kad įkalčių apie jį dar nebuvo. Tuo pat metu A. Šilius sužinojo, kad kun. Polonskis slepiasi Žemaitijoje vienuolyne ir kad rengiamasi suimti kun. Antaną Raškevičių.

Vasario 23 dieną, šeštadienį, švenčiant Raudonosios armijos dieną, KGB nedirbo, ir A. Šilius vėl išvažiavo į Kauną pas kun. Grolį su naujausiomis žiniomis apie jį, kad greitai turi būti areštuotas kun. Polonskis bei kun. Raškevičius. Grolis padėkojo A. Šiliui už suteiktas žinias.

Savo sumanymo - tęsti ardomąją KGB veiklą - Antanas neatsisakė. Netrukus sužinojo, kad jaunai poetei, Stanislovai Niūniavaitei gresia pavojus. A. Šilius S. Niūniavaitę pažinojo iš Telšių gimnazijos laikų, bet nežinojo, kur ji gyvena, tad kreipėsi į adresų biurą. Tada nuėjo į jos butą (tai buvo sausio mėnesį). S. Niūniavaitei prisistatė kaip KGB darbuotojas ir gavęs patikinimą, kad ji nepasakos niekam apie jųdviejų susitikimą, pasakė: „Prieš jus, Naginskaitę ir jauną poetą Paulių Dervinį KGB turi žinių, kad jūs visi esate ateitininkai. Jums gresia areštas". S. Niūniavaitė gynėsi, sakėsi, kad niekuo nėra nusikaltusi. A. Šilius jai pasakė, kad yra KGB agentų-pranešėjų, kurie juos pažįsta ir su jais bendrauja, o viską, ką sužino, praneša KGB. Vieno agento slapyvardis - „Balandis" (tai buvo K. Kubilinskas - *V.A.).* S. Niūnia-

vaitė paklausė: „O jei KGB nesuims, o užverbuos?" „Tada, - pasakė A. Šilius, - teks dirbti KGB naudai". S. Niūniavaitė prisipažino, kad jau davė pasižadėjimą bendradarbiauti, bet su KGB nedirba ir nenori dirbti, nes prieš ją buvęs panaudotas smurtas. A. Šilius ją nuramino: „Jeigu prieš tave surinkta daug medžiagos, - sakė A. Šilius, - areštuos, o jei ne - nieko nepadarys". A. Šilius po to dar keturis kartus susitiko su S. Niūniavaitė ir pranešė, kad ypač pavojingų žinių apie ją neturi. Tai buvo vasario 3 ar 4 dieną. A. Šilius susitikimų metu pasisakė S. Niūniavaitei esąs nacionalistas, kad niekad sovietų valdžiai nebus sąžiningas, nes negali žiūrėti į areštuotus žmones. Be to, prisipažino, kad jis stengsis perspėti visus, ką galės. A. Šilius suprato, kokį žaidimą žaidžia ir kad jį bet kuriuo metu gali areštuoti ir sušaudyti. A. Šilius sakėsi S. Niūniavaitei, kad nekreips į tai dėmesio ir toliau darys viską, ką galės.

S. Niūniavaitė patikino, kad ji A. Šiliaus neišduos.

„Tu pats žinai, - sakė Stasė, - kad aš ne komunistė". A. Šilius ją įspėjo, kad jokios medžiagos KGB struktūroms neteiktų. Taip buvo pasiektas susitarimas bendrai veikti prieš KGB.

Kaip jau minėjau, A. Šilius žinojo, kad vasario pradžioje į Vilnių iš Maskvos buvo atvykę generolas ir majoras. A. Šiliui teko dalyvauti trumpame majoro ir J. Petkevičiaus pokalbyje, iš kurio sužinojo, kad rengiamasi areštuoti Telšių vyskupą Borisevičių. Vykupą A. Šilius pažinojo, nes Telšių katedroje kartais patarnaudavo jam mišioms.

A. Šilius nusprendė neleisti, kad vyskupas būtų areštuotas netikėtai ir pasiryžo jį perspėti. Tai reikėjo padaryti tučtuojau. Nuvažiuoti į Telšius A. Šilius neturėjo galimybės, todėl pasiūlė S. Niūniavaitei važiuoti vietoj jo, pasimatyti su vysk. Borisevičiumi ir pranešti apie jam gresiantį pavojų, kad jis slėptųsi. S. Niūniavaitė atsisakė vykdyti šį uždavinį, matyt, vis dar abejodama A. Šiliaus nuoširdumu.

Kai S. Niūniavaitė atsisakė važiuoti į Telšius, A. Šilius nieko nelaukdamas nuvyko į Vilniaus kuriją susitikti su Vilniaus vyskupijos valdytoju prof. Mečislovu Reiniu, kad jam praneštų tai, ką žinojo apie būsimą vyskupo Borisevičiaus areštą. Jis norėjo paprašyti vyskupą Reinį, kad šis pasiųstų ką nors į Telšius perspėti vyskupą.

Užėjęs pas kurijos inspektorių sužinojo, kad vyskupas labai užimtas. A. Šiliui nieko daugiau nebeliko, kaip viską pasakyti kurijos

sekretoriui ir paprašyti, kad jis ką nors skubiai pasiųstų į Telšius. Kancleris paklausė, iš kur jam žinoma apie grėsmę. Tada A. Šilius prisipažino, kad esąs KGB darbuotojas, ir pakartojo, jog žinios tikros. Kancleris A. Šiliaus prašymą pažadėjo patenkinti.

Po kurio laiko, vasario 20 d., A. Šilius sutiko vyskupą Borisevičių KGB rūmuose. Tuo metu vyr. ltn. Petkevičius A. Šiliui pavedė atvesti vyskupą pas jį apklausai. Einant A. Šilius vyskupui pasakė, kad stengėsi perspėti jį apie areštą, kad slėptųsi, bet vyskupas Reinys ar vyskupijos kancleris kažkodėl jam to neperdavė. Borisevičius tik pakraipė galvą ir nieko neatsakė. Matyt, vyskupas neatpažino savo buvusio klapčiuko.

1946 m. vasario 4 ar 5 d. A. Šilių komandiravo į Zarasus įteikti (per Zarasų apskr. KGB) kun. Kuzmickui falsifikuotą telegramą, kviečiančią jį į Panevėžio vyskupiją, kur kun. būtų areštavę. A. Šilius šios komandiruotės metu norėjo perspėti kun. Kuzmicką apie rengiamą areštą. Nuvažiavęs į Zarasus A. Šilius kun. Kuzmicko klebonijoje nerado. Ten buvęs kunigas vikaras Guobys A. Šiliui pasakė, kad kun. Kuzmickas išvažiavo į Panevėžį, kur jį kvietęs vyskupas. Tuomet A. Šilius paprašė Guobį, kad šis kuo greičiau praneštų kun. Kuzmickui apie gresiantį areštą. Kun. Guobys pažadėjo. „1945 metais Smilgių parapijos klebonijoje sutikęs kun. Kuzmicką paklausiau, ar kun. Guobys Jums pranešė apie gresiantį areštą. Kun. Kuzmickas atsakė: „Mes, kunigai, laukiame, kada mus areštuos. Galiu pasakyti, kad grįžęs iš Panevėžio greitai buvau perkeltas į kitą parapiją".

A. Šilius, siūdamas bylas, sužinojo, kad Kaišiadoryse gyvena buvusi ateitininkų vadovė mokytoja Ona Grakauskienė ir mokinys Kukarakas. A. Šilius dėl ligos turėjo nedarbingumo lapelį, todėl nutarė nuvažiuoti į Kaišiadoris ir jiems pranešti, kad slėptųsi, nes KGB sukaupta tiek medžiagos, jog juos gali areštuoti. Kaišiadoryse sužinojo, kad Ona Grakauskienė išvykusi, Kukarako tėvas pasakė, kad sūnus išvykęs į Kauną, bet A. Šiliaus pranešimą žadėjo jam perduoti.

A. Šilius dar norėjo perspėti kun. Grigaitį ir muziką Tautrimą, bet jau nebesuspėjo. 1946 m. kovo pradžioje J. Petkevičius A. Šiliui perdavė šešių agentų bylas. Dar prieš tai tardytojas kpt. Derkovskis paprašė A. Šiliaus pas jį į slaptą susitikimo kambarį (mieste) atvesti A. Kanoverskytę. Anastazija gyveno Totorių gatvėje. Jiems beeinant į

slaptą vietą, A. Šilius paklausė: „Ar daug esi nusikaltusi? Jeigu ne, tai neduok KGB jokių parodymų, jokių pranešimų. Tau jie nieko nepadarys". Kovo 5 d. A. Šilius, kalbėdamas su studente filologe A. Kanoverskyte, sužinojo, kokiu būdu ir už kokius nusikaltimus ją privertė pasirašyti pasižadėjimą ir prisakė niekad neduoti jokių žinių. Ji pareiškė, kad niekur neinanti, nesusitinkanti su draugėmis, todėl nieko ir negali žinoti. Beje, A. Kanoverskyte pasakė A. Šiliui, kad, be merginų, tame pačiame name gyvena ir poetas P. Dervinis. A. Šilius žinojo, kad prieš P. Dervinį KGB turi medžiagos, tad paklausė, kada būtų galima su juo susitikti. A. Kanoverskyte atsakė, kad P. Dervinis dirba lenkų gimnazijoje - dėsto lietuvių literatūrą, ir iš pamokų grįžta vėlai. Tada A. Šilius jai papasakojo, kad KGB turi žinių apie universiteto studentą P. Dervinį, S. Niūniavaitę, Naginskaitę, kurie užsiiminėja priešiška nusikalstama veikla. Kompromituojančią medžiagą jiems teikia poetas K. Kubilinskas, todėl paprašė A. Kanoverskytę, kad perspėtų P. Dervinį. Po kurio laiko iš paskaitų grįžo Anastazijos draugės, tad A. Šilius išėjo.

Kitą dieną A. Kanoverskyte sakėsi A. Šiliui, kad pranešusi P. Derviniui apie pavojų. P. Dervinis jai atsakęs: „Aš nesijaučiu kaltas, niekam blogo nepadariau, todėl neketinu slapstytis" (B. b. Nr. 41227/3, T. 1, p. 136).

Kartą KGB antrojo skyriaus antrojo poskyrio sekretoriate A. Šilius susitiko Vytautą Butautą ir, supratęs kad KGB jį nori užverbuoti, pasakė: „Nebijok, tave paleis". V. Butautas paprašė A. Šiliaus, kad jis paskambintų į komjaunimą telefonu Nr. 14-50, praneštų: „Butautas areštuotas". Kam paskambinti, pavardės nepasakė. A. Šilius prašymą išpildė, paskambino (T. 1, p. 139).

Kitą kartą A. Šilius užėjo pas vieną iš savo KGB draugų - tardytoją j. ltn. Šulcą. Šis paprašė A. Šilių truputį pabūti su tardomuoju vietoj jo ir pats išėjo. Pasilikęs vienas su tardomuoju A. Šilius pradėjo jį klausinėti. Tai buvo Kirlys, kuris A. Šiliaus paklaustas apie kalėjimo sąlygas ir ar gauna siuntinius, pasakė, kad apie jo areštą niekas nežino, siuntinių negauna, su maistu blogai. A. Šilius pasisiūlė pranešti artimiesiems. Kirlys nurodė A. Šiliui adresą: Tauro bendrabutis, Tauro g. 4, 226 kambarys, Kepalaitė. Nurodytu adresu nuėjo abu su kambario draugu P. Brazausku. Tačiau Kepalaitės kambaryje nerado.

Be minėtų asmenų, savo knygutėje A. Šilius buvo užsirašęsir kunigų adresus: Kiškio iš Kaišiadorių, Antano Baškio iš Upynos, Valentino Šikšnio iš Akmenės. Tai pavardės kunigų, kuriuos KGB turėjo areštuoti. Vasario gale, būdamas Kaune pas kun. Grolį, prašė juos perspėti apie gresiantį pavojų.

A. Šilius savo bloknotėlyje užsirašinėjo visus duomenis iš peržiūrėtų dokumentų, iš atskirų pokalbių su KGB pareigūnais. Tą medžiagą A. Šilius tikėjosi panaudoti savo ardomajai veiklai prieš KGB struktūras. A. Šiliaus bloknoto trečiame lape buvo užrašytos pavardės kunigų: Raškevičiaus, Lepšio, Gumausko, Navicko, jų gyvenamosios vietos. Prieš juos KGB turėjo surinkusi nemaža medžiagos. Nors A. Šilius asmeniškai, išskyrus Paškevičių, jų nepažinojo, bet paprašė per kun. B. Baliuką visus perspėti.

A. Šilius sužinojo iš KGB pranešimo ir telefonogramų, kad kelių Kaunas-Alytus ir Punia-Butrimonys sankryžos dešinėje gyvena vienas iš gaujos narių ir norėjo jį perspėti (kalbama apie Varkalį - *V.A.).*

J. Petkevičius A. Šiliui buvo pavedęs išversti vieno agento pranešimą apie tai, kad Budrevičius Petras iš Genų k., Valkininkų vlsč., Trakų apskr., Kukakas Vincas, „Antosė" yra gaujų nariai. A. Šilius išvertė pranešimą, atidavė jį Petkevičiui, o juodraštį pasiliko ir pavardes persirašė į bloknotą. A. Šilius visų paminėtų asmenų aplankyti ir perspėti negalėjo. Vėliau A. Šiliaus juodraštis arešto metu pateko į KGB. Iš turimos medžiagos A. Šilius suprato, kad kaišiadoriečius Grakauskienę, Žitkutę, Kukaką norėta užverbuoti pranešėjais.

A. Šilius norėjo aplankyti Gustaitį, gyvenantį Didžiosios g. 12-12, ir perspėti, kad apie jį yra surinkta duomenų, bet nesuspėjo. Nors A. Šilius neprisipažino pranešęs Gustaičiui apie areštą, bet kai atėjo jo areštuoti, šis jau buvo dingęs. Atrodo, kad čia A. Šiliaus nuopelnas. Apie gresiantį pavojų A. Šilius dar mėginęs pranešti Pautimui (gal Tautrimui Leonui?), bet irgi nespėjo. A. Šilius buvo numatęs pranešti ir marijampoliečiui Radzevičiui (Iš „Tauro" apygardos - *V. A.).*

A. Šilius dažnai užeidavo pas KGB j. ltn. Kalavičių, ne kartą skaitė operatyvinius dokumentus, kuriuos buvo palikęs jam išversti.

Dokumentus A. Šilius dažnai pavogdavo, nežinodamas net jų turinio, o paskui paaiškėdavo, kad jie neturi jokios reikšmės.

Kovo 5-osios tragedija

J. ltn. A. Šilius gyveno Ankštosios g. 12-1. Jo šeimininkė Jadvyga Šablinska gyveno čia su dukterimi Brone. Bute buvo trys kambariai, viename jų gyveno motina su dukra, kitas - pereinamas, o trečią nuomojo A. Šiliui su bendradarbiu KGB j. ltn. Petru Brazausku.

1946 m. kovo 5-osios rytą A. Šilius atsikėlė kiek anksčiau nei įprasta ir šeimininkės paprašė, kad ji paliktų buto raktus ir raktą nuo kieme esančio sandėliuko. Dukterį paprašė, kad motinai išėjus į darbą, ji nuo 12-os valandos dingtų iš namų trims valandoms. Be to, pasiteiravo, ar sandėliuke yra kastuvas ir kirvis. Seimininkei pasiteiravus, kodėl turi palikti butą, A. Šilius atsakė:

- Pas mane turi ateiti viršininkas su merginomis.
- Bet kam kastuvas? - paklausė ji.
- Kasiu sniegą, - sausai paaiškino A. Šilius.
- Na, o kam kirvis? - neatstojo šeimininkė.
- Malkas skaldysiu, - nerimdamas atsakė A. Šilius.

Į jų pokalbį įsikišo P. Brazauskas, kreipdamasis į Šablinską:

- Velnias žino, kas tam Šiliui šauna į galvą: čia jam reikia kirvio, čia - kastuvo. Pasibaigus pokalbiui, motina išėjo į darbą o duktė dar pasiliko. Po to išėjo ir P. Brazauskas. A. Šilius nerimdamas dar kartą užėjo pas šeimininkės dukrą pasiėmė abu raktus ir primygtinai pakartojo, kad ji išeitų iš namų, nes turįs susitikimą su savo viršininku. Išleidęs J.Šablinskos dukrą, išėjo ir A. Šilius. Susitikęs savo viršininką vyr. ltn. Juozą Petkevičių, perspėjo, kad pagal jų ankstesnį susitarimą juodu turi susitikti su viena slapta agente, su kuria A. Šilius „negalįs" rasti bendros kalbos, nes ši atsisakanti duoti bet kokių žinių apie savo draugus. Vyr. ltn. J. Petkevičius paveda A. Šiliui sutvarkyti jam komandiruotės dokumentus, nes kitą dieną turįs išvykti į Kauną susitikti su maskviečiais ir aptarti prof. kun. J. Gusto suėmimo reikalus.

A. Šilius žinojo, kad delsti negalima, nes Kaune gali pasigesti dokumentų, kuriuos jis progai pasitaikius „nušvilps" iš savo viršininko stalčiaus. A. Šilius skubėjo.

Sutvarkęs darbo reikalus, 11 val. A. Šilius nuėjo pas studentę A. Kanoverskytę, kurią jau anksčiau buvo įspėjęs apie šį susitikimą, ir pakvietė eiti su juo. Eidamas prasitarė: „Nebijok, daugiau tau nebereikės vaikščioti į susitikimus ir duoti KGB žinias". Atėjęs prie savo

namo, A. Šilius paprašė, kad ji netoliese palauktų, kol ateis jo viršininkas. Tada nuėjo į pakviesti vyr. ltn. J. Petkevičių.

Radęs J. Petkevičių, pranešė, kad „objektas" jau laukia. Abu šnekučiuodamiesi atėjo pas A. Šilių. Paprašęs J. Petkevičių palaukti, išėjo

įgatvę pakviesti Anastaziją. Įėjus A. Kanoverskytei į kambarį, J. Petkevičius mandagiai sutiko viešnią, paprašė nusivilkti paltą ir pasodino ją prie stalo šalia savęs, pats atsisėsdamas nugara į duris. Prasidėjo A. Kanoverskytės ir J. Petkevičiaus pokalbis. A. Šilius klausydamasis pokalbio, pradėjo nervindamasis vaikščioti ten ir atgal, kartais išeidamas į gretimą kambarį, o kartą net išėjo į kiemą. Grįžęs iš lauko, rankoje laikė apgriautame name rastą sportinį svarstį („hantelį"), užrakino iš vidaus lauko duris, priėjo prie nugara sėdinčio viršininko ir smogė keletą kartų „hanteliu" J. Petkevičiui į galvą. Po to lavoną išnešė į lauką ir paslėpė miesto griuvėsiuose.

Išsigandusiai A. Kanoverskytei A. Šilius įsakė sutvarkyti kambarį ir tylėti, o pats nuėjo pas pažįstamus studentus švęsti Užgavėnių. Ten rado savo kambario draugą - KGB jaunesnįjį leitenantą Petrą Brazauską, kuris pas savo žemietes studentes atsirado iš ryto. A. Šilius dar iš vakaro su studentėmis buvo susitaręs kovo 5 dieną kartu švęsti Užgavėnes. P. Brazauskas jau tada žinojo apie A. Šiliaus kėslus.

Po kiek laiko A. Šilius atidavė buto raktus P. Brazauskui ir paprašė nunešti juos į sutartą vietą ir perduoti buto šeimininkei, o pats nuėjo į KGB ministeriją... pavakarieniauti. Bet valgis nelindo. A. Šilius pakilo ir nuėjęs į finansų skyrių sutvarkė J. Petkevičiaus dokumentus komandiruotei į Kauną, perdavė juos budinčiam karininkui, kad perduotų juos J. Petkevičiui, kai tas ateis. Tada grįžo į savo kabinetą, peržiūrėjo dokumentus ir rengėsi išeiti. Netikėtai pasirodęs KGB karininkas pasakė, kad A. Šilius skubiai kviečiamas pas ministro pavaduotoją. Eidamas pas šefą, jis jautė, kad kažkas negerai. Vos įėjusį į kabinetą A. Šilių areštavo.

Taip KGB atsirado nauja grupinė byla, į kurią buvo įtraukti Antanas Šilius, Petras Brazauskas, Anastazija Kanoverskytė, Raimondas Jablonskis ir Stanislava Niūniavaitė. (Bylos numeris - Nr. 41227/3.)

A. **Šiliaus areštas, kratos**

1946 03 11 LSSR KGB darbuotojas papulk. Čelnokov, peržiūrėjęs gautą iš KGB 2 sk. 2-ojo poskyrio operatyvinio įgaliotinio j. ltn. Antano Šiliaus nusikalstamą medžiagą rado:

A. Šilius dirbo KGB struktūroje, 1945 m. rugsėjį Tomkevičius-Tomkus buvo Šiliaus užverbuotas ir jo nurodymu 1946 m. pradžioje perdavė partizanams nemažai visiškai slaptų žinių apie KGB veiklą.

1945 m. sausį A. Šilius du kartus specialiai buvo nuvykęs į Kauną kur susisiekė su kun. B. Baliuku ir jam perdavė įslaptintas žinias apie KGB struktūrų darbą, pranešė, kad KGB už antitarybinę veiklą nutarė areštuoti kun. B. Baliuką, Čepulį, Narbutą, Kleibą. Minėti asmenys A. Šiliaus dėka pasislėpė nuo tardymo organų ir perėjo į nelegalų gyvenimą.

1946 m. vasarį A. Šilius iš „Kęstučio" partizanų vadovo „Špoko" gavo užduotį įvykdyti teroro aktą prieš LSSR KGB 2 sk. 2-ojo poskyrio kulto reikalams viršininką vyr. ltn. J. Petkevičių. Tuo tikslu A. Šilius pakvietė J. Petkevičių į savo butą Ankštojoje g. 12-1 ir dalyvaudamas tarnybiniame susitikime su A. Kanoverskyte J. Petkevičių nužudė.

A. Šilius, sulaikytas dėl minėto nusikaltimo, prisipažino kaltas. Be to, šitai patvirtino A. Kanoverskyte, S. Niūniavaitė, P. Brazauskas savo parodymais bei daiktiniais įrodymais. KGB nutarė:

A. Šilių, gyv. Vilniuje, Ankštoji g. 12-1, suimti ir atlikti kratą.

Nutarimą areštuoti /pas/ papulkininkis Čelnokov;

„Sutinku" /pas/ papulkininkis E. Rozauskas;

Nutarimą tvirtino: KGB ministras gen. mjr. Jefimov;

Areštą sankcionavo: NKVD karinis prokuroras papulkininkis Grimov.

Papulk. Čelnokov 1946 03 11 parengė nutarimą taikyti A. Šiliui kardomąją priemonę - areštą. Peržiūrėjęs KGB įgaliotinio j. ltn. A. Šiliaus bylą, papulk. Čelnokov nustatė, kad A. Šilius padarė nusikaltimą, numatytą pagal RFSRS BK 58-1 b, 58-8 ir 58-11 str. ir nutarė:

A. Šiliui paskirti kardomąją priemonę - areštą ir vadovaujantis bendra tvarka RFSRS BTK 146 str. bylą perduoti prokurorui ir kalėjimo viršininkui prijungti prie kalėjimo bylos.

/Pasirašė/ papulk. Čelnokov ir papulk. E. Rozauskas;

1946 03 12 /pas/ KGB ministro pavaduotojas:

1946 03 13 Martavičius išrašė orderį Nr. 1 73 areštuoti A. Šilių ir atlikti kratą;

„Sutinku" /pas/ LSSR KGB 3-io sk. viršininkas:

„Pasiteiravimui" LSSR NKVD karo prokuroras.

Kratos. KGB pradėjus pirmąją oficialiąją apklausą, tą pačią dieną, t. y. kovo 7 d., net keturios atskiros grupės atliko smulkias kratas, taip pat - vieną asmeninę kratą saugume, suėmus A. Šilių, o kitos trys atliktos A. Šiliaus ir Šablinskos kambariuose.

Aktas Nr. 1, surašytas 1946 kovo 7 d. komisijos, susidedančios iš LSSR NKGB 2 sk. 2 poskyrio kpt. Derkovskio, ltn. Polotnikov ir Michejev, dalyvaujant kpt. Jeršovui, atliko apžiūrą buv. 2-ojo skyriaus KGB darbuotojo Antano Šiliaus bute, kuriame rastas bloknotas su A. Šiliaus užrašais. Užrašai asmeniniai ir visai slapto pobūdžio, susieti su KGB darbu.

Bloknote rasta slaptų dokumentų apie KGB organų darbą.

1. Kauno KGB skyriaus pranešimo užrašai apie antitarybinius veiksmus tarp Kauno dvasiškių, artėjant rinkimams į TSRS Aukščiausiąją Tarybą - 2 lapai.

2. Kontržvalgybos paklausimas „Smerč" organų agentų išaiškinimą. Paklausimas adresuotas NKGB 3-iajam sk.

Kauno ap. KGB sk. 22-jų agentų, kurių darbas siejosi su dvasininkija, sarašas.

Kauno KGB areštuotų kunigų sąrašas.

Vilniaus m. bažnytinio kulto agentūros slapyvardžiai, nurodant pavardes ir gyvenamųjų vietų adresus.

Pažyma, išduota nustatant studentės Janinos Žukaitės namų adresą - Vilnius, Pilies g. 4-16.

Neatiduotas pareiškimas R. Dambrausko, gyv. Vilniuje, apie priėmimą į universitetą - 1 lapas.

Pažyma, parašyta asmeniškai A. Šiliaus dėl agentūrines bylos „Sukilėliai". Ukmergės KGB apsk. valdybos vedėjui prieš katalikų bažnyčios kunigus -1 lapas.

Įvairūs užrašai (ant bloknotinio popieriaus) - 1 lap. iš pastarųjų 7 išplėštų lapų.

2 sk. 2 posk. vyr. įgaliotiniai: kpt. Derkovskis; vyr. ltn. Michejev; LSSR KGB darbuotojas Polotnik;

2 sk. 2 posk. vyr. operatyvinis įgaliotinis kpt. Jeršov.

Aktas Nr. 2, surašytas 1946 m. kovo 7 d. Mes, LSSR MGB darbuotojai ltn. Izmaškin, ltn. Sakanščevas ir j. ltn. Buluševas, atlikome Ankštosios g. 12 šeimininkės Jadvygos Šablinskos bute Nr. 1 kratą. Kratos metu rasta daiktai, kurie pagal Šablinskos žodžius priklauso jos buto kambario nuomininkui Antanui:

1. Pora kerzinių batų su guminiais padais.
2. Pora juodos spalvos čiuožimo batelių odiniais padais (naudoti).
3. Rudos kelnės, languotos (naudotos) -1 vnt.
4. Iš balto kailio odinė berankovė liemenė.
5. Juodas vilnonis megztinis.
6. Panešioti juostuoti vyriški marškiniai.
7. Nešvarūs viršutiniai marškiniai.
8. Trys rankšluosčiai, vienas iš jų kraujuotas.
9. Drobinė juostuota paklodė - 1 m 20 cm pl.
10. Dengiamos spalvos uniforminė kepurė.
11. Nosinės - 4 vnt.
12. Vyriškos kojinės - 5 poros.
13. Vilnonės žalios pirštinės -1 pora.
14. Karininko antpečiai - 4 poros.
15. Šoviniai pistoletui TT - 96 vnt.
16. Staliniai peiliai ir kamščiatraukis - ?
17. Įvairių knygų - 4 vnt.
18. Kopijavimo popierius - 2 lapai.
19. Antano Šiliaus vardu pažymėjimas Nr. 520 ir 98, du pažymėjimai be numerių.
20. Nr. 2971,15.
21. Broniaus Vismanto vardu pažymėjimas Nr. 95-4 vnt.
22. Panaudoti geležinkelio bilietai - 15 vnt.
23. Įvairūs susirašinėjimai (1-30) - 30 lap.
24. Balto metalo žiedas -1 vnt.
25. Pilkos spalvos medžiagos atraiža paltui -1 vnt.

Aktą pasirašė NKGB darbuotojai: ltn. Izmailov, ltn. Sakancevas, j. ltn. Buluševas ir buto šeimininkė Šablinska.

Aktas Nr. 3, surašytas 1946 03 07 komisijos, susidedančios iš ltn. Izmailov, ltn. Sakancevo, j. ltn. Buluševo, dalyvaujant Jadvygai Šablinskai. Atidarius bufeto stalčių (vidurinis stalčiukas kairėje), rasti daiktai, kurie pagal J.Šablinskos žodžius priklausė buto nuomininkui Antanui:

1. Trys knygelės Nr. 1, 2, 3.
2. Įvairūs susirašinėjimai Nr. 1-6 rusų kalba.
3. Lapas sugeriamojo popieriaus su atspaustomis raidėmis.
4. Vilniaus m. planas ir politinis TSRS žemėlapis.
5. 1945 metų pistoletas TT Nr. KG 120; sukruvintas, užtaisytas 8 šoviniais ir apkaba su 8 šoviniais Nr. XB 120.
6. Trys vyriškių nuotraukos.
7. 2 duonos kortelės Nr. 4769 2 kg 400 g.
8. Juozo Petkevičiaus vardu partinis bilietas Nr. 4769404.
9. J. Petkevičiaus vardu TSRS pasas Nr. 1-VD 658869.
10. J. Petkevičiaus vardu Raudonosios žvaigždės ordinas ir knygelė, bilietai ir jų kuponai.
11. Vytauto Senkaus vardu skaityklos bilietas Nr. 20.
12. Bloknotas mėlynu aplanku su užrašu „BK"; įrašai įvairaus turinio.
13. Bloknotas geltonu viršeliu su įvairaus turinio pažymomis.
14. Įvairūs susirašinėjimai nuo Nr. 1 iki 11.
15. J. Petkevičiaus ir O.Petkevičienės vardais du paso prirašymo lapeliai.
16. 1945 11 16 kalendorinis planas.
17. J. Petkevičiaus vardu kvitas Nr. 420 už radiją.
18. Rusų kalba išrašai iš knygų 1 15-146 ir 159-160 su atžymomis lietuvių kalba.
19. Kambaryje, kuriame gyveno nuomininkai Petras ir Antanas, rastas 40 cm ilgio sukruvintas skuduras.

Aktą pasirašė NKGB darbuotojai: ltn. Izmailov., ltn. Sakancevas, j. ltn. Buluševas ir buto šeimininkė J.Šablinska.

Aktas Nr. 4, surašytas 1946 03 07 komisijos, susidedančios iš LSSR NKGB darbuotojų ltn. Izmaškin; ltn. Sakancev ir jaun. ltn. Buluševas.

Šiandien atlikome Ankštosios g. Nr. 12 buto Nr. 1 šeimininkės Jadvygos Šablinskos buto kratą. Kratos metu rasti daiktai, kurie, pasak J.Šablinskos, nežinomos kilmės:

1. Iš drapo medžiagos juodas paltas, naudotas, su pilku šilkiniu pamušalu.

2. Odinės pirštinės su kailiu, naudotos, su juostelėmis raudonas vilnonis šalikas.

3. Juodi bateliai, naudoti, su odiniais padais, truputį kraujuoti.

4. Dengiamos spalvos su mėlynais kantais kariškas švarkas, labai kruvinas.

5. Raudonosios žvaigždės ordinas.

6. Dengiamos spalvos vilnonės galifė kelnės, priekyje labai sukruvintos.

7. Juodos, civilinio kirpimo kelnės, naudotos, su kraujo dėmėmis.

8. Pilkos spalvos lenkiška kepurė.

9. Kruvini viršutiniai marškiniai.

10. Trikotažiniai marškiniai, labai kruvini.

11. Juoda liemenė, labai kruvina.

12. Nekariškas kelnių diržas.

13. 3 lapai įvairių užrašų.

14. Durų raktai - 4 vnt.

15. Baltas metalinis daiktas su 5-iomis skylutėmis.

16. LSSR NKGB antspaudas.

17. Juozo Petkevičiaus asmens pažymėjimas Nr. 30.

18. Aleksandro sveikatingumo bilietas Nr. 587.

19. Juozo Petkevičiaus „Dinamo" nario Nr. 71477 bilietas.

20. NKGB vyr. ltn. Jono Petkevičiaus valdiškų daiktų knygelė Nr. 378.

21. Jadvygos Kupernienės., d. Juozo, pažymėjimas.

22. Bloknotas su pilku aplanku, su įvairiais užrašais.

23. Su tarybiniais ženklais piniginė, kurioje devyniasdešimt keturi rb. 50 kp.

Aktą pasirašė NKGB darbuotojai: ltn. Izmailov, ltn. Sakancevas, j. ltn. Buluševas ir buto šeimininkė Šablinska (B. b. Nr. 21227/3, L. 70-74).

A. Šiliui pateikti kaltinimai

NKGB darbuotojas papulkininkis Čelnokov, peržiūrėjęs Antano Šiliaus tardymo bylą, kurioje įrodyta, kad, būdamas antitarybiškai nusiteikęs, išdavė tėvynę:

- 1945 m. balandį gelžkelio ruože Šiauliai-Kretinga mėgino įvykdyti diversiją;

- 1946 m. sausio-kovo mėn., dirbdamas LSSR KGB, siekė pakenkti normaliam KGB struktūrų darbui išaiškinant lietuvių-vokiečių nacionalistų priešišką veiklą prieš Tarybų Sąjungą, pogrindžio nacionalistinėms organizacijoms sistemingai pranešinėjo apie turimą KGB prieš juos medžiagą, taip pat pardavinėjo ir kitas visiškai slaptas žinias apie KGB struktūras ir darbo metodus. Pvz.,

- perspėdamas numatytus areštuoti asmenis apie KGB rengiamas prieš juos represijas, padėjo jiems pereiti į nelegalų gyvenimą ir taip išvengti baudžiamosios atsakomybės;

- 1946 m. sausio-vasario mėn. pagal nusikalstamą suokalbį su nacionalistiškai nusiteikusiu Petru Brazausku parengė teroristinį aktą prieš LSSR KGB 2 posk. 2 sk. viršininką vyr. ltn. Petkevičių ir 1946 m. kovo 5 d. prisidengę tarnybiniu susitikimu pakvietė jį į savo butą ir kartu su A. Kanoverskyte nužudė.

NUTARĖ: vadovaujantis BPK 128 str., patraukti kaltinamąjį A. Šilių pagal BK str. 58-1 b, 16-58, 58-8, 19-58-1, 58-11 ir apie tai paskelbti kaltinamajam paimant iš jo parašą.

Nutarimo nuorašą RSFSR 146 str. tvarka pasiųsti prokurorui.

/parašas/ KGB papulkininkis Čelnokov.

Nutarimą tvirtino LSSR KGB tardymo sk. vedėjas papulk. E. Razauskas.

A. Šilius gyvas patenka į pragarą

Kaip jau rašyta, 1946 m. kovo 5 d. A. Šilius, mėgindamas nuslėpti savo veiksmus, nuėjo pas pažįstamas merginas blynų valgyti, o vėliau per P. Brazauską perdavęs buto raktus savo šeimininkei nuvyko į savo ministeriją, kur parengė J. Petkevičiaus komandiruotės dokumentus kitą dieną išvykti į Kauną, tačiau buvo iškviestas pas saugumo ministro pavaduotoją ir areštuotas.

A. Šilius nepagalvojo, kad nusikaltimas gali išaiškėti taip greitai. Jis nenutuokė, kad buto šeimininkė Jadvyga, gavusi iš P. Brazausko raktus, kuriuos paprastai palikdavo pas šeimininkės draugę, kartu su savo dukra Bronislova pareis į namus ir pastebės, kad čia kažkas įvyko - gėlių vazonas apdaužytas, ant sienų, grindų, nors ir buvo plautos, matyti kraujo pėdsakai, nebuvo A. Šiliaus lagamino, o jo baltiniai, laikyti lagamine, mėtosi ant grindų. Stalo ir sofos užtiesalai sujaukti, su kraujo žymėmis. Ant grindų rado mažą ryšulėlį, kuriame buvo surišti J. Petkevičiaus dokumentai. Seimininkė suprato, kad jos bute įvyko kažkas tragiška.

Pasitarusi su dukra Brone, išskubėjo pas draugę. Draugė dirbo Saugumo ministerijos leidimų biure. Jai paaiškinus, kaip atrodo butas, visos nuėjo į saugumą ir pranešė saugumo ministro pavaduotojui.

KGB budintis karininkas su palyda tučtuojau atvyko į Ankštosios g. Nr. 12 ir pamatęs J. Petkevičiaus dokumentus, surištus į nosinę, kraujuotas grindis ir sienas, sukruvintą staltiesę, suprato, kad čia būta grumtynių. Greitai apie tai pranešė ministrui; savaime suprantama, prasidėjo buto nuomininkų Antano Šiliaus ir Petro Brazausko paieška. P. Brazauskas būtų turėjęs gerą alibi, jei ne tie nelemti raktai. Jis ne tik nedalyvavo įvykiuose, bet ir tą dieną iš pat ryto buvo išėjęs pas savo žemietes merginas ir ten rengėsi švęsti Užgavėnes.

A. Šilius, norėdamas suvaidinti nekaltą, pats atėjo į ministeriją parengti komandiruotės dokumentus savo viršininkui KGB vyr. ltn. Juozui Petkevičiui, tačiau jau buvo per vėlu. A. Šilius ministerijoje buvo greitai areštuotas. Tą patį vakarą buvo surasti ir atkasti J. Petkevičiaus palaikai, A. Šiliaus paslėpti griuvėsiuose. Į nusikaltimo vietą tuojau buvo iškviesta medicinos ekspertų komisija nustatyti nužudymo aplinkybių.

Kodėl A. Šilius, įvykdęs užduotį, nepasitraukė - neaišku. Kai P. Brazauskas tos pačios dienos vakare A. Šiliaus paklausė: „Ką manai toliau daryti?" - šis patraukė pečiais. Jis ir mums 36-oje kameroje taip pat nepaaiškino. Nors iš ankstesnių A. Šiliaus pokalbių su P. Brazausku matyti, kad jis įvykdęs savo sumanymą rengėsi nelegaliam gyvenimui. Jis prašė P. Brazausko pranešti tėvams apie jo pasitraukimą iš KGB struktūrų.

Kyla klausimas, kur A. Šilius po suėmimo buvo nuo 1946 m. kovo 5 d. 20 val. (tuo metu jį areštavo) iki kovo 7 d. 10 val., kai A. Šilių iškvietė iš 20-os kameros KGB papulkininkis Čelnokov į pirmą oficialią apklausą. Apklausa truko 14 valandų. Yra dokumentas, iš kurio matyti, kad į 20 kamerą jį atvedė kovo 6 d. Ant šio dokumento - reikalavimo iškviesti arba atvesti kalinį - nėra nurodyto laiko (valanda, minutė). Be to, kovo 6 d. reikalavime nepažymėtas laikas. Dokumente su KGB kvotų skyriaus viršininko E. Rozausko parašu tepasakyta: „Nuvesti į 20 kamerą". Kiek laiko ir kada jį išvedė į 20 kamerą - nenurodyta. Reikia daryti išvadą, kad suimtasis A. Šilius KGB rūmuose tučtuojau buvo pristatytas pas E. Rozauską, kur išbuvo iki kovo 6 d. Saugumui pagal tokius faktus, kaip atrastas J. Petkevičiaus lavonas ir jo dokumentai, surišti į nosinę, kraujo pėdsakai ant A. Šiliaus buto grindų, sofos, ginklo, buvo įrodyta apie Šiliaus nusikalstamą veiklą. Kovo 7 d. reikalavime, kurį pasirašė papulkininkis Čelnokov, minima, kad kalinį priėmė kovo 7 d. 10 val. 10 min., o perkėlė į 40-ą kamerą 24 val. Perkėlimo įsakymą pasirašė papulk. E. Rozauskas. Galima manyti, kad tuo metu į Čelnokovo apklausą buvo įsiterpęs ir papulk. E. Rozauskas. Tačiau A. Šiliaus apklausoje E. Rozauskas niekur neminimas, nors numanyti, kad jis „apklausinėjo" A. Šilių, galima.

Galima įsivaizduoti „neužrašytus" protokolus, kaip buvo „aiškinamasi" A. Šiliaus „teroristinis diversinis politinis aktas" nuo kovo 5 d. 20 val. iki kovo 6 d. (nežinia kurios val.) ir toliau iki kovo 7 d. ryto. Belieka tik užjausti A. Šilių dėl iškęstų kančių, smurto, pažeminimo. Tik tas, kuris ant savo kailio yra patyrtęs tą KGB „teisės įsikūnijimą", gali įsivaizduoti, kaip gyvas žmogus patenka į pragarą. Ir visa tai vyko, matyt, E. Rozausko kabinete. Apie tai byloja jo išsakyti žodžiai.

Pirmoji oficialaus tardymo naktis

Oficialiai į LSSR MGB tardymo skyriaus tardytojo papulk. Čelnokovo kabinetą Nr. 20 A. Šilių nuvedė iš rūsio kameros Nr. 40.

A. Šilius suprato, kad jei pavyktų įpiršti tardytojui versiją, jog jis šį nusikaltimą padarė ne savo iniciatyva, bet priverstas kokios nors pogrindinės organizacijos, jo gyvybė gal ir būtų išgelbėta. Todėl prieš eidamas į tardymą A. Šilius sukuria prasimanymą, kurį papasakoja tardytojui. 1945 m. pabaigoje buvo parvažiavęs į gimtąjį Smiltynių

kaimą 5 dienų atostogų. Eidamas iš kaimyno per miškelį, sutiko du ginkluotus vyrus. Vieną iš jų atpažino - tai buvo Tomkevičius-Tomkus, Smetonos laikais buvęs Žagarės policijos nuovados viršininku, dabar, matyt, gaujos vadas. „Jie mane užverbavo, - sakė Šilius, - davė man slapyvardį „Vytautas". Klausinėjo apie kursantus, o sužinoję, kad aš ne komjaunuolis, įsakė įstoti į komjaunimo organizaciją. Sakė, kai reikės mane susirasią.

A. Šilius papasakojo Tomkui, ką žinojo apie KGB karininkų kursus. Tomkevičius-Tomkus prašė išsiaiškinti kursantų nuotaikas, KGB struktūras, darbo metodus. Atsisveikinant pareiškė, kad baigęs kursus A. Šilius dirbsiąs jų naudai.

Antrą kartą su Tomkevičiumi susitiko gruodžio 25 d., kai A. Šilius buvo atvažiavęs į tėviškę uniformuotas, užsidėjęs kitus antpečius. Išėjęs iš savo Lauksodžiu parapijos bažnyčios, buvo užsukęs pas giminaitį Urboną. Iš ten grįždamas į namus, kaip ir pirmąjį kartą sutikęs Tomkevičių-Tomkų. Pasisakė, kad įstojo į komjaunimą pranešė kursų dėstytojų pavardes, paminėjo keletą kursantų, kuriuos galima būtų ateityje panaudoti partizanų naudai.

Trečią kartą su Tomkevičiumi-Tomkumi susitikęs Vilniuje, netoli savo gyvenamosios vietos. A. Šilius parodęs jiems savo butą. Antrasis buvo nepažįstamas žmogus. Jiems papasakojo apie savo darbą apie galimybes sužinoti, kurie žmonės yra užverbuoti agentai, ką numato suimti, pasakęs jiems savo viršininko pavardę. Tada A. Šiliui pasakė, kad lauktų jo po 2-3 dienų, kai važiuos į komandiruotę, į Zarasus. Važiodamas tarp Turmanto ir Zarasų vėl susitiko Tomkevičių-Tomkų su „Špoku". Jie davė A. Šiliui uždavinį - užeiti pas Zarasų kleboną kun. Kuzmicką ir perspėti jį apie gresiantį suėmimo pavojų.

Grįžęs iš Zarasų į Vilnių, A. Šilius po kiek laiko užėjo pas Tomkų į butą. „Špokas" supažindino su savo draugu „Kęstučiu". Juodu klausinėjo KGB skyrių viršininkų pavardžių ir davė užduotį - nužudyti J. Petkevičių.

Po to dar susitikę kine „Kazino", kur jau griežtai pareikalavo, kad artimiausiu metu A. Šilius įvykdytų uždavinį.

Aiškumo dėlei pateikiu pirmosios apklausos, kuri įvyko kovo 7 d., visą tekstą.

A. Šiliaus tardymo apklausos protokolas

Vilnius. 1946 kovo 7 d.

Apklausa pradėta 10.10 val.

Apklausa baigta 24.00 val.

Aš, TSRS KGB darbuotojas, papulkininkis ČELNOKOV, apklausiau kaip kaltinamąjį Antaną Šilių, s. Antano, gimusį 1926 metais, kilusį iš Smiltynių k., Telšių valsč., Telšių apskr., gyvenantį Vilniuje Ankštoji g. 12; lietuvis, TSRS pilietis, nepartinis nei anksčiau, nei dabar, nuo 1945 m. vidurio - VLKJS narys.

Išsilavinimas - vidurinis. 1944 m. baigė Telšių gimnaziją, paso neturėjo.

Užsiėmimas - LSSR KGB 2-o skyriaus operatyvinis įgaliotinis respublikoje, jaunesnysis leitenantas.

Kilęs iš valstiečių. Tėvas turėjo 16 ha ūkį, 11 arklį, 2 karves ir smulkesnių gyvulių. (A. Šilius duomenis mažino - *V.A.).*

Socialinė padėtis (užsiėmimas ir turto būklė) - moksleivis, vėliau - tarnautojas. Šeimos sudėtis - nevedęs.

Tėvas Antanas ŠILIUS, s. Antano, gimęs 1894 metais, motina Ona Šilienė, d. Jono, gimusi 1901 metais, gyvena Smiltynių k., Telšių valsč., dirba savo ūkyje. Kartu su jais gyvena broliai: Adolfas ŠILIUS, gimęs 1931 metais, Petras, gimęs 1932 metais, Juozas, gimęs 1939 metais, ir Vincentas, gimęs 1942 metais, bei seserys - Stasė ŠILIŪTĖ, gimusi 1928 metais, Valė, gimusi 1935 metais, Marija, gimusi 1940 metais, ir Ona, gimusi 1944 metais.

Iki šiol nebuvo represuotas.

Tarybinės valdžios apdovanojimų neturi.

Karinės įskaitos kategorija - atsarga. Kur yra karinėje įskaitoje? - Yra LSSR KGB organų (karinėje) įskaitoje.

Baltųjų ir kitų armijose netarnavo.

Dalyvavimas gaujose, kt. organizacijose ir sukilimuose: gaujų dalyvis - „LLA" nuo 1945 metų rugsėjo.

Žinios apie visuomeninę veiklą - NEDALYVAVO.

Kaltinamojo A. Šiliaus, s. Antano, liudijimas: 1946 m. kovo 7 d. tardymo apklausų ištraukos.

Tardytojo Čelnokovo klausimas: „Ankštojoje g. Nr. 12 Jūsų kambaryje, kuriame gyvenote, aptikta daug kraujo pėdsakų. Papasakoki-

te, iš kur atsirado Jūsų kambaryje šis kraujas?

Atsakymas: Šis kraujas - tai mano ir Anastazijos Kanoverskytės 1946 m. kovo 5 d. įvykdytos žmogžudystės pėdsakai.

Kl.: Ką ir kaip Jūs užmušėte 1946 m. kovo 5 d. savo kambaryje?

Ats.: Antradienį, 1946 m. kovo 5 d. apie 14 val., dalyvaujant Anastazijai Kanoverskytei, aš užmušiau savo kambaryje LSSR KGB skyriaus 2 poskyrio viršininką, vyresnįjį leitenantą Juozą Petkevičių.

Kl.: Kas yra ta Anastazija Kanoverskyte?

Ats.: Anastazija Kanoverskyte, gimusi maždaug 1925-1926 m., vidutinio ūgio, šatenė, apskritaveidė, šiek tiek riestanosė, apsirengusi mėlyną paltą ir galvą apsigaubusi dryžu šaliku. Vilniaus universiteto studentė, gyvena Ankštojoje g. Nr. 27. A. Kanoverskyte yra KGB 2 respublikos skyriaus informatorė. Pastaruoju metu ji buvo priskirta man kaip ryšininkė, o jos asmens byla saugojama mano stalčiuje. Jos pseudonimas, berods, „Uosis", bet tikrai neprisimenu.

Kl.: Smulkiai papasakokite, kaip Jūs įvykdėte žmogžudystę?

Ats.: Nusprendęs užmušti J. Petkevičių, 1946 m. kovo 5 d. aš jam pasakiau, kad 13.00 val. į mano butą atvyks informatorius „Uosis", pakviesdamas jį atvykti pas save. J. Petkevičiui sutikus, apie 12 val. aš parėjau į savo butą patikrinti, ar kas nors yra namie. Pasirodė, kad su manim kartu viename bute 24-erių metų Bronė Šablinska, amatininke siuvėja, dar buvo namie. Aš jai pasakiau „Tai Jūs dar neišėjote? Aš čia turiu susitikti su vienu žmogumi", į tai ji atsakė: „Na, ką gi, tuomet aš išeinu", ir po kurio laiko iš buto išėjo. Tada ir aš išėjau iš buto ir nuėjau į Liaudies komisariatą pas J. Petkevičių.

Prieš tai aš nuėjau pas A. Kanoverskytę į namus, pakviečiau ją atvykti ir atvedęs iki namo Ankštosios gatvėje, kuriame aš gyvenu, paprašiau jos pasivaikščioti gatvėje ir palaukti, kol aš atsivesiu savo viršininką.

Išėjęs iš savo buto, po to, kai iš jo išėjo Bronė Šablinska, aš nuėjau į Narkomat'ą pas J. Petkevičių. Apie 13 val. 40 min. atėjome su juo iš Narkomat'o į mano kambarį. J. Petkevičius, nusivilkęs savo paltą kartu su lenkiško fasono kepure pakabino ant kabyklos, o pats atsisėdo prie stalo, viduryje kambario ant kėdės, stovėjusios tarp stalo ir prie sienos esančios sofos. Atsisėdo veidu į stalą, o nugara į duris. Beeinant su J. Petkevičiumi į mano butą man kilo mintis: „Gal užmušti jį

tuojau, prieš susitinkant su A. Kanoverskyte". Todėl iš karto J. Petkevičiui aš nepasakiau, kad A. Kanoverskyte jau čia, ir mudu pradėjome kalbėtis apie jo komandiruotę į Kauną, kur jis turėjo išvykti kovo 6 d. Be to, šio pokalbio metu J. Petkevičius man pavedė, grįžus į Narkomat'ą, kadrų ir finansų skyriuose parūpinti jam dokumentus komandiruotei. Čia pat prakalbome ir apie A. Kanoverskytės atvykimą. Atvedus A. Kanoverskytę, J. Petkevičius pradėjo kalbėti su ja apie darbą KGB organuose, o aš jaučiausi susijaudinęs, visą laiką vaikščiojau iš kambario į kambarį, po to pradėjau galvoti, kad išėjus A. Kanoverskytei nužudyti J. Petkevičiaus aš negalėsiu.

Dar anksčiau, prieš užeidamas į savo butą nuėjau apžiūrėti greta buvusio namo griuvėsių, kuriuose būtų patogiau paslėpti J. Petkevičiaus lavoną. Ten pastebėjau metalinį sportinį svarstį („hantelį"), susidedantį iš dviejų metalinių rutulių su maždaug 15 cm ilgio rankena.

Man atėjo mintis, kad išėjus A. Kanoverskytei aš J. Petkevičiaus nužudyti negalėsiu, todėl nusprendžiau tai atlikti mano bute, jai dalyvaujant. Taip nusprendęs aš išėjau iš kambario į kiemą, per langą įlindau į tuščią apgriauto namo kambarį, kuriame buvau pastebėjęs „hantelį", paėmiau jį ir grįžęs į savo kambarį priėjau prie J. Petkevičiaus iš dešinės pusės, smogiau „hanteliu" keletą kartų jam į galvą.

Kl.: Kur Jūs padėjote lavoną?

Ats.: Išnešiau lavoną į kiemą, įlindau į vieną iš sugriauto namo kambarių ir ten palikau, iš viršaus pridengęs skardomis ir apklojęs iš vienos pusės plytų nuolaužomis.

Kl.: Dar apie ką kalbėjote su A. Kanoverskyte tuo metu?

Ats.: A. Kanoverskyte, kai išnešiau lavoną, manęs paklausė: „Kodėl tu mane pakvietei, kodėl nepasakei, kad kvieti į tokį darbą? Jeigu aš būčiau žinojusi, nebūčiau atėjusi". Į tai aš jai atsakiau: „Taip reikėjo, eik ir tylėk, jei tylėsi - tai nei tau, nei man nieko neatsitiks".

Kl.: Ar Jūs sakėte A. Kanoverskytei, kodėl užmušėte J. Petkevičių?

Ats.: Ne, nesakiau. A. Kanoverskyte manęs klausė: „Kodėl tu taip padarei?" Aš jai į tai atsakiau: „Nieko neklausk, nieko nesakysiu, man kitos išeities nebuvo". Po to ji išėjo.

Kl.: Kur ji yra dabartiniu metu?

Ats.: Po to aš su ja nesusitikau ir kur šiuo metu ji yra aš nežinau.

Kl.: Kada ir kur jūs susitarėte su A. Kanoverskyte nužudyti J. Petkevičių?

Ats.: Apie J. Petkevičiaus nužudymą su A. Kanoverskyte jokio susitarimo nebuvo.

Kl.: Tardytojas mano, kad jūsų teigimas, jog nebuvo jūsų ir A. Kanoverskytės apytikrio susitarimo dėl J. Petkevičiaus nužudymo, neatitinka tiesos. Ar jūs tai prisipažįstate?

Ats.: Aš šito neprisipažįstu.

Kl.: Kodėl jūs tada nutarėte nužudyti J. Petkevičių dalyvaujant A. Kanoverskytei nežinodamas, kaip į tai ji reaguos?

Ats.: Pagal A. Kanoverskytės asmens bylą aš žinojau, kad ji anksčiau priklausė jaunimo „Ateitininkai" organizacijai ir laikiau ją gera patriote. Be to, kai pasiryžau nužudyti J. Petkevičių jai dalyvaujant, nusprendžiau, jeigu jinai rėks arba mėgins pabėgti - nužudyti ir ją.

Kl.: Kokie buvo Jūsų santykiai su A. Kanoverskyte prieš nužudant J. Petkevičių?

Ats.: Aš su A. Kanoverskyte iki š. m. vasario mėn. galo nesusitikinėjau. Vasario mėn. gale LSSR NKGB 2 poskyrio, 2 skyriaus operatyvinis įgaliotinis majoras Morozovas paprašė manęs nueiti į A. Kanoverskytės butą ir iškviesti ją į susitikimą, į jo asmeninį butą Žvėryne, kurio adreso šiuo momentu neprisimenu. Nuėjęs į A. Kanoverskytės butą radau ją ir nuvedžiau į Morozovo butą, kur ir įvyko susitikimas su juo. Kovo 1 ir 2 dienomis, kai Morozovas išvyko į Šiaulius J. Petkevičius man perdavė A. Kanoverskytės asmens bylą ir pasiūlė ją pasiimti savo žinion.

Š. m. kovo 3 dieną sekmadienį, aš vėl užėjau į A. Kanoverskytės butą pranešti jai, kad ji atvyktų į susitikimą su manimi trečiadienį. Pradėjau domėtis, kada ji buvo užverbuota ir ką daro. A. Kanoverskyte man papasakojo, kad ji parašiusi vienam kunigui patriotinio turinio laišką ir dėl to ją užverbavo. Ji pareiškė: „Aš jokios medžiagos neduosiu, nes niekur ir neinu, ir nieko nežinau". Tada aš jai atsakiau: „Gerai, pažiūrėsim", ir paskyriau jai „pasimatymą" - susitikome trečiadienį, kovo 5d., 12 val. jos bute. Paskutinį kartą pas ją atėjau kovo 5 d., antradienį, kuomet nusprendžiau pakviesti į savo butą ir J. Petkevičių. Atėjęs aš pasakiau, kad susitikti su ja trečiadienį negalėsiu, būtina, kad ji ateitų tuojau, nes ją nori pamatyti mano viršininkas. Mudu nuėjome į

mano butą. Daugiau su ja nesusitikau ir apie nieką daugiau nekalbėjome.

Kl.: Manome, kad Jūs nuslepiate tikrą ryšio su A. Kanoverskyte pobūdį. Ar jūs tai prisipažįstate?

Ats.: Ne, neprisipažįstu.

Kl.: Ką jūs veikėte A. Kanoverskytei išėjus iš buto?

Ats.: A. Kanoverskytei išėjus, aš išploviau grindis kambaryje, nunešiau kirvį į sandėlį, kur jis buvo anksčiau, o peilį padėjau virtuvėje. Metalinį „hantelį", su kuriuo aš smogiau J. Petkevičiui per galvą, išnešiau ir numečiau ten, kur jis gulėjo anksčiau griuvėsiuose, nusivaliau batus ir užrakinęs duris išėjau.

Kl.: Kur jūs nuėjote po nužudymo?

Ats.: Nužudęs J. Petkevičių, aš nuėjau į Narkomat'ą, norėjau papietauti, bet negalėjau. Iš ten išėjau į kleboniją, Vytenio g. 4. Tenai gyveno ir Vilniaus universiteto studentės Genė Dambrauskaitė, Lina ir Malvina, kurių pavardžių aš nežinau. Dar kovo 5 d. ryte pusryčiaujant aš susitariau su tardymo skyriaus vedėju j. ltn. P. Brazausku, gyvenusiu su manimi viename kambaryje, kad vakare eisime pas Dambrauskaitę valgyti Užgavėnių blynų (buvo Užgavėnės). P. Brazauskas man sakėsi, kad jis iš tardymo skyriaus pervestas į papulk. Makarovo skyrių ir dėl to neis šiandien į darbą, o tai visiškai bus galima pateisinti, nes tardymo skyriuje galvos, kad aš dirbu pas papulk. Makarovą, o Makarovas manys, kad dirbu tardymo skyriuje. Pas G. Dambrauskaitę aš atėjau 18 val. ir ten radau Dambrauskaitę Genę, Liną ir Linos seserį Malviną, atvažiavusią pas ją, iš kaimo, P. Brazauską ir Juozą; bažnyčios patarnautojo pavardės nežinau.

Kl.: Kur kovo 5 d. buvo P. Brazauskas?

Ats.: Sprendžiant iš to, kad G. Dambrauskaitė, kai aš atėjau, man pasakė: „Žiūrėk, kokių skanių blynų iškepė P. Brazauskas", supratau, kad P. Brazauskas visą dieną buvo pas G. Dambrauskaitę. Tiksliau visko pasakyti negaliu, nes smulkmenų nežinau.

Kl.: Kokią rolę vaidino P. Brazauskas nužudant J. Petkevičių?

Ats.: P. Brazauskas nužudant J. Petkevičių visiškai nedalyvavo.

Kl.: Ar Brazauskas žinojo apie J. Petkevičiaus nužudymą?

Ats.: Kada aš atėjau pas P. Brazauską, buvau labai susinervinęs ir niekur neradau sau vietos. Tai krito į akis visiems dalyvavusiems, todėl manęs klausė: „Kas tau?" Aš P. Brazauskui pasakiau, kad užmu-

šiau J. Petkevičių, tačiau smulkmenų jam nepasakojau, pasakiau tik tiek, kad lavoną palikau gretimo namo griuvėsiuose.

Kl.: Ką pasakė P. Brazauskas?

Ats.: Pradžioje nieko nepasakė, tik patraukė pečiais ir paklausė: „Ką tu darysi toliau?" Aš atsakiau: „Nežinau", ir tarp mūsų daugiau pokalbių nebuvo.

KL: Manome, kad jūs slepiate P. Brazausko dalyvavimą J. Petkevičiaus nužudyme ir siūlome duoti teisingus parodymus.

Ats.: Aš sakau tiesą.

Kl.: Kam dar pasisakėte, kad nužudytas J. Petkevičius?

Ats.: Daugiau niekam nepasakojau.

Kl.: Ką jūs darėte pas G. Dambrauskaitę?

Ats.: Man pradėjus pas G. Dambrauskaitę nusirengti, pastebėjau, kad turiu buto raktus, kuriuos mes paprastai palikdavome pas kiemsargį. Aš ir paprašiau P. Brazauską kad jis nuneštų raktus kiemsargiui, nes kitaip Šablinska negalės patekti į namus. P. Brazauskas tučtuojau tai padarė. Raktus nunešė, dar man nepranešus apie J. Petkevičiaus nužudymą. Pamatęs, kad mano švarkas dar šlapias, aš paprašiau merginų išlyginti švarką ką Malvina ir padarė. Matydami mano susirūpinimą ir šlapią švarką, jos pradėjo mane klausinėti, kas atsitiko. Aš pasakiau, būktai važiavau į Ukmergę ir susimušiau su banditais, dabar atėjau sušalęs ir išalkęs; jos man davė blynų ir dar kai ko ir pavalgęs išėjau į Narkomat'ą, kur atsiradau apie 20 val. 40 min.

KL: Ką jūs darėte Narkomat'e?

Ats.: Atėjęs į Narkomat'ą, aš nuėjau į finansų skyrių, kur gavau J. Petkevičiaus vardu korteles važiuoti į komandiruotę į Kauną ir grįžęs į skyrių perdaviau jas vyr. įgaliotiniui Berkovskiui, kad jis perduotų J. Petkevičiui, kai ateis, o pats nuėjau į valgyklą vakarieniauti, bet pavalgyti nesuspėjau, nes iškart atėjo Morozovo skyriaus sekretorius ir pasakė, kad mane kviečia pas komisaro pavaduotoją Kalotuškiną. Aš iš karto susiprotėjau, kad mane kviečia dėl J. Petkevičiaus žūties. Užėjau į savo kabinetą nusivilkau paltą nusiėmiau kepurę ir nuėjau pas Kolotuškiną, kur buvau areštuotas.

KL: Kokiu tikslu jūs finansų skyriuje ėmėte J. Petkevičiaus kortelę ir perdavėte Berkovskiui?

Ats.: Aš pagalvojau, kad tai man padės apsiginti nuo atsakomy-

bės už J. Petkevičiaus nužudymą, kad aš neva nežinąs, kur pasidėjo J. Petkevičius.

Kl.: Kada ir kodėl jūs nusprendėte nužudyti J. Petkevičių?

Ats.: Aš J. Petkevičių nusprendžiau užmušti ne savo iniciatyva, o pagal gautus nurodymus prieš tris savaites iš LLA gaujos dalyvių - partizanų „Špoko" ir „Kęstučio".

Kl.: Kokie jūsų ryšiai su LLA gaujomis?

Ats.: Mano ryšys su LLA gaujomis toks, kad aš, 1945 m. rugsėjo mėn. gale užverbuotas LLA gaujos dalyvio Tomkevičiaus ir dar vieno, kurio pavardės neatsimenu, sutikau jiems pranešinėti viską, kas man žinoma apie NKGB organų veiklą, ir per kitus susitikimus su jais pranešdavau jiems, kas man buvo žinoma apie NKGB sistemą.

Kl.: Pasakokite išsamiau, kaip jus užverbavo į LLA gaujas?

Ats.: 1945 m. rugpjūčio 22 d. aš buvau Telšių apskr. NKGB skyriaus pasiųstas į NKGB kursus Vilniuje. 1945 m. gale aš gavau 5 dienas atostogų ir parvažiavau pas savo tėvus į Smiltynių k. pasiimti šiltų rūbų, baltinių. Atostogaudamas užėjau į vienkiemį pas Urboną, kuris yra mano tolimas giminaitis, grįžtant iš jo nedideliame miškelyje, kuris skiria mano tėvo vienkiemį, mane sutiko du piliečiai ir paklausė:

- Kur eini, kareivėli? (Aš buvau kursanto uniforma).

Aš pasakiau, kad esu vietinis žmogus. „Žinom, žinom, o kur tarnauji?" Aš atsakiau: „Karo mokykloje". „Na, - sako, - parodyk dokumentus". Parodžiau komandiruotės pažymėjimą, kuriame pažymėta, kad aš KGB darbuotojas. Tada jie pasiūlė eiti su jais ir atvedė į negyvenamą vienkiemį, kurio šeimininkas Pranas Kacalunskas turėjo kitą vienkiemį Moitaičių k., Telšių valsč. ir ten nuolat gyveno. Kuomet mes atėjome į tą vienkiemį, jie man pareiškė:

- Vadinasi, mokaisi NKGB kursuose - esi komunistas.

Aš pradėjau aiškintis, kad aš nesu komunistas, bet jie nepatikėjo ir tvirtino, kad jeigu aš nebūčiau komunistas, manęs nebūtų priėmę į tą mokyklą ir pareiškė: „Na, kaip nori, bet mes laikome tave komunistu" ir pradėjo klausinėti, kiek žmonių mokosi tuose kursuose, kas mokosi, kas moko ir kokių dalykų verčia mokytis.

Aš papasakojau viską, ką žinojau apie kursus, ir jie man davė uždavinį - išaiškinti kursantų tarpe tuos, kurie yra politiškai nepatikimi, ir asmenis, kurie galėtų būti naudingi gaujoms (partizanams).

Sužinoti dėstytojų pavardes, pranešti viską, ką sužinosiu apie kursus, ir išaiškinti aktyvius komunistus. Dar paėmė iš manęs pasižadėjimą tokio turinio:

„Aš, Antanas Šilius, duodu Laisvos Lietuvos partizanams savo parašą, kad aš įsipareigoju pateikti visas žinias, kurios man yra žinomos, apie NKGB struktūras. Apie mano bendradarbiavimą su Laisvosios Lietuvos partizanais aš viską laikysiu paslaptyje. Už medžiagos nepateikimą atsakysiu aš pats ir mano šeima. Čia pat jie man pasiūlė pasirinkti slapyvardį. Aš pats pasirinkau slapyvardį „Vytautas" ir po pasižadėjimu šiuo slapyvardžiu ir pasirašiau.

Kl.: Kada ir kur jūs turėjote susitikti su tais asmenimis, perduoti jiems žinias, juos dominančią medžiagą ir gauti iš jų uždavinius?

Ats.: Kitam susitikimui nei vieta, nei laikas nebuvo nurodyti. Jie manęs paklausė, kada aš kitą kartą vėl atvažiuosiu iš Vilniaus. Aš atsakiau, kad galbūt apie Kalėdas. Jie atsakė: „Na gerai, vadinasi, tada susitiksime".

KL: Kodėl jūs, būdamas KGB darbuotojas, davėte pasižadėjimą padėti gaujoms jų diversinėje veikloje ir pranešinėti jiems žinias apie NKGB struktūras ir jų darbą?

Ats.: Aš dar prieš tai buvau priešiškai nusiteikęs prieš tarybų valdžią ir nenorėjau kuo nors padėti tarybų valdžios organams, dėl to ir daviau savo pasižadėjimą padėti partizanams jų darbe.

Kl.: Tai kodėl jūs sutikote dirbti NKGB struktūrose?

Ats.: Viena iš priežasčių, dėl ko aš sutikau eiti dirbti į NKGB struktūrą, buvo ta, kad tarnyba NKGB atleidžia nuo mobilizacijos į Raudonąją armiją, o smulkiau paaiškinti, kodėl aš sutikau eiti dirbti į NKGB, aš ir pats negaliu, nes nežinau.

Kl.: Kas yra tie žmonės, kurie jus užverbavo į gaują?

Ats.: Vienas iš jų buvo Zigmas Tomkevičius, 40 metų, aukštesnis nei vidutinio ūgio, veidas pailgas, lieknas, šatenas, nosis tiesi. Kilęs iš Pronskų k., Žarėnų valsč., Telšių apskr. Pronskų k. yra 8 km nuo Smiltynės k., ir man teko iš vietinių gyventojų girdėti apie Z. Tomkevičių kaip apie partizanų vadą, kovojantį prieš tarybų valdžią.

Pasak gandų, Z. Tomkevičius dar 1940 m., Lietuvai įstojus į Tarybų Sąjungos sudėtį, dalyvavo kovose prieš Raudonąją armiją. Iki tol valdant Smetonai jis dirbo Lietuvos policijoje. 1941 m. birželio-liepos

mėn. buvo aktyvus Aktyvistų fronto dalyvis, o po to, vokiečių okupacijos metu, dirbo Žarėnų valsč. policijos viršininku.

Paskutinės vokiečių okupacijos metu jis perėjo į nelegalų gyvenimą ir pagal nuogirdas buvo vienas iš „Vanagų" vadovų. Atstačius sovietų valdžią Lietuvoje, 1944 m. jis kartu su partizanais slėpėsi Varnių rajono miškuose, jo šeima buvo KGB areštuota ir išvežta į Rytus.

Tomkevičius žinomas dviem pavardėmis: Tomkevičius ir Tomkus, bet kuri iš jų tikroji - aš nežinau.

Kl: Su kuo Tomkevičius-Tomkus iš jūsų pažįstamų ir giminių palaiko ryšius Smiltynės ir Pronskų kaimuose?

Ats.: Su kuo Tomkevičius-Tomkus palaiko tuose kaimuose ryšį, aš nežinau.

Kl: Manome, kad jūs slepiate, su kuo bendradarbiauja Tomkus-Tomkevičius. Jūs tai pripažįstate?

Ats.: Ne, aš to nepripažįstu.

Kl: Koks jūsų ryšys su Tomkevičium-Tomkum iki 1945 m. rugsėjo mėn.?

Ats.: Iki 1945 m. rugsėjo mėn. tarp manęs ir Tomkevičiaus-Tomkaus jokio ryšio nebuvo.

Kl: Iš kur žinote, kad asmuo, kuris užverbavo jus į Lietuvos Laisvės partizanų gaują, ir Tomkevičius-Tomkus yra tas pats asmuo?

Ats.: Nei verbavimo metu, nei kituose susitikimuose Tomkevičius-Tomkus man nepasisakė, kas jis toks ir kaip jį galima surasti, bet 1942 m. vienos kelionės į Žarėnų turgų metu kažkas iš kaimynų, buvusių kartu, parodė turguje Tomkevičių kaip aktyvistų grupės vadą. Kai aš susitikau 1945 m. rugsėjį Tomkevičių mano verbavimo metu, aš jį atpažinau, todėl aš ir sakau, kad mane užverbavo Tomkevičius-Tomkus.

Kl: Kaip Tomkevičius-Tomkus buvo apsirengęs, kai jus užverbavo?

Ats.: 1945 m. rugsėjo mėn. Tomkevičius-Tomkus buvo apsivilkęs labai sudėvėtą juodą odinį paltą be apykaklės, buvo su odine kepure ir avėjo aulinius batus. Iš viršaus paltas apjuostas odiniu diržu, ant kurio kabojo dėklas su pistoletu ir keletu užkištų už diržo granatų.

Kl: Kas dar verbuojant buvo kartu su Tomkevičium-Tomkum?

Ats.: Antro žmogaus, kuris buvo su Tomkevičium-Tomkum, aš visiškai nepažįstu. Pagal išvaizdą tai buvo apie 40 metų vyras, viduti-

nio ūgio- už Tomkevičių-Tomkų žemesnis, plačiapetis, apvalaus veido, nosis tiesi. Apsirengęs paprastai kaip kaimiečiai: švarkas ir kelnės iš namų darbo medžiagos. Švarką buvo taip pat susijuosęs diržu su pistoletu dėkle ir granatomis. Daugiau papasakoti neturiu ką.

Kl: Kaip tas žmogus ir Tomkevičius vadino vienas kitą kalbėdami su tavim?

Ats.: Kaip per šį susitikimą, taip ir per kitus susitikimus juodu vienas į kitą kreipdavosi žodžiu „draugas" ir nei vardu, nei slapyvardžiu jie vienas kito nepavadino.

KL: Kokius uždavinius jūs gavote iš jų verbavimo metu?

Ats.: Be anksčiau mano minėtų uždavinių, reikėjo išaiškinti tarp kursantų politiškai nepastovius asmenis, kurie būtų reikalingi partizanams, sužinoti dėstytojų pavardes, išaiškinti aktyvius komunistus ir pranešti viską, ką sužinosiu apie kursus. Jie man davė uždavinį įstoti į komjaunimą ir pareiškė: „Kai baigsi kursus, dirbsi mūsų agentu KGB struktūrose".

KL: Ar tu įstojai į komjaunimą?

Ats.: Taip. Prieš grįždamas į Vilnių, užėjau į Telšių apskrities komjaunimo komitetą pas ten dirbantį mano pažįstamą iš mokyklos laikų - Vytautą Medeckį ir pasakiau, kad dirbu KGB ir noriu įstoti į komjaunimo organizaciją, ir paprašiau jo rekomendacijų. Jis davė man rekomendaciją, ir ten pat susipažinau su Juozu Gedijum, kuris taip pat davė man rekomendaciją, ir 1945 m. lapkričio ar gruodžio mėn. aš įstojau į komjaunimą.

KL: Ar jūs Medeckiui ir Gedijui sakėte, kad į komjaunimą stojate todėl, kad gavote iš LLA grupuočių vadovų tokią užduotį?

Ats.: Ne. Tai aš nuo jų nuslėpiau.

Kl.: Kas jums žinoma apie Medeckio ir Gėdijaus ryšį su partizanais?

Ats.: Gėdijaus aš visiškai nepažinojau. Medeckį laikau atsidavusiu komunistu ir apie šių asmenų nusikalstamą veiklą ar jų ryšius su LLA vyrais, net jeigu toks ryšys ir būtų, aš nieko nežinau.

KL: Kokius dar uždavinius davė Tomkevičius jus verbuodamas?

Ats.: Tuomet Tomkevičius-Tomkus manęs paklausė, kada aš baigsiu kursus? Man atsakius, kad baigsiu po 3-4 mėn., pasakė: „Kai baigsi, paprašyk, kad tave paskirtų dirbti į Ukmergę". Į mano klausimą: „Kodėl į Ukmergę?" jis atsakė: „Kai tenai atvažiuosi, tada ir pakalbėsime".

Kl.: Ar prašei, kad tave paskirtų dirbti į Ukmergę?

Ats.: Taip, baigęs kursus, aš paprašiau Narkomo pavaduotojo Koalotuškino, kad mane paskirtų į Ukmergę. Jis pažadėjo, bet vėliau manęs į Ukmergę nepaskyrė, o paliko Vilniuje. Kodėl taip - nežinau.

KL: Kada ir kur jūs vėl susitikot su Tomkevičium-Tomkum?

Ats.: Antrą kartą aš su juo susitikau 1945 m. gruodžio 25 d. 1945 m. gale baigiau kursus, mums davė po 3 dienas atostogų parvažiuoti į namus. Atvažiavęs į Smiltynių k. 1945 m. gruodžio 25 d. rytą, nuėjau į bažnyčią, o po to užėjau pas giminaitį Urboną, o iš jo pas Vismantą. Kai vakarop ėjau namo, miškelyje, kaip ir pirmą kartą, mane vėl sutiko Tomkevičius-Tomkus ir tas pats žmogus, kuris buvo su juo pirmą kartą. Abu vikėjo avikailių kailinukus, buvo susijuosę diržais, už kurių buvo užkišti pistoletai ir granatos. Tomkevičius-Tomkus buvo užsidėjęs kailinę kepurę, o kitas - seną karinę „papachą". Susitikę mes neužėjome į jokią trobą, o kalbėjomės vaikščiodami pamiške.

Kl: Kokias žinias jūs perdavėte gaujų vadams Smiltynių kaime 1945 m. gruodžio 25 d.?

Ats.: 1945 m. gruodžio 25 d. partizanų vadai manęs klausinėjo apie uždavinius, kuriuos jie buvo iškėlę mane verbuodami. Atsakydamas į jų klausimus, aš papasakojau, kad įstojau į komjaunimą, kad dirbti manęs į Ukmergę nepaskyrė, nors ir buvau prašęs, dėl man nežinomų priežasčių paliko dirbti Vilniuje. Pranešiau jiems, kad kursų kadrų skyriaus viršininku buvo ltn. Galčinskas, o kursų mokymo dalies vadovu - jaun. ltn. Galkinas. Paminėjau pavardes apie 20 kursantų, kurie mokėsi kartu su manim, ir nurodžiau, kad, mano galva, jie politiškai neatsparūs vyrai ir galėtų padėti partizanams. Apie Šulcą pasakiau, kad jis aktyvus komunistas. Apie kursų darbą aš tepasakiau, kad mes išklausėme paskaitas apie tardymą ir darbą su agentūra, ir čia pat pranešiau, kur aš gyvensiu Vilniuje.

KL: Kas tokie Kontautas, Jablonskis, Bielinskas ir Bagdonas?

Ats.: Šių asmenų iki kursų pradžios aš nepažinojau ir su jais susitikau tik kursuose. Su jais dažniausiai pietaudavome prie vieno stalo ir ten vieni kitiems pasisakydavome apie savo nuotaikas ir savo pažiūras atskirais klausimais. Su Kontautu, Jablonskiu, Bielinsku mes kursų metu gyvenome viename kambaryje. Politiškai netvirtais žmonėmis, netarybiniais aš juos laikiau dėl šių priežasčių:

Vytautas Kontautas šiuo metu dirba Murmanske ar Archangelske, tikrai nežinau. Susitikdamas su juo aš dažnai pareikšdavau antitarybines nuotaikas ir pasakodavau antitarybinius anekdotus.

Romualdas Jablonskis šiuo metu dirba Kėdainiuose, nenorėjo stoti į komjaunimą ir įstojo tik paskutinėmis kursų dienomis.

Henrikas Bielinskas šiuo metu dirba Klaipėdoje. Anksčiau, nežinau tiksliai kada, tarnavo pas kunigą Vievio bažnyčioje. Jis pareikšdavo nepasitenkinimą tuo, kam įstojo į KGB kursus ir kad jam teks dirbti KGB sistemoje.

Jonas Bagdonas dabartiniu metu dirba kartu su Kontautu Archangelske ar Murmanske. Nors ir yra komjaunimo narys nuo 1940 m., tačiau ne kartą yra pareiškęs, kad tiki į Dievą ir vaikšto į bažnyčią.

Kl.: Kokius uždavinius davė jums gaujų vadai susitikę 1945 m. gruodžio 25 d.?

Ats.: 1945 m. gruodžio 25 d. partizanų vadai Tomkevičius-Tomkus ir kiti man jokių uždavinių nedavė. Tik pasakė: „Važiuok, dirbk, susipažink su darbu, po to mes vėl susitiksim".

KL: Kada ir kokiu reikalu susitikote?

Ats.: Dėl to jokių nurodymų negavau.

KL Manome, kad jūs slepiate užduotį, kurią jūs gavote iš LLA gaujų vadų 1945 m. gruodžio 25 d., ir reikalaujame, kad jūs duotumėte šiuo klausimu teisingus parodymus.

Als.: Aš sakau tiesą.

KL: Kada ir kur jūs susitikote su gaujų vadais kitą kartą?

Ats.: Trečią kartą su Tomkevičium-Tomkum susitikau 1946 m. sausio gale ar vasario pradžioje, Vilniuje, Gedimino gatvėje, netoli savo namų. Šį kartą su Tomkevičium-Tomkum buvo kitas žmogus, kurio anksčiau niekuomet nebuvau matęs ir sutikęs.

KL: Apibūdinkite tą žmogų.

Ats.: Jo pavardės, vardo, slapyvardžio aš nežinau, nes Tomkevičius-Tomkus apie jį tepasakė: „Štai mano draugas". Jam buvo apie 40 metų, vidutinio ūgio, veidas apvalus, šatenas, apsirengęs tamsiu demisezoniniu angliško fasono paltu juoda skrybėle. Savo apranga ir kalba jis atrodė inteligentiškas.

KL Šis susitikimas buvo atsitiktinis ar iš anksto buvo susitarta?

Ats.: Tai nebuvo iš anksto mūsų sutartas susitikimas, tačiau ne-

galima pasakyti, kad jis buvo atsitiktinis, nes Tomkevičius-Tomkus iš mano žinojo pasikalbėjimo, kur aš gyvenu, ir žinojo, kada aš būnu namuose. Aš manau, kad jis su šiuo žmogum specialiai vaikščiojo Gedimino gatve netoli mano namo ir laukė, kada aš grįšiu į namus pietų pertraukos metu. Su juo susitikau apytikriai 18 val.

Kl: Koks buvo pasikalbėjimas šio susitikimo metu?

Ats.: Susitikęs Tomkevičius-Tomkus pirmiausia pasakė:

- Matai, aš kalbėjau, kad mes susitiksime ir susitikome. Mes viską žinojom apie jus ir šiandien čia jūsų laukėme.

Po to pradėjo mane klausinėti, su kuo gyvenu ir kaip dirbu.

Parodęs namą, kuriame gyvenu, pasakiau, kaip pas mane patekti, ir atsakinėjau į Tomkevičiaus-Tomkaus klausimus pasakodamas, kas gyvena kartu su manim ir kas jie tokie. Papasakojau, kad su manim gyvena dvi lenkės ir P. Brazauskas, kuris mokėsi kartu su manim kursuose, o dabar kaip ir aš dirba valstybinio saugumo Narkomat'e. Pasakiau, kad dabar dirbu respublikinio 2 skyriaus 2 poskyrio operatyviniu įgaliotiniu, skyrius dirba su kulto žmonėmis, tarp jų turime savo agentūrą ir renkame medžiagą apie dvasiškius bei vykdome kulto darbuotojų areštus. Tomkevičius-Tomkus manęs paklausė:

- Kas tarp kulto tarnautojų yra KGB agentai, kam iš jų KGB turi užvedę sekimo bylas ir ką iš kunigų rengiamasi areštuoti?

Aš atsakiau, kad aš kol kas apie tai dar nieko nežinau. Tomkevičius-Tomkus man pareiškė, kad aš turiu apie tai sužinoti ir pasiūlė daugiau pasidomėti tokiais klausimais. Jis taip pat manęs paklausė, kas dirba su manim ir kas mano viršininkas. Aš pasakiau, kad mano skyriaus viršininkas - KGB vyr. ltn. Juozas Petkevičius ir kad mano santykiai su juo geri, bet pasakyti, kas dar su manim dirba, aš negaliu, nes pats dar neseniai susipažinau su šiais darbuotojais.

Tą pačią dieną prieš susitikimą su LLA grupes vadais J. Petkevičius man pasakė, kad jis pasiųs mane su slaptu siuntiniu į Zarasus ir aš apie tai pasakiau Tomkevičiui-Tomkui. Koks tas siuntinys, aš negalėjau pasakyti, nes nieko nežinojau apie to siuntinio turinį. Išgirdęs, kad važiuosiu į Zarasus, Tomkevičius-Tomkus ir antras buvęs kartu su juo pašnibždomis kažką tarp savęs pasitarė, o po to Tomkevičius-Tomkus man pasakė: „Na gerai, važiuok", ir taip mes išsiskyrėme.

Kl: Kur vyko šis susitikimas?

Ats.: Kaip aš jau sakiau, jie pasitiko mane Gedimino gatvėje, po to mes perėjome tiltą į Žvėryną ir vaikščiojome gatvėmis kalbėdamiesi. Pokalbiui pasibaigus, aš atgal grįžau vienas, o jie liko Žvėryne. Kur jie nuėjo, aš nežinau.

Kl: Kur buvo numatytas kitas susitikimas?

Ats.: Kada mes baigėme pokalbį, jie man pasakė: „Na, su jumis mes dar susitiksim". Kito susitikimo laikas ir vieta nebuvo aptarta. Tik pokalbio gale jis paklausė: „Na, tai kada važiuosi į Zarasus?" Aš atsakiau: „Po 3-4 dienų". „Traukiniu ar automašina?" - paklausė jis. „Traukiniu", - atsakiau aš.

Į Zarasus aš važiavau vasario 4 ar 5 d. Kada tiksliai - neatsimenu. J. Petkevičiaus pavedimu aš turėjau nuvežti Zarasų apskrities KGB skyriui siuntinį, kuriame buvo telegrama kunigui Kuzmickui, kad jis nuvažiuotų į Panevėžio kuriją. Zarasuose KGB viršininkas turėjo perduoti tą telegramą man, o aš kaip paštininkas turėjau ją įteikti Kuzmickui. Žinojau, kad Kuzmickas šaukiamas atvykti į Panevėžį, kad jį ten areštuotų. Į Zarasus aš išvykau kartu su ltn. Valiuku, dirbančiu Zarasų skyriuje, jo žmona - vyr. ltn. (jos pavardės nežinau) ir kažkokiais prikomandiruotais, kurie taip pat dirbo Zarasų apskrities skyriuje. Turmanto stotyje mes pernakvojome ir ryte paskambinę į Zarasus sužinojome, kad automašina mūsų paimti neatvažiuos, ir aš nutariau eiti pėsčias, o Valiukas ir likusieji liko laukti pakeleivinio transporto. Kartu su manimi pėsčiomis eiti į Zarasus nutarė kažkoks senis ir vyr. leitenantas, kurių aš visai nepažinojau. Nuėję apie 7 km, jie nutarė užeiti į kurį nors namą pailsėti, o aš toliau nuėjau vienas. Paėjus kokius 3 km, miškelyje mane pasitiko Tomkevičius ir kažkoks aukštas žmogus, kurio aš anksčiau nepažinojau, slapyvardžiu „Špokas". Jie mane sustabdė ir paklausė, kur ir kokiu tikslu einu. Sužinoję mano kelionės tikslą davė man užduotį - nepriėjus Zarasų KGB skyriaus užeiti pas kun. Kuzmicką ir perspėti jį apie gresiantį areštą ir tik po to daryti tai, kaip įsakyta Narkomat'e.

Kl: Ar įvykdėte šį uždavinį?

Ats.: Taip. Įvykdžiau. Nuvažiavęs į Zarasus, nuėjau į kleboniją susitikau ten kun. Gobį ir paklausiau, kur yra kun. Kuzmickas. Gobis atsakė, kad jis yra gavęs iš Panevėžio telegramą ir šiandien ryte ten išvažiavęs. Tuo nepatikėjau, nes telegrama buvo pas mane, taigi Go-

biui papasakojau, kad aš atvažiavau ir atvežiau kun. Kuzmickui telegramą, kad jis vyktų į Panevėžį, kur jį areštuos. Aš pasisakiau, kad esu KGB darbuotojas, bet aš negaliu žiūrėti, kaip areštuoja kunigus, kad mano siela to nepakelia, ir paprašiau Gobio, kad jis kokiu nors būdu pasiųstų pranešimą Kuzmickui į Panevėžį, jog jį rengiasi areštuoti. Gobys pasakė, kad tai atlikti nėra galimybės, o po to pažadėjo „pažiūrėti". Čia pat Gobiui pasakiau, kad norima areštuoti ir vyskupą Borisevičių, o po to nuėjau į apskrities KGB skyrių, gavau ten siuntinį paketą. Apskrities skyriuje jau žinojo, kad Kuzmickas išvažiavęs į Panevėžį, ir aš grįžau į Vilnių.

Kl: Kada vėl susitikote LLA gaujų vadovus?

Ats.: Man grįžus į Vilnių, po kiek laiko pas mane į butą pietų pertraukos metu užėjo „Špokas" ir „Kęstutis". „Špokas" mane supažindino su „Kęstučiu", ir juodu pradėjo klausinėti, kas dirba NKGB viršininku, kas užsiima agentūra ir ką numatę areštuoti. Aš jiems pasakiau, kad skyriaus KGB viršininkais dirba Počkaj, Rozauskas, Malgevas. KGB agentus nurodžiau tuos, kuriuos žinojau, - K. Kubilinską, Mironą ir vieną, gyvenantį Šv. Jokūbo gatvėje, kurio pavardės dabar neprisimenu. Paminėjau kažką iš kunigų, kuriuos nori areštuoti, bet neatsimenu ką. Man paskyrė eilinį susitikimą „Kazino" kine 7 val. vakaro, bet kurią dieną neatsimenu.

Susitikus kine „Kazino", jie man davė uždavinį - sužinoti NKGB skyrių viršininkų pavardes, pavedė nužudyti J. Petkevičių.

Kl.: Kaip jūs numatėte nužudyti J. Petkevičių?

Ats.: Iš pradžių J. Petkevičių nužudyti norėjau naktį, kai jis eis namo, maždaug š. m. vasario 15 d., naktį po budėjimo Narkomat'e, apie pusę antros ar antrą valandą (P. Brazauskas jau buvo parėjęs iš darbo). Apsirengiau ir išėjau, suradau gatvę, kur gyveno J. Petkevičius, ir su pistoletu rankoje laukiau jo laiptinėje. Tačiau kai jis priėjo prie namų, aš labai susinervinau ir neiššoviau. Jis praėjo pro šalį manęs nepastebėjęs.

Kl.: Kada ir kur jūs susitikote kitą kartą su LLA gaujos nariais?

Ats.: Susitikę su „Špoku" ir „Kęstučiu" „Kazino" kine, mes pasikalbėjome, kad kitą kartą susitiksime 8 val. vakaro. Kurią dieną buvo susitarta susitikti - neatsimenu, apie vasario 18-19 d. Sutartą dieną su jais susitikau Filharmonijoje ir tenai pasakiau, kad negalėjau nužudyti

J. Petkevičiaus. Jie tada kategoriškai pakartojo šį uždavinį ir paskyrė kitą pasimatymą vasario 25 d. „Kazino" kine. Ir mes išsiskyrėme.

Kl.: Ar „Kazino" kine susitikimas įvyko?

Ats.: Taip. Šis susitikimas taip pat įvyko ir man vėl kategoriškai buvo pareikšta - nužudyti Petkevičių ir tam įrodyti kovo 7 d. 7 val. vakaro atnešti į Katedros aikštę J. Petkevičiaus dokumentus.

Kl.: Ar tai įvykdėte?

Ats.: Taip, kaip aš esu sakęs apklausos pradžioje, aš jį nužudžiau, bet J. Petkevičiaus dokumentų perduoti „Kęstučiui" ir „Špokui" negalėjau, nes buvau areštuotas. Atsakymai į pateiktus man klausimus pagal mano žodžius užrašyti teisingai ir aš, perskaitęs man suprantama rusų kalba, pasirašiau.

/pas./ A. Šilius

Apklausė: TSRS NKGB darbuotojas papulkininkis /—/ Čelnokov

(B. b. Nr. 41227/3, T. 1, L. 23-39)

Iš šios apklausos galime spręsti, kad A. Šilius išgalvojo legendą apie Tomkevičių-Tomkų (apskritai Žemaitijoje tokia pavarde partizanas iš tikrųjų buvo). Bet ar jis buvo susitikęs su A. Šiliumi - žinių nėra. A. Šilius savo išgalvotom pasakom mėgino suklaidinti tardytojus, juos įtikinti, kad ne jis sugalvojo J. Petkevičiaus tragediją, o partizanai.

A. Šilius norėjo likti tik kaip idėjos vykdytojas.

A. **Šiliaus apklausa tęsiasi**

Nors A. Šilius, atrodo, neblogai buvo parengęs prasimanymą apie susitikimus su pogrindžio vadovais, bet atsirado spragų. Ne be reikalo A. Šilių pirmame tardyme išlaikė 14 val. (tiek be pertraukos truko kančios), po to jam leido pagalvoti, ar parodymai tikri. Kitą „pašnekesį" su A. Šiliumi tardytojas papulk. Čelnokov paskyrė kovo 13 d., t. y. praėjus aštuonioms dienoms po suėmimo. Per tą laiką KGB suspėjo suimti jo kambario draugą - KGB j. ltn. Petrą Brazauską (suimtas kovo 6 d. 1 val. nakties, oficialiai pirmą kartą apklaustas kovo 11 d.), o po keturių dienų nuo A. Šiliaus suėmimo - Anastaziją Kanoverskytę (suimta kovo 9 d., pirma apklausa - kovo 9 d.). Suprantama, kad KGB turėjo pakankamai laiko patikrinti kai kurias žinias ir taip iš dalies pavyko palaužti A. Šilių.

1946 m. kovo 13 d. apklausoje A. Šilius prisipažino, kad jokio

Tomkevičiaus-Tomkaus nebuvo, nebuvo ir „Špoko" bei „Kęstučio", savaime suprantama, ir jokių susitikimų su jais negalėjo būti.

Prieš akis iškilo kaip pagrindiniai liudininkai.

A. Šilių visą laiką tardė tas pats LSSR KGB 2 sk. 2 poskyrio viršininko pavaduotojas papulk. Čelnokov. Iš archyvinės medžiagos matyti, kad kovo 5 d. A. Šilių suėmė, kovo 6 d. jis pateko į 20 kamerą, kitą dieną perkeltas į 40 kamerą, o kovo 9 d. trumpam perkeltas į 46 kamerą, iš kur apie 17.30-20.30 val. buvo „iškviestas" į 18 kab. pas KGB kvotų skyriaus viršininką papulkininkį E. Rozauską. Apie ką jiedu „kalbėjosi", beveik aišku (E. Rozauskas mėgino be liudininkų tik su „bananu" priversti kaltinamąjį „prisipažinti", kad jis „Tėvynės" išdavikas).

Vėliau A. Šilių, kaip minėjau, visą laiką tardė KGB tardymo skyriaus tardytojas papulkininkis Čelnokov - iš viso 26 apklausos. Per dieną A. Šilius buvo šaukiamas net 3 kartus. Pvz., kovo 9 d. vos grįžęs iš apklausos 4 val. 30 min., po valandos, t. y. 5 val. 20 min., vėl pašauktas ir tardytas 8 valandas, t. y. iki 13.00 val.; 14 val. 50 min. vėl šaukiamas tardyti. Kovo 11 d. tardyti iškvietė 9.00 val. Tardė ilgiau kaip 8 val., t. y. iki 17.30 val., o po 4 valandų poilsio, t. y. 21.00 val., vėl kviečiamas tardyti ir tardytas beveik 10 valandų, t. y. iki 7 val. 15 min. (jau kovo 12 d.), po to - 3 valandų poilsis, t. y. iki 10.15 val., ir vėl tardytas 5 valandas.

Ar įsivaizduojate, gerb. skaitytojai, koks žmogui tenka fizinis krūvis, kai tave nuolat vargina betiksliais klausimais su grasinimais. Be to, miego stoka. Vien šis pavyzdys rodo, kad nuo kovo 7 d. 10 val. iki kovo 10 d. 15 val. 25 min., t. y. per penkias be trupučio paras, pamiegoti teko tik po 4,5 val. (dieną miegoti griežčiausiai draudžiama). Tardymo metu kai kurie tardytojai pasodina ant paties krėslo krašto ir tokioje būsenoje išlaiko 8 ar net daugiau valandų.

A. Šilius kovo 13 d. apklausoje prisipažįsta, kad kovo 7 d. yra pamelavęs: „Aš melavau, kad 1945 m. rugsėjo mėn. buvau užverbuotas ir sistemingai susitikinėjau su LLA vadais Tomkevičium-Tomkum, vėliau su „Kęstučiu" ir „Špoku" - tai išgalvoti vardai. Aš slėpiau, kad mano priešiškumas tarybinei santvarkai priklausė nuo LLA gaujų. Be to, aš slėpiau savo mėginimą įvykdyti diversinį aktą gelžkelio ruože Šiauliai-Kretinga. Slėpiau savo ryšį su Petru Brazausku, ku-

ris buvo informuotas apie teroristinio akto parengimą" (arch. b. b. Nr. 41227/3, T. 1, p. 59-60).

A. Šilius aiškino, kad priešiškai tarybų valdžiai buvo nusiteikęs todėl, jog nuo mažens buvo auklėjamas krikščioniška dvasia: eidavo į bažnyčią per mišias patarnaudavo kunigams (kun. Juodaičiui, Prialgauskui, Krušai, Borisevičiui), priklausė angelaičių, ateitininkų, jaunųjų tautininkų organizacijoms. Dėdė (motinos brolis) buvo kun. Burneika, teta Kotryna (tėvo sesuo) dirbo pas kunigus klebonijos šeimininke. Vokiečių okupacijos metais skaitęs antitarybinę literatūrą: „Lietuvos archyvai", „Baisusis siaubas - GPU". Tai ir buvo pagrindinė priežastis, dėl ko priešiškai sutiko tarybinę santvarką kuri labai energingai kovojo prieš dvasininkiją prieš tikybos kulto žmones. A. Šilius reiškė neapykantą bolševikams, nes jie panaikino asmens nuosavybę į žemę, Lietuva apgaulės keliu neteko savo nepriklausomybės.

Šilius tuo metu tikėjo paplitusiais gandais, kad pasibaigus karui kariaujančios valstybės sės prie derybų stalo ir Vakarai privers bolševikus atstatyti sulaužytą teisę ir grąžinti Lietuvai laisvę. Manyta, kad visa tai truks neilgai ir todėl lietuviams reikia vengti stoti į Raudonąją armiją tuo labiau - beprasmiškai žūti fronte.

A. Šilius papasakojo, kaip jis susipažino su Stasiu Kalniumi, kuris atvažiavo iš Vilniaus ir apsigyveno Smiltynių k., kur gyveno ir A. Šilius. S. Kalnius buvo paskirtas Klaipėdos „Lietkoopsąjungos" (po Klaipėdos išvadavimo) direktoriumi. Jis pasiuntė A. Šilių sužinoti, ar Klaipėdoje susiformavo „Lietkoopsąjungos" Klaipėdos skyrius.

A. Šilius nuvažiavo į Klaipėdą ir sužinojo, kad ši organizacija jau kuriasi ir netikėtai sutiko Telšių apskr. buvusį viršininką Kruonį. Jis, sužinojęs, kad A. Šilius gyvena Smiltynių k., paprašė perduoti seseriai laišką. S. Kalnius pasisakė A. Šiliui, kad Klaipėdoje jį įdarbino Kruonis. Po kiek laiko S. Kalnius išvažiavo į Klaipėdą. A. Šilius sakėsi tardytojui, kad Kruonis perduodavo per A. Šilių laiškus savo seseriai, kuri gyveno Smiltynių k., o S. Kalnius - savo žmonai. Laiškų turinio A. Šilius sakėsi nežinojęs. Kartą A. Šilių stotyje buvo sulaikiusi kontržvalgyba „Smerč", bet A. Šilius išsisuko.

A. Šilius sakė tardytojui, kad Kruonis, būdamas Telšių apskr. viršininku, bendradarbiavo su vokiečiais ir jiems padėdavo. Kruonis tikino A. Šilių, kad sovietų valdžia, jei ne birželį, tai liepą žlugs. Tačiau

1945 m. birželį buvo areštuotas Kruonis, o vėliau ir S. Kalnius.

A. Šilius tardytojo dėmesį mėgino nukreipti ne į savo antitarybinę, o į „komercinę" veiklą: „Aš įsigydavau Klaipėdoje trofėjinių prekių, kurias nuvežęs į kaimą ir Telšius realizuodavau. Trofėjus imdavau daugiausia iš tuščių negyvenamų namų, paliktų be šeimininkų. Iš esmės aš užsiėmiau „spekuliacija".

Kalnius, atvykęs į Klaipėdą, A. Šiliui buvo išdavęs „ekspeditoriaus" pažymėjimą, kuris pagelbėdavo jį sulaikius, nes „Lietkoopsąjunga" buvo žinoma organizacija.

Tardytojui užsiminus apie Žilevičių A. Šilius tepasakė, kad A. Žilevičius dirbęs Telšiuose draudimo įstaigos buhalteriu, vokiečių okupacijos metais - Telšių geležinkelio stotyje policininku. 1945 m. gegužės-birželio mėn. buvo paieškomas, todėl buvo priverstas pereiti į nelegalų gyvenimą. A. Šilius pasakojo tardytojui, kad A. Žilevičius 1945 m. gruodį už muštynes buvo areštuotas.

A. Šilius su A. Žilevičiumi susipažino 1945 m. gegužės mėn. Telšiuose, Respublikos g., Jono Urbono bute. A. Šilius pasisakė A. Žilevičiui, kodėl jis nėjo į kariuomenę, kad iš Telšių KGB kpt. Udalovo gavo pažymą.

A. Šilius prisipažino (nes į KGB rankas kratos metu pateko jo užrašų knygelės), kad degindamas nereikalingus dokumentus dalį jų pasiėmė sau „studijoms". Bet svarbiausias žinias jis rado tada, kai buvo leista prieiti prie slaptų ir visiškai slaptų bylų, iš kurių sužinojo apie tikrą KGB struktūrų darbą: KGB uždavinius, KGB agentūros tinklus ir jų veiklą, dėl ko prasideda žmonių sekimas, kas lemia, kad žmogų rengiamasi paversti agentu. Tik po to A. Šilius tapo bolševikų priešu.

A. Šilius sakosi, kad KGB karininkų kursuose antitarybine veikla neužsiiminėjo, bet pripažįsta, kad savo antitarybinių įsitikinimų nepakeitė ir savo padėtimi nebuvo patenkintas (T. 1, p. 68).

A. Šilius prisipažįsta, kad iš kursantų jam artimiausias draugas buvo Romualdas Jablonskis, su kuriuo dalydavosi savo nepasitenkinimu tarybine valdžia. R. Jablonskis pritardavo jo nuomonei, atvirai reikšdamas savo nepasitenkinimą. Paskutini kartą su juo A. Šilius susitiko 1946 m. sausio 15 d., kai R. Jablonskis buvo atvažiavęs į Vilnių ir apsistojęs pas A. Šilių.

„R. Jablonskis, - sakė A. Šilius, - nebuvo patenkintas savo darbu. Nepatenkinti savo darbu ir Henrikas Bielinskas (dirba Klaipėdoje), ir

Jonas Bagdonas (dirba Archangelske), kuris būdamas komjaunuolis eina į bažnyčią, ir Vytautas Kontautas (dirba kartu su J. Bagdonu), mėgstantis papasakoti antitarybinius anekdotus".

A. Šilius prisipažino, kad pradėjęs dirbti KGB 2 sk. 2 poskyryje pas vyr. ltn. Juozą Petkevičių pamatė, kiek dedama pastangų sukompromituoti ir sunaikinti tikybinio kulto žmones, panaudojant tam įvairaus pobūdžio provokacijas, agentus. Tai jam turėjo didžiulės įtakos ir jis su pasibaisėjimu pradėjo sekti KGB struktūrų darbą stengtis užstoti nuskriaustuosius, patekusius į KGB pinkles, juos perspėti apie gresiančią nelaimę.

Prisidengęs „liga", A. Šilius net darbo metu skubėjo į Kauną su KGB agentų sąrašais pas Kauno kunigų seminarijos profesorių kun. B. Baliuką kad perspėtų jį patį ir kitus dvasiškius, kuriems gresia suėmimas (Daugnora, Kleiba, Uršvytis, Požis, Ambrazėnas, Zacharijus, Blynas, Alperavičius, Lapė, Zinauskas, Jokūbauskas, Reišys, Sirijus, Zdangis, vysk. Borisevičius, kun. Kuzmickas, kun. Raškevičius (Gustas) ir daug kitų, be to, poetas Drevinis, poetė Niūniavaitė, Naginskaitė).

A. Šilius prisipažino, kad perdavė kun. B. Baliukui KGB skyrių viršininkų ir KGB vadovybės personalinius sąrašus su gyvenamųjų vietų adresais bei 24 KGB slaptų agentų („Žalgiris", „Ažios", „Joskauda", „Kalvis", „Patriotas", „Šimkus", „Alfa", „Kodas" ir kt.) sąrašus.

A. Šilius sakėsi, kad pažinojo Stasę Niūniavaitę kaip jauną poetę, baigusią Telšių gimnaziją tačiau su ja susipažinęs tik 1946 m. sausį, kai prisistatęs KGB jaun. leitenantu perspėjo, kad jai ir ne tik jai, bet ir Naginskaitei, Dreviniui gresia pavojus, nes jie kaip „ateitininkai" gali būti areštuoti. Kartu pranešė, kad prieš juos veikia agentas „Balandis" (K. Kubilinskas). A. Šilius tardytojui tvirtino, kad S. Niūniavaitė, matyt, bijodama provokacijos atsisakė pranešti apie gresiantį suėmimą Dreviniui, Naginskaitei ir vysk. Borisevičiui. A. Šilius prisipažino kad S. Niūniavaitę jis supažindinęs su KGB turima medžiaga prieš ją, kartu jai pasakęs, kad yra nacionalistas ir kad niekad nebus sąžiningas su KGB struktūromis (T. 1, p. 77).

A. Šilius pasakė tardytojui, kad S. Niūniavaitei atsisakius pranešti Telšių vyskupui Borisevičiui apie jam gresiantį pavojų jis kreipėsi į Vilniaus kuriją, susitiko su vyskupijos kancleriu ir per jį prašė įspėti vyskupą Borisevičių.

A. Šilius prisipažino, kad pasinaudodamas KGB komandiruote dėl kun. Kuzmicko arešto nuvykęs į Zarasus ir pirmiausia nuėjęs ne pas KGB Zarasų skyriaus įgaliotinį, bet į Zarasų kleboniją, bet neradęs kun. Kuzmicko paprašė kun. Guobį įspėti jį apie gresiantį suėmimą. Kun. Guobis pažadėjo tuo pasirūpinti.

A. Šilius taip pat prisipažino, kad 1946 m. vasario 11-12 d. buvo nuvažiavęs į Kaišiadoris perspėti buv. gimnazijos ateitininkų vadovę Oną Grakauskienę ir mokinį Kukaraką. Tačiau atvykęs į Kaišiadoris A. Šilius sužinojo, kad O. Grakauskienė ir Kukarakas jau išvykę, tad įspėjo Kukarako tėvą.

A. Šilius prisipažino, kad dar norėjęs įspėti kun. Grigaitį, Tautrimą.

Tardytojas papulk. Čelnokov vertė A. Šilių pasakoti apie stud. Dambrauskaitę, stud. Čechovaitę. A. Šilius sakėsi pažįstąs tik Dambrauskaitę (pas ją A. Šilius kovo 5 d. buvo atėjęs valgyti blynų), sakėsi nepažįstąs studenčių Malvinos ir Linos, kurios gyveno kartu su Dambrauskaite. Jis išsigynė, kad nepažįsta Juozą Žemaitį, Juozą Balsį, Oną Babravičiūtę, Birutę Peslikaitę.

Apie j. ltn. Petrą Brazauską tardytojui A. Šilius pasisakė: „Su P. Brazausku susipažinau KGB kursuose, karo mokykloje buvome vienoje grupėje. Vokiečių okupacijos metais buvo lietuvių aktyvistų areštuotas (matyt, kad P. Brazauskui suteiktų alibi). P. Brazauskas buvo įstojęs į Plechavičiaus armiją. P. Brazauskas reiškė nepasitenkinimą savo darbu KGB, supratau, kad nepatenkintas tarybine valdžia.

- Aš P. Brazauskui papasakojau apie savo antitarybinį nusistatymą, net prifantazavau. Papasakojau jam apie gelžkelio Telšiai-Kretinga mėgintą padaryti diversiją, be to, kad gyvendamas Telšiuose 1944-1945 m. žiemą nušoviau Raudonosios armijos karininką ir paėmiau jo naganą, o iš tikrųjų aš jį nusipirkau už 1,5 litro degtinės ir, kol gyvenau pas tetą Kotryną, laikiau paslėpęs po čiužiniu, bet kažkas pavogė. Tvirtinu, kad:

- Jei ne seserys, išeičiau pas partizanus.

- Papasakojau P. Brazauskui, kad sausio mėn. buvau Kaune ir ten perdaviau slaptų agentų sąrašus, bet kam - nesakiau.

- Pasisakiau P. Brazauskui, kad 1945 m. vasario 4-5 d. važiavau į Zarasus, Panevėžį, Kauną savais reikalais, nors faktiškai važiavau tik į Zarasus.

- 1946 m. vasario 10 d. važiavau į Telšius, o P. Brazauskui pasakiau, kad į Kauną.

- Po to, kai buvo pavogti iš vyr. ltn. J. Petkevičiaus slapti agentų sąrašai, nutariau jį nužudyti, nes ateityje viskas būtų išaiškėję, ir P. Brazauskas perspėjo mane: „Nužudysi - gyvensi, ne - pats mirsi".

1946 m. vasario 25 d. aš budėjau ministerijoje, 26 d. nedirbau ir nutariau pasitikti J. Petkevičių einantį namo ir nušauti. Grįžęs į butą atsiguliau po pietų pasnausti ir užmigau. Grįžęs P. Brazauskas pažadinęs šūktelėjo: „Na štai, o manei šiandien nušauti J. Petkevičių". Aš atsikėliau, greitai apsirengiau ir išėjau, bet J. Petkevičius neatėjo, todėl grįžęs pasakiau P. Brazauskui: „Nesulaukiau" ir atsiguliau.

1946 m. kovo 5 d., atėjęs pas Dambrauskaitę ir sutikęs Brazauską pasakiau, kad nužudžiau J. Petkevičių ir liepiau pranešti KGB. P. Brazauskas atsakė: „Tu nebijok, nieko nepasakiau ir nepasakysiu". Aš jį pabučiavau ir išėjau į ministeriją.

Tolesnėse apklausose tardytojas A. Šiliaus papildomai klausinėjo apie R. Jablonskį. A. Šilius teigė, kad R. Jablonskis ir jis (kursų metu) likę bendrabutyje vieni arba pasivaikščiojimų metu dalydavosi įspūdžiais apie darbą KGB. R. Jablonskis viešai pareikšdavo, kad jis nenorėtų, jog Lietuvoje pasiliktų sovietinė valdžia, buvo nepatenkintas, kad Lietuvoje panaikinta asmens nuosavybė. Jis taip pat tikėjo, kad sovietinė valdžia vis tiek bus likviduota. R. Jablonskis irgi slėpėsi nuo mobilizacijos. Ar jis turėjo ryšių su partizanais, A. Šilius sakėsi nežinąs. Vėliau jam tarnaujant Raudonojoje armijoje atėjęs kapitonas pasiūlė stoti į KGB karininkų kursus ir R. Jablonskis sutikęs (1946 03 14 protok. T. 1, p.120-124).

A. Šilius prisipažįsta

Pateiktame A. Šiliui kaltinime (1946 03 20 prot. T. 1, p. 114-116), jis prisipažįsta:

- išdaviau tėvynę;

-1945 m. mėginau įvykdyti diversinį aktą geležinkelyje;

- supažindindavau pogrindžio nacionalistinės organizacijos narius B. Baliuką P. Drevinį, S. Niūniavaitę su turima prieš juos KGB medžiaga;

- per Vilniaus vyskupijos kanclerį prašiau perspėti Borisevičių, Naginskaitę, Raškevičių, Polonskį ir kt. asmenis apie rengiamus areštus ir apie KGB struktūrų turimą prieš juos medžiagą;

- 1945 m. vasario 21 d. atsitiktinai pastebėjau gatvėje J. Petkevičių, bet susitikimo išvengiau;

- pamatęs pavedimą surinkti visą medžiagą apie kun. B. Baliuką, išėmiau iš siuvamos bylos ir sudeginau;

- kun. B. Baliukui aš perskaičiau visus agentus, bet jis iš sąrašo pažinojo tik 7 žmones; pranešiau jam slaptas žinias apie KGB struktūras ir darbo metodus, apie areštuotinus asmenis, tuo sudarydamas sąlygas jiems pasislėpti ir išvengti atsakomybės;

- prisipažįstu kaltas, kad pagal nusikalstamą susitarimą su P. Brazausku 1946 03 05 parengiau prieš J. Petkevičių teroristinį aktą; pakviečiau jį, kaip anksčiau minėjau, su A. Kanoverskyte pas save į butą ir nužudžiau, po to lavoną paslėpiau buvusioje sinagogoje;

- papildydamas kovo 7 d. parodymus sakiau, kad J. Petkevičius po pirmo smūgio pasikėlė ir per grumtynes išplėšė iš manęs hantelį. Tada ištraukiau pistoletą „TT" ir juo smogiau į galvą. J. Petkevičius priešindamasis traukėsi atbulas aplink stalą, kol susmuko;

- aš asmeninių ryšių su kitais slaptais agentais neturėjau. Vasario 28 d. susitikau su Anastazija Kanoverskyte ir man iš pasikalbėjimo pasirodė, kad ji nusistačiusi antitarybiškai, todėl kovo 5 d. ir pakviečiau ją į savo butą kaip priedangą, neva aš negalįs su ja kaip su KGB agente „susikalbėti", kad A. Kanoverskyte sakėsi, jog ji nenorinti dirbti KGB agente, todėl paprašiau, kad J. Petkevičius su ja pasikalbėtų;

- kovo 5 d. aš iš darbo nuėjau pas A. Kanoverskytę ir pakviečiau ją 12 val. ateiti pas mane į butą, kur būsiąs ir mano viršininkas. Prieš tai perspėjau savo šeimininkę, kad nuo 12 val. pasišalintų iš buto ir namuose nesirodytų iki 15 val.;

- A. Kanoverskyte man pasipasakojo, kaip ji buvo užverbuota ir pareiškė: „Aš jokios medžiagos neduosiu, nes nenoriu ir nemoku tai daryti". Aš ją padrąsinau:

„Padėti KGB ir teikti jiems žinias tau daugiau nereikės". A. Kanoverskyte pagalvojo, kad tai provokacija. Aš sužinojau, kad P. Drevinis gyvena tame pačiame name kaip ir A. Kanoverskyte, ir paprašiau, kad ji įspėtų P. Drevinį, jog jam gresia areštas. A. Kanoverskyte mano

prašymą įvykdė, bet P. Drevinis pasakė: „Aš nesijaučiu nusikaltęs, todėl nesislapstysiu" (autoriui teko kalėti kartu ir su P. Dreviniu, kuris šiuos žodžius patvirtino - *V.A.);*

- kovo 5 d. aš eidamas į susitikimą su J. Petkevičiumi A. Kanoverskytei pasakiau: „Aš žinau, kad tu ne KGB agentė ir padarysiu viską kad tau daugiau nereikėtų su jais susitikinėti" (T. 1, p. 137, prot. 1946 04 02);

- vasario mėn. KGB sekretoriate sutikęs Vytautą Butautą aš jo prašymą įvykdžiau - paskambinau telefonu 14-50 į komjaunimą ir pranešiau, kad jis areštuotas;

- aš įvykdžiau suimtojo Kirlio prašymą pranešti į studentų bendrabutį - Tauro g. 4 - stud. Kepalaitei apie jo suėmimą. Deja, Kepalaitės bendrabutyje neradau (į bendrabutį A. Šilius ėjo kartu su P. Brazausku - *V.A.);*

- aš turiu paaiškinti tardytojui, kad mano užrašuose rasti įrašai „Antanas Baškys-Upynė" ir „Valentinas Šikšnys-Akmenė" (abu kunigai - *V.A.)* reiškia, jog minėti kunigai bus areštuoti, tačiau aš jų perspėti nespėjau;

- norėjau per kun. Grobį perspėti kun. Raškevičių ir kun. Polonskį, kad juos rengiamasi suimti, bet ar kun. Grobis jiems perdavė - nežinau;

- turėdamas galimybę susipažinti su slapta medžiaga ir būdamas priešiškų pažiūrų numačiau pradėti užsiiminėti priešiška sovietams veikla;

- mano bloknote, be minėto kunigo Raškevičiaus ir kitų, dar buvo Lepeškos, Gumausko, Navicko pavardės ir jų adresai, prieš juos KGB jau turėjo medžiagos, tačiau aš ir jiems pranešti nesuspėjau;

- bloknote buvo įrašyti 22 agentų adresai ir pseudonimai, kuriuos perskaičiau kun. B. Baliukui, po to kun. B. Baliukas perskaitė juos dar porą kartų;

- 1946 03 13 pavogiau pavedimą skirtą Kauno KGB viršininkui, ir, be to, kaip jau minėjau, slaptas 22 agentų bylas, išėmiau trijų slaptų agentų nuotraukas, kurias norėjau panaudoti ateityje, atgavus Lietuvai nepriklausomybę. Be to, dar pavogiau KGB agento „Stanislav" dokumentus;

- ankstesniuose tardymuose (1946 04 15 - *V.A.)* buvau pamiršęs, kad bloknoto sąrašuose minimi Kubilinskas, Načinskaitė, Stepanauskas ir Skrinskas. Tai sąrašas asmenų, numatytų teisti vienoje byloje su Niūniavaitė;

- J. Petkevičiaus dokumentus iš jo kišenių buvau pasiėmęs ir įsidėjęs sau į kišenę, kitus jo daiktus palikau bute".

LSSR MGB tardymo poskyrio viršininkas papulkininkis Čelnokov peržiūrėjo tardomąją bylą Nr. 7050 (dabar Nr. 41227/3), kurioje Antanas Šilius kaltinamas įvykdęs nusikaltimus, padarytus pagal RSFSR BK 58-1 b, 58-8, 58-11 str.

Tardytojas nustatė:

„1946 m. kovo 20 d. Antanui Šiliui, s. Antano, pateikiau kaltinimą apie tai, kad jis būdamas antitarybiškai nusiteikęs, išdavė tėvynę. 1945 m. balandžio mėn. mėgino įvykdyti geležinkelio linijoje Šiauliai-Kretinga diversinį aktą. 1946 m. sausio-kovo mėn., dirbdamas LSSR MGB ir siekdamas suardyti normalų MGB organų darbą, sistemingai pranešinėjo nacionalistinių organizacijų nariams apie prieš juos MGB organuose turimus įkalčius ir kitas visiškai slaptas žinias apie MGB struktūras ir darbo metodus.

Perspėdavo asmenis, kuriems grėsė areštas, taip padėdavo jiems išvengti baudžiamosios atsakomybės ir pereiti į nelegalų gyvenimą.

1946 m. sausio-vasario mėn. pagal nusikalstamą susitarimą su nacionalistiškai nusiteikusiu Brazausku parengė teroristinį aktą prieš LSSR MGB respublikos 2 skyriaus 2 poskyrio viršininką vyr. ltn. J. Petkevičių ir kartu dalyvaujant A. Kanoverskytei jį nužudė, t. y. įvykdė nusikaltimą, numatytą RSFSR BK 58-1 b, 58-8, 58-11 str.

Laikant, kad A. Šiliaus ardomoji veikla KGB organuose kvalifikuojama kaip atitinkanti RSFSR BK 16-58-7 str. tinka anksčiau pateiktam kaltinimui pagal RSFSR BK 58-1 b str. ir kokių nors pakankamų domenų patraukti A. Šilių baudžiamojon atsakomybėn pagal RSFSR BK 19-58-9 dėl mėginimo 1946 m. balandžio mėn. įvykdyti geležinkelio diversiją, be paties Šiliaus parodymų, tardymui nepavyko rasti, todėl vadovaujantis RSFSR BK str. 128.129 ir 204 p. b:

Nutarė:

1. Nutraukti anksčiau pateiktą Antanui Šiliui, s. Antano, kaltinimą pagal RSFSR BK 19-58-9 str. (diversija - V.A.) nesant pakankamai įkalčių ir pagal RSFSR BK 16-58-7 kaip neatitinkantį įvykdyto nusikaltimo pobūdžio ir sulaikomą pagal RSFSR BK 58-1 b str.

2. Patraukti atsakomybėn ir Antaną Šilių, s. Antano, kaltinant pagal RSFSR BK 58-1 b, 58-8 (teroras), 58-11 str. atitinkamai su jam š. m. kovo 20 d. pareikštu kaltinimu.

3. Anksčiau parinktą Antanui Šiliui, s. Antano, kardomąją priemonę - laikyti sargyboje (arešte) - palikti be pakeitimų.

4. Šio nutarimo nuorašą persiųsti prokuroro žiniai.

LSSR MGB 2-jo poskyrio tardymo skyriaus viršininkas /pas./ papulkininkis Čelnokov.

Su šia nutartimi mane supažindino 1946 m. rugpjūčio 12 d.

Kaltinamojo parašas: /pas./ A. Šilius.

Nutarimą tvirtino KGB spec. skyriaus viršininko pavaduotojas papulkininkis Abramovič 1946 08 12.

(B. b. Nr. 41227/3, T. 1, L. 173-174).

A. Šiliaus tardymo baigtis

1946 m. rugpjūčio 13 d. Pabaltijo apygardos karinio prokuroro pavaduotojas papulkininkis Tugov, MGB tardymo skyriaus poskyrio viršininkas papulkininkis Čelnokov, peržiūrėję tardymo bylą 7050 (dabar Nr. 41227/3) kaltinamojo Antano Šiliaus, s. Antano, nusikaltusio pagal RSFSR BK 58-1 b, 58-8 ir 58-11 str., parengiamąjį tardymą pagal bylą pripažįsta baigtu, o gautų parodymų pakanka, kad vadovaujantis BPK 206 str. būtų perduotas teismui. Apie tai pranešta kaltinamajam pateikiant visą bylos eigą ir paklaustas, ar kaltinamasis nori dar kuo nors papildyti bylą Antanas Šilius, susipažinęs su tardomąja medžiaga, pareiškė, kad pageidavimų ar papildymų bylai jis neturi. Kaltu prisipažįsta.

„Atsakymas iš mano žodžių užrašytas teisingai ir perskaitytas man suprantama rusų kalba, po kuo ir pasirašau".

/pas./ A. Šilius.

Pabaltijo apyg. Karo prokuroro pavaduotojas papulkininkis /pas./ Tugov.

2 poskyrio viršininkas papulkininkis /pas./ Čelnakov.

(B. b. Nr. 41227/3, T. 1, L. 175).

KGB 36-oji kamera

Puikiai prisimenu aštuonis mėnesius (nuo 1946 m. kovo 19-osios iki lapkričio 20-osios), praleistus Vilniaus KGB rūsių 36-ojoje kameroje, ten sutiktus likimo brolius. Vos įžengus į 36-ąją kamerą ir pasisveikinus - labas rytas - prie manęs priėjo buvęs Lietuvos aeroklubo sportinės eskadrilės vadas atsargos aviacijos kapitonas Leonas Taunys - „Tauro" apygardos vadas „Kovas" (sušaudytas 1946 11 18). Apsivilkęs trumpa odine striuke, apžėlęs, išblyškęs ir, matyt, buvęs gerokai kankintas. Kreipdamasis į mane sako: „Sveikas, Viktorai, tai tu? Kaip tu čia patekai?" Aš buvau atvilktas „angelų sargų" po aštuonių valandų „krikšto" tiesiog iš KGB ministro generolo Jefimovo kabineto. Mudu su L. Tauniu apsikabinome ir nubraukę ašarą pasibučiavome. Kiek gražaus laiko buvo praleista kartu Kauno aerodrome! Likimas lėmė - mudu vėl kartu. Kapitonas mane nuramino, supažindino su kameros draugais. Tuo metu 36-ojoje kameroje kančių dienas leido Trakų apskr. Paparčių klebonas kun. Petras Valadka, gerai pažinojęs „Didžiosios kovos rinktinės" vadą „Žalią velnią". Valadka vėliau buvo nuteistas 10 metų DPL ir penkerius metus be teisių. Grįžęs iš tremties dar klebonavo Kietaviškėse, o vėliau Beižonyse, mirė 1995 m. Su kun. Valadka buvau pažįstamas iš anksčiau. Antrasis „gyventojas" -1918 m. Lietuvos Nepriklausomybės akto signataras, Lietuvos nepaprastasis įgaliotinis, ministras Prancūzijoje Petras Klimas. Čia buvo Paulius Drevinis-Drevinskas, poetas, Vilniaus valstybinio universiteto studentas, dėstęs lenkų gimnazijoje lietuvių literatūrą (Paulius Drevinis po penkių mėnesių kalinimo trūkstant įkalčių buvo paleistas, bet vėliau su tėvais išvežtas į Sibirą. Grįžęs mokytojavo Klaipėdos gimnazijoje. Ten buvau jį kelis kartus sutikęs. P. Drevinskas jau miręs). Sutikau Smilgevičių nuo Liepkalnio, dvarininką, turėjusį lentpjūvę, Nekrošių, Rokiškyje turėjusį savo krautuvę, rokiškėną Joną Mikšį, jauną literatą, kuris dabar gyvena Svedasuose, Kavarsko partizaną Gutauską. Kaliniai keitė vienas kitą, vieną naktį mūsų kameroje „nakvojo" geras mano pažįstamas ats. ltn. Balys Žvirblis - LIK'o 5-osios apygardos (Utenos, Ukmergės, Panevėžio, Rokiškio, Joniškio apskr.) partizanų vadas, buv. Kaišiadorių, vėliau Utenos gimnazijos mokytojas. Į 36-ąją kamerą buvo patekęs Joniškio klebonas Antanas Mažeika, Pietų Lietuvos partizanų grupės vado pulk. ltn. J.Vitkaus-Kazimieraičio štabo

partizanas Platūkis. Lietuvos konsulas Charbine iki 1945 08 Eduardas Jatulis, 1946 09 25 „Smerč" atvežtas į Lietuvą, čia KGB rūsiuose tardytas ir rugsėjo 24 d. išvežtas į Sverdlovsko kalėjimą, kur OSO 19470222 buvo nuteistas 10 metų (pagal BK 58-4 str.). Bausmę atliko ypatingo režimo lageriuose Mordovijoje, iš ten 1955 08 17 jau invalidas perduotas giminaitei Filomenai Žvirblienei, išvyko į Lietuvą. Jo sūnus Vytautas gyvena netoli Čikagos, o Gediminas - Kalifornijoje. Vieną rugpjūčio dieną į mūsų 36-ąją kamerą iš 23-iosios perkeliamas dvidešimtmetis jaunuolis, apsivilkęs karininko uniforma be antpečių, nešinas mažu ryšulėliu atsargų (kaip vėliau paaiškėjo, tai buvo nugraužti vištos kauleliai). Jis prisistatė - Antanas Šilius, gimęs 1926 m., kilęs iš Žemaitijos. Vėliau pasisakė, kad jis dirbo LSSR KGB organuose Vilniuje, esąs jaunesnysis leitenantas, 1945 m. gruodį baigęs KGB karo mokyklą. Prisipažino, kad kaltinamas nužudęs skyriaus kulto reikalams viršininką, vyr. ltn. Juozą Petkevičių. A. Šilius - vidutinio ūgio, gražiai nuaugęs bernelis, gimęs Naujasodžio parapijoje, Smiltynių k., daugiavaikėje šeimoje, vidutinio valstiečio šeimoje.

Iš jo pasakojimų atmintyje liko įdomi detalė - atseit kurį laiką jį laikę vienoje kameroje su gimnazijos direktoriumi. Pastarasis jam prisipažinęs, kad jis esąs KGB užverbuotas ir jam pavesta sekti A. Šilių. Atviras prisipažinimas juos suartino. Kameros draugas gaudavo gerus siuntinius, maistu dalydavosi su A. Šiliumi. Pasitikėjimas pasiekė tokį laipsnį, kad jiedu išsipasakojo vienas kitam savo bylos smulkmenas ir kūrė idėjas, kaip reikėtų atsakinėti į vienokius ar kitokius tardytojo klausimus. A. Šilius pasisakė, kad jis nematąs kitos išeities kaip per tardymą nužudyti tardytoją ir pasinaudojus tuo, jog žino KGB kambarių išdėstymą ir visą KGB tvarką pabėgti. Jis „draugui" papasakojo net nužudymo planą. A. Šilius, išeidamas į savo „paskutinį" tardymą atsisveikino su kameros „draugu", bet vos įėjus į tardytojo kabinetą jį užpuolė kareiviai, užlaužė rankas ir apdaužę įmetė į karcerį. Daugiau su „geruoju draugu" jau nebesusitiko... Taip dingo paskutinės A. Šiliaus viltys pajusti laisvės skonį.

Kartą A. Šiliui išėjus į apklausą (jį tardė KGB papulk. Čelnokovas 20 kabinete), telšietis Smilgevičius sakėsi, kad jis visą naktį negalėjęs miegoti, nes bijojo A. Šiliaus: „Jei A. Šilius nužudė savo viršininką tai jis gali nužudyti ir vieną iš mūsų". Mes nuraminome Smilgevičių.

A. Šilius buvo jaunas ir simpatiškas. Atvirai pasakojo biografiją, kad šeima didelė - 5 broliai ir 3 seserys, kad jis vyriausias, o jauniausia sesuo Ona, g. 1944 m., kad nenorėdamas eiti į rusų kariuomenę, įstojo į 5 mėnesių KGB karininkų kursus, kad baigus kursus jam suteiktas jaunesniojo leitenanto laipsnis ir jis paliktas dirbti centre - Vilniuje, kad buvo paskirtas į Kulto reikalų skyrių, kurio vadovu buvo vyr. ltn. Juozas Petkevičius. Darbas jaunam leitenantui nepatiko, nes užaugo katalikiškoje šeimoje, paaugęs patarnaudavo mišioms, bendradarbiavo su kunigais, buvo religingas. Susipažinęs su agentų verbavimo būdais, bylų areštui parengimu, pasibjaurėjo šiuo darbu ir stengėsi padėti dvasiškiams, padrąsinti naujai „įsidarbinusius" KGB agentus, kad neduotų jokių žinių KGB pareigūnams, asmeniškai aplankydavo tuos, kuriems grėsė suėmimas, juos perspėdavo. Nužudydamas savo skyriaus viršininką, manė, kad galės kuriam laikui atitolinti žmonėms nelaisvės grėsmę. Klausydami kartais abejodavome jo pasakojimų tikrumu.

Teisybė atsiskleidė po 46 metų, kai atsirado galimybė susipažinti su to laiko politinėmis bylomis.

Lankydamasis Lietuvos valstybiniame archyve, netikėtai sutikau Ladygaitę-Ardžiūnienę, kurios motiną - generolo Ladygos žmoną - pažinojau iš kalėjimo laikų, kur kalinės lietuvaitės ją vadino „Mūsų motinėlė". Paminėjus A. Šiliaus pavardę, Ladygaitė pasakė, kad apie A. Šilių neseniai rašė S. Niūniavaitė straipsnyje „Kas tu esi, A. Šiliau". Prieš dvejus metus pradėjau ieškoti šios bylos dalyvių. Per p. Intą, tuo laiku buvusį AT deputatą, susiradau S. Niūniavaitę, kuri, kaip paaiškėjo, su A. Šiliumi susipažino per areštą. Per S. Niūniavaitę susiradau Panevėžyje gyvenančią A. Šiliaus tragedijos liudininkę - A. Kanoverskytę-Sučylienę. Pernai rudenį A. Šiliaus tėviškėje susitikau su jo seserimi Maryte, o Telšiuose - su seserimi Vale. Šiais metais Vilniuje kalbėjau su broliu Petru. Sužinojau, kad brolis Juozas ir sesuo Stasė mirė Telšiuose. Tėvas buvo areštuotas 1946 m., bet vėliau paleistas. 1947 m. visa šeima buvo išvežta į Sibirą. Ir taip pamažu paslaptingumo skraistė nukrito ir buvo galima įžvelgti istorinę praeitį, sužinoti tiesą. KGB archyvuose radau A. Šiliaus ir jo bendrabylių P. Brazausko, S. Niūniavaitės ir A. Kanoverskytės baudžiamąją bylą, pažymėtą Nr. 41227/3 (iš viso 2 tomai).

Petras Brazauskas

P. Brazausko biografija

Petras Brazauskas gimė 1925 m. Parūpės k. Biržų apskr. Tėvas Juozas Brazauskas g. 1889 m., motina Matilda Brazauskienė g. 1899 m., sesuo Marija Brazauskaitė g. 1935 m., sesuo Angelė Brazauskaitė g. 1945 m. Tėvai turėjo 8 ha žemės, vertėsi žemės ūkiu.

P. Brazauskas 1944 m. pavasarį istojo į Plechavičiaus karo mokykla.

1944 m. lapkritį mobilizuotas į Raudonąją armiją. 1945 m. sausio pradžioje tarnavo 253 pagalbiniame šaulių pulke Ukmergėje, sausio 14 d. su Lietuviškąja divizija buvo pasiųstas į frontą, į Klaipėdą, iš ten į Latviją Kurlando vokiečių grupuotei likviduoti. 1945 m. birželį už dalyvavimą kovose apdovanotas medaliu „Už drąsą".

1945 m. rugpjūčio vidury iš lietuvių divizijos pasiųstas į Vilnių ir priimtas į Lietuvos TSR KGB keturių mėnesių karininkų kursus, rengiančius operatyvinius KGB darbuotojus. Baigęs kursus paliktas dirbti KGB tardymo skyriuje vertėju, kur dirbo iki suėmimo 1946 m. kovo 6 d.

Tai vienas iš karininkų, patekęs į KGB reples, garbingai paaukojęs gyvybę Tėvynės gerovei, tikėdamas laisva jos ateitimi. Savo eilėse jis rašo:

Nors sako jie, kad mūsų maža,
Kad mes - ištirpęs lašas vandeny.
Mes kantriai nešam skaudų lažą,
Širdy brangios Tėvynės meilė nemari...

Apie P. Brazausko jaunystę, jo poelgių tikslingumą ir prasmę 2005 m. lapkričio-gruodžio mėn. laikraštyje „Šiaurės rytai", straipsnyje „Ant Tėvynės aukuro" rašė žurnalistė A. Černiauskienė.

Pateikiu šio straipsnio ištraukas:

„...Petras Brazauskas gimė 1925 m. lapkričio 28 d. Parūpės kaime (Nemunėlio Radviliškio valsčius), buvo antras vaikas gausioje Matildos ir Juozo Brazauskų šeimoje. Iš šešių vaikų užaugo keturi - Petras ir trys jaunesnės seserys Marytė, Angelė ir Bronė. Tėvas Juozas buvo apsišvietęs žmogus, mokėjęs kelias kalbas, turėjęs gražią rašyseną, tad

dirbo raštininku Nemunėlio Radviliškio raštinėje. Mama Matilda Eidukaitė-Brazauskienė, kilusi iš Kriauklių kaimo (netoli Parūpės k.), visą jaunystę tarnavo pas Latvijos ūkininkus, buvo gera šeimininkė. Žemės reformos metu (1922 m.) dalijant Parūpės dvarą Juozas Brazauskas gavo 8 ha žemės. <...> Iš miestelio Brazauskai persikėlė į Parūpės kaimą.

<...> Baigęs Nemunėlio Radviliškio pradžios mokyklos šešis skyrius, Petras įstojo į Biržų A. Smetonos gimnaziją. <...> Už gerą mokymąsi dažnai buvo atleidžiamas nuo mokesčio už mokslą. <...> Lengvai išmoko prancūzų, vokiečių, anglų ir rusų kalbas. <...> Petras gimnaziją baigė aukso medaliu... <...> Klasės draugai prisimena, kad Petras turėjęs gražų balsą.

1944 metų pradžia mano laidos bendramoksliams vaikinams buvo lemtinga. Tų metų kovo 26 d. Biržų gimnazijos pedagogų posėdžio metu buvo priimtas nutarimas - pareiškusiems stoti į vietinę rinktinę išduoti brandos atestatus be egzaminų. Tarp pageidaujančių buvo ir Petras.

<...> Taip Petras su daugeliu savo klasės vaikinų aną audringą pavasarį siauruku išvyko į Marijampolės karo mokyklą. Mokslas truko neilgai. Jau tų pačių metų gegužės 7 d. į Marijampolę atvažiavęs generolas P. Plechavičius <...> įsakė visiems išsiskirstyti į namus.

<...> Sugrįžus sovietų okupacijai, 1944 m. spalio mėn. Petras buvo mobilizuotas į Raudonąją Armiją, <...>, o 1945 m. su Lietuviškąja divizija nusiųstas į frontą. <...> 1945 m. birželio mėn. Petras buvo apdovanotas medaliu „Už drąsą".

Tais pačiais metais iš Lietuviškosios divizijos buvo nusiųstas į NKGB kursus Vilniuje. Besimokydamas įstojo į komjaunimą. Baigęs kursus (1945 12 20), gavo jaunesniojo leitenanto laipsnį ir buvo paliktas Vilniuje. Kaip gerai mokantis rusų kalbą, paskiriamas į LSSR NKGB tardymo skyrių vertėju.

<...> Besimokydamas KGB kursuose, Petras susipažino su kursantu Antanu Šiliumi, žemaičiu iš Telšių valsčiaus Smiltinių kaimo.

<...> Pradėję dirbti jie (A. Šilius - kulto skyriaus darbuotojas) apsigyveno viename kambaryje. <...> Abu neslėpė vienas nuo kito bodėjimosi savo darbu ir visa sovietine sistema. Prasidėjo jų pogrindinė veikla... Antanas važinėjo į pogrindininkų susirinkimus Kaune, pa-

dedant Petrui grobė teisiamųjų bylas, įspėdavo mišką (saugumiečių terminas), kada bus (šukuojamas) nuo banditų. <...> Visiškai pritardamas Antano veiksmams, Petras perdavinėjo jam tardymo skyriuje surinktas žinias apie dar nesuimtus kunigus ir jų slaptus agentus.

Tardymu metu siekdamas nors kiek padėti tardomajam, Petras visai nemokantiems lietuvių kalbos tardytojams dažnai išversdavo kalinio naudai, ne kartą yra atėmęs iš atvesto tardymui jį kompromituojančius raštelius. Kartą <...> raštelį, kai tardytojas pasitraukė, paslėpęs burnoje ir išsinešęs. „...Jau viskas - išplaukiau į jūrą ir kelio atgal nėra" (savo draugei prisipažinęs, kad tęs pradėtąją veiklą - *V.A.).*

<...> Petro ir Antano skyriaus viršininkas J. Petkevičius garsėjo sugebėjimu plėsti savo voratinklį, verbuoti vis naujus agentus, organizuoti jų tarpusavio sekimą, skverbtis vis giliau į tikinčiųjų, kunigų ratą. Petkevičiaus būta žiauraus tardytojo. <...> Jau anksčiau draugai buvo sutarę - jeigu Antanui likvidavus Petkevičių teks slėptis pogrindyje, Petras tęs jo veiklą - įspės dvasininkus ir kitus persekiojamuosius, taip pat ir Antano artimuosius apie gresiantį pavojų.

Tą kovo 6-ąją gerai prisimena jau anksčiau minėta Petro draugė studentė. Laiške ji rašo (kalba netaisyta): „Mes susitarėme surengti Užgavėnių blynus ir kad Petras su Antanu ateis, kai mums baigsis paskaitos, apie 16 val. Bet Petras atėjo apie pietus ir susimąstęs stovėjo pečiaus atsirėmęs. Po 18 val. atbėgo Antanas. <...> Petras jį tuoj paklausė „Jau?"

Antanas patvirtino ir prašomas nepasiliko. <...> Už poros minučių sugužėjo gauja kagėbistų. Tuoj griebę Petrą paklausė, kur ginklas. Petras parodė. Jie tuoj čiupo, o Petras priėjo prie manęs ir pasakė: „Alles" (viskas). Ir mus išvarė į baisiąją KGB būstinę..."

Kratos metu pas Petrą rastas sąrašas, kuriame buvo surašyti jam žinomų bendramokslių NKGB-istų, LSSR NKGB viršininko Rozausko ir NKGB tardymo skyriaus darbuotojų pavardės, adresai. Juos Petras ketino panaudoti ateityje vykdant numatytas operacijas.

<...> 1946 m. rugsėjo 13 d. karo tribunolo sprendimu Antanas Šilius ir Petras Brazauskas nuteisti mirties bausme, kurią 1946 m. lapkričio 15 d. patvirtino SSSR Aukščiausiojo Teismo karinė kolegija. Nuosprendis įvykdytas nedelsiant - 1946 m. lapkričio 27 d.

<...> Vilniuje apie šį įvykį mažai kas žinojo, gal tik merginos kurį

laiką prisiminė simpatiškus vaikinus. Beje, viena iš jų Petro niekada nepamiršo.

Esu dėkinga buvusiai ilgametei Nemunėlio Radviliškio vidurinės mokyklos mokytojai, šokių vadovei Malvinai Krikščiukaitei-Brazienei (mirė 2004 03 20) už atvirus, nuoširdžius laiškus apie tragišką Petro likimą (Malvina - tai ta pati Petro draugė studentė).

<...> Laiškuose išryškėja tvirtas Petro charakteris ypač sunkiomis gyvenimo minutėmis. Laiškų autorė ne kartą pakartoja, kad Petras jos neišdavė: „Žinojau, kaip susekė jų pogrindinę veiklą, kokia tragedija viskas baigėsi. Žinojau viską viską. Bet Petras manęs neišdavė. Nors pats ir nedalyvavo finale, bet jį sušaudė, prieš tai siaubingai kankinę, nes jis neišdavė draugų paslapčių. Ir byloje, kuri, beje, vesta A. Šiliaus vardu, pažymėta „... merginų, gyvenančių pas kunigą Vladą Mironą, neišdavė, sakė, jog jos nieko nežinojusios apie jų veiklą".

<...> Malvina prisimena: „...šešias savaites vienutėje 312 kameroje be kėdės, be stalo. Tardymas naktimis. Nežinia, neviltis. Po to paleido. Matyt Petras neišdavė...".

<...> 1948 m. gegužę - per didįjį vežimą (Petro) šeima <...> buvo išvežta į Irkutsko srities, Čeremchovo rajoną prie miško darbų, iš kur tėtis negrįžo (mirė 1954 m.), o sesutės prarado sveikatą ir dabar taip pat ilsisi ramybėje.

<...> Malvina tarsi pratęsia poetės katorgininkės mintis: „Labai jauni jie buvo, karštai ėmęsi apsaugoti Lietuvėlę. Bet priešas buvo per stiprus".

<...> Poetei Stasei Nūniavaitei, tada buvusiai antrakursei studentei, už nepranešimą - 10 metų tremties. „Mane po Stalino mirties reabilitavo, tik jaunystės negrąžino", - rašo poetė straipsnyje „Kas jis, tas Antanas Šilius". Teisme ji Šiliaus neatpažino, o Brazausko ir Jablonskio visai nepažinojo. „Tai bent vienos bylos dalyviai, net vienas kito nepažįsta (St.N.)".

<...> Teismas „Sekretnij sud MGB" Jablonskiui, kaip ir Niūniavaitei, skyrė - 10 metų tremties.

<...> Petro Brazausko vardas tarp kitų politinių kalinių, sušaudytų Lukiškių kalėjime, įamžintas ant buvusių KGB rūmų pamatų išorinės pusės. Jis buvo užkastas Tuskulėnuose.

<...> Ir kas galėjo pagalvoti, kad po saugumiečio uniforma, kėlu-

sia siaubą, baimę, neapykantą, plaka jaunos širdys, pasirengusios dvigubai rizikuoti, kad tik palengvintų tėvynainių kančias, įspėtų apie jiems gresiantį pavojų. Ir visa tai dėl Lietuvos, akiratyje - laisvos Lietuvos.

<...> Tragiški, verti tėvynainių pagarbos vaikinų likimai laukia įamžinimo".

P. Brazauskas tampa čekistu

Karui baigiantis, Lietuvos SSR KGB vadovybė nusprendė išugdyti KGB sistemoje lietuviškus kadrus. Kandidatus rinko iš tuo metu tarnaujančių Raudonojoje armijoje ir iš jaunuolių, turinčių vidurinį išsilavinimą, su geromis komjaunimo ir partijos komiteto rekomendacijomis.

Kursuose susirinko jaunimas iš įvairių respublikos vietų, beveik iš visų apskričių, dalis pateko iš Raudonosios armijos lietuviškų dalinių, tarp jų ir P. Brazauskas.

1945 m. rugsėjį kursantus skirstant į grupes P. Brazauskas pateko į vieną kambarį su Antanu Šiliumi nuo Telšių. Vaikinai susibičiuliavo.

Kursų metu P. Brazauskas neturėjo progos išsikalbėti su A. Šiliumi apie įsitikinimus, nes gyvenimas kolektyve trukdė artimiau susipažinti.

Vėliau A. Šilius jam pasakojo, kad jis į KGB kursus pateko tik rusų tautybės moters dėka. Vokiečių akupacijos metu karo ji gyveno tėvo namuose, kaime, vėliau 1944 m. ji dirbo Telšių apskr. partijos komitete ir A. Šiliui parašė labai gerą charakteristiką.

Baigus KGB kursus, visiems kursantams buvo suteikti KGB jaunesniųjų leitenantų laipsniai. Paskyrimus dirbti gavo ne tik Lietuvoje, bet ir už respublikos ribų.

P. Brazauską paskyrė dirbti KGB centre Vilniuje prie LSSR KGB tardymo skyriaus vertėju, o A. Šilių - į KGB Kulto reikalų skyrių.

P. Brazauskas labai apsidžiaugė, kai jį ir gerą jo draugą Antaną Šilių apgyvendino viename kambaryje, Ankštosios g. 12-1.

Gyvenimas viename kambaryje sudarė palankias sąlygas geriau pažinti vienas kitą sužinoti, kas kuo „kvėpuoja", ir be pašalinių „ausų" pasidalyti ne tik šeimų klausimais, bet ir aptarti politines temas.

A. Šilius buvo labai kritiškos nuomonės apie tarybinę santvarką ir savo buvimą KGB struktūrose siekė panaudoti nacionaliniam antikomunistiniam pogrindžiui.

protavimams apie religinius klausimus, religinius įsitikinimus ir pogrindžio veiklą, tuo būdu užkariaudamas jo pasitikėjimą. Po to A. Šilius pradėjo pasakoti apie ryšius su žmonėmis, kurie siejosi su antitarybine veikla, ir apie savo kaip KGB darbuotojo „išdavystę". Viso to P. Brazauskas apie A. Šilių KGB vadovams nepranešė.

A. Šilius buvo pažadėjęs P. Brazauskui, jog gresiant suėmimo pavojui jis pasitrauksiąs į pogrindį Tada ir P. Brazauskas išvengtų atsakomybės - vėliau taip aiškinosi P. Brazauskas savo tardytojui.

A. Šilius suprato, jog pasitraukus į pogrindį žinių apie tolesnę KGB veiklą persekiojant katalikų dvasiškius reikės, todėl susitarė su P. Brazausku, kad pastarasis perduos A. Šiliui visą medžiagą, kurią jis sužinos kaip tardymo skyriaus vertėjas.

Dar 1946 m. vasarį P. Brazauskas A. Šiliui pasakė, kad neseniai suimtas kun. P. Valadka (jis kurį laiką buvo 36-oje kameroje su autoriumi). „P. Valadka tardymo metu tyli ir nieko nesako apie kitus kunigus, kurie yra prisidėję prie pogrindžio," - sakė P. Brazauskas.

A. Šilius mane, kad P. Valadkai prasitarus apie kitus kunigus jis galėtų iš anksto jiems pranešti, kad į KGB „žinyną" pateko naujos žinios apie dvasiškius.

P. Brazauskas įtarė, kad A. Šilius savo pasakojimams pridėdavo ir fantazijos. A. Šilius sakėsi, kad Kaune susitiko su pogrindžio vadais (bet pavardžių neminėjo), kad buvo kunigų seminarijoje apsirengęs kunigo drabužiais, dalyvavo bendruose pietuose, kad klebono „gaspadinė" stebėjosi, jog A. Šilius toks jaunas, o jau yra įšventintas kunigu.

A. Šilius P. Brazauskui prasitarė, jog pavogęs iš savo viršininko J. Petkevičiaus slaptas agentų bylas su jų adresais ir slapyvardžiais ir, suprantama, kad tokie dalykai gali būti KGB išaiškinti. Jis manė, kad nužudžius KGB Kulto skyriaus vadovą laikinai būtų pristabdytas kunigų ir jų padėjėjų naikinimas. Nors P. Brazauskas ir nepadėjo A. Šiliui rengiant viršininko nužudymo planą, bet kartais jam primindavo: „Tavo likimas - tavo rankose".

P. Brazauskas perspėjo A. Šilių, kad delsimas gali jį pražudyti, nors pats sakė: „Aš tavęs neparduosiu". A. Šilius tikino P. Brazauską, kad „pasielgsiąs taip, jog niekas neišaiškins".

P. Brazauskas vasario 26 d. 2 val. parėjęs iš darbo rado A. Šilių miegantį. A. Šilius buvo numatęs, kad kitą dieną po 25 d. budėjimo

bus laisvas ir nušaus J. Petkevičių. P. Brazauskas paklausė jį: „Kodėl tu miegi?" A. Šilius greit pašoko ir apsirengęs išėjo. Grįžęs 6 val. pasakė: „Šiandien J. Petkevičiaus nenušoviau - pabijojau" ir atsigulė. Kaip vėliau paaiškėjo, tą dieną A. Šilius namo laiptinėje laukęs grįžtančio J. Petkevičiaus, bet jam priartėjus šauti nesiryžo, o kitą naktį grįžtančio J. Petkevičiaus nesulaukė.

P. Brazauskui A. Šilius buvo pasipasakojęs apie savo jaunystę, kai važinėjo į Klaipėdą ir vertėsi „trofėjų" bizniu, papasakojo ir apie tuos žmones iš „Lietkoopsąjungos", kurie padėdavo jam spekuliuoti trofėjiniais daiktais. A. Šilius sakė, kad ir jis kurį laiką „dirbo" Klaipėdos „Lietkoopsąjungoje" ekspeditoriumi (buvo gavęs atitinkamą pažymėjimą). Kartą sulaikius jį Kretingoje išgelbėjo Telšių KGB išduotas pažymėjimas (jau priėmus A. Šilių į KGB kursus).

A. Šilius buvo papasakojęs ir apie įvykdytą geležinkelio diversiją netoli Telšių. P. Brazauskas tuo metu buvo Klaipėdos fronte ir sakėsi, kad iš tikrųjų tuo metu fronte trūko rūkalų (iš tikrųjų tai buvo tik A. Šiliaus mėginimas įvykdyti diversiją - *V. A.).*

P. Brazauskas A. Šiliui prisipažino, kad jis 1941 m. birželį buvo aktyvistų šalininkas. A. Šilius P. Brazauskui pasisakė, kad KGB suimtas LKJS instruktorius Butautas prašė apie suėmimą pranešti studentei Kepalaitei bendrabutyje. Į šį „pasimatymą" ėjo abu su A. Šiliumi, bet studentės nerado.

1946 m. kovo 5 d. A. Šilius P. Brazauskui valgant Užgavėnių blynus pas Dambrauskaitę išeidamas pasakė: „Daugiau mes nesusitiksime" ir prašė, jei jis pasitrauks į pogrindį, pranešti per jo tetą Kotryną Šilaitę namiškiams, kad jie nesijaudintų jam dingus iš KGB.

P. Brazauskas vertėjaudamas savo akimis matė, kaip tardytojai, panaudodami fizinį smurtą, išgauna iš kalinių parodymus apie nusikaltimus, kurių jie nėra padarę.

P. Brazausko areštas

1946 m. kovo 5-6 d. P. Brazauskas pas savo pažįstamas biržietes, gyvenusias Vytenio g. 4, užtruko iki 1 val. ryto. Jis jau rengėsi eiti į namus, kai įsibrovė net 7 automatais ginkluoti kariai. Visus svečius areštavo, atvežė į KGB rūmus. P. Brazauskas net negalėjo pasipriešinti, nes jo pistoletas su karine miline buvo spintoje.

1946 m. kovo 6 d. yra surašytas asmens kratos protokolas, kurį pasirašė KGB tardymo poskyrio tardytojas j. ltn. Loštarev ir budintis j. ltn. Miakolin. Atlikę pas areštuotąjį Petrą Brazauską asmens kratą rado:

1. Petro Brazausko LSSR KGB asmens pažymėjimą Nr. 108.
2. Komjaunimo bilietą Nr. 22916872.
3. LSSR KGB maisto davinio kortelę.
4. Leidimą į krautuvę Nr. 2.
5. Pramonės gaminių kortelę -1 vnt.
6. Raudonarmiečio bilietą - 1 vnt.

1947 02 14 medikų pažymas Nr. 91 ir 1946 03 05 Nr. 224.

7. Duonos kortelę su 800 g norma 1946 03 06-03 31.
8. Vakarienės kortelę 1946 03 01-03 31.
9. Papildomo karininko davinio kortelę.
10. Standartinę pažymą,

/pas./ tardytojas Laštarev

/pas./ budintis Miakotin

/pas./ areštuotasis Brazauskas

Buto kratos aktą Nr. 1 pasirašo LSSR KGB darbuotojai: ltn. Izmaškin, ltn. Sakancev ir j. ltn. Bolušev, patikrinę Jadvygos Šablonskos butą, esantį Ankštosios g. 12-1, rado:

1. Iš baltos skardos lagaminą (80 x 40 cm).
2. Perpetinį naują diržą.
3. Vokišką žalios spalvos su kailiu kuprinę.
4. Naudotą odinį lauko krepšį.
5. Uniforminius marškinius (palaidinę), naudotą vatinuką.
6. Juodas galifė kelnes, stipriai sunešiotas.
7. Slepiamos spalvos kuprinę.
8. Vilnonę vasarinę dengiamos spalvos pilotę.
9. Su mėlynomis juostomis drobinį užvalkalą.
10. Drobinę paklodę.
11. Pagalvei drobinį užvalkalą.
12. Plunksninę raudonu impilu pagalvę.
13. Su mezginiais drobinį rankšluostį.
14. Pilkas vilnones kojines.
15. Drobinę paklodę -1 vnt.
16. Naujus lauko žiūronus -1 vnt.

17. Su šviesia juostele karininko antpečius.

18. Pistoletui TT Nr. 86564 dėklą su 7,62 kalibro šoviniais (penkiasdešimt vienas šovinys), „šompolą" (šepetėlį vamzdžiui valyti).

19. Įvairių fotografijų - 62 vnt.

20. Skutimosi šepetėlį, nepavojingą skustuvą, plastmasines šukas, 2 gabalus tualetinio muilo.

21. Metalinį puodelį su trimis pieštukais.

22. Medinį domino (komplektas).

23. Metalines geltonas sagas su žvaigždele - 45 vnt., baltas apykakles - 5 vnt.

24. Įvairių knygų (Nr. 1-13) - 13 vnt.

25. Įvairių prirašytų lapų ne rusų kalba - 10 vnt.

26. Bloknotą su užrašu „Sąskaityba" R.Voščak 1944 03 28 su įvairiais įrašais.

Kratos protokolą pasirašė NKGB darbuotojai:

/pas./ ltn. Izmaškin, /pas./ ltn. Sakancev, j. ltn. Bolušev ir buto šeimininkė Šablinska.

Šiame akte minėtus daiktus, išskyrus pistoleto TT Nr. 86564 dėklą, pistoleto TT šovinių - 51 vnt. (pagal aprašymą eil. Nr. 18, įvairių knygų - 13 vnt. (aprašymas eil. Nr. 14), susirašinėjimus - 10 lapų (aprašymas eil. Nr. 5) ir bloknotą - 1 vnt. (aprašymas eil. Nr. 26), gavau į rankas.

P. Brazauskas (parašas) 1946 03 13.

Iš paimtų per kratą susirašinėjimų rastas ir šis eilėraštis:

Nors sako jie, kad mūsų maža,
Kad mes ištirpęs lašas jūros vandeny,
Mes kantriai nešam skaudų lažą,
Širdy brangios Tėvynės meilė nemari.
Kas gal pavergt kalnuos erelį,
Jo laisvėje plasnojančius sparnus priglaust,
Išplėšt Tėvynės meilės žiburėlį
Ir ateitim laisva tikėt uždraust.
Ateis diena, kada matys jie,
Ką galim mes, tie niekinami, skriaudžiami,
Kada sugrįš kalėjimuos kalėję broliai,
Tėvynei laisvę, mums ramybę nešdami.

P. Brazauskas nebuvo abejingas Tėvynės kančiai. Skaitydamas šias eilutes jis vylėsi, kad „ateis diena <...> kada sugrįš kalėjimuos kalėję broliai"...

1946 m. kovo 8 d. LSSR KGB tardymo poskyrio viršininkas kpt. Leonovas, peržiūrėjęs gautą medžiagą apie Petrą Brazauską kilusį iš Parūpės k. Biržų apskr., valstiečių kilmės, TSRS pilietį, VLKJS narį, neteistą su viduriniu išsilavinimu, viengungį, dirbusį LSSR KGB, nustatė, kad Petras Brazauskas žinojo, jog Antanas Šilius priklausė Lietuvos nacionalistiniam pogrindžiui, 1946 m. kovo 5 d. įvykdė teroristinį aktą prieš LSSR KGB darbuotoją - vyr. ltn. Juozą Petkevičių, būdamas antitarybinio nusistatymo slėpė nuo KGB organų jam žinomą priešišką A. Šiliaus darbą

Nutarė:

Petrą Brazauską s. Juozo., gyv. Vilniuje, Ankštoji g. 12-1, areštuoti ir atlikti kratą. Nutarimą pasirašė LSSR KGB tardymo poskyrio viršininkas kapitonas Leonovas.

Nutartį suderino su LSSR KGB tardymo skyriaus viršininku papulkininkiu Rozausku.

Nutartį patvirtino 1946 03 08 LSSR KGB gen. mjr. Jefimovas.

Areštą sankcionavo KTSR VRM kariuomenės justicijos pulkininkas /pas./ Grimovič 1946 03 11 (B. b. Nr. 41227/3, T. 1, L. 176).

1946 m. kovo 8 d. LSSR KGB tardymo poskyrio viršininkas kpt. Leonovas, peržiūrėjęs Petro Brazausko byla, nustatė, kad P. Brazauskas įtariamas padaręs nusikaltimus, numatytus pagal RSFSR BK 58-1 b, 58-11 str., ir atsižvelgiant į tai, kad P. Brazauskas gali nuo tardymo pasislėpti, nutarė:

Paskirti jam kardomąją priemonę - areštą. Nutarimą pasirašė kpt. Leonovas ir suderino su LSSR KGB tardymo skyriaus viršininku papulkininkiu Rozausku. Nutarimą patvirtino 1946 m. kovo 8 d. KGB ministras gen. mjr. Jefimovas, sankcionavo LSSR KGB kariuomenės karo prokuroras justicijos pulkininkas Grimovič.

(B. b. Nr. 41227/3, T. 1, L. 177).

Suprantama, kad suėmus P. Brazauską su juo buvo elgiamasi kaip ir su A. Šiliumi, buvo naudojamas fizinis ir psichologinis smurtas. P. Brazauskas turėjo alibi, nes kovo 5 d. buvo nuėjęs pas merginas kepti Užgavėnių blynų. Svarbiausias kaltinimas buvo tai, kad jis žino-

jo apie A. Šiliaus rengiamą teroro aktą, bet nepranešė KGB organams. Taigi galima suprasti, ką su juo „išdarinėjo" KGB nuo kovo 6 d. iki kovo 11 d., kol pradėjo oficialų tardymą.

P. Brazausko tardytojas buvo KGB tardymo skyriaus papulkininkis Čelnokov ir kapitonas Leonovas.

P. Brazausko tardymai ir kratos

Pirmąją apklausą atliko KGB tardymo skyriaus tardytojas papulkininkis Čelnokov. P. Brazauskas žinojo, kad A. Šilius suimtas, nes ministro gen. mjr. Jefimovo kabinete matė A. Šiliaus švarką, taigi suprato, kad išsisukti bus sunku. Be to, P. Brazauskas buvo įsitikinęs, kad A. Šilius kartais į savo pasakojimus įpindavo fantazijas, todėl prispaustas įkalčių sakydavo: „Aš maniau, kad tai tik A. Šiliaus prasimanymas, fantazija, todėl jo pasakojimams neteikiau didelės reikšmės".

A. Šilius pasakojo, kad 1946 m. vasario 23-24 d. susitiko su dvasinio kulto vadovais Kaune ir dėl kažinko tarėsi, bet dalyvių pavardžių neminėjo, tik keletą kunigų perspėjo apie gresiantį jiems suėmimą.

P. Brazauskas patvirtino, kad A. Šilius važiavo į Kaišiadoris perspėti kun. Kiškį dėl gresiančio arešto. P. Brazauskas prisipažino, kad A. Šilius jam sakęs, jog kovo 2 ar 3 d. dėl galimo arešto perspėjęs jauną poetą Paulių Drevinį, nors iš tikrųjų P. Drevinį perspėjo A. Kanoverskyte, bet P. Brazauskas nuslėpė detales, nenorėdamas įvelti S. Niūniavaitės ir A. Kanoverskytės. Iš pasikalbėjimo P. Brazauskas suprato, kad A. Šilius jį laiko „savo žmogum" ir juo pasitiki, nes jų politinės pažiūros buvo tos pačios. A. Šilius prisipažino tardytojui, kad su P. Brazausku dalijosi mintimis apie savo ryšius su antitarybiškai nusiteikusiais žmonėmis, tačiau P. Brazauskas nepranešė KGB žinyboms apie šią išdavystę. P. Brazauskas patikėjo A. Šiliumi. A. Šilius P. Brazauskui sakė, jog įvykdęs savo „misiją" pasišalins ir P. Brazauskas išvengs atsakomybės. Tačiau A. Šilius to padaryti nesuspėjo.

P. Brazauskas kategoriškai atmetė jam primestą kaltinimą dėl A. Šiliaus priešiškų veiksmų prieš tarybinę santvarką.

„Aš, - sakė tardytojui P. Brazauskas, - įvykdžiau A. Šiliaus prašymą išlaikyti paslaptį, kad man žinomi jo ryšiai su nacionalistiniu pogrindžiu".

Toliau P. Brazauskas prisipažįsta, kad A. Šilius prašė pranešti jo

tetai Telšiuose, jei jis kovo pradžioje pasitraukus į pogrindį, kad toji perspėtų tėvus, kad A. Šilius pasitraukia ilgesniam laikui ir kad namiškiai dėl to nesijaudintų.

(B. b. Nr. 41227/3, T. 1, p. 196, 1946 kovo 11 d. protokolas).

P. Brazauskas teisinosi, kad susisieti su antitarybiniu pogrindžiu nenorėjo ir tikėjosi, kad A. Šilius pereis į nelegalų gyvenimą, o jo dalyvavimas antitarybinėje veikloje baigsis. Tiesa, P. Brazauskas savo 1946 03 13 apklausos protokole sakė, kad jis sutiko išpildyti A. Šiliaus prašymą - perduoti jam medžiagą, apie naujų žmonių - būsimų agentų - pasirodymą KGB struktūrose. Jis minėjo, kad jam teko dalyvauti kun. Petro Valadkos apklausoje, kuris nieko neišdavė. A. Šilius prašė P. Brazauską sužinoti, kuriems kunigams gresia areštas. P. Brazauskas sakė, kad prieiti prie slaptų dokumentų neturi leidimo, todėl nieko negali pranešti.

P. Brazauskas prisipažįsta, kad budėdamas saugumo ministerijoje vasario pradžioje į užrašų knygelę buvo užsirašęs skyriaus viršininko ir kitų poskyrio darbuotojų adresus, juos vėliau perspausdino rašomąja mašinėle. Tai daręs todėl, kad prireikus galėtų juos greitai iškviesti į ministeriją.

P. Brazauskas sutiko tęsti A. Šiliaus pradėtą veiklą su tais asmenimis, kuriuos pažinojo, bet su antitarybiniu pogrindžiu bendradarbiauti nesutiko.

P. Brazauskas kovo 12 d. apklausoje prisipažįsta, kad A. Šilius jį buvo prašęs sužinoti tardymo metu kaltinamojo parodymus prieš kunigus ir perduoti A. Šiliui.

Apie tragišką kovo 5-ąją P. Brazauskas tardytojui pasakojo štai ką: „Pasinaudodamas tuo, kad tą dieną turėjo pereiti dirbti į kitą skyrių, jis miegojo iki 11.30 val. Atsikėlęs išėjo į miestą, nusipirko vyno ir užkandžių. Apie 13 val. nuėjo pas pažįstamą studentę Malviną Krikščiūnaitę, gyv. Vytenio g. 4-1, ten ir buvo iki sulaikymo".

P. Brazauskas prisipažįsta, kad apie A. Šiliaus ketinimus nužudyti J. Petkevičių žinojęs. Jau vasario 20 d. A. Šilius buvo pareiškęs P. Brazauskui, kad pavogęs iš J. Petkevičiaus slaptų agentų sąrašus ir kai kuriems dvasiškiams pranešęs apie galimus jų areštus; tai gali KGB išaiškinti ir tuomet A. Šilių suimtų ir teistų. Kad to išvengtų, A. Šilius numatė J. Petkevičių nužudyti. Tuo tikslu jis geriau išstudi-

javo J. Petkevičiaus butą ir vasario 26 d. numatė jį nušauti, bet to nepadarė (A. Šilius negalėjo nugalėti baimės jausmo - *V.A.).* Norėjo nušauti vėliau, bet sukliudė J. Petkevičius komandiruotė. A. Šilius džiaugėsi, kad J. Petkevičiaus nieko neįtaria. P. Brazauskas tuo metu neprisipažino, kad žinojo apie kovo 5 d. rengiamą sąmokslą.

P. Brazauskas ir kovo 14 d. apklausoje savo tardytojui kpt. Leonovui sakė, kad A. Šilius jam nebuvo pasiūlęs dalyvauti nužudant J. Petkevičių. A. Šilius sakėsi atsakingas pats vienas ir padarysiąs taip, kad niekas žmogžudystės įvykio neišaiškins.

„Tą kovo 5 d., - sako P. Brazauskas, - A. Šilius, paprašęs buto šeimininkę J.Šablinską buto ir sandėliuko raktų, prasitarė, kad pas jį ateis dvi merginos.

P. Brazauskui pateikiamas kaltinimas

1946 m. kovo 5 d. P. Brazauskui buvo pareikštas kaltinimas pagal RSFSR BK 58-1 b, 16-58-7, 58-8, 58-1 1 str.

TSRS KGB papulkininkis Čelnokov, peržiūrėjęs b. b. Nr. 41227/3 medžiagą, nustatė, kad P. Brazausko nusikaltimas įrodytas, jog jis yra nusiteikęs priešiškai tarybų valdžiai, kad 1944 m. įstojo į generolo Plechavičiaus armiją, 1946 m. sausį užmezgė antitarybinį ryšį su teroristu A. Šiliumi ir su juo pradėjo ardomąją veiklą KGB struktūrose, gavo iš A. Šiliaus uždavinį tęsti A. Šiliaus pradėtą kenkėjišką darbą:

1. Rinkti žinias apie gautus LSSR KGB tardymo skyriuje areštuotųjų pogrindžio dalyvių parodymus apie religinio kulto tarnus, siekiant juos perspėti apie gresiantį areštą.

2. Nustatyti LSSR KGB tardymo skyriaus vadovų sąrašus ir jų adresus.

3. Tuo atveju, jei A. Šiliui tektų pereiti į nelegalų gyvenimą, perspėti religinio kulto tarnus apie KGB organuose turimą apie juos medžiagą, kad jie greitai bus areštuoti.

Kaltinimas apie teroristinius P. Brazausko ketinimus prieš KGB 2 skyriaus 2-ojo poskyrio viršininką vyr. ltn. Juozą Petkevičių galutinai išaiškintas, jis kurstęs A. Šilių įvykdyti šį teroristinį aktą. Papulk. Čelnokov nutarė:

Vadovaujantis RSFSR BPK 128 ir 129 str. patraukti atsakomybėn P. Brazauską, kaltinamą pagal RSFSR BK 58-1 b, 16-58-7, 58-8, 58-11

str., ir apie tai paskelbti kaltinamajam.

(B. b. Nr. 41227/3, T. 1, L. 214).

P. Brazauskas pagal jam pateiktus kaltinimus prisipažino, kad 1944 m. buvo įstojęs į generolo Plechavičiaus karo mokyklą. Šį sprendimą P. Brazauskas aiškino tuo, kad 1944 m. pavasarį baigęs Biržų gimnaziją turėjo būti pasiųstas į Vokietiją darbams. 1944 m. pavasarį vokiečiai organizavo generolo Plechavičiaus diviziją, o prie jos ir karo mokyklą skirtą kovai prieš Raudonąją armiją. P. Brazauskas tuo metu kreipėsi į Biržų apskr. komendantą pulk. Genį, kuris rinko vyrus į minėtą armiją. Pats savanoriu įsirašė į Karo mokyklą. Kartu su P. Brazausku į karo mokyklą įstojo Leonas Turnikas, Zigmas Valaitis, Biržų gimnazijos mokytojai, Jurgis Kučinskas iš Vabalninko, Petras Briedis, tarnavęs Raudonojoje armijoje, Boleslovas Šimas, Biržų mokytojas. Karo mokykloje išbuvo nuo 1944 04 17 iki 1944 05 09. Per tą laiką kursantai nieko neveikė. Gegužės 7 ar 8 d. gen. Plechavičius pranešė, kad vokiečiai steigti karo mokyklą uždraudė, vaikinams pasiūlė stoti į vokiečių kariuomenę ar važiuoti namo.

Stodamas į KGB karininkų kursus P. Brazauskas tai nutylėjo, nes manęs, jog KGB viską žinojo.

P. Brazauskas prisipažįsta, kad užmezgęs nusikalstamą ryšį su A. Šiliumi, gavęs iš jo uždavinį rinkti gautas KGB tardymo metu iš areštuotų religinio kulto asmenų žinias, o A. Šiliui perėjus į nelegalią padėtį perspėti kitus apie galimą areštą.

P. Brazauskas tespėjo pranešti A. Šiliui, kad tardomas kun. Valadka jokių parodymų neduoda. Tada iš A. Šiliaus gavo kitas užduotis:

- laikyti paslaptyje visas žinias, gautas iš A. Šiliaus;
- perėjus A. Šiliui į nelegalią padėtį, užmegzti asmenišką ryšį su antitarybiniu pogrindžiu;
- pranešti tetai Šilaitei, kad perspėtų artimuosius nesijaudinti dėl A. Šiliaus.

P. Brazauskas išpildė tik tai, kad apie A. Šiliaus ryšius niekam nepranešė; P. Brazauskas neprisipažįsta, kad A. Šilius davė jam užduotį surašyti tardytojų namų adresus. Adresus užsirašė budėdamas KGB todėl, kad prireikus galėtų juos be vargo greitai surasti, o A. Šilius tai buvo pastebėjo ir tuo pasinaudojo.

P. Brazauskas patvirtina, kad prieš rinkimus į TSRS AT, t. y. prieš

vasario 10 d., A. Šilius apsimetė sergančiu, kad jį paleistų namo.

P. Brazauskas prisipažino, kad apie rengiamą teroristinį aktą prieš J. Petkevičių žinojo, tačiau A. Šiliaus to daryti negundė.

Vasario 25 d. A. Šilius budėjo KGB rūmuose. Po budėjimo turėjo laisvo laiko, tad ir galvojo atlikti teroristinį aktą prieš J. Petkevičių tuo metu. Vasario 26 d. apie 2 val. (KGB daugiausia dirbdavo naktimis - *V.A.)* P. Brazauskas parėjo namo ir rado A. Šilių miegantį. Paklaustas, kodėl miega, A. Šilius atsikėlė ir išėjo. Grįžęs apie 6 val. pasakė: „Šiandien nenušoviau - pabijojau" ir atsigulė.

Tardymai tęsiasi

1946 m. balandžio 1 d. apklausoje (vyko 22.20-3 val.) P. Brazauskas tardytojui apie ankstesnę A. Šiliaus veiklą pasakė, kad iš A. Šiliaus pasakojimų yra girdėjęs, jog jis dar prieš dirbdamas KGB struktūrose dažnai važiuodavo į Klaipėdą. Ten turėjo gerų pažįstamų, kurie dirbo „Lietkoopsąjungoje" ir „Lietūkyje". Su jais kartu užsiiminėjo spekuliacija medikamentais ir kitais trofėjiniais daiktais. A. Šilius palaikė ryšius su antitarybiniais elementais ir aktyviai užsiiminėjo antitarybine veikla. Į Klaipėdą buvo pasitraukę įvairaus plauko veikėjai prieš tarybų valdžią. Tačiau jie greitai buvo išaiškinti kaip vokiečių okupantų rėmėjai. A. Šilius sakėsi, kad jis kurį laiką dirbo „Lietkoopsąjungos" ekspeditoriumi. Kretingoje jį buvo sulaikę, bet išgelbėjo KGB pažymėjimas.

A. Šilius pasipasakojo P. Brazauskui apie jo mėgintą geležinkelio diversiją prie Telšių.

Kai A. Šilius pasakė P. Brazauskui apie sumanymą nužudyti J. Petkevičių, P. Brazauskas suabejojo, ar tai įmanoma įvykdyti ir likti nenubaustam. A. Šilius atsakė: „KGB irgi ne viską žino - iki šiol neišaiškino mano mėgintą atlikti geležinkelio diversiją, neišaiškino ir 1944-1945 m. žiemą Telšių KGB pareigūno nužudymo" (T. 1, p. 227). P. Brazauskas A. Šiliui sakė: „Jei iš tikrųjų taip manai, kad išvengsi atsakomybės, tai daryk".

P. Brazauskas KGB pareigūnams to nepranešė, nes manė, kad tai A. Šiliaus fantazijos.

P. Brazauskas kaltinimus, kad jis priešiškas taryboms, kategoriškai paneigė.

P. Brazauskas KGB papulkininkiui Čelnokovui prisipažino, kad A. Šilius, jų dviem einant pro studenčių bendrabutį Tauro g. 4, pasakė, kad neseniai areštuotas VLKJS instruktorius Butautas, kun. Grigaičio giminaitis, kuris A. Šiliaus prašęs užeiti į bendrabučio 226 kambarį ir pranešti ten gyvenančiai studentei, kad areštuotas Butautas.

A. Šilius užėjo į bendrabutį, bet studentės nerado. Butautas areštuotas todėl, kad atsisakė bendradarbiauti su KGB. Tą patį Butautą P. Brazauskas sakėsi irgi matęs tardymo metu.

1946 m. rugpjūčio 12 d. P. Brazauskui buvo pateiktas kaltinimas, kad jis savanoriu įstojo į generolo Plechavičiaus karo mokyklą 1946 m. sausį pradėjo savo nusikalstamą veiklą KGB struktūrose, turėjęs slaptų teroristinių ketinimų KGB agentų atžvilgiu, buvo gerai informuotas apie rengiamą teroro aktą prieš KGB 2 poskyrio 2 skyriaus viršininką vyr. ltn. J. Petkevičių ir gundė A. Šilių įvykdyti šį aktą t.y. įvykdė nusikaltimą numatytą pagal RSFSR BK str. 58-1 b, 16-58-7, 58-8 ir 58-11.

Turint galvoje, kad P. Brazausko ardomoji veikla KGB sistemoje kvalifikuojama kaip patenkanti pagal RSFRS BK str. 17-58-7 ir vadovaujantis RSFRS BK 128-129 str.

Nutarė:

1. Nutraukti anksčiau pateiktą P. Brazauskui kaltinimą pagal RSFSR BK str. 16-58-7, kaip neatitinkantį įvykdyto nusikaltimo pobūdžio, o pagal RSFSR BK str. 58-1 str. tinkantį.

2. Patraukti atsakomybė Petrą Brazauską, s. Juozo, kaltinamą pagal RSFSR BK 58-1 b, 58-8, 58-11 str.

3. Anksčiau parinktą P. Brazauskui kardomąją priemonę - areštą palikti be pakeitimų.

4. Šios nutarties nuorašą pasiųsti prokurorui.

Nutarimą pasirašė:

LSSR KGB tardymo skyriaus viršininkas papulk. Čelnokov.

Nutarimą patvirtino 1946 08 12 KGB tardymo skyriaus viršininko pavaduotojas papulkininkis Abramovič.

P. Brazauskas su nutarimu supažindintas 1946 08 12. Pagal 1946 08 12 apklausą kaltinamasis dar kartą supažindintas su kaltinimo pagal RSFRS BK 16-58-7 str. nutraukimų ir prisipažįsta, esąs kaltas.

(B. b. Nr. 41227/3, T. 1, L. 238).

Tardymo užbaigimas

LSSR MGB tardymo skyriaus viršininkas papulkininkis Čelnokov ir Pabaltijo karo prokuroro pavaduotojas papulkininkis Tugov, peržiūrėję kaltinamojo Petro Brazausko baudžiamąją bylą apie įvykdytą nusikaltimą, numatytą RSFSR BK 58-lb, 58-8, 58-11 str., pripažįsta parengiamąjį tardymą pagal bylą užbaigtą. Gauti duomenys pakankami ir perduoti teismui. Vadovajantis BPK 206 str., pranešti apie tai kaltinamajam ir pateikti jam visą bylą.

Kaltinamasis Petras Brazauskas, susipažinęs su tardymo medžiaga, pareiškė, kad kokių nors papildymų bylai jis neturįs ir kaltu prisipažįsta.

Protokolą pasirašė:

Pabaltijo Karo tribunolo pavaduotojas Tugov.

LSSR MGB tard. sk.viršininkas papulk. Čelnokov.

Anastazija Kanoverskytė

Anastazijos jaunystė

Anastazija Kanoverskyte, d. Adolfo, g. 1925 m. Žvirgždžiūnų k., Pakruojo valsč., Šiaulių apskr. Šeimoje buvo:

tėvas Adolfas Kanoverskis, g. 1886 m.;

motina Emilija Kanoverskienė, g. 1886 m.;

sesuo Birutė Kanoverskyte, g. 1930 m.

Tėvai gyveno Žvirgždžiūnų k. ir turėjo 19,5 ha ūkį. A. Kanoverskyte mokėsi Linkuvos gimnazijoje, kurią baigėsi 1944 06 15. Iki vokiečių pasitraukimo gyveno Panevėžyje, mokėsi pedagogikos kursuose, o rudenį įstojo į Vilniaus universiteto Istorijos-filologijos fakulteto Lituanistikos skyrių.

Besimokydama gimnazijoje pradėjo kurti eilėraščius, buvo ateitininkė. Universitete studentai buvo susibūrę į literatų būrelį. Susirinkimų metu aptardavo savo kūrybą. Universitete taip pat veikė slapta ateitininkų organizacija. Anastazija buvo pažįstama su jaunais poetais - Kostu Kubilinsku, Pauliumi Derviniu, S. Niūniavaitė, V.Naginskaite.

KGB šantažuoja A. Kanoverskytę

Kartą, berods, 1944 m. pabaigoje studentė A. Kanoverskyte, eidama per Katedros aikštę, pastebėjo, kad Gedimino bokšte plevėsuoja ne lietuviška trispalvė, o kitokia mums primesta vėliava. Būdama patriotė, suprato Lietuvos tragediją. Jai pasidarė graudu ir skaudu.

„Kaip ilgai ji kabos ir dirgins Lietuvos patriotų širdis? - samprotavo Anastazija. - Karas lyg ir baigėsi, bet apie taikos konferenciją, į kurią dėta tiek daug vilčių, troškimų, nieko negirdėti. Vakarai užsiėmę savo bėdomis, mažai ką žada. Po kūju ir pjautuvu pamažu svyra ir žūsta katalikiškoji Lenkija ir Čekoslovakija".

Prislėgta ir nusiminusi pasuka namų link, sėda už stalo ir mėgina išlieti savo sielvartą 1944 09 07 laiške buvusiam kapelionui kun. Kairiui į Svėdasus. Rašydama laišką, net nepagalvojo, kad kažkas juo susidomės, skaitys, persiųs į KGBir bus užvesta Anastazijos Kanoverskytės sekimo byla. KGB agentai gautas žinias kaupia, komplektuoja ir parengia medžiagą šantažuoti Anastaziją. Pateiksiu skaitytojui tą KGB archyve rastą laišką.

Vilnius, 1944 11 07 Kun. A.Kairiui, Svėdasai.

„Didžiai gerbiamas kunige kapelione,

Atleiskite, kad rašau Tamstai pirmoji ir drįstu savo blankiom mintim įsiveržti į Tamstos sielą. Manau, atleisite man, kad nuvargusi lyg pakeleivis, grįžęs į tėviškę, atversiu savo sielą. Ir dabar man ausyse skamba žodžiai, žodžiai sunkesni už plieną. Tu manei gyvenime įgyvendinti idealus? Ne, Pasaulio veido tau nepakeisti. Tu sukūrei gyvenimą, kuris neša kančią tau ir nieko gero kitiems. Tu būsi sunki našta pats sau ir žmonėms. O taip! Tikiu, kad aš būsiu sunki našta kitiems, kad ne man įnešt į gyvenimą šviesos spindulių. Bet tiek siekta, tiek svajota. Tikrai nežinau, ar žmonės manęs nesupranta, ar aš jau neatskiriu blogio nuo gėrio.

Atleiskite, Kunige, kad aš sunkiomis mintimis dalinuos su Jumis. Aš tik žmogus, menkas žmogaus šešėlis, dar net ir už kitus menkesnis. Atleiskite man.

Tiesa, Tamstai išvažiuojant prašiau parašyti į Žvirgdžiūnus. Deja, viskas keičiasi. Žvirgždžiūnus pakeitė Vilnius (stojau studijuoti į Vilniaus universiteto Istorijos-filologijos fakulteto Lituanistikos skyrių). Jeigu kuomet nors prisiminsite neramią parapijietę, parašykite į Vil-

nių. Vilnium truputį nusivyliau. Jeigu dabar atsikeltų iš amžių miego Gediminas, nepažintų savojo miesto. Jo pėdsakai, įminti į kalną ir širdis jau užžėlę. Barzdotus ir vyžotus drąsius lietuvius pakeitė kažkokios lėlės dažytom lūpom, vietoj nuoširdumo kažkokį etiketą siūlančios. Lietuviškoji kalba, kuria seniau didvyriai kalbėjo, ujama iš įstaigų. Tiesa, pilis dar visai nesugriuvo ir bokšte vėliava plakas. Ne trispalvė tik... Tik srauniai teka Vilnia, plaudama akmenis ir tuo pačiu čiurlenimu tebečiurlena.

Atleiskit! Per daug plepi pasidariau. Labai įdomu žinoti, kaip jaučiatės naujoje vietoje. Jei laikas leis, tikiu sulaukti Tamstos žodžių.

Mano nuoširdi pagarba Tamstai Anastazija Kanoverskyte"

Nuo to laiško praeina nemaža laiko, jo turinį lyg ir pamiršo. Na, ir ką gi? Vieną gražią dieną A. Kanoverskytę nepažįstami vyrai pagauna gatvėje beeinančią į namus ir prašo sekti paskui juos, nesidairyti, nemėginti perduoti kokį nors žodį sutiktam pažįstamam. Tu turi būti aklas, kurčias, bevalis padaras iš baimės sustingusiom akim, aklai pasiduoti likimo valiai. KGB pareigūnai šiuos darbo metodus puikiai išmano, kad kaip ta muselė, patekusi į voratinklį, dar truputį pasispardo ir paskui ramiai laukia, kol priartės voras, iščiulps jos kraują.

A. Kanoverskyte ėjo nesidairydama, kol pateko į slaptą KGB operatyvinio įgaliotinio kapitono Morozo kabinetą. Prasideda ramus, tarytum nieko nebūta, pokalbis apie mokslą, apie tėviškę, apie draugus, pažįstamus, apie jos pačios įsitikinimus, pažiūras į naują santvarką jos žmones, „vyresniojo brolio" pagalbą ir rūpinimąsi lietuvių tauta - negi kas sakys, kad esi priešingas taryboms. Pagaliau po valandos trukusios preliudijos klausimas:

- „Jei dabar atsikeltų Gediminas - nepažintų savo miesto." Ką tai reiškia? - klausia kpt. Morozas.

- „Barzdotus ir vyžotus stiprius lietuvius pakeitė kažkokios lėlės". Kas tai? - tęsia tas pats kpt. Morozas. - Tai pasityčiojimas iš tų, kurie jus išvadavo, kurie atnešė jums tikrąją laisvę? Na, jūs esate jauna, galite pasitaisyti, gal nesupratote mūsų kilnios aukos ištiesti pagalbos ranką... Jums reikia padėti mums, - šnibžda kapitonas.

- Ne, ne, niekados! - suklykia A. Kanoverskyte.

- Mes neskubame, mes jums galime duoti laiko apsigalvoti, pamąstyti, pavyzdžiui, savaitę, mėnesį, na, o gal ir daugiau, žinoma, ne-

išeinant iš šio kabineto...

A. Kanoverskytės akyse pasirodo ašaros... „Jūsų ašaros čekistų nebaimina", - sako kapitonas.

Tai tęsiasi kelias valandas, jau sutemo, o jo žodžiai kaip dėlė siurbiasi vis gilyn ir gilyn į kūną...

Pagaliau savisaugos instinktas nugali: „ O jei aš sutiksiu, bet žinių neduosiu. Gal greit viskas pasikeis ir man nereikės ieškoti atpirkimo maldos žodžių, jei aš neparduosiu, neįskųsiu nieko".

Pagaliau Anastazija nusileidžia, ji pasiduoda likimo valiai.

Ir taip išsprūdusi iš kalėjimo prieangio A. Kanoverskyte atsidūrė gatvėje ir nukiūtino į namus. O širdis maištauja:

- Na, o kas toliau, Nastute? (taip draugės vadino Anastaziją) - klausė pati savęs.

Taip bėgo dienos, jai paskirto pasimatymo laikas artėjo kaip uždegta „bikfordo" virvė, - lauk, kol priartės prie degiklio... ir užtaisas sprogs...

Nastutė nutarė niekur neiti, su niekuo nebendrauti, vengti susitikinėti su draugėmis - tada bus galima jiems pasakyti: „Aš niekur neinu, nieko nežinau!".

Jai pavyksta kurį laiką laviruoti.

Ir štai 1946 m. vasario 28 d. A. Kanoverskytės kambaryje pasirodo Antanas Šilius, kuris prisistatė kaip KGB centro darbuotojas (bet savo pavardės nepasakė) ir pranešė, kad ji turi prisistatyti Žvėryne į KGB darbuotojo konspiracinį butą pokalbiui. A. Šilius pasiteiravo, kokiu būdu ji buvo priversta pasirašyti sutikimą bendrauti su KGB.

Iš jųdviejų pokalbio jis suprato, kad tai dora studentė, kuri nenori bendrauti su KGB; A. Šilius įsitikinęs, kad ji iš tiesų nenori bendrauti su tėvynės smaugėjais, ją nuramino. „Aš, - sakė A. Šilius, - į šią tarnybą taip pat patekau atsitiktinai," - ir prisipažino: „Aš negaliu ramiai žiūrėti į areštuojamus nekaltus žmones, matyti jų artimųjų kančias, todėl stengiuosi jiems padėti". Jis padrąsino Nastutę, sakydamas: „Aš tikiu, kad jūs esate gera, dora mergina ir žinių KGB pareigūnams neteikite. Laikykis tvirtai, jie nieko tau nepadarys," - padrąsino A. Šilius.

A. Šilius, palydėjęs Nastutę iki Morozo buto, atsisveikino.

A. Kanoverskyte j. ltn. A. Šiliaus globoje

1946 m. pradžioje Morozui išvažiavus į Šiaulius, jo viršininkas vyr. ltn. J. Petkevičius A. Kanoverskytės bylą perdavė A. Šiliui, kuris, susipažinęs su jos sekimo byla, įsitikino, kad KGB prieš ją panaudojo šantažą.

Kovo 3 d. A. Šilius, išeidamas iš bažnyčios, vėl sutiko Anastaziją. Šį kartą pasakė, kad norįs su ja susitikti „tarnybiniais" reikalais ir paprašė, kad kovo 5 d. ji ateitų į jo butą, esantį Ankštojoje g. 12-1. Vėliau sužinojęs, kad jo viršininkas kovo 6 d. turi važiuoti į Kauną ir galutinai parengti kun. J. Gusto arešto scenarijų, susitikimo datą su A. Kanoverskyte perkėlė viena diena anksčiau, t. y. kovo 5 d.

Vasario 28 d. iš A. Kanoverskytės A. Šilius sužinojo, kad tame pačiame name gyveno ir jaunas poetas Paulius Drevinis, todėl paprašė perspėti P. Drevinį, studentę Naginskaitę, S. Niūniavaitę, kad jiems gresia areštas. Prieš juos buvo surinkta pakankamai agentūrinių pranešimų apie antitarybinę veiklą. Kaltinamąją medžiagą prieš juos teikia K. Kubilinskas. A. Kanoverskyte įvykdė A. Šiliaus prašymą, bet P. Drevinis tikino, kad jis nieko prieš tarybinę valdžią nėra padaręs ir todėl nesislėpsiąs. Jis manė, kad tai yra KGB provokacija. (P. Drevinis šį teiginį patvirtino vėliau patekęs į 36 kamerą - *V. A.).*

Kovo 3 d. susitikime su A. Kanoverskyte A. Šiliui kilo mintis, kad J. Petkevičiaus mirties nuosprendį įvykdys kovo 5 d. dalyvaujant trečiam asmeniui. Tuo trečiuoju asmeniu jis pasirinko A. Kanoverskytę. A. Šilius abejojo savimi. Jis manė, kad esant su J. Petkevičiumi dviese, jis nesugebės įvykdyti mirties nuosprendžio.

Kovo 5 d. ryte, atėjęs pas A. Kanoverskytę, A. Šilius dar kartą patikslina susitikimo su J. Petkevičium laiką - kovo 5 d. 12 val. Einant su A. Šiliumi A. Kanoverskyte maldaujančiai kartojo: „Aš jokių parodymų neduosiu".

„Nebijok, - tarė A. Šilius, - aš padarysiu viską, kad tau daugiau nereikėtų susitikinėti su KGB pareigūnais (išskyrus mane) ir pranešinėti apie kitus. Aš matau, kad tu ne šnipė, o geras žmogus".

A. Kanoverskyte net nenujautė, kas jos laukia šiame „pasimatyme".

A. Šilius sutartu laiku pasirodė pas Nastutę. Po kurio laiko abu išėjo ir pasuko saugumo rūmų link. Prie saugumo rūmų, palikęs A. Kanoverskytę laukti Lukiškių aikštėje, pats nuėjo į KGB ir užtruko

daugiau kaip pusvalandį. Grįžęs A. Šilius Anastazijai pranešė, kad šefo šiuo metu nėra, teks užeiti vėliau ir abu neskubėdami pasuko A. Šiliaus buto link. Netoli namo, kur A. Šilius gyveno su P. Brazausku, jis paprašė, kad ji gatvėje pavaikštinėtų viena, o jis grįšiąs į KGB rūmus parsivesti savo viršininko J. Petkevičiaus, su kuriuo jai teksią pasikalbėti.

13 val. A. Šilius atvedė J. Petkevičių į savo butą ir išėjo į gatvę sutikti Nastutės. Įėjęs į savo butą paskui Nastutę, užrakino duris ir supažindino su laukiančiu J. Petkevičiumi.

J. Petkevičius atsistojo, žengė porą žingsnių pirmyn, mandagiai pasisveikino su „nesukalbamąja" A. Kanoverskyte ir pasiūlė jai sėstis prie apvalaus stalo veidu į duris, o pats atsisėdo priešais nugara į duris. Po to prasidėjo nekaltas pokalbis; kaip sekasi studijos, kokios nuotaikos. Kalba pamažu artėjo prie tikslo. A. Šilius, kaip prisimena Nastutė, tuo metu vaikštinėjo po kambarį, kartais išeidamas į kitą kambarį. Jo veide galima buvo pastebėti įtampą, tačiau į jos su J. Petkevičiumi pokalbį A. Šilius nesikišo. Nastutė pastebėjo, kad A. Šilius išėjo į kiemą. Paskui išgirdo, kaip sugirgždėjo durys, į kambarį vieną ranką laikydamas už nugaros įėjo A. Šilius. Jis buvo labai išbalęs.

„Aš, pamačiusi jo žvilgsnį, labai sunerimau", - pasakojo Nastutė.

A. Šilius, priartėjęs prie stalo, staiga pakėlė dešinę ranką, buvusią už nugaros, ir žaibiškai iš nugaros smogė sėdinčiam J. Petkevičiui keletą staigių smūgių į galvą. J. Petkevičius sučiupo jo ranką, iš kurios iškrito „hantelis". Tuomet A. Šilius išsitraukė iš kišenės pistoletą, vėl smogė J. Petkevičiui į galvą. J. Petkevičius dar paklausė: „Šiliau, ką tu darai?" J. Petkevičius, traukdamasis atgal, nuslydo nuo kėdės ir susmuko ant grindų.

A. Kanoverskyte apimta siaubo sušuko: „O Marija! Ką tu, padarei?" Ji persigandusi puolė prie durų, norėjo pabėgti, bet... durys buvo užrakintos, rakto duryse nebuvo. Ji išgirdo A. Šiliaus balsą: „Nemėgink bėgti, nes nužudysiu ir tave." A. Kanoverskyte automatiškai pakluso - paėmė lavoną už kojų, o A. Šilius už pažastų ir nutempė į kitą kambarį. „Nebijok, - pasakė A. Šilius, - dabar viskas tvarkoje".

Sutvarkiusi A. Šiliaus butą A. Kanoverskyte išėjo namo.

A. Šilius J. Petkevičiaus lavoną išnešė ir paslėpė šalia namo esančiuose griuvėsiuose.

A. Kanoverskytės areštas, kratos

Anastazija Kanoverskyte buvo areštuota 1946 m. kovo 9 d., t. y. praėjus 4 dienoms nuo A. Šiliaus arešto. Nutarimą areštuoti parengė LSSR KGB 2-ojo skyriaus 2-ojo poskyrio operatyvinis įgaliotinis kpt. Derkovskij. Matydamas, kad Anastazija Kanoverskyte yra Lietuvos teroristinės organizacijos narė, aktyviai, betarpiškai dalyvavusi įvykdant teroristinį aktą prieš KGB darbuotoją, nutarė ją areštuoti.

Nutarimą areštui 1946 m. kovo 9 d. patvirtino LSSR KGB liaudies komisaras, gen. mjr. Jefimovas.

Areštą 1946 m. kovo 11d. sankcionavo LSSR KGB kariuomenės karo prokuroras, justicijos papulkininkis Grimov.

Nutarimą paskirti kardomąją priemonę Anastazijai Kanoverskytei 1946 m. kovo 9 d. parengė KGB 2 poskyrio operatyvinis įgaliotinis kpt. Derkovskij, patvirtino 1946 m. kovo 9 d. LSSR KGB liaudies komisaras generolas-majoras Jefimovas, sankcionavo 1946 m. kovo 9 d. karo prokuroras Grimov.

Orderis Nr. 176 areštui ir kratai išduotas KGB darbuotojui kpt. Derkovskiui, - LSSR VSLK ir LSSR VCLK trečio sk. viršininko parašai neįskaitomi. Areštą sankcionavo LSSR VRM kariuomenės karo prokuroras 1946 03 09. 1946 m. kovo 12 d. asmens kratos akte pažymėta, kad areštuojant A. Kanoverskytę kratos metu paimta:

1. Pasas A. Kanoverskytės vardu N.III TE Nr. 670182.
2. Studentės bilietas Nr. 4346.
3. Studento pažymėjimas.
4. Laiškas nuo kun. Jatulio, datuojamas 1946 02 18.

Turto aprašymo nebuvo /pas./ papulk. Čelnokov

Vertėjas /pas./ Venskaitis

/pas. / A. Kanoverskyte

A. Kanoverskytės apklausa

Pirmoji A. Kanoverskytės apklausa įvyko 1946 03 09 nuo 10.00 iki 17.00 val., dalyvaujant KGB tardymo skyriaus vertėjui j. ltn. Vetrenko. Tardymą vedė KGB tardytojas mjr. Fraimovič.

A. Kanoverskyte prisipažįsta, kad su KGB darbuotoju ltn. Antanu Šiliumi susipažino 1946 02 28, kad tai buvo tarnybinio pobūdžio pasikalbėjimas.

Toliau apklausoje A. Kanoverskyte pasipasakojo tardytojui, kokiu būdu ji tapo liudytoja nužudant KGB darbuotoją Juozą Petkevičių; jos parodimai sutapo su Šiliaus parodymais.

„1946 m. kovo 5 d., antradienį, 12 val. pas mane į butą atėjo A. Šilius, - pasakojo A. Kanoverskyte, - mes turėjome tą dieną susitikti su KGB darbuotoju vyr. ltn. Juozu Pekevičiumi. Priėjus KGB rūmus, A. Šilius liepė man palaukti Lukiškių aikštėje prieš KGB rūmus, o pats nuėjo į KGB; maždaug po pusvalandžio ar valandos išėjęs A. Šilius pasakė, kad J. Petkevičiaus nėra ir pasiūlė man eiti kartu į susitikimo vietą. Mes priėjome iki Ankštosios g. namo (numerio neatsimenanti). A. Šilius atidarė vartelius, perėjome per kiemą į butą, kuriame jis gyveno, ir pasakė, kad čia įvyks „pasimatymas" susitikimas. Dar A. Šilius pasakė, kad neturįs laiko, o palikti manęs bute negalįs, tad pasiūlė palaukti gatvėje, pridurdamas: „Galimas daiktas, kad mudu ateisime kartu, nes eiti kartu su Petkevičium aš nenoriu". „Aš pasilikau gatvėje pasivaikščioti, - pasakojo Nastutė, - o Šilius nuėjo į Narkomat'ą. Maždaug po valandos, būdama kitame gatvės gale, atsigręžiau ir pastebėjau A. Šilių, einantį link manęs. Susitikę mes praėjome vėl pro vartelius į kiemą ir užėjome į tą patį kambarį, kurį buvo parodęs A. Šilius. Kambaryje aš pamačiau J. Petkevičių, sėdintį ant sofos. Jis pasisveikino, pakvietė mane atsisėsti prie stalo, kuris stovėjo greta sofos. Aš atsisėdau prie stalo iš kairės J. Petkevičiaus pusės, o A. Šilius atsisėdo prie stalo iš dešinės. Mano ir J. Petkevičiaus pokalbio metu, A. Šilius atsistojo ir pradėjo nerimaudamas vaikščioti po kambarį. Aš pastebėjau, kaip A. Šiliaus veidas pasikeitė. A. Šilius išėjo į bendrąjį kambarį, po to į lauką. Grįždamas iš virtuvės į kambarį, A. Šilius laikė ranką už nugaros, jis smogė Petkevičiui svarsčiu per galva. Paskui A. Šiliaus rankose pamačiau pistoletą, kuriuo jis mušė J. Petkevičiui per galvą. J. Petkevičius pamažu nuslydo nuo kėdės ir krito ant grindų... jau negyvas. Po 2-3 min. A. Šilius man sušuko: „Eikš, padėk man išnešti lavoną į kitą kambarį." Aš priėjau prie miegamojo durų ir pasakiau, kad bijau. Į tai A. Šilius įsakmiu balsu atsakė: „Eik ir imk už kojų". Priėjusi prie lavono, paėmiau už kojų, o A. Šilius už liemens. Įėjo į kambarį, kuris buvo greta miegamojo; kambario durys buvo atidarytos. Aš padėjau nunešti J. Petkevičiaus lavoną iki durų ir kojas paleidau iš rankų, o A. Šilius vienas nutempė lavoną į kambarį ir už-

sidarė duris. Likusi viena kambaryje aš pribėgau prie durų, išeinančių

į kiemą, bet jos buvo užrakintos, rakto duryse nebuvo.

Kol A. Kanoverskyte tvarkė kambarį, A. Šilius išnešė lavoną iš namo ir kažkur paslėpė. Po to A. Šilius nusiprausė, apsivilko odinį paltą ir išvedė mane tardamas: „Aš žinau, jūs tylėsite, o jei netylėsite ir pranešite - vis tiek žūsite". „A. Šiliaus įbauginta, aš bijojau apie tai pranešti valdžios organams".

1946 03 13 antroje apklausoje, kurią atliko KGB tardytojas, mjr. Fraimovič, dalyvaujant vertėjui j. ltn. Vetrenko, A. Kanoverskyte papasakojo:

„Tuo laiku, kai kovo 3 d. A. Šilius buvo atėjęs į mano kambarį tartis dėl kovo 5 d. susitikimo, mano kambaryje, be manęs, dar buvo Monika Balčiūnaitė ir Stefanija Kaberlytė, bet jos mūsų pasikalbėjimo negirdėjo. Kovo 5 d. eidama į pasimatymą pastebėjau, kad A. Šilius labai susijaudinęs, vis norėjo kažką pasakyti, bet susilaikydavo.

- Turiu, - sakė A. Šilius, - šiandien didelių rūpesčių. Jūs viską sužinosite vėliau. Dabar neklauskite... Aš irgi žmogus, nebijokite manęs, pakalbėsime vėliau.

Išgirdusi žodžius „aš irgi žmogus" suabejojau, ar tai neprovokacija, bet iš jo veiksmų atrodė, kad A. Šilius tikrai kovoja prieš tarybų valdžią, ir neatrodė, kad būtų provokatorius ar banditas.

- Aš, - sako A. Kanoverskyte, - persodinau gėles, išvaliau grindis ir vietomis sienas, išploviau stalo ir sofos užtiesalus ir tik tada A. Šilius atidarė duris ir pasiūlė: „Eik, pažiūrėk, juk čia jau nieko nėra". Iš tiesų kambaryje lavono jau nebuvo. A. Šilius kreipėsi į mane: „Jūs nieko nematėte?". Aš tai pakartojau. „Na, tai, vadinasi, viskas tvarkoje," - pasakė A. Šilius, ir juodu išėjo iš kambario.

KGB norėjo inkriminuoti A. Kanoverskytei, kad ji nusikalto ir pagal RSFRS BK 58-10 str. (žinojo ir nepranešė - *V.A.).* Tardytojas specialiai surengė šiuo klausimu atskirą apklausą. Pateikiu visą šios apklausos tekstą:

„Mane KGB užverbavo 1946 m. sausio ar vasario mėn., - pasakoja Nastutė. - Aš buvau iškviesta į pokalbį su KGB darbuotoju, tada aš jo pavardės nežinojau, bet kai 1946 m. kovo 3 d. A. Šilius atėjo pas mane, kad perspėtų apie būsimą susitikimą, jis man pasakė, kad su manim kalbėsis J. Petkevičius. Tai buvo tas pats darbuotojas, kuriam

aš daviau pasižadėjimą, ir A. Šiliaus bute aš jį atpažinau.

Aš pasižadėjau pranešti KGB organams apie visus man žinomus antitarybinius nusikaltimus, kad ir kas juos padarytų.

Man pasirašius, J. Petkevičius paskyrė vietą ir laiką susitikimui, bet atėjus aš jo neradau ir todėl ryšio su KGB organais nepalaikiau iki A. Šiliaus pasirodymo, t. y. iki 28 02. Išvada - jokios medžiagos apie antitarybinę veiklą aš nedaviau, nes man su jūsų žmonėmis neteko susitikti. Apie antitarybinę veiklą man nieko nebuvo žinoma, todėl aš niekam ir nepranešiau. Apie teroro aktą nepranešiau, nes bijojau, A. Šiliaus grasinimų, todėl tylėjau".

A. Kanoverskytei pateikti kaltinimai

1946 m. kovo 25 d. A. Kanoverskyte supažindinama su pateiktu kaltinimu. Kaltinimo nutarimą parengė LSSR KGB darbuotojas papulkininkis Čelnokov.

Papulkininkis Čelnokov, peržiūrėjęs tardymo medžiagą pagal b. b. bylą 7050 (dabar Nr. 41227/3), kad Anastazija Kanoverskyte, būdama priešiškai nusiteikusi prieš tarybų valdžią, su savo pažįstamais vedė antitarybinę veiklą, t. y. nusikalstamą susirašinėjimą, 1946 m. kovo 3 d. ji pradėjo antitarybinį suokalbį su Antanu Šiliumi, o kovo 5-ąją kartu su juo dalyvavo įvykdant teroristinį aktą prieš LSSR KGB 2 skyriaus 2 poskyrio viršininką vyr. ltn. J. Petkevičių, nutarė:

Vadovaujantis RSFSR BPK 128 ir 129 str. patraukti Anastaziją Kanoverskytę, kaltinamą nusižengus pagal RSFSR BK 58-10, d. II, 58-11 str., ir apie šį nuosprendį jai pranešti.

Šio nutarimo nuorašą pasiųsti RSFSR BPK 146 str. prokurorui. Nutartį patvirtino:

/pas./ papulk. Čelnokov

LSSR KGB tardymo skyriaus viršininkas papulkininkis Rozauskas

1946 m. kovo 26 d. KGB tardymo skyriaus tardytojas papulkininkis Čelnokov veda ketvirtą A. Kanoverskytės apklausą, supažindina su kaltinamąja medžiaga ir priverčia ją prisipažinti. Paklausia A. Kanoverskytę, ar jai suprantamas pateiktas kaltinimas pagal RSFSR BK 58-10 str. 2 d., 58-8 ir 58-11 str., ir klausia, ar prisipažįsta kalta.

A. Kanoverskytę atsako tardytojui, kad jai pateiktas kaltinimas pagal RSFSR BK 58-10 str. 2 d., 58-8 ir 58-11 str. suprantamas.

Ji prisipažįsta, kad 1944 m. lapkričio 7 d. parašė kun. Kairiui antitarybinio turinio laišką: „Jei dabar atsikeltų Gediminas, nepažintų savo gimtojo miesto, jo pėdsakai užmindžioti kalne ir širdyje užgeso. Lietuvius pakeitė lėlės dažytom lūpom. Lietuvių kalba grubi tokioms lėlėms. Tiesa, pilis dar ne visai sugriauta ir joje vėliava ne trispalvė, o svetima...". „Aš prisipažįstu, kad kovo 3 d., sekmadienį, pas mane atėjo A. Šilius ir aš pasakiau jam, kad man nepatinka dirbti slapta KGB agente". Anastasija pakartoja savo ankstyvesnį parodymą. „A. Šilius man pasakė, kad jis slepia nuo savo tėvų, jog yra KGB darbuotojas, ir sako jiems, jog tarnauja Raudonojoje armijoje 16-ojoje divizijoje" (A. Šilius 36 kameros gyventojams iš pradžių irgi sakėsi 16-ojoje divizijoje dėstąs kontržvalgybos paskaitas - *V.A.).* Čia pat A. Šilius dėl mano slapto agento darbo kalbėjo: „Jei nenori - tai ir nedirbk". Kai kovo 5 d., antradienį, ji ėjo į jo butą, A. Šilius ne kartą sakė jai: „Aš žinau, kad tu geras žmogus, nesi išdavikė. Šiandien aš viską sutvarkysiu, kad tau daugiau nereikės susitikinėti su KGB darbuotojais. Tik tu nebijok. Tu manęs nebijok, aš jūsų žmogus". „Bet kad jis norėjo nužudyti J. Petkevičių ir įtraukė mane į šį reikalą, jis man apie tai nieko nesakė. Aš prisipažįstu kalta, kad dalyvavau nužudant A. Šiliui J. Petkevičių. Be to, A. Šiliaus įsakymu sunaikinau nužudymo pėdsakus: išploviau grindis ir išskalbiau stalo užtiesalą. Apie tai aš nepranešiau KGB organams, mėgindama tai nuslėpti".

Į tardytojo klausimą kas toks Kairys, A. Kanoverskyte atsakė: „Kunigas, dirba Svėdasuose, Rokiškio apskr. Su juo susipažinau 1944 m. vasarą Klovainių miestelyje, Šiaulių apskr., kur jis tuo metu dirbo vikaru. Kai aš baigiau gimnaziją, kun. Kairys prašė mane parašyti, kur aš toliau mokysiuos. Todėl ir parašiau jam tą laišką kuriame buvo frazė „Tu galvoji, gyvenime yra savi idealai? Ne! Tu nepakeisi pasaulio veido. Tu suteiki gyvenimą, kuris neša kančią Tau ir nieko gero kitam"... Tai buvo pasakyta mano gimnazijos mokytojo Jurgio Andruškos mintis, kai aš išvažiavau į Vilnių.

Laišką aš parašiau kun. Kairiui todėl, kad iš pradžių Vilniuje aš jaučiausi nepatenkinta savo gyvenimu. Kokių nors antitarybinių kalbų su kun. Kairiu niekuomet nebuvo.

1944 m. lapkritį darbininkai pas mano tėvą malė grūdus. Tuo metu pas mus, į Žvergždūnų k., atvyko kažkoks savivaldybės tarnauto-

jas ir raudonarmietis iš Pakruojo miestelio. Jie reikalavo iš tėvo vežimo vežti bulves. Tarnautojas buvo lietuvis. Darbininkai, kurie malė pas tėvą grūdus, jį užmušė, o raudonarmietį tėvas paslėpė savo namuose. Kitą dieną nuvažiavo į Pakruojį ir pranešė milicijai. Ten tėvą sulaikė, bet po dviejų savaičių paleido.

Tarp manęs ir A. Šiliaus jokio išankstinio susitarimo nei kovo 3 d., nei 5 d. nužudyti J. Petkevičių nebuvo, ir aš kalta neprisipažįstu".

1946 m. balandžio 17 d. apklausoje A. Kanoverskytei buvo pateiktas papildomas kaltinimas dėl to, kad 1946 m. kovo 3 d. A. Šilius, susitikęs su A. Kanoverskyte, jai pranešė, kad LSSR KGB organuose yra medžiagos apie Pauliaus Drevinio priešišką tarybų valdžiai veiklą ir KGB rengiasi P. Drevinį areštuoti, todėl reikia jį perspėti. A. Kanoverskyte sutikusi ir P. Drevinį perspėjo sakydama, kad apie jo galimą areštą jai pasakė KGB darbuotojas Antanas Šilius, ir patarė P. Dreviniui slėptis.

Kitą dieną, t. y. kovo 18 d., papulkininkas Čelnokov, dalyvaujant KGB tardymo skyriaus vertėjui Venskaičiui, paklausė A. Kanoverskytę, ar ji prisipažįsta kalta pagal pateiktą papildomą kaltinimą dėl P. Drevinio perspėjimo apie jam gresiantį pavojų areštuoti. A. Kanoverskyte atsakė, jog prisipažįsta kalta, pranešusi P. Dreviniui, kad jį KGB rengiasi areštuoti ir kad jam būtina slėptis.

„Aš,- sako Anastazija, - P. Dreviniui pasakiau, kad man tai pasakė vienas KGB darbuotojas. Aš pasakiau P. Dreviniui, kad jam reikia slėptis ir pereiti į nelegalią padėtį". A. Kanoverskyte dar paminėjo, kad A. Šilius jai sakęs, jog KGB struktūrose yra antitarybinė medžiaga ne tik prieš P. Drevinį, bet ir prieš Naginskaitę, kurią KGB taip pat rengiasi areštuoti, ir kad medžiagą apie juos perduoda K. Kubilinskas, kuris yra slaptas KGB agentas. A. Šilius prašė perspėti ir Naginskaitę. A. Kanoverskytės perspėta Naginskaitė atsakė: „Niekam apie tai nieko nesakyk".

Be to, A. Šilius dar paminėjo, kad S. Niūniavaitę irgi nusiteikusi antitarybiškai ir dėl to ją atleido iš darbo. Tačiau perspėti S. Niūniavaitės neprašė.

A. Kanoverskyte paneigė, kad ji be kun. Kairio su dar kuo nors susirašinėjo. Tačiau A. Kanoverskytes iš arešto metu buvo paimtas kun. Jatulio laiškas, kuriame jis rašo: „... ateis laikas, Lietuva bus laisva, o kol kas Tu savo eilėraščiuose būk atsargesnė, nes visi laiškai peržiūrimi ir

ant laiškų yra štampas „peržiūrėta", šis atsargumas nebereikšmis".

Tardytojas klausė, kodėl Jatulis taip rašė. A. Kanoverskyte atsakė: „Tuos eilėraščius aš pati parašiau ir juose nėra antitarybinių nuotaikų. Kodėl jis dabar parašė tokio turinio laišką pati nesuprantu. Kun. Jatulį (apie 40 m., aukštas, stambus, šatenas) pažįstu nuo 1944 m. Su juo susipažinau 1944 m. pavasarį Panevėžyje, kur aš kartu su gimnazija ir jos kapelionu kun. Petrėnu buvome nuvažiavę ten į šventę".

„Apie kun. Jatulio priešišką veiklą - sakė Anastazija, - nieko nežinau. Minimą kun. Jatulio laišką ir maisto siuntinį man atvežė studentė Kertulytė, su kuria nebuvome pažįstamos. Maisto produktų kun. Jatulis siuntė todėl, kad žinojo, jog mes, studentai, maisto stokojame".

1946 m. balandžio 18 d. apklausoje A. Kanoverskyte KGB tardytojui papulkininkiui Čelnokovui, dalyvaujant tardymo skyriaus vertėjui Venskaičiui, prisipažino: „Man pateiktas papildomas kaltinimas pagal RSFSR BK 16-58-7 str. (padėjimas įvykdyti teroro aktą) suprantamas". A. Kanoverskyte prisipažįsta, kad A. Šilius iš tikrųjų 1946 m. kovo 3 d. jai pranešė, kad KGB turi medžiagą apie P. Drevinio priešišką Tarybų Sąjungai veiklą ir kad KGB rengiasi jį areštuoti, todėl reikia perspėti P. Drevinį, kad jam būtina slėptis ir pereiti į nelegalų gyvenimą. P. Drevinis į tai atsakė: „Aš nieko nesu padaręs, todėl nėra ko man ir slėptis (tą patį P. Drevinis kartojo ir mums, 36-osios kameros gyventojams - *V.A.).*

A. Šilius sakė, kad tokia pati medžiaga apie priešišką veiklą yra ir prieš Naginskaitę ir kad tokią medžiagą prieš juos pateikia KGB agentas K.Kubilinskas. „Naginskaitė tai išgirdusi man pasakė: „Tu niekam apie tai nepasakok".

A. Šilius dar paminėjo S. Niūniavaitę, kuri irgi yra priešiškai nusiteikusi prieš tarybų valdžią ir už tai ją atleido iš „Lietuvių archyvai" redakcijos; S. Niūniavaitė apie areštą neperspėta.

Į tardytojo klausimą: „Apie ką kalbėjote su A. Šilium apie kun. Grigaitį", A. Kanoverskyte atsakė: „Jokio pasikalbėjimo su A. Šilium apie kun. Grigaitį neturėjau. Be kun. Kairio, su niekuo nepalaikau antitarybinio ryšio. Apie Jakulio antitarybinę veiklą nieko nežinanti".

Protokolą pasirašė KGB papulk. Čelnokov

Vertėjas - Venskaitis (pastarasis 1957-1963 m. buvo N. Vilnios milicijos viršininku - *V.A).*

A. Kanoverskytės bylos perkvalifikavimas

1946 m. rugpjūčio 12 d. LSSR KGB tardymo sk. papulkininkis Čelnokov parengia nutarimą dėl kaltinamosios Anastazijos Kanoverskytės kaltinimų perkvalifikacijos. Nutarimą patvirtino 1946 08 12 KGB tardymo skyriaus viršininko pavaduotojas Saramovič.

Papulk. Čelnokov, peržiūrėjęs Anastazijos Kanoverskytės tardomąją 7050 (dabar Nr. 41227/3, T. 2) bylą, pagal kurią ji įvykdžiusi nusikalamus, numatytus RSFSR BK 16-58-7, 58-8 ir 58-10 2 d. ir 58-11 str., nustatė:

1946 m. kovo 25 d. ir balandžio 18 d. A. Kanoverskytei pateiktą kaltinimą, kad ji su savo pažįstamais vedė antitarybinį susirašinėjimą ir būdama KGB slapta agentė 1945 m. vasarį įsijungė į suokalbį su A. Šilium, siekdama vesti ardomąją veiklą ir vykdydama jo užduotį, perspėjo P. Drevinį apie turimą KGB prieš jį medžiagą. 1946 m. kovo 5 d. kartu su A. Šilium dalyvavo vykdant teroristinį aktą prieš KTSR KGB 2 skyriaus 2 poskyrio viršininką po respubliką vyr. ltn. Petkevičių, t. y. įvykdė nusižengimą pagal RSFSR BK 16-58-7, 58-8,58-10 2 d. ir 58-11 str.

Laikant, jog nėra pakankamai įrodymų, kad A. Kanoverskyte vedė antitarybinę propagandą, o jos griaunamoji veikla KGB organuose atitinką RSFSR BK 58-1 b str., o ne pagal 16-58-7 str., kaip kad buvo pateikta anksčiau, ir vadovaujantis RSFSR BPK 128,129 ir 204 str.

Nutarė:

1. Pakeisti anksčiau pateiktą A. Kanoverskytei kaltinimą pagal RSFSR BK 58-1 a, 58-8 ir 58-11 str. ir apie tai pasirašytinai informuoti A. Kanoverskytę.

2. A. Kanoverskytės kaltinimą pagal RSFSR BK 16-58-7 str. nutraukti kaip neatitinkantį nusikaltimo charakterio pagal RSFSR BK 58-10 2 d. str. - nutraukti trūkstant įkalčių.

3. Anksčiau parinktą kardomąją priemonę - laikyti sargyboje - palikti be pakeitimų (par.) Čelnokov.

4. Nutarimo nuorašą pasiųsti prokurorui (Nr. 41227/3, T. 3, p. 277-278). Su nutarimu supažindinti A. Kanoverskytę 1946 08 13.

1946 m. rugpjūčio 13 d. apklausos protokole A. Kanoverskyte supažindinama su 1946 m. rugpjūčio 12 d. nutarimu apie pateiktą kaltinimą pagal RSFSR BK 58-1 a, 58-8, 58-11 str. ir apie anksčiau pateikto kaltinimo pagal RSFSR BK 16-58-7 ir 58-20 2 d str. nutraukimą.

A. Kanoverskyte pareiškė, kad nutarimas suprantamas. Kalta pagal pateiktą kaltinimą prisipažįsta. Prisipažįsta ir pagal anksčiau jos duotus parodymus.

/pas. / A. Kanoverskyte

KGB papulkininkas /pas./ Čelnokov

Vertėjas /pas./ Mackevičius

Romualdas Jablonskis

R. Jablonskio biografija

Romualdas Jablonskis, s. Antano, g. 1922 m. Papiškių k., Kavarsko vlsč., Ukmergės apskr., lietuvis, kilęs iš valstiečių. Tėvai turėjo 20 ha žemės. VLKJS narys nuo 1945 m. gruodžio.

Tėvas - Antanas Jablonskis, g. 1886 m., gyvena kaime, motina - Antanina Jablonskienė, g. 1888 m., gyvena kaime, Brolis - Antanas Jablonskis, g. 1930 m., gyvena kaime, Brolis - Zigmas Jablonskis, g. 1924 m., tarnauja lenkų kariuomenėje.

R. Jablonskis gyveno kartu su tėvais ir nuo mažens dirbo žemės ūkio darbus. Baigęs pradžios mokyklą, mokėsi Ukmergės gimnazijoje, vėliau - Ukmergės mokytojų seminarijoje, kurią turėjo baigti 1944 m.

Jaunesnysis brolis Zigmas, nenorėdamas tarnauti Raudonojoje armijoje, greičiausiai motinos lenkės paveiktas, įstojo į lenkų kariuomenę.

Vokiečių okupacijos metais mokėsi, nacionalinėse organizacijose nedalyvavo. 1944 m. buvo formuojama generolo Plechavičiaus lietuviška divizija. R.Jablonskis savanoriu įstojo į šios kariuomenės karo mokyklą kurios tikslas - parengti kadrus būsimai Lietuvos kariuomenei. Į Plechavičiaus karo mokyklą jis stojo, nes buvo kalbama, kad baigę mokyklą abiturientai važiuos į Vokietiją vienerių metų darbams, o R. Jablonskis to nenorėjo. 1944 m. gegužės-birželio mėn. ši karo mokykla veikė 2-3 savaites, apranga buvo kariška, tačiau jos buvo per mažai ir dalis kareivių, taip pat ir R. Jablonskis dėvėjo civilius drabužius. Reglamentuotų pamokų nebuvo, mokėsi karo statuto ir rikiuotės, bet dažniausiai nieko neveikė.

Po 2-3 savaičių vokiečiai karo mokyklą uždarė, generolas Plechavičius, atvykęs į Marijampolę, visus karo mokyklos kursantus pa-

leido ir pasiūlė eiti į vokiečių kariuomenę arba į karo aviaciją. R. Jablonskis į vokiečių kariuomenę eiti nenorėjo, tad išvyko į kaimą.

Iš mokytojų seminarijos į karo mokyklą kartu R.Jablonskiu įstojo Jonas Tektorius, Strazdas, Markevičius, Jakaitis. Vokiečių suimti Jakaitis, Markevičius, Juškevičius, Pačeliūnas, Grigoravičius. Į vokiečių kariuomenę išėjo Petras ir Vytautas Kulaičiai.

Apsigyvenęs kaime, nors mokytojų seminarijos nebuvo baigęs, R. Jablonskis diplomą gavo, nes Švietimo ministerijos buvo nurodyta, kad tiems, kurie įstojo į Plechavičiaus karo mokyklą, būtų išduoti diplomai. Šį dokumentą iš R. Jablonskio atėmė 1944 m. pabaigoje, jį sulaikant. 1944 m. liepą ir gruodį R. Jablonskis slapstėsi nuo mobilizacijos į Raudonąją armiją, dažniausiai būdavo namuose ir tik apylinkėse pasirodžius rusų kariuomenei bėgdavo į mišką.

Dar besimokydamas mokytojų seminarijoje R. Jablonskis iš draugų buvo gavęs tuščią metrikų blanką, kurį užpildydamas užsirašė, kad gimęs 1927 m., o ne 1922 m. 1944 m. lapkritį pasidaręs atestato nuorašą, kurį patvirtino notaras. Jame taip pat buvo įrašas, kad jis gimęs 1927 m. Su šiais falsifikuotais metrikais kreipėsi į Ukmergės švietimo skyrių, kur gavo paskyrimą į Bajorų k. 1944 m. gruodžio mėn. jo klastotė buvo išaiškinta. Tris savaites buvo sulaikytas, o po to išsiųstas į Raudonąją armiją.

Su R. Jablonskiu kurį laiką slapstėsi ir brolis Zigmas Jablonskis, Petras Tratulis (areštuotas 1944 m. rudenį), Načiutis (20 m.), Gedzevičius (20-21 m.). Su minėtais asmenimis R. Jablonskis buvo susitikęs tik vieną kartą.

1944 m. vasarą Tratulis pastebėjo, kad Vakarų NKVD kariuomenė užėjo pas R. Jablonskį. Dėl to visi trys vyrai išėjo į mišką. Atgal į namus grįžo tik kariuomenei išėjus.

Kartą prie Šventosios upės R. Jablonskis sutiko tris ginkluotus vyrus. Su jais Romualdas tarėsi, kurioje vietoje geriausia slapstytis. Ši ginkluota grupė neturėjo nei vado, nei savo pavadinimo.

Tarnaudamas kariuomenėje R. Jablonskis jokia priešiška antitarybine veikla neužsiiminėjo.

1945 m. pavasarį į dalinį, kuriame tarnavo R. Jablonskis, atvažiavo iš KGB kapitonas Galkinas ir ltn. Gatšinas. Jie pasikvietė keletą kareivių ir liepė jiems parašyti savo autobiografijas. Tik vėliau sužinojo,

kad taip buvo renkami kandidatai į KGB karininkų mokyklą. Kai Romualdas mėgino pasakyti, kad jis nenori stoti į KGB mokyklą kpt. Galkinas atšovė: „Rodina trebujet" (Tėvynė reikalauja).

Tuo ir baigėsi gražiausios jaunystės R. Jablonskio dienos. 1945 m. rudenį R. Jablonskis atvažiuoja į Vilnių ir patenka į KGB globą.

Romualdas Jablonskis KGB tarnyboje

Taip netikėtai Romualdas Jablonskis prieš savo valią patenka į LSSR KGB karininkų kursus Vilniuje. Čia gyvena bendrabutyje viename kambaryje su Antanu Šiliumi. Pasilikę vieni jie pasikalbėdavo apie savo kilmę, apie namiškius, apie politinę padėtį Lietuvoje, apie kolūkius, piliečių nuosavybę ir taip įgijo vienas kito pasitikėjimą.

A. Šilius kviesdavo R. Jablonskį sekmadieniais nueiti į Šv. Jono bažnyčią. Juodu dažnai ištisas valandas vaikščiodavo gatvėmis, stebėjo žmones, jų buitį, matė studentų gyvenimo sąlygas. Ir taip R. Jablonskis tapo artimu A. Šiliaus draugu. Juos siejo abipusis pasitikėjimas, nes išgyveno dėl Lietuvos nepriklausomybės netekties, Raudonosios armijos siautėjimo, plėšikavimo. R. Jablonskis įsitikino, kad A. Šilius yra nepalaužiamas nacionalistas. A. Šilius R. Jablonskiui buvo prisipažinęs, kad jis Telšių bažnyčioje patarnavęs mišioms.

Vokiečių okupacijos metais A. Šilius sakėsi dirbęs Klaipėdoje sąskaitininku ir į KGB įstojo tik todėl, kad nenorėjo eiti į Raudonąją armiją, slapstėsi nuo mobilizacijos. R. Jablonskis iš savo pusės papasakojo, kad jis buvo KGB sulaikytas ir pasiųstas į kariuomenę ir kad nenorėjo mokytis KGB karo mokykloje, o rengėsi dirbti mokytoju. R. Jablonskis sakėsi, kad jis nenorįs kovoti su lietuvių nacionalistais, nes ir pats pagal įsitikinimus esąs nacionalistas.

Apie tarnybą Plechavičiaus armijoje ir dalyvavimą partizanų gretose A. Šiliui nepasakojo. Pokalbiose dažnai kritikuodavo tarybinę valdžią ir komunistų partiją.

Laisvu laiku vaikščiodavo su A. Šiliumi po miestą, eidami į kiną, pasidalydavo savo nacionalinėmis nuotaikomis, samprotaudavo, kokią valstybinę struktūrą Lietuvoje jie norėtų turėti.

A. Šilius ir R. Jablonskis neįvardijo, kokia būtent turėtų būti santvarka, juodu manė, kad nauja būsimoji Lietuvos vyriausybė pasiims iš kitų valstybių valdžios tai, kas yra gera, ir pritaikys Lietuvos sąly-

goms. Būdami tikintieji, R. Jablonskis ir A. Šilius manė, kad religinės organizacijos ir bažnyčios nuo valdžios turėtų būti atskirtos. Turėtų būti atkurta nuosavybė ir nuosavybės teisė į žemę. Juodu neatmetė visko, ką atnešė tarybų valdžia, pavyzdžiui, suteikta galimybė jaunimui siekti mokslo, įgyvendinama tautų lygybės idėja. Tačiau juodu reiškė savo nepasitenkinimą dėl daugybės Lietuvoje vykdomų pokyčių. Abudu manė, kad kolūkiai neleidžia valstiečiams savarankiškai gyventi taip, kaip jie nori. Jei Lietuvoje liks tarybinė valdžia, po metų kitų čia bus organizuojami kolūkiai ir bus sunku gyventi. Bendraminčiai suprato - nors tarybinė konstitucija ir garantuoja žodžio, spaudos, religijos laisvę, tačiau iš tikrųjų taip nėra.

Tarybų Sąjungoje tėra tik viena partija, kitos partijos uždraustos, o su religija vedama arši kova.

R. Jablonskis į VLKJS įstojo būdamas kariūnu, nes tai buvo būtina sąlyga baigiant KGB karininkų kursus. Tada visi čekistai privalėjo būti partijos nariais (arba komjaunuoliais).

R. Jablonskio areštas, kratos

Baigęs KGB kursus R. Jablonskis buvo paskirtas į Kėdainių apskr. KGB tarnybą, gyveno Trumposios g. 7. 1945 m. sausį tarnybos reikalais buvo atvykęs į Vilnių ir nakvojo pas A. Šilių, gyvenantį kartu su P. Brazausku Ankštosios g. 12-1.

R. Jablonskis vėliau sužinojo apie A. Šiliaus ir P. Brazausko areštą 1946 m. kovą ir J. Petkevičiaus laidotuves, kurios buvo surengtos kovo 7 d. labai iškilmingai - karstą lydėjo karinis orkestras.

J. ltn. R. Jablonskį areštavo 1946 m. kovo 21 d., o nutarimą areštuoti j. ltn. Jablonskį, s. Antano, g. 1922 m. Papiškių k., Kavarsko vlsč., Ukmergės apskr., lietuvį, nepartinį, kilusį iš valstiečių šeimos LSSR KGB darbuotojas papulkininkis Čelnokov parašo tik 1946 m. kovo 23 d.; R. Jablonskis 1944 m. už dokumentų klastojimą buvo sulaikytas. Baigęs KGB mokyklą buvo pasiųstas dirbti į Kėdainių apskr. KGB skyriaus operatyviniu įgaliotiniu. Papulkininkis Čelnokov nustatė, kad R. Jablonskis, būdamas priešiškai nusistatęs prieš Tarybų Sąjungos valdžią, 1944 m. savanoriškai įstojo į Plechavičiaus karo mokyklą. 1944 m. liepą-gruodį slapstėsi nuo mobilizacijos į Raudonąją armiją ir buvo Lietuvos ginkluotoje antitarybinėje gaujoje, kuri veikė Kavarsko rajone.

R.Jablonskis 1945 m. rugsėjį-gruodį, būdamas KGB karininkų kursuose, palaikė artimus ryšius su teroristu A. Šiliumi (areštuotas kovo 5 d.), susitarė vykdyti griaunamąją veiklą KGB gretose. Nutarimą areštuoti pasirašė KGB papulkininkis Čelnokov. Suderino KGB sk. viršininkas papulkininkis E. Rozauskas.

(B.Nr. 41227/3. L. 280).

1946 03 23 TSRS KGB darbuotojas papulkininkis Čelnokov, peržiūrėjęs R. Jablonskio, g. 1922 m. Papiškių k.. Kavarsko vlsč, Ukmergės apskr., dirbusio Kėdainių apskr. KGB skyriuje operatyviniu įgaliotiniu, VLKJS nario nuo 1945 m. gruodžio, vidurinio išsilavinimo, lietuvio, nevedusio, gyv. Kėdainiuose, Trumpoji g. 7, baudžiamąją bylą, nustatė: R. Jablonskis įtariamas nusikaltimais, numatytais RSFSR BK 58-1 b ir 58-11 str. Atsižvelgiant į tai, kad R. Jablonskis būdamas laisvėje gali pasislėpti nuo teismo ir tardymo, nutarė parinkti jam kardomąją priemonę - areštą - ir apie tai pranešti jam pasirašant.

Nutarimą pasirašė TSRS KGB papulkininkis Čelnokov.

„Suderinta" pasirašė KGB tardymo sk. viršininkas E. Rozauskas.

Tvirtino 1945 03 25 LSSR KGB ministras gen. mjr. Jefimov.

Areštą sankcionavo 1945 03 26 LSSR VRM kariuomenės prokuroras papulk. Grimov

(B. b. Nr. 41227/3, T. 2, L. 281).

Orderis Nr. 228 areštuoti Romualdą Jablonskį, gyv. Kėdainiuose, Trumpoji g. 7, išrašytas 1946 03 26. Orderį pasirašė LSSR KGB ministras gen. mjr. Jefimov ir LSSR 3 sk. viršininkas (parašas neįskaitomas)

(B. b. Nr. 41227/3, T. 2, L. 282).

Kratą atliko 1946 03 26 LSSR KGB darbuotojas papulkininkis Čelnokov, dalyvaujant KGB ministerijos komendanto pavaduotojui kpt. Bičkovui ir komendanto budinčiojo pavaduotojui viršilai Lepeško.

Kratos metu rasta ir paimta:

1. Tarnybinis pažymėjimas Nr. 41.
2. Komjaunimo bilietas Nr. 597.
3. Raudonarmiečio knygelė.
4. Pasas Nr. 5689.
5. Įvairių pažymų.
6. Daiktų knygelė.

7. Fotonuotraukų - 32 vnt.

8. Įvairūs susirašinėjimai - 2 puslapiai.

9. Pramoninių prekių kortelė su likučiu - 80 vnt.

10. Duonos kortelė pagal normą 600 g su nepanaudotais talonais nuo kovo 27 iki 31.

11. Pinigai: 528 rb 40 kp (penki šimtai dvidešimt aštuoni rb ir 40 kp).

12. Juoda dėvėta piniginė.

13. Pistoletas TT NXA 170 b su dviem apkabomis ir 16 šovinių.

(B. b. Nr. 41227/3, T. 2, L. 285).

Apklausos

Romualdas Jablonskis nebuvo įveltas į Antano Šiliaus teroristinį sąmokslą, tačiau R. Jablonskis KGB karo mokykloje artimai draugavo su A. Šiliumi. KGB bendrabutyje R. Jablonskis su A. Šiliumi stengdavosi būti vienas šalia kito, dalydavosi savo įsitikinimais, svajodavo apie šviesesnę Lietuvos ateitį, abudu buvo priešiškai nusistatę prieš tarybų valdžią ir prieš KGB struktūrų darbą. Jautė ir matė tautos priešinimąsi okupantams. Nekęsdami slaptų KGB agentų, išduodančių artimus draugus, kaimynus, net gimines, skundėsi vienas kitam tuo atsitiktinai pasirinktu gyvenimo keliu ir ilgėjosi laisvės, nepriklausomybės. Pagal galimybes stengėsi padėti nukentėjusiems ir tiems, kurie per neapdairumą padarė neapgalvotą žingsnį.

KGB, matyt, galvojo, kad tokių pažiūrų žmones, ypač atsidūrusius tarp KGB struktūrų, reikia teisti, naikinti. „Nėra nieko, ko mes, čekistai, neišsiaiškintume ir nenubaustume," - sakydavo aukštieji KGB pareigūnai.

Romualdas Jablonskis irgi pateko į KGB malūną, kuris sumala kūną, sumenkina žmogaus dvasią, žmogus lieka bevertis daiktas.

R. Jablonskis buvo kaltinamas ne tik tuo, kad kalbėjosi su A. Šiliumi politinėmis temomis, bet ir vengimu stoti į Raudonąją armiją. Be to, jam „pripaišė" lyg jis buvo ginkluotų gaujų (taip mėgdavo vadinti partizanų būrių grupuotes) dalyvis ir Plechavičiaus karo mokyklos kursantas, nors tai buvo ne sovietmečio laikais, bet jis stodamas į KGB karo mokyklą tai nuo KGB nuslėpė.

1946 03 21 apklausoje R. Jablonskis mėgino paneigti jam primestus kaltinimus, bet priverstas prisipažino, kad:

- 1945 m. sausį slėpėsi nuo stojimo į Raudonąją armiją;

- jokios priešiškos veiklos prieš tarybinę valdžią nebuvo;

- 1941-1944 m. mokėsi Ukmergės mokytojų seminarijoje;

- žinojo, kad jam besimokant buvo platinami įvairūs nelegalūs lapeliai, kurie būdavo įmetami į pašto dėžutes, įdedami į mokyklinius suolus, tačiau kas juos platino - nežinojo;

- buvo platinama antitarybinio turinio pik. Petraičio knyga „Kaip jie mus sušaudė";

„Aš neprisipažįstu, - sakė R. Jablonskis, - kad gaudavau nacionalistinio pobūdžio lapelius ir juos platindavau. Rastus lapelius sunaikindavau. Patys vokiečiai platino lapelius, kad sukompromituotų mokinius ir išvežtų juos į Vokietiją;

- mūsų ūkyje buvo 20 ha žemės, 4-5 karvės, 2-3 avys, 3-4 kiaulės;

- vokiečių kariuomenėje netarnavau;

- 1944 m. buvo formuojama lietuviškoji Plechavičiaus divizija ir prie jos buvo įsteigta karo mokykla karininkams rengti. 1944 05 06 aš savanoriu įstojau į Plechavičiaus karo mokyklą. Joje buvau tik 2-3 savaites, net aprangos neturėjau. Karo mokykloje reglamentuotų pamokų nebuvo. Mes mokėmės karo statuto ir rikiuotės, bet daugiausia nieko neveikėme. Po 2-3 savaičių vokiečiai karo mokyklą uždarė. Atvykęs į Marijampolę gen. Plechavičius visus paleido ir pasiūlė eiti į vokiečių kariuomenę ar aviaciją;

- į vokiečių kariuomenę eiti nenorėjau - išvykau į kaimą;

- apie buvimą gen. Plechavičiaus armijoje stodamas į KGB karo mokyklą ir VLKJS nepranešiau manydamas, kad KGB viską žino;

- slėpiausi, nes bijojau, kad neareštuotų;

- nors nebuvau baigęs mokytojų seminarijos, bet baigimo atestatą gavau, nes buvo toks nurodymas. Jį atėmė 1944 m. gale mane sulaikant;

- 1944 m. liepos-gruodžio mėn. aš slėpiausi nuo mobilizacijos, norėjau stoti į universitetą. Aš priešiškai tarybų valdžiai nebuvau nusistatęs;

- baigę seminariją mes turėjome vieneriems metams važiuoti į Vokietiją darbams, todėl įstojau į Plechavičiaus armiją nebaigęs seminarijos. Nuo mobilizacijos į Raudonąją armiją slėpiausi namuose, mūriniame sandėlyje, o kai pasirodydavo NKVD kariuomenė - slėpiausi miške;

- dar mokytojų seminarijoje gavau tuščią metrikų blanką ir užpildžiau. Jame įrašiau, kad esu gimęs 1927 m., 1944 m. lapkričio mėn. padariau atestato nuorašą, patvirtinau jį pas notarą ir ten padariau įrašą, kad gimiau ne 1922, o 1927 m. Su netikra pažyma kreipiausi į Ukmergės švietimo skyrių ir 1944 m. gruodžio mėn gavau darbą Bajorų k.. Mano dokumentų padirbimas buvo demaskuotas, 3 savaites buvau sulaikytas ir po to pasiųstas į Raudonąją armiją.

- su manimi slėpėsi brolis Zigmas Jablonskis (dabar yra lenkų kariuomenėje), Tratulis Petras, areštuotas 1944 m. rudenį, Načiulis (20 m.), Gedzevičius (20-21 m.). Su jais susitikau tik vieną kartą;

- atsimenu, kai 1944 m. vasarą Tratulis pastebėjo, kad Vakarų k. yra pasirodžiusi NKVD kariuomenė, užėjo pas mus ir mes visi trys nuėjome į mišką, kariuomenei praėjus - grįžome į namus;

- prie Šventosios kranto su Zigmu sutikome 3 besislapstančius ginkluotus vyrus, mes tarėmės su jais, kur patogiau miške slėptis. Gedzevičius turėjo rankinį kulkosvaidį, brolis ir kiti turėjo šautuvų, vienas turėjo automatą. Jie slėpėsi krūmuose ir galvojo, jei kas puls, atsišaudyti. Aš tapau ginkluotos grupuotės narys, bet be ginklo. Ši grupuotė nei vardo, nei vado neturėjo;

- Raudonojoje armijoje aš jokia priešiška veikla neužsiiminėjau. 1945 m. pavasarį pas mus atvažiavo iš NKVD kpt. Galkin ir ltn. Gatšin, iškvietė keletą vyrų ir privertė parašyti autobiografijas. Taip patekau į KGB karo mokyklą. Kapitonui Galkinui aš pasakiau, kad nenoriu. Jis atsakė: „Rodina trebujet".

- 1946 m. kovo 28 d. apklausos protokole (B. b. Nr. 41277/3, T. 2, L. 318-315)

R. Jablonskis tardytojui aiškinasi ne savo gimtąja kalba.

Į tardytojo klausimą: „Vokiečiams okupavus Lietuvą, vokiečiai norėjo visą jūsų kaip lenkų šeimą išvežti iš Lietuvos ir todėl jūsų šeima slėpėsi nuo vokiečių ir jūs nebuvote išvežti?".

R. Jablonskis atsakė: „Aš to nežinau".

R. Jablonskis prisipažįsta, kad tėvo sesuo su vyru Marijonu buvo iš Lietuvos išvežti kaip lenkai, bet po to greitai grįžo į savo gyvenamąją vietą.

Brolis Zigmas Jablonskis į lenkų kariuomenę įstojo pasivadinęs lenku. „Save aš laikau lietuviu".

Tardytojo spaudžiamas R. Jablonskis nepasakojo tikslios datos, kada jis pasitraukė iš Plechavičiaus karo mokyklos ir sakėsi nežinąs, kas iš Plechavičiaus armijos yra įstoję į KGB karo mokyklą.

„Po to, - sako R. Jablonskis, - kai iš ten dezertyravau ir po 2-3 savaičių gyvenau namuose ir išvykau į Ukmergę, ten gavau mokytojų seminarijos baigimo atestatą. Jį išdavė 1944 07 16".

„P. Brazauską pažįstu, - sako Romualdas. Susipažinau kursuose, buvome vienoje grupėje ir bendrabutyje gyvenome viename kambaryje".

1946 m. kovo 30 d. apklausoje (B. b. Nr. 41277/3, T. 2) R. Jablonskis prisipažino: „A. Šilių pažįstu, su juo susipažinau KGB kursuose 1945 m. pabaigoje, buvome vienoje grupėje ir gyvenome viename kambaryje, santykiai draugiški, jokių ginčų tarpusavyje neturėjome, dažnai būdavome kartu. Mes buvome religingi, politiniai įsitikinimai nacionalistiniai. Tai ir buvo mūsų suartėjimo priežastis, mudu visada buvome drauge, atvirai vienas kitam išsakėme savo nuomonę apie tarybų valdžią kartu eidavome į bažnyčią".

„Aš, - sakėsi A. Šilius, - buvau bažnyčios patarnautoju, baigęs gimnaziją ir išvadavus Lietuvą, kurį laiką dirbau Klaipėdoje buhalteriu ir sąskaitininku". Į KGB jis įstojo nenoromis, kad nereikėtų eiti į Raudonąją armiją. Ar jis užsiiminėjo priešiška veikla prieš įstodamas į KGB, A. Šilius nepasakojo.

„Aš, - sakė R. Jablonskis, - A. Šiliui papasakojau tik tai, kad slėpiausi nuo mobilizacijos, buvau KGB sulaikytas ir mobilizuotas į Raudonąją armiją, kokios priežastys atvedė į KGB, kad nenoriu mokytis KGB kursuose ir dirbti KGB, nes norėjau mokytojauti, dirbti pagal specialybę. KGB sistemoje dirbti nepatinka, nes reikia kovoti su lietuviais nacionalistais, o aš pagal savo įsitikinimus negaliu".

„Mes laisvu laiku, - sakosi R. Jablonskis, - su A. Šiliumi vaikščiodavome kartu, eidavome į kiną. Tuo metu mes vienas kitam pasakydavome, kad Lietuva turi tapti nepriklausoma. Mes nesakėme, kokia turėtų būti valdžia, bet linkėjome, kad būtų nepriklausoma, kad paimtų iš įvairių valstybių tai, kas teigiama ir tiktų Lietuvai.

Katalikiškos organizacijos turėtų būti atskirtos nuo valdžios. Turėtų būti atstatyta smulkioji nuosavybė ir nuosavybė į žemę.

Mes atmetėme ne viską, ką atnešė tarybų valdžia, pvz., pritarėme suteikti plačias sąlygas jaunimui mokytis, praktiškai įgyvendino naci-

jų lygybę. Nepriklausomos Lietuvos valdžia turėtų sekti šiuo pavyzdžiu. Nepaisant to, atvirai išsakydavome savo nepasitenkinimą tarybų valdžia.

Mes manėme, kad kolūkiai neleis ūkininkams savarankiškai gyventi taip, kaip jie nori. Jei pasiliks tarybų valdžia, tai Lietuvoje po 2-3 metų bus organizuoti kolūkiai ir gyventi bus sunku.

Mes kalbėjome, kad tarybų valdžia konstitucijoje deklaruoja žodžio spaudos ir religijos laisvę, bet iš tikrųjų to nėra, nes valdo tik viena partija, o kitos uždraustos, prieš religiją kovojama.

J komjaunimą abudu su A. Šilium stoti nenorėjome, bet kursuose buvo pasakyta, kad visi čekistai turi būti partijos ar komjaunimo nariai, ir mes prieš savo norą buvome priversti įstoti į VLKJS".

Į tardytojo klausimą „Kas dar buvo priešiškai nusistatęs?" R. Jablonskis atsakė: „Be A. Šiliaus, kitų nežinau".

Kaltinimai

1946 05 05 KGB papulkininkis Čelnokov parengė nutarimą pateikti R. Jablonskiui kaltinimą, kurį patvirtino KGB tardymo skyriaus viršininkas papulkininkis Rozauskas.

Nutarime sakoma, kad KGB tardytojas papulkininkis Čelnokov peržiūrėjo bylos 7050 (dabar Nr. 41277/3, T. 2) tardymo medžiagą ir nustatė, kad R. Jablonskio nusikaltimai pakankamai įrodyti, nes jis, būdamas priešiškas tarybų valdžiai, 1944 m. balandžio-gegužės mėn. savanoriškai įstojo į generolo Plechavičiaus armijos karo mokyklą Marijampolėje ir buvo joje 2-3 savaites, t. y., kol vokiečiai ją likvidavo. Nuo 1944 m. liepos mėn. slėpėsi nuo mobilizacijos į Raudonąją armiją ir kartu buvo ginkluotose antitarybinėse gaujose, kurios veikė Kavarsko rajone, Ukmergės apskr.

1945 m. rugsėjo-gruodžio mėn. R. Jablonskis, mokydamasis VSM KGB kursuose Vilniuje, palaikė nusikalstamą ryšį su teroristu A. Šiliumi, nuolat su juo susitikinėjo, kalbėjo su juo antitarybinėmis temomis, kritikavo tarybinės valdžios politiką ir komunistų partiją, jų taikomas priemones Lietuvoje, propagavo nacionalistines idėjas sugrąžinti Lietuvą į nepriklausomą buržuazinę valstybę. Be to, susitarė su A. Šiliumi KGB struktūrose vykdyti ardomąją veiklą. Vadovaujantis RSFSR BK 128 ir 129 str., nutarta patraukti Romualdą Jablonskį, s. An-

tano, atsakomybėn pagal BK 58-1 b, 16-58-7 ir 58-11 str., apie ką paskelbti kaltinamajam pasirašytinai.

Nutarimo nuorašą pagal RSFSR BPK tvarką pasiųsti prokurorui. Šis nutarimas (R. Jablonskiui) paskelbtas 1946 04 06.

1946 04 06 apklausos protokole (B. b. Nr. 41277/3, T. 2, L. 325-326) R.Jablonskis prisipažino, kad 1946 04 05 pateiktas kaltinimas pagal RSFSR BK 58-1 b, 16-58-7 ir 58-11 str. jam suprantamas.

R. Jablonskis prisipažino esąs kaltas, kad:

- savanoriu įstojo į gen. Plechavičiaus karo mokyklą ir joje išbuvo 2-3 savaites;

- 1944 m. liepos-gruodžio mėn. slėpėsi nuo mobilizacijos į Raudonąją armiją, dalyvavo antitarybinėje ginkluotoje gaujoje;

- 1945 m. rugsėjo-gruodžio mėn., būdamas KGB kursuose Vilniuje, sistemingai palaikė ryšį su A. Šiliumi, kalbėjo su juo antitarybinėmis temomis, kritikavo tarybų valdžią ir komunistų partiją, propagavo nacionalistines nepriklausomybės idėjas.

R. Jablonskis atmeta kaltinimą, kad jis su A. Šiliumi rengė sąmokslą, vykdydamas KGB struktūrose ardomąją veiklą, nes taip nebuvo.

Bylos perkvalifikavimas

1946 08 12 parengtas KGB tardymo skyriaus poskyrio viršininko papulkininkio Čelnokovo nutarimas perkvalifikuoti R. Jablonskio kaltinimą, kurį patvirtino LSSR KGB tardymo skyriaus viršininko pavaduotojas papulkininkis Abramovič.

Papulkininkis Čelnokov, peržiūrėjęs tardymo bylą Nr. 7050 (dabar Nr. 41227/3), kaltinančią Romualdą Jablonskį, įvykdžiusį nusikaltimą, numatytą RSFSR BK 58-1 b, 16-58-7 ir 58-11 str. nustatė:

1946 04 06 R. Jablonskiui pateiktas kaltinimas apie tai, kad jis 1944 m. balandžio-gegužės mėn. savanoriškai įstojo į generolo Plechavičiaus karo mokyklą ir nuo 1944 m. liepos iki gruodžio mėn. buvo ginkluotų antitarybinių gaujų dalyvis, kurios veikė Kavarsko srityje.

1945 m. rugsėjo-gruodžio mėn. palaikė ryšį su teroristu A. Šiliumi, su kuriuo sudarė suokalbį vykdyti ardomąją KGB struktūrų veiklą, t. y. įvykdė nusikaltimą pagal RSFSR BK 58-1 b, 16-58-7, 58-11 str.

Nustatyta, kad R. Jablonskis dalyvavo ginkluotoje gaujoje ir tarnavo gen. Plechavičiaus karo mokykloje, dar nebūdamas kariniu dar-

buotoju, o kokių nors argumentuotų duomenų, pagal kuriuos R. Jablonskio ardomoji veikla KGB organuose būtų įrodyta, nerasta. Atsižvelgiant į anksčiau pateiktą R. Jablonskiui kaltinimą pagal RSFSR BK 58-1 b, jį būtina perkvalifikuoti į RSFSR BK 58-1 a str., o anksčiau pateiktą kaltinimą pagal RSFSR BK 16-58-7 būtina nutraukti trūkstant įkalčių.

Vadovaujantis RSFSR BPK 128,129 ir 204 b str., nutarė:

1. Pakeisti anksčiau pateiktą R. Jablonskiui kaltinimą ir patraukti kaltinamąjį pagal RSFSR BK 58-1 a ir 58-11 str. ir supažindinti kaltinamąjį su šiuo nutarimu.

2. R. Jablonskiui kaltinimą pagal RSFSR BK 16-58-7 str. trūkstant įkalčių nutraukti.

3. Anksčiau parinktą kardomąją priemonę - areštą palikti nepakeistą.

LSSR tardymo sk. papulkininkis /pas./ Čelnokov

Su šiuo nutarimu supažindintas 1946 08 12 /pas./Jablonskis

1946 08 12 papulk. Čelnokov praneša R. Jablonskiui, kad kaltinamas pagal RSFSR BK 16- 58-7 str. nutraukiamas.

(B. b. Nr. 41277/3, T. 2, L. 327-328).

A. Šiliaus ir R. Jablonskio akistata

1946 08 08 A. Šilius akistatoje su R. Jablonskiu kalbėjo: „Mes su R. Jablonskiu kartu buvome KGB kursuose ir kartu gyvenome, tad dažnai papasakodavome vienas kitam apie savo religinius ir antitarybinius įsitikinimus, nes į KGB patekome ne savo noru. Ne kartą reiškėme nepasitenkinimą tarybų valdžia, nes manėne, kad Lietuvai būtų geriau, jei tarybų valdžios joje nebūtų, kad nebūtų susiaurintos nuosavybės teisės. Jei Lietuvoje liks tarybų valdžia, tai po 2-3 metų bus kolūkiai ir gyventi bus blogai".

R. Jablonskis: „Nenoriu mokytis KGB karo mokykloje ir dirbti KGB sistemoje, vėliau mus už tai nužudys".

A. Šilius: „Man mokytis, o tau - dirbti mokykloje." ir R. Jablonskis sutiko. „Nei R. Jablonskis, nei aš į komjaunimą įstoti nenorėjome, bet tai buvo privaloma".

R. Jablonskis: „A. Šilius sakė teisybę. Mes vienas kitam pasakodavome apie nuotaikas, nepasitenkinimą KGB darbu ir nenorėjome būti komjaunuoliais. Dažniausia pradėdavo A. Šilius, o aš pritardavau".

A. Šilius: „Taip, R. Jablonskis sakė, kad kartą jį sulaikė NKVD kariai ir pasiuntė į Raudonąją armiją. Tokie buvo laikai: tave griebia, o dabar pats kitus griebsi".

„Mes dar pažiūrėsim, koks tai bus darbas ir kaip ten dirbti, - pasakė R. Jablonskis, - aš sąžiningai nedirbsiu."

1946 01 25 R. Jablonskis atvažiavo iš Kėdainių ir apsistojo pas mane. Aš jam pasakiau: „Šiandien buvau susitikime. Aš negaliu mušti žmogaus. Negaliu dirbti su kunigais. Man sunku". R. Jablonskis išsakė nepasitenkinimą, kad jam reikia dirbti su kaimiečiais, kad nori dirbti Dotnuvoje.

R. Jablonskis: „Pripažįstu A. Šiliaus parodymus. Tačiau kad buvo suokalbiai prieš KGB - nepripažįstu. Mes dažnai dalijomės nuomonėmis".

Vedė /pas./ Čelnokov

Tardytojas /pas./ Nasielnik (B. b.Nr. 41277/3. T. L.).

A.Jablonskienės apklausa

Ūkininkė Antanina Jablonskienė (Romualdo Jablonskio motina), g. 1890 m. Dauginčių k., Kavarsko vlsč., lenkė, SSSR pilietė, nepartinė, mažamokslė, gyv. Papiškių k., Kavarsko vlsč., apklausoje 1946 03 26 pareiškė:

Vyras Antanas Jablonskis, s. Antano, lenkas, verčiasi žemės ūkiu, gyvena Papiškių k. 1942 ar 1943 m. Lietuvoje visus lenkus uždarė į lagerius. Mūsų šeimą kaip lenkų irgi norėjo išvežti. Mes turėjome slėptis, nes išvežtus arba sušaudė, arba nukankino. Kaip lenkė buvo išvežta ir vyro sesuo Stefanija Mackevič. Prieš Lietuvos išvadavimą ji buvo lageryje, bet grįžo ir gyvena savo nuolatinėje vietoje. Ar tarnavo Plechavičiaus kariuomenėje sūnus - nežinau. Sūnūs Romualdas Jablonskis, Zigmas Jablonskis 1944 07-1944 12 slapstėsi nuo Raudonosios armijos mūsų sandėlyje. Jokio ryšio su gaujomis Romualdas neturėjo. Per kažkokią merginą gavo padirbtus metrikus, pradėjo dirbti mokytoju. Paskui sūnų Romualdą areštavo.

/pas/ Čelnokov (B. Nr. 41227/3).

Kodėl motina Antanina Jablonskienė savo vyrą įvardija lenku, nesuprantama, nes sūnus savo tėvą tardymo metu mini kaip lietuvį (1946 03 28 protokolas, T. 2, p. 310). Kodėl išvežta vyro sesuo Stefanija

Mackevič buvo grąžinta į Lietuvą, neaišku. (Reikia manyti, jog įrodymų, kad ji yra lietuvių kilmės, nepakako - *V.A.).*

Stanislova Niūniavaitę

Jaunoji poetė

Stasė Niūniavaitę, d. Vinco, gimė 1923 m. Maldėnų k., Tryškių vlsč, Šiaulių apskr., 1946 m. gyveno Vilniuje, Pakalnės g. 3-13, netekėjusi, nepartinė, nebaigtas aukštasis mokslas, lietuvė, neteista, TSRS pilietė, pasas ser. II TE Nr. 665148, išduotas Telšių apskr. milicijos skyriaus. 1945 m. vasario 17 d. mokėsi Vilniaus valstybinio universiteto Istorijos-filologijos fakultete. Kilusi iš vidutinių valstiečių, kare nedalyvavo, nuo 1941 m. gyveno vokiečių okupuotoje zonoje. Šeimos sudėtis:

tėvas Vincas Niūniava, 54 metų, dirba ūkyje;

motina Ona Niūniavienė, 60 metų, gyvena ūkyje;

brolis Juozas Niūniava, 20 metų, gyvena ūkyje.

Iki 1934 metų S. Niūniavaitę su šeima gyveno Maldėnų k. Baigusi pradžios mokyklą, mokėsi Viekšnių gimnazijoje, 1939-1942 m. - Telšių gimnazijoje. 1942 m.išvažiavo į Vilnių ir įstojo į Vilniaus universiteto Istorijos-filologijos fakultetą, kur mokėsi iki 1943 m., t. y. iki Vilniaus universiteto uždarymo. Studijuodama S. Niūniavaitę dirbo prekių gamybos ir realizacijos valdyboje sąskaitininke.

Uždarius Vilniaus universitetą, 1943 m. pavasarį S. Niūniavaitę išvažiavo į Telšius pas savo pažįstamą Senkų ir įsidarbino „Studijų biure" korektore. Ten dirbo nuo 1943 m. lapkričio iki 1944 m. birželio. Studijų biuras leido antitarybinę knygą - „Lietuvos archyvas", kuriame buvo spausdinami antitarybiniai įvairių autorių straipsniai. Juose buvo pasisakoma prieš Tarybų Sąjungą, LSSR partijos ir vyriausybės vadovus (jie buvo vadinami „tautos išdavikais"), atseit tarybinės valdžios organai sunaikino arba ištrėmė iš Lietuvos geriausią lietuvių tautos dalį. Tokia dvasia buvo persunkti visi straipsniai. Mažesniąją dalį rašė įvairūs asmenys. Vieną iš tokių straipsnių parašė vyskupas Bučys. Antitarybinių straipsnių rinkimu užsiiminėjo studijų direktorius Juozas Senkus, jo pavaduotojas Antanas Bružas, taip pat Vladas Radkevičius, Kazys Merkelis, Povilas Budreika ir kt.

Iki 1944 m. birželio direktorius buvo J. Senkus, paskui buvo kitas, o pavaduotojas A. Bružas.

Studijų biure dirbo Kazys Rimkus - lagerių vedėjas, Taraškytė ir Jadzė Transkaitė - mašininkės, Eugenijus Baliūnas - buhalteris ir dar viena mergina. Studijų biurą finansavo vokiečių statytinis generalinis tarėjas generolas Kubiliūnas. Studijų biurą sudarė trys skyriai: informacijos - vadovavo K. Merkelis, redakcijos - vadovavo V. Radzevičius ir muziejaus - vadovavo Mikas Rudys, vėliau - Liudas Vilimas.

S. Niūniavaitė su Senkumi buvo pažįstama. Senkus 1942 m. buvo atvažiavęs į Telšius su „Raudonojo teroro" paroda. Ten jie buvo surengę susitikimą su rašytojais, žurnalistais, poetais. Šiame pobūvyje Stasė skaitė savo eiles. Jos buvo persunktos nacionalizmo. Senkus pasveikino Stasę už puikų eilėraštį „Mano Tėvynė". Šis renginys buvo skirtas Rainiuose nukankintoms aukoms atminti. Buvo sukeltas didžiulis antitarybinis šurmulys prieš tuos, kurie žvėriškai nukankino ir nužudė 73 mūsų tautiečius.

„Studijų biuras" išbuvo iki 1944 m. birželio, po to Stasė išvyko pas tėvus ir ten dirbo ūkio darbus.

1944 m. lapkritį, pakviesta Telšių teatro organizatoriaus Juozo Butkaus, pradėjo dirbti Telšių „Šatrijos" teatre artiste. Be darbo teatre, dirbo korespondente Telšių laikraščio redakcijoje.

Telšių teatre ir Telšių redakcijoje ji dirbo iki 1945 m. birželio. 1945 m. spalį išėjo iš darbo ir grįžo į Vilniaus universitetą Istorijos-filologijos fakultetą studijuoti.

S. Niūniavaitė buvo ateitininkė. 1939-1942 m. mokėsi Telšių gimnazijoje, kurioje buvo stipri katalikų dvasininkų įtaka, dėl to dauguma mokinių buvo katalikų nacionalinės organizacijos „Ateitininkai" nariai. Prie jų būrėsi jaunieji universiteto rašytojai. Rašytojų susirinkimai vyko pas Gašką ir buvo realistinio-natūralistinio pobūdžio, todėl juos vadino pusiau komunistais, o susirinkimai, kurie vyko pas kun. Povilaitį, buvo idealiai romantiniai, todėl juos vadino ateitininkų susirinkimais. Iki 1940 m. dažnai būdavo rengiami literatūriniai katalikiško pobūdžio susirinkimai. Viename iš jų kunigų dvasinėje seminarijoje Stasė skaitė savo eilėraščius.

1940 m. ateitininkų organizacija savo veiklą nutraukė. Toliau veikė nelegaliai.

1942 m. rudenį S. Niūniavaitę įstojo į Vilniaus universitetą. Vokiečių okupacijos metu literatūros būrelių veikla buvo uždrausta, todėl aptarti savo kūrinius ar organizuoti literatūrinę diskusiją rašytojai susirinkdavo pas Vilniaus universiteto asistentą Gašką arba kun. Povilaitį. Pas Povilaitį lankėsi P. Drevinis, Alė Nakaitė, Aldona Čepaitė.

1945 m. S. Niūniavaitę grįžo į Vilniaus universitetą ir pradėjo dalyvauti literatų būrelyje, kuris iki 1945 m. lapkričio veikė prie „Jaunimo gretų" redakcijos, buvo uždarytas kaip neatitinkantis šiuolaikinių reikalavimų. Šis būrelis atviro antipilietiškumo neparodė nei būrelių susirinkimuose, nei asmeniškuose pokalbiuose. Be minėtų jaunųjų rašytojų, dalyvavo Iškauskas, Baltrūnas, Naginskaitė.

1945 m. vasarį vakare pas S. Niūniavaitę atėjo KGB j. ltn. Antanas Šilius, kuris Stasę pažinojo dar iš Telšių gimnazijos laikų. A. Šilius dirbdamas KGB sužinojo, kad S. Niūniavaitę KGB užverbuota, bet žinių neteikia. Sužinojęs, kad ją rengiamasi areštuoti, nuėjo į jos butą Pakalnės g. 3 perspėti, kad slėptųsi. Kartu prašė perspėti poetą Paulių Drevinį ir Telšių vyskupą Borisevičių, nes jie numatomi suimti artimiausiu metu. A. Šilius pasakė Stasei, kad apie ją KGB pranešinėja poetas Kubilinskas.

S.Niūnavaitės areštas, kratos

1946 m. kovo 9 d. LSSR KGB 2-o skyriaus 2-o poskyrio operatyvinis įgaliotinis leitenantas Mechejev, pastebėjes nusikalstamą veiklą studentės Stasės Niūniavaitės, gyv. Vilniuje, Pakalnės g. 3-13, teigė: Stasė Niūniavaitę, būdama antitarybinių pažiūrų, pasiliko vokiečių okupuotoje teritorijoje, aktyviai rašė lietuvių fašistų spaudoje eilėraščius, kurie buvo aiškaus antitarybinio šmeižiamo pobūdžio. Dirbdama fašistinio žanro knygų leidykloje „Studijų biuras" leido „Lietuvos archyvą", aktyviai užsiiminėjo šių knygų išleidimu ir antitarybinės medžiagos rinkimu.

Stasė Niūniavaitę 1945 m. sugrįžo į Vilnių ir įstojo į antitarybinę nacionalistinę studentų grupę, sukurtą prie Vilniaus universiteto, susidedančią iš buvusių ateitininkų, antitarybiškai nusiteikusių studentų, kaip Paulius Drevinis, kuris priklausė minėtos antitarybinės grupės komitetui. Jie vykdė aktyvią antitarybinę veiklą tarp studentų ir jaunimo, užsiėmė nelegalios literatūros spausdinimu. Nutarė: Stasę

Niūniavaitę, gyv. Vilniuje, Pakalnės g. 3-13, patraukti baudžiamojon atsakomybėn ir atlikti kratą.

Nutarimą suderino: LSSR KGB 2-o sk. viršininko pavaduotojas kpt. Cirkovas.

LSSR KGB 2-o sk. viršininkas respublikai papulkininkis Počkai.

LSSR KGB tardymo skyriaus viršininkas papulkininkis Rozauskas.

Nutarimą patvirtino: LSSR KGB komisaro pavaduotojas papulkininkis Martavičius.

Areštą sankcionavo VRM prokuroras justicijos papulkininkis Gemovič 1946 03 14

(B. b. Nr. 41227/3, T. 2, p. 330).

1946 03 04 LSSR KGB 2-o sk. 2 posk. vyr. operatyvinis įgaliotinis ltn. Michejev parengė nutarimą parinkti S. Niūniavaitei kardomąją priemonę.

Peržiūrėjęs S. Niūniavaitės, d. Vinco, g. 1923 m. Maldeikių k., Šiaulių apskr., studentės, b/p. su nebaigtu aukštuoju išsilavinimu, lietuvės, SSSR pilietės, netekėjusios, gyv. Vilniuje, Pakalnės g. 3-13, baudžiamąją bylą pagal kurią įtariama, kad Stasė Niūniavaitė padarė nusikaltimus pagal RSFSR BK 58-4 ir 58-10 str. 2 dalis ir atsižvelgiant į tai, kad S. Niūniavaitė būdama laisvėje gali nuo teismo ir tardymo pasislėpti, nutarė: kad Stasė Niūniavaitė, d. Vinco, nepasišalintų nuo tardymo ir teismo, jai parinkti kardomąją priemonę - areštą - ir apie tai pranešti jai pasirašytiniai.

Nutarimą pasirašė KGB 2 sk. 2 posk vyr. operatyvinis įgaliotinis ltn. Michejev. KGB 2 sk. 2 posk. viršininko pavaduotojas /pas./ kpt. Cirkov ir suderino su LSSR KGB 2 sk. viršininku papulkininkiu Rozausku.

Nutarimas kaltinamajai paskelbtas 1946 03 15.

Nutarimą tvirtino LSSR KGB komisaras gen. mjr. Jefimov (už jį pasirašė jo pavaduotojas papulkininkis Martavičius) ir LSSR KGB 3 sk. viršininkas (parašas neįskaitomas).

(B. b. Nr. 41227/3, T. 2, p. 331).

Orderį pasirašė KGB 2 sk. 2 posk. viršininko pavaduotojas kpt. Cirkov.

Suderinta: LSSR KGB 2 sk. viršininkas papulkininkis Počkai.

LSSR KGB tardymo skyriaus viršininkas E. Rozauskas.

Tvirtina: LSSR KGB komisaras gen. mjr. Jefimov /pas./ Martavičius.

(B. b. Nr. 41227/3, T. 2, p. 332).

Stasei Niūniavaitės, d. Vinco, arešto orderis Nr. 1983 išduotas operatyviniam įgaliotiniui leitenantui Michejevui vykdyti ir atlikti kratą.

1946 03 09 LSSR KGB darbuotojas Mankov atliko S. Niūniavaitės bute, esančiame Pakalnės g. 3-13, asmens kratą.

Kratos metu rasta ir paimta:

1. Pasas S. Niūniavaitės vardu, Nr. 618148 s. 2TE.
2. Studentės pažymėjimas Nr. 35/29.
3. Studentės knygelė Nr. 3529.
4. Studentės bilietas Nr. 3525.
5. Fotonuotraukos - 20 vnt.
6. Pažymėjimas Nr. 1415.
7. Med. pažyma Nr. 20/8-5.
8. Pažymėjimas Nr. 1109.
9. Du bloknotai.
10. Kišeninė piniginė.
11. Įvairūs lapeliai lietuvių kalba.
12. Įvairūs susirašinėjimai - 20 lapų.

Kratą atliko /pas./ Mankov

/pas./ Niūniavaitę

(B. b. Nr. 41227/3, T. 2, p. 334).

1946 03 09 KGB darbuotojai ltn. Michejev, vyr. ltn. Karpov, ltn. Kondejev atliko Stasės Niūniavaitės bute, esančiame Pakalnės g. 3-13, dalyvaujant buto šeimininkei M.Miklaševičienei, daiktų, priklausančių S. Niūniavaitei, aprašymą. Kratos metu paimta:

1. Fotonuotraukos - 20 vnt.
2. Asm. susirašinėjimas - 30 lapų.
3. Sąsiuvinis su užrašais - 3 vnt.

Kitų S. Niūniavaitės daiktų nerasta (**II** aktas).

Apklausos

1946 m. kovo 14 d. apklausoje Stasė Niūniavaitę tardytojui kpt. Baranikovui papasakojo apie visus pažįstamus, kurie byloje nefigūravo. Po to Stasė turėjo išvardyti visus pažįstamus (nesusijusius su by-

la), gyvenančius Vilniuje (taip visai nekaltai užmetama „meškerė" - *V.A.).* Stasė sakė: „Labai artimų pažįstamų Vilniuje neturėjau ir neturiu jų dabar. Prie pažįstamų priskiriu Vilniaus universiteto studentus, su kuriais mokiausi ir kartu buvau susieta literatūrine veikla. Man pažįstami:

1. Alė Naginskaitė, g. 1925 m., Vilniaus universiteto Istorijos-filologijos 2 kurso studentė;

2. Elena Karaliūtė, apie 22 m. amžiaus, Vilniaus universiteto Matematikos fakulteto I ar II kurso studentė;

3. Genė Neverauskaitė, apie 24—25 m. amžiaus, Vilniaus universiteto Istorijos-filologijos II kurso studentė;

4. Prakseda Lukošienė, apie 30 m. amžiaus, Vilniaus m. vaikų namų auklėtoja;

5. Balys Lukošius, Vilniaus m. teatro režisierius, Vilniaus pedagoginio instituto dėstytojas;

6. Julius Būtėnas, apie 33 m. amžiaus, Vilniaus universiteto dėstytojas;

7. Ancė Ginvotytė, 24 m. amžiaus, Vilniaus universiteto Istorijos-filologijos fakulteto 2 kurso studentė;

8. Ona Arlovaitė, apie 23 m. amžiaus, Vilniaus universiteto Istorijos-filologijos fakulteto I kurso studentė, skyriaus vedėjo prie Ministrų tarybos sekretorė;

9. Vladas Mazoriūnas, apie 26 m. amžiaus, laikraščio „Komjaunimo tiesa" redaktorius Vilniuje;

10. Eduardas Mieželaitis, apie 28 m. amžiaus, LSSR VLKJS sekretorius;

11. Ada Budrikaitė, apie 24 m. amžiaus, buvusi Šiaulių teatro artistė, dabar Vilniaus universiteto Ekonomikos fakulteto I kurso studentė;

12. Valerija Valsiūnienė, apie 30 m. amžiaus, rašytoja, gyv. Vilniuje, rašytojų namuose; kuo dirba rašytojų sąjungoje, Stasė nežinojo;

13. Paulius Drevinis, apie 25 m. amžiaus, rašytojas, jis yra Vilniaus universiteto Istorijos-filologijos fakulteto IV kurso studentas, taip pat dėsto Vilniaus lenkų gimnazijoje;

14. Kalvelis (vardo neprisimena), apie 35 m. amžiaus, laikraščio „Jaunimo gretos" redaktoriaus pavaduotojas;

15. Sluckis, vardo nežinau, apie 19-20 m. amžiaus, „Komjaunimo tiesa" literatūrinis darbuotojas".

Tačiau S. Niūniavaitę jų neapibūdina.

Tardytojas primygtinai klausia: „Ar visus gyvenančius Vilniuje pažįstamus išvardijote?"

„Visus, kurie gyvena Vilniuje" - atsakė Stasė. Stasė nori nuslėpti KGB ltn. Antaną Šilių. Spaudžiama prisipažįsta, kad atsitiktinai buvo susipažinusi su KGB darbuotoju vardu Antanas (pavardės nežinanti), bet, kartoja, tai buvo atsitiktinė pažintis. Su Antanu Šiliumi Stasė susipažino 1945 m. sausio vidury „20 val. visiškai nelauktai pas mane į butą, Pakalnės g. 3-13, atėjo jaunas žmogus, apie 20-21 m. amžiaus, vidutinio ūgio, smulkaus kūno sudėjimo, veidas apvalus, nosis vidutinio dydžio, akys rudai mėlynos, buvo apsirengęs kariška uniforma su antpečiais, kitų bruožų neatsimenu". „Kai jis atėjo, - sakė Stasė Niūniavaitę, - aš buvau virtuvėje, lupau svogūnus. Jam pasirodžius, aš visiškai pasimečiau, net svogūnai iškrito iš rankų. Atėjęs paklausė: „Ar čia gyvena S. Niūniavaitę?" - „Aš esu S. Niūniavaitę," - atsakė Stasė ir pakvietė užeiti į kambarį. Jis nuėjo į kambarį. Stasė nusiplovė rankas ir nuėjo paskui jį.

Vos įėjęs į kambarį, kariškis man pasakė: „Galbūt jūs manęs nepažįstate, bet aš jus žinau iš Telšių gimnazijos laikų, tuo metu jūs buvote aukštesnėje klasėje, o aš žemesnėje. Man, - tęsė jis, - jūsų gaila, bet aš turiu jus perspėti, kad jūs būtumėt atsargesnė, jus seka saugumo agentai.

„Į klausimą, ar pažįstu Kubilinską, atsakiau „Taip". „Na, tai jis yra saugumo slaptas agentas. Prieš jus jis davė parodymus," - pasakė Antanas.

Stasė pastebėjo, kad prieš ją Kubilinskas negali duoti parodymų, nes jų nėra.

„Jis parodė, kad jūs užsiimate antitarybine veikla," - pakartojo Antanas ir pakilęs mėgino išeiti, sakydamas: „Savo pavardės aš jums nesakysiu, geriau jums to nežinoti. Lai man bus blogai, lai aš žūsiu, bet aš visgi jums pasakiau tai, ką žinojau."

Stasė jį sulaikė, paprašė pasėdėti truputį. Jis sutiko. Stasei klausiant, kas jis, kokia jo pavardė ir kodėl jis atėjo pas ją su tokiu vizitu, kariškis įkišo ranką į kišenę, mėgindamas, kiek ji suprato, parodyti

savo dokumentą, bet čia pat pakeitė savo ketinimus ir pasakė, kad jo vardas Antanas, kad jis atėjo čia, nes pažinojo ją iš gimnazijos laikų kaip literatūros darbuotoją ir kaip lietuvę. Jos adresą jis sužinojo adresų biure.

Tardytojui paklausus: „Apie ką dar kalbėjotės?", S. Niūniavaitė atsakė: „Antanas paprašė mane perspėti Naginskaitę ir P. Drevinį apie tai, kad jie taip pat yra saugumo sekami".

Stasė sakė, kad ji nesutiko šio prašymo įvykdyti, sakydama, kad jie gal patys apie tai žino. Kartą Naginskaitė Stasei pasakė: „Kam reikia be reikalo plepėt, apie tai sužinos kiti ir tada bus blogai". P. Drevinis tuomet paminėtas nebuvo. 1946 m. sausio gale ar vasario pradžioje tarp studentų, laukiančių profesoriaus; buvo ir Naginskaitė. Kalba prasidėjo apie paleistą iš arešto ir grįžusį Istorijos-filologijos fakulteto IV kurso studentą Naruševičių. Kažkas iš dalyvavusių pasakė: „Kaip KGB visa tai sužino?" Į tai Stasė pasakė: „Reikia mažiau kalbėti, nes tas, kam reikia, visko pasiklauso ir mano, kad mes esame didžiuliai kontrrevoliucionieriai, nors mes nieko nedarome". Ten daugiau niekas nekalbėjo.

Stasė sakė, kad ji netvirtina, jog P. Drevinis ir Naginskaitė žino, jog yra sekami, bet mano, kad jie tai jaučia ir vengia kalbėti politinėmis temomis.

Kaltinimai S.Niūniavaitei

1946 m. kovo 27 d. KGB papulkininkis Čelnokov pateikia Stasei Niūniavaitei nutarimą dėl kaltinimo. Nutarimą tvirtina KGB kvotų skyriaus viršininkas Rozauskas.

Tardytojas, pateikdamas kaltinimą, pažymi, kad Stasė Niūniavaitė vokiečių okupacijos metais, būdama priešiškai nusiteikusi, 1941-1944 m. rašė ir spausdino fašistinėje spaudoje antitarybinius eilėraščius, pasižymėjo įvairiais išsigalvojimais prieš tarybų valdžią ir komunistų partiją, dalyvavo vokiečių surengtuose antitarybiniuose renginiuose ir nuo 1943 m. lapkričio iki 1944 m. liepos dirbo „Lietuvos archyvo" korespondente, spausdino išgalvotus šmeižtus apie Lietuvos ir jos tautiečių padėtį 1940-1941 m. Išvadavus Lietuvą iš vokiečių okupantų, palaikė artimus ryšius su nacionalistinėmis ateitininkų organizacijomis ir dalyvavo priešiškoje Tarybų valdžiai veikloje. 1946 m.

sausį susitarė su teroristu A. Šiliumi ir perspėjo P. Drevinį apie KGB turimą prieš jį medžiagą, mėgino perspėti vyskupą Borisevičių apie KGB rengiamą jo areštą, todėl nutarė: vadovaujantis RSFSR BK 128, 129 str. patraukti S. Niūniavaitę atsakomybėn, ją apkaltinant padarius nusikaltimus pagal RSFSR BK 58-la, 16-58-7 ir 58-11 str., ir duoti jai pasirašyti.

/pas./ S. Niūniavaitę

Kaltinimą pasirašė TSRS KGB darbuotojas papulkininkis /pas./ Čelnokov

(B. b. Nr. 41227/3, T. 2, L. 351).

S.Niūnavaitė pareiškia, kad pateikti klausimai suprantami. „Aš, - sakė S. Niūniavaitę, - parengiamajame tardyme prisipažinau, kad esu kalta. Visi mano nusikalstamos veiklos faktai, išskyrus tai, kad aš perspėjau P. Drevinį apie KGB turimą prieš jį medžiagą, yra tikri".

Stasė Niūniavaitę prisipažįsta, kad kai kurie eilėraščiai, parašyti vokiečių okupacijos metu, turėjo antitarybinį nacionalinį pobūdį. Pavyzdžiui, leidžiamame Telšiuose laikraštyje „Žemaičių žemė" 1943 m. birželį buvo išspausdintas eilėraštis „Birželio baltieji kryžiai", kuriame rašoma:

„Daug kas praeina per mūsų kraštą.
Praėjo ir tokie žmonės, kurie save vadino „draugais",
bet mums jie padarė daug blogo."

„1943 m. parašiau eilėraštį „Praeinantieji", kurio mintis tokia: „Jūs atėjote, bet aš negaliu jūsų pamilti. Jūs svetimi. Visi praeinantieji - mūsų tėvynės priešai". Šis mano eilėraštis nebuvo paskelbtas. Aš prisipažįstu, - sako Stasė, - esu kalta, kad 1942 m. pavasarį pasirodžiau su savo eilėraščiais atsiminimų vakare, kurį surengė „Raudonasis teroras" parodos metu, kuriame rašytojas Denis pasirodė su savo priešiškais tarybinei santvarkai eilėraščiais. Prisipažįstu, kad nuo 1943 m. lapkričio iki 1944 m. birželio dirbau priešiškoje tarybų valdžiai organizacijoje „Studijų biuras", kuri turėjo muziejų apie bolševizmo žvėriškumus." Muziejuje buvo eksponatų, iš anksčiau buvusios „Raudonojo teroro" parodos. Leido leidinį „Lietuvos archyvas", kuriame buvo spausdinami įvairūs šmeižikiški išsigalvojimai apie Lietuvos ir jos tautos padėtį 1940-1941 m. „Studijų biuras" per šią knygą ir muziejų propagavo mintį, kad SSSR 1940 m. apgaulės būdu užėmė Lietuvą,

kad tarybinė valdžia naikino arba išsiuntė iš Lietuvos geriausius tautos sūnus, sodino į kalėjimus visai nekaltus žmones ir tyčiojosi iš areštuotųjų.

„Aš dirbau - sakė Niūniavaitė - „Lietuvos archyvas" korektore. Mano ryšiai su ateitininkais tokie: 1939-1942 m. mokiausi Telšių gimnazijoje, kurioje buvo didelė dvasiškių įtaka, todėl šioje gimnazijoje dar prieš tarybinę santvarką, dauguma, ypač aukštesnių klasių, buvo moksleiviai katalikiškos-nacionalistinės organizacijos „Ateitininkai" nariai. Iki 1940 m. jie dažnai organizuodavo literatūrinio-religinio pobūdžio susirinkimus".

„Aš, - mėgina Stasė teisintis, - pati asmeniškai šioje organizacijoje nebuvau, bet vieną kartą 1939 m. jie mane pakvietė į savo susirinkimą, kuris įvyko kunigų dvasinės seminarijos priėmimo kambaryje, ir ten aš skaičiau savo eilėraščius. Ši organizacija 1940 m. buvo uždaryta ir nežinau, ar savo veiklą jie toliau tęsė nelegaliai.

1942 m. rudenį aš įstojau į Vilniaus universitetą. Vokiečių okupacijos metais legali kokių nors literatūrinių būrelių veikla nebuvo leidžiama, todėl rašytojai, norėdami apsvarstyti savo kūrinius, į literatūrines diskusijas susirinkdavo paeiliui vienas kito butuose. Mane taip pat keletą kartų pakvietė į tokius pasitarimus, kurie vyko butuose Cieškos, kuris šiuo metu yra universiteto asistentas, arba kunigo Povilaičio butuose. Nuo 1944 m. aš jokių ryšių su jais neturėjau.

Rašytojų susirinkimai Cieškos bute buvo realistinio-natūralistinio pobūdžio, todėl juos vadino komunistiniais, o susirinkimai pas kunigą Povilaitį - idealistiniai-romantiniai, todėl juos vadindavo ateitininkų susirinkimais. Aš, - sakė Stasė, - asmeniškai nebuvau minėtų susirinkimų nuolatinė lankytoja, nes buvau tik pradedanti poetė".

S. Niūniavaitė prisipažįsta, kad vokiečių okupacijos metu jos parašyti eilėraščiai buvo antitarybiniai.

„Prisipažįstu, kad nuo 1943 m. lapkričio iki 1944 m. birželio vykdžau priešišką veiklą, nes dauguma aukštesnių klasių moksleivių buvo katalikų nacionalinės ateitininkų organizacijos nariai dar iki Lietuvai prisijungiant prie Tarybų Sąjungos. Man dalyvaujant šiuose susirinkimuose buvo keliami tik literatūriniai klausimai, politiniai klausimai nebuvo aptariami". Iš asmenų, kurie rengė rašytojų susirinkimus kun. Povilaičio bute, Stasė prisimena studentą P. Drevinį, šiuo

metu KGB areštuotą Alę Nakaitę (rašytoja emigravo į JAV - *V.A.),* Aldoną Čepaitę, dabar studijuoja Kauno universitete. Kas iš tikrųjų praeityje buvo ateitininkų organizacijoje, nežino. 1943 m. universitetas vokiečių įsakymu buvo uždarytas, todėl visi asmenys išvažiavo iš Vilniaus ir rašytojų susirinkimai nutrūko. 1945 m. rudenį Stasė Niūniavaitę vėl grįžo į Vilnių, įstojo į universitetą ir pradėjo dalyvauti literatūriniuose būreliuose prie „Jaunimo gretos" redakcijos. Šis būrelis veikė labai neilgai. 1945 m. lapkritį buvo paleistas kaip neatitinkantis šiuolaikinių reikalavimų ir neauklėjantis rašytojų tarybine dvasia. „Šis būrelis, - prisipažino S. Niūniavaitę, - buvo antipilietinio pobūdžio, bet kokių nors atvirų antipilietinių pasirodymų nebuvo nei būrelių susirinkimuose, nei asmeniškuose pokalbiuose". Šiame būrelyje, be P. Drevinio, dalyvavo Vilniaus universiteto IV kurso studentas Iškauskas, Baltrūnas, radijo politinis darbuotojas, Naginskaitė, universiteto II kurso studentė. „Kartu aš dalyvavau literatūriniame būrelyje organizuotame universiteto profesinio komiteto drauge su P. Dreviniu, Ale Naginskaitė, Tamara Levinaite, Maleckiu, Januškiu ir Brevinskiu".

Arešto metu pas S. Niūniavaitę rastas Butkaus laiškas, kuriame jis rašo: „Gana daug sukinėjiesi su jaunimu (kaip tu vadini ateitininkus), lieji vandenį į jų malūną lyg vyresnysis komendantas ir kartu prisiglaudi prie senių..." S. Niūniavaitę ateitininkus laikė tyliais, kukliais, negeriančiais žmonėmis.

Į tardytojo klausimą, kodėl S. Niūniavaitę neduoda tikrų parodymų, slepia antitarybinį pobūdį, jį atsakė:

„Ne, aš antitarybinių veiksmų nedariau ir to nepripažįstu".

Iš Stasės per areštą paimti jos pačios rašyti užrašai (dokumentas datuotas 1941 12 26-27), kuriuose, - sako tardytojas, - jūs išreiškiate savo antitarybines nuotaikas: „Kas bebūtų, nieko neišduosiu". Jūs nutarėte slėpti nuo tardymo savo antitarybines nuostatas, taip pat ir antitarybinę jums žinomų žmonių veiklą su jūsų nacionalistinės organizacijos dalyviais". Šiam tardytojo priekaištui Stasė vėl prieštarauja:

„Ne, aš neprisipažįstu kalta. Šį pareiškimą aš parašiau po mano susitikimo su KGB darbuotojais, kurie pasiūlė man būti KGB slapta agente, bet aš atsisakiau. Veikiama nuotaikos, aš ir parašiau šį dokumentą".

„Kodėl atsisakėte?" - klausia tardytojas.

S. Niūniavaitė: „Aš maniau, kad negaliu suteikti kokią nors pagalbą KGB, nes pranešti KGB apie žmones, kurie atsitiktinai išsako kokias nors netarybines mintis, aš negalėčiau".

Tardytojas: „Jūs taip sakote. Atsisakote padėti KGB dėl to, kad esate priešiškai nusiteikusi tarybinei santvarkai".

S. Niūniavaitė: „Ne, taip nėra, priešiškų veiksmų nebuvo".

Tardytojas: „Jūs rašote: „Aš nebūsiu ta dėle, kuri išsiurbia savo tėvynainių kraują." Tai prieštarauja jūsų teiginiui.

S. Niūniavaitė: „Taip, prisipažįstu: savo kūrinyje aš išreiškiu priešiškumą tarybų valdžiai".

S. Niūniavaitė liko ištikima šiai nuostatai.

S. Niūniavaitės apklausa tęsiasi

1946 m. kovo 29 d. tardymo apklausoje Stasė Niūniavaitė aiškina tardytojui KGB papulkininkiui Čelnokovui savo ryšius su A. Šiliumi ir P. Dreviniu.

Stasė su A. Šiliumi susipažino 1946 m. sausio viduryje, kai jis atėjo S. Niūniavaitę perspėti, kad prieš ją KGB struktūros yra surinkusios pakankamai medžiagos ir rengiasi areštuoti. Tą medžiagą prieš ją teikia K.Kubilinskas. A. Šilius pas Stasę buvo atėjęs keletą kartų ir papasakojo, kad ji kaltinama priklausanti antitarybiniam būreliui.

Stasė prisipažino A. Šiliui, kad jai, Kubilinskui KGB siūlė dirbti, bet ji atsisakė. Stasė paklausė A. Šiliaus: „O kas bus, jei aš nueisiu į KGB ir pranešiu, ką man sakei". A. Šilius išsigando ir ėmė prašyti, kad taip nedarytų.

„Nebijok, aš ne komjaunuolė ir ne komunistė, tavęs neišduosiu", - nuramino jį S. Niūniavaitė. A. Šilius prisipažino Stasei, kad dirba KGB nuo 1946 01 01, tačiau nepadarys gėdos lietuviams - sužinojęs apie gresiantį pavojų, jiems praneš.

„Jei tu A. Šiliau taip dirbsi ir toliau, tavo galva nulėks gana greitai", - pasakė Stasė.

„Aš žinau, kas man bus už tai, tačiau tai nesvarbu".

Tada prisipažino, kad A. Šilius dar prašęs ją perspėti P. Drevinį, Naginskaitę, vyskupą Borisevičių, kurie taip pat kaltinami antitarybine veikla.

Tardytojas paprieštaravo S. Niūniaviatei, kad jie su A. Šiliumi rengė sąmokslą, kad sutrukdytų išaiškinti antitarybinius nusikaltėlius, ir paklausė: „Ar jūs prižadėjote A. Šiliui jo neišduoti?".

„Taip, - pasakė Stasė - aš jo neišdaviau".

Vėliau A. Šilius, patikrinęs medžiagą, kuri yra sukaupta prieš S. Niūniavaitę, jai pasakė: „Nieko ypatingo nėra."

Stasė pasakė tardytojui, kad ji žinojo, jog neturinti teisės, bet A. Šiliui pasakiusi, kad ji taip pat slapta KGB agentė. Tardytojas šias „žaidynes" pavadino „suokalbiu" su A. Šiliumi prieš tarybines struktūras. Stasė gynėsi ir pasakė, kad ji nei P. Drevinio, nei vyskupo Borisevičiaus neperspėjo. Apie tai, kad K. Kubilinskas užsiima slaptais pranešimais, tarnauja KGB slaptu agentu, S. Niūniavaitę užsiminė K. Kubilinskui sakydama, kad ji viską sužinojusi iš KGB. Tai išgirdęs K. Kubilinskas greitai sureagavo:

„Kas buvo atėjęs, kas pranešė?" - paklausė jis.

„Tu davei prieš mane KGB medžiagą," - pakartojo Stasė.

„Tu durna mergina, jei taip galvoji!" - atrėžė K. Kubilinskas.

Stasė apie K. Kubilinsko agentūrinį darbą perspėjo studentę Eleną Koromotę, kuri dirbo „Valstiečių laikraštyje".

„Jei tu žinai, tokių dalykų nereikia kalbėti," - drėbtelėjo Stasei Elena.

Tardytojas verčia S. Niūniavaitę pripažinti, kad pranešimas apie K. Kubilinską kitiems žmonėms jau yra ardomoji veikla.

„Taip, prisipažįstu," - sutinka Stasė.

Tardytojas žinojo, kad S. Niūniavaitę vasario mėn. važiavo į Telšius ir apsistojo pas Budreiką,tad vertė ją prisipažinti, kad jos tikslas buvo perspėti vyskupą Borisevičių. S. Niūniavaitę aiškina, kad buvo tėviškėje ir vieną dieną buvo užsukusi pas seną pažįstamą Telšiuose Butkų (tuo metu Borisevičius jau buvo areštuotas - *V.A.).* Ji sakė tik norėjusi įsitikinti, kad A. Šilius sakė tiesą, jog Borisevičių žada areštuoti.

1946 m. rugpjūčio 12 d. LSSR KGB papulkininkis Čelnokov peržiūrėjęs tardymo bylą 7050 (dabar Nr. 41227/3), kaltinančią S. Niūniavaitę kaip įvykdžiusią nusikaltimą pagal RSFSR B K 58-1 a, 16-58-7 ir 58-11 str., nutarė:

1946 03 27 S. Niūniavaitei buvo pateiktas kaltinimas tuo, kad ji vokiečių okupacijos metu rašė ir skelbė fašistinėje spaudoje įvairius

šmeižikiškus išsigalvojimus apie tarybų valdžią ir komunistų partiją. Nuo 1943 m. lapkričio iki 1944 m. dirbo žurnale „Lietuvos archyvas", skelbė šmeižikiškus išsigalvojimus apie padėtį Lietuvoje ir lietuvių tautą valdant tarybų valdžiai 1940-1941 m.

Išlaisvinus Lietuvą iš vokiečių okupantų, palaikė ryšį su nacionalinės organizacijos „Ateitininkai" nariais ir dalyvavo jų priešiškoje Tarybų Sąjungai veikloje. 1946 m. sausį su teroristu A. Šilium pradėjo nusikalstamą veiklą ir jo nurodymu mėgino perspėti vyskupą Borisevičių apie KGB rengiamą areštą, t. y įvykdė nusikaltimą, numatytą RSFSR BK 58-1 a, 16-58-1 ir 58-11 str.

Iš turimos tardymo bylos Nr. 7050 (Nr. 41277/3) medžiagos, nustatyta, kad S. Niūniavaitė 1946 m. sausio mėn. užmezgė ryšį su teroristu A. Šilium ir žinodama, kad jis dirba KGB ir aktyviai užsiiminėja priešiška tarybų valdžiai veikla, apie tai nepranešė tarybiniams darbuotojams; atvirkščiai - pati mėgino perspėti nacionalinio pogrindžio dalyvius apie KGB rengiamą jų areštą, tuo įvykdydama nusikaltimą, numatytą RSFRS BK 58-la, 16-5 8-7 i r 5 8-11 str.

Įvertinant išdėstytą medžiagą ir vadovaujantis RSFRS BPK 128, 129 ir 204b str., nutarė:

1. Patraukti Stanislovą Niūniavaitę, d. Vinco, atsakomybėn pagal RSFSR BK 58-11 str., apie tai jai pranešti pasirašytiniai.

2. Anksčiau pateiktas S. Niūniavaitei kaltinimas pagal RSFSR BK 58-1 a, 16-58-7 ir 58-11 str. nutrauktas trūkstant įrodymų.

3. Anksčiau parinktą S. Niūniavaitei kardomąją priemonę - laikyti sargyboje - palikti nepakeista.

Papulkininkis Čelnokov

Šis nutarimas S. Niūniavaitei paskelbtas 1946 08 13.

(B. b. Nr. 41227/3, T. 2, p. 371-372).

1946 08 13 apklausoje tardytojas Čelnokov supažindina S. Niūniavaitę su 1946 03 12 nutarimu patraukti ją atsakomybėn pagal RSFSR BK 58-12 str., taip pat su tuo, kad anksčiau jai pateiktas kaltinimas pagal RSFSR BK 58-1 a, 16-58-7 ir 58-11 str. nutraukiamas.

Tardytojas: „Ar šis nutarimas suprantamas?".

S. Niūniavaitė: „Taip, suprantamas".

Tardytojas: „Ar prisipažįstate kalta pagal pateiktą kaltinimą?".

S. Niūniavaitė: „Taip, prisipažįstu kalta pagal man pateiktą kalti-

nimą. Visus anksčiau duotus mano parodymus patvirtinu. Atsakymai į man pateiktus klausimus pagal mano žodžius užrašyti teisingai ir perskaityti man suprantama rusų kalba".

(B. b. Nr. 41227/3, T. 2, p. 373).

Medžiagos išskyrimas

Nutartis dėl medžiagos išskyrimo parengta 1946 08 13.

LSSR KGB tardymo skyriaus poskyrio viršininkas Čelnokov, peržiūrėjęs tardymo bylą Nr. 7050 (arch. Nr. 41227/3), kurioje Antanas Šilius, s. Antano, ir Petras Brazauskas, s. Juozo, kaltinami įvykdę nusikaltimą, numatytą RSFSR BK 58-1 b, 58-8, 58-11 str., Romualdas Jablonskis, s. Antano, - nusikaltęs pagal RSFSR BK 58-1 a, 58-11 str., rado:

A. Šiliaus, P. Brazausko, R. Jablonskio parodymais išaiškinti priešiškos tarybinei valdžiai veiklos dalyviai:

1. Tomkevičius-Tomkus Zigmas - 40 m., kilęs iš Pronskų k., Žarėnų vlsč., Telšių apskr. Žymės: aukštesnis nei vidutinio ūgio, pailgo veido, liesas, nosis tiesi.

Pagal A. Šiliaus parodymus Tomkevičius-Tomkus Smetonos laikais ir vokiečių okupacijos metu dirbo Žarėnų vlsč. policijos nuovados viršininku. 1941 m. birželio-liepos mėn. buvo aktyvistas. Nuo 1944 m. perėjo į nelegalią padėtį ir buvo vienas iš „Vanagų" vadų, veikusių Varnių rajone. Tomkevičiaus-Tomkaus šeima yra KGB areštuota.

2. Vytautas Grabauskas, g. 1926 m.

3. Adas Montrimas, g. 1924 m.

4. Liudas Urbonas, g. 1922 m.

5. Jurgis Incilevičius, g. 1926 m.

Jie visi nusiteikę prieš tarybų valdžią; 1944 m. platino antitarybinę literatūrą, savanoriškai dalyvavo vokiečių organizuotos kovos prieš Raudonąją armiją lietuvių pulke. Jų gyvenamoji vieta dabar nežinoma.

6. Genys, buvęs Lietuvos kariuomenės pulkininkas, 1944 m. buvo generolo Plechavičiaus įgaliotinis Biržuose, mobilizuojant lietuvius į Plechavičiaus diviziją.

7. Leonas Timkus, 25 metų.

8. Aloyzas Astravas, 23 m.; jų gyvenamoji vieta nežinoma.

9. Jurgis Vaitaitis, g. 1925 m., gyv. Vabalninku k., Biržų apskr.

10. Jurgis Kučinskas, g. 1925 m., Vabalninku vlsč., Biržų apskr.

11. Petras Briedis, 24 metų. Tarnauja Raudonojoje armijoje.

12. Boleslovas Šimas, g. 1924 m.

Timkus, Astravas, Vaitaitis, Kučinskas, Briedis, Šimas 1944 m. mokėsi Biržų gimnazijoje. Timkus, Vaitaitis ir Šimas dabar dirba Biržų apskr. mokytojais.

Visi 7-12 numeriais pažymėti asmenys 1944 m. savanoriais įstojo į generolo Plechavičiaus karo mokyklą Marijampolėje ir buvo ten iki jos likvidavimo.

13. Jonas Tekorius, 20-22 m. Žymės: aukštas, blondinas, apvalaus veido, nosis nedidelė.

14. Strazdas, 20 metų. Žymės: vidutinio ūgio, apvalaus veido, šatenas.

15. Povilas Markevičius, 20-24 m. Žymės: vidutinio ūgio, šatenas, stambus, riestanosis.

16. Jakaitis, 20 metų. Žymės: vidutinio ūgio, brunetas, nedidelio veido, maža nosis.

17. Krevičius, 20-22 m. Žymės: vidutinio ūgio, šatenas, nosis apačioje plati, veidas pailgas.

18. Pečeliūnas, 20 metų. Žymės: vidutinio ūgio, pailgo veido, tamsūs plaukai, siaura nosis.

Tekorius, Strazdas, Markevičius, Jakaitis, Krevičius, Pečeliūnas 1944 m. mokėsi Ukmergės mokytojų seminarijoje. Jų gyvenamoji vieta nežinoma.

Visi šie asmenys (13-18 nr.) įstojo į generolo Plechavičiaus karo mokyklą Marijampolėje ir buvo iki jos likvidavimo.

19. Petras Grigoravičius, 22 metų, kilęs iš Kavarsko vlsč., Ukmergės apskr. Žymės: vidutinio ūgio, stambus, apvalaus veido, šatenas. 1944 m. mokėsi Ukmergės gimnazijoje.

20. Vytautas Grigoravičius, 19 metų. Petro Grigoravičiaus brolis. Žymės: vidutinio ūgio, šatenas.

V. Grigoravičius ir P. Grigoravičius vokiečiams traukiantis, emigravo į Vokietiją.

21. Kulaitis, 20 metų. Žymės: vidutinio ūgio, pailgo veido, stambus, šatenas, didelė nosis. Gyvenamoji vieta - nežinoma.

Petras ir Vytautas Grigoravičiai bei Kulaitis 1944 m. mokėsi generolo Plechavičiaus karo mokykloje, Marijampolėje.

22. Zigmas Jablonskis, s. Antano, g. 1924 m., kilęs iš Papiškių k., Kavarsko vlsč., Ukmergės apskr., dabar tarnauja lenkų kariuomenėje.

23. Mačiulis, 22 m., gimęs ir gyvena Papiškių k., Kavarsko vlsč., Ukmergės apskr. Žymės: vidutinio ūgio, šatenas, apvalaus veido.

24. Gedzevičius, 20-21 m., gimęs ir gyvena Kavarsko vlsč. Žymės: vidutinio ūgio, blondinas, siaura, ilga nosis, veidas pailgas.

Zigmas Jablonskis, Mačiulis ir Gedzevičius 1944-1945 m. buvo partizanai, kurie veikė Kavarsko r. Ukmergės apskr.

Turint galvoje, kad daugelio minėtų asmenų gyvenamosios vietos nežinomos, duomenų patraukti juos baudžiamojon atsakomybėn nepakankama, todėl vadovaujantis RSFSR BPK 117 str., nutarė:

Visų minėtų asmenų tardymų medžiagą išskirti ir dėl jų nusikalstamos veiklos persiųsti į KGB atitinkamą skyrių: organizuoti jų paiešką ir patraukti baudžiamojon atsakomybėn.

Medžiagos išskyrimo nutartį pasirašė:

LSSR tardymo skyriaus poskyrio viršininkas papik. Čelnokov

Nutarimą tvirtino 1946 08 13 LSSR KGB tardymo skyriaus viršininko pavaduotojas papik. Abramovič.

(B. Nr. 41227/3 sekimo byla p. 71-74). 14.

Tomkus-Tomkevičius

Tomkų-Tomkevičių A. Šilius mini savo pirmuose parodymuose 1946 m. kovo 7 d. A. Šilius nurodo, kad Tomkus-Tomkevičius kilęs nuo Pronskų k., Žagarės vlsč., Telšių apskr. (8 km nuo Smiltynių k.). Tomkus-Tomkevičius 1941 m. birželio mėn. sukilime dalyvavo kaip LAF narys. Vokiečių okupacijos metais buvo Žagarės valsčiaus policijos nuovados viršininkas. Grįžus tarybų valdžiai, Tomkus-Tomkevičius buvo „Vanagų" partizanų grupėje, kuri slapstėsi Varnių apylinkės miškuose. Vėliau Tomkus-Tomkevičius vadovavo LLA daliniams Žemaitijoje.

A. Šilius 1946 m. kovo 7 d. parodymuose sakė, kad Tomkus-Tomkevičius jį „užverbavo" dirbti LLA naudai. Vėliau su juo kelis kartus buvo susitikęs prie Smiltynių k. Tačiau 1946 m. kovo 13 d. parodymuose A. Šilius visa tai paneigė.

Kaip dabar išaiškėjo, per KGB intrigas kpt. Juozaitis nušovė Tomkų-Tomkevičių, o Tomkaus vyrai keršydami nušovė kpt. Juozaitį. Štai

kaip „sugeba" KGB strukturos išprovokuoti ir supjudyti savuosius, vieno tikslo siekusius, kad jie patys iššudytų vieni kitus.

Paulius Drevinis

P. Drevinio apžvalgos pažyma (pagal archyvinę bylą P-1080).

Vilnius, 1961 m. gegužės mėn. 25 d.

KGB tardymo skyriaus prie LSSR Ministrų tarybos vyr. tardytojas kpt. Vetrenko dėl archyvinės tardymo bylos Nr. 41277/3 patikrinimo kaltinant S. Niūniavaitę, nustatė, kad archyvinė tardymo byla Nr. P-1080 laikoma apskaitos archyviniame KGB skyriuje prie LSSR Ministrų Tarybos Vilniuje.

Pagal esamą bylą 1946 m. kovo 14 d. P. Drevinis buvo areštuotas.

Paulius Drevinis, s. Jurgio, g. 1919 10 13, kilęs iš Gulbinų k., Biržų apskr., LSSR, lietuvis. TSRS pilietis, nepartinis, kilęs iš buožių, su nebaigtu aukštuoju išsilavinimu, Vilniaus valstybinio universiteto studentas, gyv. Vilniuje, Aukštaičių g. 27-23. Kaltinamas įvykdęs nusikaltimus, numatytus pagal RSFSR BK 58-10 str. 2 dalyje. (P. Drevinis 1946 m. vasarą KGB rūsiuose kurį laiką sėdėjo kartu su šios knygos autoriumi 36 kameroje).

Pagrindas areštuoti P. Drevinį - gauta medžiaga apie tai, kad jis, gyvendamas vokiečių okupuotos Lietuvos TSR teritorijoje, talkininkavo fašistiniam laikraščiui „Naujoji Lietuva", kur spausdino savo antitarybinio turinio eilėraščius, tarp jų „Imperializmo laidotuvės" ir „Pasaulinė revoliucija".

Peržiūrint eilėraščius, buvo nustatyta, kad P. Drevinis vokiečių okupacijos metu laikraščiuose spausdino keletą savo eilėraščių, kurie nebuvo antitarybiniai. Minėtų antitarybinių eilėraščių autorystė neįrodyta. Kitos kokios nors medžiagos apie P. Drevinį negauta ir 1946 m. rugpjūčio 3 d. nutarimu baudžiamasis P. Drevinio persekiojimas nutrauktas. Jis po 9 mėn. tardymo iš saugumo kalėjimo paleistas.

1946 m. balandžio 12 d. apklausoje P. Drevinis sakė:

„Stasė Niūniavaitė (jos gimimo vietos nežinąs) yra 23 m., vidutinio ūgio, apvalaus veido, Istorijos-filologijos fakulteto studentė, gyv. Vilniuje, Pakalnės g., namo numerio nežinąs.

Su S. Niūniavaitė pažįstamas gal nuo 1939 m., nes kartu mokėsi Telšių gimnazijoje. 1943-1944 m. su S. Niūniavaitė ne kartą buvo susi-

tikęs kun. Povilionio (buv. „Šaltinėlio" redaktoriaus) bute. Tuo metu aš, S. Niūniavaitę, Arlauskas ir kiti pradedantieji poetai bei rašytojai susitikdavo Povilionio bute „saloniniuose" pobūviose. Ten skaitėme savo kūrinius, juos kritikavome.

Aš ir kiti pradedantieji poetai bei rašytojai apsilankydavome kun. Povilionio „salone". Anksčiau spausdinome savo kūrinius žurnale „Ateitis" ir „Ateities spinduliai", mus vadino „Ateitininkais".

Nuo 1945 m. rudens aš ir S. Niūniavaitę buvome literatūrinio žurnalo „Jaunimo gretos" būrelyje, jį uždraudus aš ir S. Niūniavaitę buvome Vilniaus universiteto literatūriniame būrelyje".

A. Šilius, kpt. Vetrenko paklaustas: „Ar buvo tarp jūsų ir S. Niūniavaitės kalba apie gresiantį jums areštą," atsakė:

„Tarp manęs ir S. Niūniavaitės tokia kalba gal ir buvo, tačiau aš dabar negaliu prisiminti".

Paulius Drevinis, paleistas iš KGB 36-osios kameros, kurioje susitiko su šios knygos autoriumi, su tėvais 1948 m. vis tiek buvo išvežtas į Sibirą, iš kur grįžęs dirbo Klaipėdoje vidurinės mokyklos mokytoju. Dalyvavo vietos spaudoje, bet jaunatviškas entuziazmas jau buvo išblėsęs, ne toks, koks buvo 36 kameroje. A. Šilius turėjo laikytis to meto laiko dvasios.

Prisimenu, jis KGB 36-ojoje kameroje su ltn. Šiliumi deklamuodavo S.Nėries, B.Brazdžionio ir savo eilėraščius. Jis kameros draugams pasakojo: „Man buvo pranešta, kad man gresia pavojus - areštas. Bet aš, nejausdamas padaręs nusikaltimų prieš tarybinę valdžią, nesislėpiau". Jis žadėjo laisvoje Lietuvoje vėl kurti eilėraščius, kameros bičiuliai jo eilėse bus gyvi. Deja, to laiko nuotaikos - greitas išsilaisvinimas - liko svajonė net 50 metų. Prisimenu P. Drevinio KGB rūsiuose sukurtą eilėraštį „Kalinio pasaulis":

„Čia niekas neateina,
nei mielą žodį taria,
tiktai muselę mažą
pagavęs voras karia".

Grįžęs iš Sibiro autorius aplankė jį Klaipėdoje. Vakarieniaudami prisiminė KGB 36-ąją kamerą, jos gyventojus, vilties kibirkštėlė vėl susitikti blėso - P. Drevinis mirė Klaipėdoje.

Kun. Bernardas Baliukas

Bernardas Baliukas, s. Bernardo, g. 1913 m., kilęs iš Dirmiškių k., Alytaus apskr., valstiečių šeimos, 1933 m. baigė dvasinę kunigų seminariją, 1943 m. - Vilniaus universitetą.

B. Baliukas (kartais minimas kaip B. Baliukaitis ar B. Baliukonis - *V.A.)* į ateitininkų organizaciją įstojo dar mokydamasis Kauno dvasinėje kunigų seminarijoje. Persikėlęs į Vilnių, sukūrė ateitininkų organizaciją. Kaip žinoma, ateitininkų organizacijos tikslas - auklėti jaunimą religine dvasia. 1944 m. organizacija išleido antitarybinį laikraštį „Pogrindžio tiesa", redaguojamą J. Brazausko (su J. Brazausku susipažinau Lukiškių kalėjime 1947 m. pradžioje - *V.A.).* Prieš leidžiant laikraštį, vyko ypatingas pasitarimas, bet jame B. Baliukas nedalyvavo. Išleistą laikraštį „Ateitininkai" vėliau pavadino „Lietuvos išlaisvinimo komitetas". Laikraščio leidėjas B. Baliukas kaip ateitininkų dvasios vadas, skaitė jaunimui pamokslus.

Rašydamas šioje knygoje apie j. ltn. Antaną Šilių, esu minėjęs, kad 1946 m. pradžioje jis ne kartą lankėsi pas Kauno kunigų seminarijos dėstytoją kun. B. Baliuką ir perdavė jam 22 KGB slaptų agentų sąrašą. Per jį perspėjo ir kaišiadoriečius kunigus apie gresiantį areštą. Vėliau pranešė, kad ir pačiam B. Baliukui gresia suėmimas. Apie B. Baliuką KGB tarnyboms pranešinėjo „Ąžuolas" ir klierikas Morkūnas.

B. Baliukas, būdamas Šv. Jono bažnyčios kunigu, savo pamoksluose šmeižė tarybų valdžią. Nuo 1944 08 iki 1945 08 buvo ateitininkų dvasios vadas. Ateitininkų tikslas - kova prieš tarybų valdžią ir nepriklausomybės atstatymas. B. Baliukas, A. Šiliaus perspėtas, 1946 m. pradžioje perėjo į nelegalų gyvenimą. Gyveno nelegaliai pas Pranevičiūtę ir Jutienę, sistemingai klausėsi pranešimų iš užsienio ir gautas žinias perdavinėjo savo pažįstamiems, dalydavosi su jais aktualijomis.

1944 m. vokiečiams pasitraukus, kun. B. Baliukas kartu su J. Brazausku įkūrė komitetą, siekdami suaktyvinti ateitininkų organizacijos darbą ir „Ateitininką" pakeisti Lietuvos išlaisvinimo komitetu. 1944 12 21 „Ateitininkų" laikraštyje išspausdintas straipsnis „Komiteto atsišaukimas į lietuvių tautą" (šį atsišaukimą, pasirodo, rado KGB kulto skyriaus vyr. ltn..J. Petkevičius Vilniuje, skelbimų lentoje 1945 12 25 ir perdavė KGB.)

LIETUVOS IŠLAISVINIMO KOMITETO ATSIŠAUKIMAS

,Broliai lietuviai! Jau penkeri metai, kaip Stalinas su Hitleriu pasidalino mūsų tėvynę ir ją laiko po okupacijos jungu.

Šveicarija, Švedija, JAV, Anglija ir kitos kultūringos tautos su nusistebėjimu ir pagarba seka mūsų nepaprastą politinį subrendimą šioje aršioje kovoje. Išsilaisvinę karo pradžioje, sudarėme Laikinąją Vyriausybę, atsisakėme mobilizuotis į vokiečių Vermachtą.

Kiekvieno mūsų šventa pareiga eiti kovos keliu už laisvę, vadovaujantis tokia direktyva:

1. Veikianti tarybinė valdžia yra neteisėta, LSSR pavadinimas yra neteisėtas, nes:

a) TSRS sulaužė Lietuvos TSR nepuolimo sutartį;

b) LSSR rinkimai į Seimą neteisėti;

c) nuo okupacinio primesto režimo mes atsikratėme 1941 m. birželio mėn.

2. Lietuvos suvereni valdžia yra užsienyje.

3. Sovietai, mobilizuodami mūsų vyrus, pažeidė tarptautinę teisę:

a) okupacinė valdžia prisiima visą atsakomybę.

4. Vokietijos - Rusijos karas gina vokiečių - rusų interesus.

5. Miškiniai turi atsiriboti nuo mūsų dezertyrų.

6. *Gyventojai turi nepasiduoti nevilčiai.*

Lietuvos išlaisvinimo komitetas
1944 m. gruodis"

(B. b. N2. 232989/3. T. IV).

Areštuota B. Baliukonį-Baliuką tardė KGB tardymo sk. viršininko pavaduotojas papulkininkis Demčenko ir majoras Vlasovas. B. Baliukas tardytojams prisipažino:

„1946 m. sausio mėn. pas mane atėjo KGB darbuotojas, kuris pasakė, kad KGB yra pakankamai medžiagos, kurią turi jo viršininkas vyr. ltn. Juozas Petkevičius.

Ateitininkų sąjungos organizacija sukurta Vatikano paliepimu dar buržuaziniais laikais. Jos uždavinys - auklėti jaunimą katalikiškąja dvasia. Dvasios vadovai - gimnazijų kapelionai. Ateitininkai - bazė papildyti krikščionių demokratų būrį jaunąja karta. Tiksliau, padėti krikščionims demokratams paimti valdžią į savo rankas. 1940 m. uždraudus Lietuvoje visas buvusias organizacijas, ateitininkai perėjo į pogrindį, o vokiečių okupacijos metu rinko aukas nukentėjusiems nuo raudonojo teroro. Pasitraukus vokiečiams, ateitininkai tęsė savo veik-

lą siekdami atkurti buržuazinę santvarką Lietuvoje. 1944 m. rudenį buvo atkurtas ateitininkų komitetas, kurio dvasios vadovu buvo kun. B. Baliukas. Buvo leidžiamas antitarybinis laikraštis „Pogrindžio tiesa". Komitetas pasiskirstė pareigomis: Juozas Brazauskas - komiteto pirmininkas, „Pogrindžio tiesa" redaktorius; kun. Bernardas B. Baliukas - dvasios vadas; Ladygienė - moterų ateitininkių vadovė; Brazauskienė - Ladygienės pavaduotoja; jai pavesta vadovauti jaunimo organizacijai „Ateitininkai" gimnazijose; Lapienis ir Grinskis - vadovauti organizacijai universitetuose.

Komiteto posėdžiai dažniausiai vykdavo p. Ladygienės arba J. Brazausko butuose. 1944 m. gruodžio mėn. buvo išleistas atsišaukimas Lietuvos piliečiams. Atsišaukimas atspausdintas rašomąja mašinėle. Vieną tokį atsišaukimą, kuriame buvo įvairių faktų apie tarybų valdžią, KGB vyr. ltn. Juozas Petkevičius pastebėjo skelbimų lentoje ir pristatė jį KGB vadovybei. 1945 m. sausio mėn. p. Ladygienė buvo iškviesta į KGB ir prisipažino, kad platino šią spaudą.

1944 m. pas B. Baliuką užeidavo P. Lapienis, Grinskis ir Markulis (tuo metu Markulis dėstė Vilniaus valstybiniame universitete, tačiau dar nebuvo KGB agentas - *V.A.),* kuris žadėjo padėti ateitininkų komitetui. 1945 m. prof. Markulis kun. B. Baliukui sakėsi, kad ateitininkams nieko gero nežadama.

Dar 1944 m. susirinkę pas J.Brazauską nutarė ateitininkų komitetą perkrikštyti į „Lietuvos išlaisvinimo komitetą" ir pakeisti pagrindinius komiteto uždavinius - sujungti visas antitarybines organizacijas kovai prieš tarybų valdžią Lietuvoje. Dėl to „Pogrindžio tiesoje" ir buvo atspausdintas „Lietuvos išsilaisvinimo komiteto" atsišaukimas. Jaunuoliai kviečiami neiti į kariuomenę, o eiti į mišką. Smerkiami visi, kurie padeda tarybų valdžiai.

(T. 1, T. 4: p. 222-225; 226-228; 229-236; 234-231; 237-240).

Vilniuje atsikūrę ateitininkai veikė universitete, ekonomikos, amatų mokyklose, mergaičių gimnazijoje. Ateitininkai priklausė dvasinei kunigų seminarijai.

Vilniaus universitete ateitininkų organizaciją atkūrė kun. Lipniūnas, 1943 m. vokiečių išvežtas į Dachau lagerį ir miręs.

1942 m. mokytojas J.Brazauskas ir mokytoja Dirsytė įsteigė ateitininkų organizaciją mergaičių gimnazijoje.

1944 m. Vilniaus kunigų dvasinėje seminarijoje J. Brazauskas susitarė taip pat atkurti ateitininkų organizaciją.

Pagal susitarimą Ladygienės bute, Trakų g. 4, vyko susirinkimas ir nariai pasiskirstė pareigomis: Markuliui pavesta atkurti ateitininkus Vilniaus valstybiniame universitete, J.Brazauskui - ekonominėje mokykloje, Dirsytei - mergaičių gimnazijoje, Ladygienei - amatų mokykloje. (KGB tard. sk. virš., majoras Vlasov. T. 4. p. 214-219).

„1946 m. sausio mėn., - sakė B. Baliukas, - pas mane į butą, į klierikų bendrabutį Ugniagesių g. 6 atėjo KGB darbuotojas ir pareiškė, kad jis, KGB j. ltn. A. Šilius, specialiai atvažiavo į Kauną perspėti mane ir kitus kunigus, prieš kuriuos Vilniaus KGB centras turi inkriminuojančios bylos medžiagą ir rengiasi areštuoti, nes prieš juos kaip ateitininkų organizacijos vadovus ir antitarybininkus yra pakankamai įrodymų".

A. Šilius pranešė B. Baliukui, kad rengiamasi areštuoti kunigus Daunorą, Čepulį (KGB žinojo, kad jis slapstosi Italijos g. 24), Jokūbauską, J. Gustą, Kleivą, Požį, Ambrazėną, Zacharijų, Blyną, Alperavičių, Zaniauską, Rainį, Sirijų, Zdangį, Lapę (kunigus Bronių ir Joną Paukščius A. Šilius savo apklausoje kažkodėl neminėjo).

Minimų kunigų pavardes B. Baliukas perrašė ir sąrašą perdavė kun. Jokubauskui (B. b. Nr. 23299/3. T. 4. L. 231-237).

Pabaltijo karinis prokuroras peržiūrėjo b. b. Nr. 23299/3, saugomą KGB archyvuose, kaltinant B. Baliuką ir kt. Jų parodymai apie B. Baliuko antitarybinę veiklą pagal archyvinę medžiagą Nr. 8945/3 yra: J.Brazausko, Ladygienės ir kt. parodymais B. Baliukas pagal Pabaltijo kariuomenės teismo 1952 05 16 nutartį buvo nuteistas pagal RSFSR BK 58-10 2 d. ir 38-11 str. 25 metams laisvės atėmimo ir 5 metams trėmimo su turto konfiskavimu (B. b. Nr. 23299/3. T. 4. L. 218-221).

Kun. B. Baliukas A. Šiliaus dėka 1946 m. arešto išvengė, slapstėsi ir pakliuvo tik 1952 m.

1956 01 19 TSRS Aukščiausios Tarybos komisijos nutarimu B. Baliukas nuo tolesnės bausmės atlikimo atleistas. Apsiribota faktiškai atliktu įkalinimo laiku ir iš lagerio paleistas nuimant teistumą. Po to byloje (B. Nr. 2399/3. T. 2. L. 308) nėra jokių pažymų ir pranešimų apie jų gyvenamos vietos parinkimą paleidus iš įkalinimo vietos.

Apžvalga apie kun. B. Baliuką-Baliukonį parašyta 1957 m. lapkri-

čio 23 d. Apžvalgą parengė Pabaltijo NKVD kariuomenės teismo papulkininkis Korobkov.

Zenonas Žilevičius

Zenonas Žilevičius, s. Jono, g. 1908 m. Rubežaičių k., Telšių apskr. (sekimo byla arch. Nr. 2676/3).

Byla pradėta 1946 01 03, byla baigta 1990 08 23. Iš viso - 163 p.

Z. Žilevičiaus šeima:

motina Domicėlė Žilevičienė, g. 1886 m., gyv. Rubežonių k.;

brolis Jonas Žilevičius, g. 1921 m., mokosi amatų mokykloje;

brolis Vladas Žilevičius, g. 1909 m., gyv. Rubežonių k.;

sesuo Petrauskienė, g. 1944 m., gyv. Žarėnų vlsč., Telšių apskr.;

sesuo Jadzė Tamašauskienė, g. 1920 m.;

sesuo Elena Rakašienė, g. 1917 m.;

sesuo Stasė Burbulienė, g. 1916 m.;

sesuo Marija Žilevičiūtė, g. 1922 m.

1935 m. tėvas paliko testamentą kad po jo mirties 56 ha žemės ūkis su trobesiais ir miškais lieka Zenonui, Vladui, Jadvygai, Elenai bei motinai Domicėlei.

Nutarimas areštuoti Z. Žilevičių pasirašytas 1946 01 03. Z. Žilevičius kaltinamas tuo, kad po 1941 m. birželio mėn. sukilimo 4 mėnesius tarnavo Šiaulių stotyje žandaru, okupacijos metu padėjo vokiečiams, dalyvavo areštuojant Lietuvos piliečius ir perdavė juos vokiečių baudėjų būriams. Nutarimą pasirašė Telšių apskr. KGB vyr. tardytojas j. ltn. (parašas neįskaitomas).

Nutarimas parinkti kardomąją priemonę pasirašytas 1946 01 03 (pas. Telšių apskr. KGB vyr. tardytojas j. ltn. (parašas neįskaitomas).

Areštą sankcionavo prokuroras Bereta, tvirtino Telšių apskr. vykdomojo komiteto KGB viršininkas kpt. Ulanovas.

Orderis Nr. 2 pateiktas Z. Žilevičiui 1946 01 03. Krata atlikta 1945 m. gruodžio 31 d. Galima tvirtai teigti, kad Z. Žilevičius buvo areštuotas ne sausio 3 d., kaip rašoma išduotame orderyje areštui, bet 1945 12 31. Jo turto aprašymas atliktas tik po 2-jų mėnesių, t. y. 1946 02 03, tada paimtas ir jo pistoletas parabelis.

Oficiali apklausa-tardymas pradėtas 1945 m. sausio 2 d., tardė Telšių KGB tardytojas j. ltn. Sablin, vertėjas Žalinas.

Z. Žilevičius prisipažino, kad 1941-1942 m. gyveno Šiauliuose, Dvarų g. 8, dirbo geležinkelio mašinisto padėjėju. 1943 m. liepą-lapkritį dirbo geležinkelio žandarmerijoje. Dirbo kas antrą dieną, palaikydavo tvarką geležinkelio stotyje, o nuo 1943 m. lapkričio iki 1944 m., t. y iki antrosios Raudonosios armijos okupacijos, dirbo savo 15 ha ūkyje, Rubežaičių k. 1944 m. gruodžio mėn. dirbo buhalteriu draudimo įstaigoje Telšiuose.

1946 m. sausio 7 d. apklausoje gynėsi, kad neturėjo jokių ryšių nei su „Vanagais", nei su LLA.

1946 03 04 Z. Žilevičiui pateiktos kaltinimo išvados, kuriose nustatyta (kaltinimo išvadas pasirašė Telšių KGB viršininkas papulk. Mamatov):

Z. Žilevičius nuo 1943 m. birželio iki 1944 m. lapkričio dirbo fašistiniuose baudžiamuosiuose būriuose - „gelžkelio" žandarmerijoje, Šiaulių geležinkelio stotyje tikrino keleivių dokumentus, turėdamas tikslą sulaikyti įtartinus žmones ir perduoti juos fašistų baudėjams. 1945 m. pradžioje dirbo valstybinėje draudimo įstaigoje buhalteriu, pasinaudodavo tuščiais blankais.

Gyvendamas nelegaliai, Z. Žilevičius turėjo parabelį ir juo rengėsi įvykdyti teroristinį aktą prieš aktyvistę Karlaitę, o 1945 m. gruodžio mėn. norėjo nužudyti tarybinį aktyvistą - naujakurį Bagdoną.

Vedė antitarybinę agitaciją tarp gyventojų: 1945 m. gruodžio 25 d. atvirai agitavo prieš rinkimus.

Sulaikant paimtas parabelis su 7 šoviniais ir tušti blankai (faktiškai parabelis paimtas tik po 2-ų mėnesių - *V.A.)*

Z. Žilevičius prisipažino kaltas - tai įrodyta liudininkų. Kaltinimo išvadą pasirašė Telšių apskr. KGB tardytojas j. ltn. Sablin, tvirtino Telšių apskr. KGB viršininkas papulkininkis Mamatov 1946 03 04. Kaltinimo išvada persiųsta prokurorui.

1946 m. kovo 12 d. Telšiuose įvyko LSSR VRK Karo tribunolo sesijos posėdis, kuriam pirmininkavo justicijos kpt. Fedorovas, nariai: Glazovas ir Krupa, sekretoriavo vyr. seržantas Černienevas, dalyvaujant vertėjai Semenkovai. Liudininkai į teismą nebuvo kviesti.

Teismo tardymo proceso metu nustatyta:

Z. Žilevičius vokiečių okupacijos metu nuo 1943 06 iki 1944 m. tarnavo vokiečių geležinkelio žandarmerijoje, tikrindavo tarybinių pi-

liečiu (kurie tuo metu buvo Lietuvos piliečiai - *V.A.)* dokumentus ir perduodavo juos Šiaulių m. policijai.

Išvijus vokiečius, dirbo valstybinio draudimo įstaigoje buhalteriu Telšių m., o 1945 m. sužinojęs, kad yra paieškomas, pasislėpė. Turėdamas ginklą parabelį ir tuščių įvairių organizacijų blankų, norėjo parengti suklastotus dokumentus.

Grįžęs į gimtuosius Rubežaičius, įsirengė bunkerį, kai Bagdonas jį rado, Z. Žilevičius grasino jį nužudyti.

Vadovaujantis išdėstytais faktais, nustatyta, kad Z. Žilevičius nusikalto pagal RSFSR BK 58-1 a str., ir nutarta jį nuteisti 10 metų laisvės atėmimo ir 5 metam tremties konfiskuojant jo asmeninį turtą. Bausmės pradžią laikyti 1945 m. gruodžio 31 d.

Atlikęs bausmę Z. Žilevičius paduoda skundą. LSSR VRM kariuomenės karo tribunolas, peržiūrėjęs šią bylą, išvadoje rašo:

„Manyčiau, kad šis LSSR VRM kariuomenės karo tribunolo 1946 03 12 nuosprendis teisingas", todėl nutarė Z. Žilevičiaus bausmę palikti nepakeistą.

/pas./ vyr. operatyvinis KGB darbuotojas prie LSSR Ministrų Tarybos majoras Kovaliovas.

„Sutinku," - pasirašė grupės vadovas vyr. justicijos patarėjas Bogačevas 1955 m. gruodžio 29 d.

Karo tribunolas nutartyje rašo: Z. Žilevičiaus byloje bausmę palikti nepakeistą 1955 12 30. Z. Žilevičius bausmę atliko Magadane, vėliau pataisos darbų stovykloje.

1990 m. rugpjūčio 23 d. rašto Nr. 8-13664 Lietuvos Respublikos Aukščiausiasis teismas, peržiūrėjęs Z. Žilevičiaus b. b. Nr. 2673/3, vadovaudamasis LR įstatymų „Dėl asmenų, represuotų už pasipriešinimą okupaciniams režimams teisių atstatymo" Zenoną Žilevičių reabilitavo.

Kaip minėta, 1945 m. pradžioje A. Šilius susipažino su Zenonu Žilevičiumi, kuris tuo metu dirbo valstybinėje draudimo įstaigoje. A. Šilius su juo pradėjo aktyviai bendrauti. Būdamas KGB kursuose ir juos baigęs parvažiuodamas pas tėvus A. Šilius kiekvieną kartą susitikdavo su Z. Žilevičiumi. Per tardymą A. Šilius prisipažino apie iuos ryšius su Z. Žilevičiumi.

Labai keista, bet KGB Z. Žilevičių pražiopsojo ir A. Šiliaus bylai

pradėjo jo ieškoti per vėlai. 1945 12 31 po 3 mėn. tardymo buvo suspėta Z. Žilevičių nuteisti ir išsiųsti į Sibiro lagerius.

A. Šilius jau antrame tardyme pasakęs, kad jo sukurta legenda apie partizanus Tomkų-Tomkevičių, „Špoką", „Kęstutį" yra blefas, viskas išgalvota. KGB manė, kad Zenonas Žilevičius yra A. Šiliaus išgalvota asmenybė.

1946 03 11 KGB rašo Vilniaus kalėjimo viršininkui majorui Skobirai ir prašo nurodyti, kada ir kur buvo etapuotas Z. Žilevičius.

1946 03 18 KGB rašo Vilniaus kalėjimo LSSR NKVD 240 pulko papulkininkiui Maliutinui: „Prašome duoti pažymą, kada ir kur perduotas Zenonas Žilevičius, g. 1908 m., nuteistas 1946 03 12 LSSR VRM kariuomenės teismo 10 metų". Atsakymas: „Etapuotas 1946 03 28 į gelžk. stotį Buchta-Nachodka (Primorsko kraštas)".

/pas./ mjr. Grišin

Tik 1946 06 27 LSSR VRM savo raštu Nr. 437 3-21139 (b. b. Nr. 41227/3 - kontrolinė sekimo byla) kreipiasi į TSRS KGB ministro pavaduotoją, gvardijos pulkininką Kurilovą prašydama Zenoną Žilevičių grąžinti į Vilnių. TSRS KGB spec. skyriaus viršininko pavaduotojas pulkininkas Sablinskij, 3 skyriaus viršininkas papulkininkis Pravikovas praneša, kad nuteistojo Zenono Žilevičiaus pristatyti nėra galimybių, nes trūksta žinių apie jo buvimo vietą. „Mes ieškome kalinio Zenono Žilevičiaus, radę jo buvimo vietą - etapuosime", - pranešė pulk. Sablinskij.

Šifro telegrama:

Iš Vilniaus „A" skyriaus Omsko valdybos viršininkui: „Teistas Zenonas Žilevičius, g. 1908 m., etapuotas 1946 03 28 bausmei atlikti į Šiaurės Rytų lagerį ir 1946 04 18 perduotas 133 atskiram konvojaus batalionui".

„Prašau patikrinti ir pranešti, kada ir iš kur etapuotas Z. Žilevičius atlikti bausmę". 1946 07 12 /pas./ Leonov.

Nuorašas: LSSR KGB tardymo skyriaus viršininkui Rozauskui.

1946 07 19 24 pulko j. ltn. Pavlov duoda pažymą TSRS KGB darbuotojui ltn. Kočkinui apie tai, kad kalinių sąstatas, kuriame buvo ir Zenonas Žilevičius, g. 1908 m., 1946 04 18 Omsko gelžk. stotyje buvo perduotas 133 atskiro bataliono konvojaus viršininkui kpt. Filinui /pas./ 240 pulko j. ltn. Pavlov.

Kai po ilgų ieškojimų ir susirašinėjimų nuo 1946 m. kovo iki gruodžio, Vilniaus KGB vadovai surado Z. Žilevičių Magadane, etapavo jį į Vilnių, jau buvo per vėlu. A. Šilius ir jo bendražygiai Vilniaus NKVD kariuomenės karo tribunolo buvo nuteisti: A. Šilius 1946 11 15 jau buvo sušaudytas. Todėl A. Žilevičius 1946 m. gruodžio mėn. po trumpos apklausos grąžintas į Magadaną.

Z. Žilevičius bausmę baigė atlikti Pesčano lageryje, iš kurio 1955 m. lapkričio mėn. buvo paleistas.

Juozas Petkevičius

J.Šablinskos bute rasti šie nužudyto KGB kulto skyriaus viršininko vyr. ltn. Juozo Petkevičiaus dokumentai:

1. J. Petkevičiaus pasas.
2. „Dinamo" draugijos bilietas Nr. 71477.
3. Sveikatingumo bilietas Nr. 587.
4. Bloknotas.
5. Kvitas Nr. 42 - abonentas.
6. Pasirašymo lapeliai (atvykimo).
7. Kalendorinis planas.
8. Asmeniniai J. Petkevičiaus laiškai.
9. Įvairūs užrašai, rasti su J. Petkevičiaus dokumentais.

Pasas, išduotas Juozo Petkevičiaus vardu, galiojimo laikas iki 1946 m. lapkričio 4 d. Juozas Petkevičius gimęs 1915 m. balandžio 15 d. Žuvintu k., Alytaus apskr., lietuvis, tarnautojas, karo prievolininkas, pasas išduotas Vologdos 1-ojo milicijos skyriaus 1941 08 18, Nr. 23162, serija I-VD Nr. 568869. Sūnus Romas Petkevičius, g. 1940 m. Prie paso yra kontrolinis lapelis, išduotas 1942 06 12 NKVD MV, serija 4D Nr. 315317.

Iš dokumentų matyti, kad 1941 m. birželį pasitraukęs į Rusiją J. Petkevičius gyveno Vologdoje.

Rastas sąjunginės fizkultūros ir sporto Lenino draugijos „Dinamo" bilietas, išduotas Vologdoje 1943 11 30.

KGB vyr. ltn. J. Petkevičiaus bloknote rasti trumpi įrašai: „Elisienė - 13 val., Valiukaitė 19.30 val.", matyt, tai buvo numatyti susitikimai.

„Apklausti Bieliūną sausio 2 d. apie Markaitį". Matyt, čia buvo numatyta apklausti kunigą Bieliūną, kuris buvo areštuotas.

Užrašas „Pas Rozauską apie Masaitį". Matyt, dėl Masaičio turėjo pasitarti su tard. sk. viršininku Rozausku.

Atvykimo lapeliai Onos Petkevičienės vardu, kuriuose žymima: „Petkevičienė Ona, Igno, g. 1912 m. gegužės mėn. Alytaus apskr. Bendrių k., lietuvė, registruota Vilniuje, Stalino rajone, Basanavičiaus g. 6-17, atvyko iš Maskvos srities, iš Pavlovo gyvenvietės. Užsiėmimas - namų šeimininkė, registruojasi pagal pasą, serija I-TE Nr. 567319, išduotas 1941 m. birželio 13 d. Alytaus NKVD.

Vyras Juozas Petkevičius, Aleksandro, g. 1915 04 15 Alytaus apskr. Žuvintu k., 1915 m., dirba TSRS NKGB, atvykęs nuolatiniam darbui. Registruotas pagal pasą, serija I-V D, Nr. 658869, išduotas 1941 m. lapkričio 4 d. Vologdos NKVD. Sūnus, g. 1940 m. kovo mėn. Romas Petkevičius, sūnus Valerijus, g. 1941 m. birželio mėn.".

Iš susirašinėjimų yra Jono Povilaičio atvirukas, rašytas iš Maskvos 31 p. d. 1474/3, kuriame rašoma: „Mes neturim nieko naujo ką pranešti, galiu pranešti tik savo adresą. Darbą pradėjau, kol kas sunkumų nėra, išskyrus silpną rusų kalbos mokėjimą. Pradėjau gyventi kaip vienuolis nuo sekmadienio iki sekmadienio".

Užrašas „Adresas: Žalias kalnas, Mažoji darbininkų g. 2, „Žalgiris" - tėvas Liucijus". Reikia manyti, kad tai yra tėvo Liucijaus slapyvardis.

Esu minėjęs, kad J. Petkevičius dirbo LSSR KGB 2 skyriaus 2 poskyrio viršininku. Jo žinioje buvo sukaupta visa per agentus surinkta medžiaga apie kulto reikalų žmones. Jis kontroliavo, kaip buvo kaupiamos agentų bylos, agentų sąrašai, slapyvardžiai, adresai. 1945 03 05 J. Petkevičius buvo A. Šiliaus nužudytas.

Nutartis - kaltinamuosius patraukti į teismą.

1946 09 07 nutartimi Lietuvos TSR NKVD kariuomenės karo tribunolas, sudarytas iš: pirmininko justicijos papulkininkio Chaliavino ir narių: justicijos majoro Rumiancevo ir justicijos kapitono Titnajevo, sekretoriaujant Vorobjovui ir dalyvaujant prokurorui Chabiakovui - peržiūrėjo parengiamajame posėdyje bylas, kuriose kaltinami:

1. Antanas Šilius pagal RSFSR BK 58-1 b, 58-8, 58-11 str.
2. Petras Brazauskas pagal RSFSR BK 58-1 b, 58-8, 58-11 str.
3. Anastazija Kanoverskyte pagal RSFSR BK 58-1 a, 58-8,58-11 str.
4. Romualdas Jablonskis pagal RSFSR BK 58-1 b, 58-11 str.

5. Stasė Niūniavaitė pagal RSFSR BK 58-1 a, 58-11 str.

Kaltinimo išvados patvirtintos ir byla persiųsta karo tribunolui svarstyti.

Patraukti į karo tribunolo teismą A. Šilių, P. Brazauską A. Kanoverskytę, R. Jablonskį, S. Niūniavaitę, padariusius nusikaltimus pagal anksčiau išvardytus RSFSR BK str. Bylą nagrinėti uždarame posėdyje be liudininkų ir be advokatų.

Kardomąją priemonę visiems kaltinamiesiems palikti nepakeistą.

Nutartį pasirašė karo tribunolo pirmininkas, nariai ir sekretorius.

(B. b. Nr. 41227/3, T. 1).

LSSR VRM kariuomenės karo tribunolo parengiamojo posėdžio protokolas

LSSR VRM karo tribunolo justicijos papulk. Chaliavin ir sekretorius Vorobjev 1946 09 07 parengė ir pasirašė karo tribunolo parengiamojo posėdžio protokolą, kuriame pažymi:

Buvo išklausyta LSSR KGB 2-o skyriaus viršininko bylos kaltinimo išvados, LSSR VRK karo prokuroro pasiūlymas perduoti teismui Antaną Šilių, Petrą Brazauską, kaltinamus pagal RSFSR BK 58-1 b, 58-8, 58-11 str., Anastaziją Kanoverskytę - pagal 58-1 a, 58-8, 58-11 str., Romualdą Jablonskį - pagal 58-1 b, 58-11 str., Stasę Niūniavaitę - pagal 58-12 str.

Pranešėjas justicijos papulk. Chaliavin pasiūlo bylą priimti vykdyti ir kaltinimo išvadas patvirtinti.

Papildomas pranešėjas justicijos kpt. Titiajev su pranešėjo nuomone sutinka.

(B. b. Nr. 41227/3, T. 1.).

Bronislava ir Jadvyga Šablinskos

A. Šiliaus ir P. Brazausko buto, Ankštoji g. 12-1, šeimininkė Jadvyga Šablinska, g.1890 m., dirbo kažkur valytoja. Jos duktė Bronislava, g. 1922 m., siuvėja, dirbo privačiai namuose. Abi lenkės.

Įvykus J. Petkevičiaus tragedijai, kovo 5 d. grįžusios į namus jos pastebėjo netvarką: šlapios užuolaidos, sofos ir stalo užtiesalai, neišdžiūvusios plautos grindys su kraujo dėmėmis, išmėtyti A. Šiliaus daiktai, ryšulėlyje palikti J. Petkevičiaus dokumentai. Apie tai Bronislava pranešė KGB budinčiajam karininkui.

Žinoma, tuojau buvo pradėta ir jų apklausa. Tą pačią dieną KGB buvo apklausta Bronislava Šablinska, o kovo 11 d. - ir jos motina Jadvyga Šablinska.

Pateikiu apklausos protokolo ištraukas.

1946 03 05 B. Šablinskos apklausos protokolas. Liud. B. Šablinska gimė 1922 m., lenkė, b/p, nebaigtas vid. išsil. siuvėja, gyv. Vilniuje, Ankštoji g. 12-1., kartu su motina Jadvyga Šablinska, g. 1890 m.

„Pas mus bute, Ankštoji g. 12, - sako Bronė Šablinska, - nuo 1946 m. sausio 12 d. gyvena Antanas ir Petras. Kovo 4 d. Antanas paklausė, kur aš būsiu kovo 5 d. Jis pasakė, kad 03 05 pas jį ateis merginos, nusišypsojo ir po to pasakė:„Ateis mano viršininkas", todėl paprašė palikti keletui valandų savo butą.

„Mudu su A. Šilium kalbėjomės dviese kovo 4 d. 15-16 val. Tuo laiku motinos namuose nebuvo. Motina ir Petras buvo darbe. Aš dėl kambario kalbėjau su Vale - savo drauge. Vakare kovo 3 d. 21.30 val. Petras dėvėjo vakarinius drabužius ir aš jo paklausiau, ką jis su Antanu mano daryti rytoj kovo 5 d. Petras, išgirdęs mano klausimą, atsakė kategoriškai, kad jokių Antano užmačių nežino. Juokaudama aš pasakiau, kad jie numato susitikti su merginom, bet Petras paneigė. Kovo 5 d. ryte aš dar miegojau, Antanas paklausė mano motinos, ar turi kirvį ir kastuvą. Motina pasakė, kad turi 2 kirvius ir pasiteiravo Antano, kam jam reikia kastuvo. Antanas pasakė, kad rengiasi kasti sniegą, vėliau pridėjo, kad kastuvos reikia užsiėmimams.

Petras dar liko gulėti ir vėliau girdėjau, kaip jis apšaukė Antaną Šilių. Tačiau aiškiau jų pokalbio negirdėjau ir tam neteikiau svarbos.

Ryte 9 val. mano motina išėjo į darbą, o 9.30 val. Petras ir Antanas taip pat rengėsi išeiti į Narkomat'ą. Petras kovo 5 d. ryte pasakė, kad šiandien nedirbs. 12 val. Antanas parėjo namo, aš buvau viena. Jis pradėjo manęs prašyti ir ragino, kad aš greičiau išeičiau. Aš pasakiau, kad tuoj išeinu. Antanas išėjo ir po 20-30 min. grįžęs man šūktelėjo, kodėl aš iki šiol dar neišėjau. Aš jau buvau apsivilkusi paltą. Jis palydėjo mane iki gatvės ir perspėjo, kad aš negrįžčiau anksčiau kaip po 3 val.".

„Kokios nuotaikos buvo Petras ir Antanas?" - paklausė tardytojas.

„Petras buvo ramus, o Antanas nuo vakar dienos visą laiką buvo labai nervingas ir, kaip sakiau, jis net riktelėjo ant manęs, kodėl aš dar neišėjau iš buto sutartu laiku," - atsakė Bronė.

Duktė namo grįžo 20 val. kartu su motina. Kai įėjo į butą, atkreipė dėmesį į netvarką, būtent, ant lentynos nebuvo gėlių. Vienas gėlių vazonų sudužęs. Duktė uždegė šviesą. Kilimas, grindys, staltiesė, antklodė ant sofos, užuolaidos buvo šlapios.

„Aš užėjau į gyventojų kambarį, ten ant grindų taip pat buvo kraujo pėdsakų. Dviejų A. Šiliaus lagaminų kambaryje nebuvo. Visi A. Šiliaus baltiniai gulėjo ant grindų. Nuėjau į miegamąjį, ten ant kėdės buvo nedidelis ryšulys, suvyniotas į baltą nosinę. Aš atrišau, ten pasirodė J. Petkevičiaus dokumentai. Aš iš karto juos padėjau į tą pačią vietą ir nuėjau pas pažįstamą draugę, vardu Valė, kuri dirbo KGB rūmuose leidimų biure, ir jai apie tai papasakojau. Valė pasiūlė pranešti KGB. Mudvi abi nuėjom į KGB ministeriją ir pranešėme budinčiam. Atėjus KGB budinčiam į mano butą aš nuėjau pas savo pažįstamą Kazimierą ji gyveno Gedimino g. 42-10, ir jai papasakojau apie įvykį, nes namuose pasilikti bijojau, tai nutariau nakvoti pas ją".

„Kur susitikote su motina?" - paklausė tardytojas.

„Su motina susitikau Kazimieros bute, nes visuomet ten palikdavome nuo savo buto raktus," - atsakė Bronislava.

„Kai 19.30 val. atėjau pas Kazimierą pasiimti raktų, - pasakė Bronė, - man pasakė, kad raktus atnešė P. Brazauskas apie 19 val. Kazimiera jai papasakojo, kad Petras buvo išbalęs, labai nervingas ir išsiblaškęs.

Dienos metu Petro aš nemačiau, raktą turėjo Antanas. Kaip raktas nuo buto pateko pas Petrą - nežinau, nes raktą turėjo Antanas".

„Jūs sakėte, kad įėjote į savo butą šiandien vakare ir pastebėjote, kad trūksta dviejų lagaminų. Kam jie priklausė?" - paklausė tardytojas.

„Abu lagaminai Antano", - atsakė Bronislava.

„Pasakykite, kokios spalvos ir kokias žymes turėjo lagaminai", - klausė tardytojas.

„Didysis lagaminas - 100 x 80 x 25 cm - nudažytas šviesiais dažais, rankena išplėšta, antras - fabriko gamybos, 60 x 50 x 25 cm, juodas (dermantininis)", - atsakė ji.

„Kas lankėsi pas Antaną ir Petrą jiems gyvenant jūsų bute?"

„Pas Antaną ir Petrą prieš 3 savaites buvo atėjusios dvi merginos, lietuvaitės, jas aš mačiau vieną kartą, pavardžių nežinau. Viena blondinė, kita tamsi.

Apytikriai prieš 1,5 mėn. aš mačiau jūsų darbuotoją Romualdą, kurį Antanas vadino geru draugu, ir apytikriai tuo metu buvo užėjęs keletą kartų NKGB darbuotojas - lietuvis, žemo ūgio, brunetas, bet nei Antanas, nei Petras simpatijų jam nerodė. Kitų draugų aš bute nemačiau".

„Ką galite pridurti?"

„Kai grįžau iš KGB, tai vėl apžiūrėjau savo butą ir daugelyje vietų radau kraujo žymių ant grindų kambaryje, kur gyveno mūsų nuomininkai, ant durų, ant stalo užtiesalo, ant kambario sienų, ant Antano rankšluosčio. Virtuvėje stovėjo kibiras su kruvinu vandeniu, kruvinų dėmių buvo ant kitų daiktų".

Protokolą pasirašė kpt. Červiakov.

1946 m. kovo 11 d. buvo apklausta Šablinska Jadvyga. Apklausą atliko papulkininkis Čelnakov.

Jadvyga Šablinska pasakė tardytojui, kad bute gyvena duktė Bronislava. Nuo 1946 m. sausio 12 d. apsigyveno du KGB darbuotojai - Antanas ir Petras. „Su jais susipažinau per draugės Leonardos motiną, kuri dirbo KGB kursuose valytoja. Ji žinojo, kad pas mus yra laisvas kambarys, tad atvedė Antaną, o Antanas vėliau atsivedė Petrą. Ko nors blogo ir neigiamo apie juos nežinojau. Antanas dažnai išvažiuodavo į komandiruotes, dažniausiai šeštadieniais. Vasario 10 d. Antanas irgi kažkur išvažiavo, prieš tai buvo išvažiavęs keletą dienų. Vasario 20 d. Antanas vėl buvo išvykęs. Sekmadieniais dažniausiai abu visą dieną būdavo namuose. Sekmadienį, kovo 3 d., Petras išėjo į darbą 9 val., o Antanas - 11 val. Grįžo 1 val. nakties. Kovo 5 d. 8.30 val. Antanas prašė palikti raktą nuo sandėlio. Kai Antanas paprašė kirvio ir kastuvo, Petras tai išgirdęs pasakė: „Kam jam reikia kirvio ir kastuvo?" Išeidama pasakiau, kad raktai nuo sandėliuko ir buto bus padėti ant bufeto.

Nei Antanas, nei Petras savo baldų neturėjo, todėl gyveno mano valgomajame. Apie juos nieko nežinojau. Gyveno ramiai, pas juos niekas nesilankė. Tik sausio gale vienai nakčiai buvo atvykęs Romualdas. Pietų pertraukos metu Petras 18-20 val. būdavo namuose. Antanas keletą dienų per rinkimus ir vasario 20 d. buvo kažkur išvažiavęs. Kovo 5 d. iš dukters sužinojau, kad pirmadienį, kovo 4 d., mano dukters prašė, jog antradienį, kovo 5 d., ji kur nors išeitų trim valandoms, nes jam reikėsią su kažkuo pasikalbėti. Kovo 5 d. 8.30 val. Petras dar

buvo lovoje, Antanas kreipėsi į mane, prašydamas palikti raktus nuo sandėliuko ir paklausė, ar ten yra kirvis ir kastuvas. Aš nusistebėjau, kam jam reikia kirvio ir kastuvo. Antanas atsakė: „Eisiu sniego kasti",

į tai Petras dar gulėdamas pasakė: „Velnias žino, ką jis išsigalvojo? Tai jam kirvio reikia, tai kastuvo". Iš dukters pasakojimo žinojau, kad Antanas 12 val. buvo atėjęs iš darbo ir prašė jos, kad ji greičiau išeitų vis ragindamas: „Išeik greičiau".

Vakare 19.44 val. aš su dukra grįžau namo. Su ja susitikome pas KGB valytoją, gyv. Gedimino g. Pas ją paprastai palikdavome buto raktus. Raktus jai atnešė Petras 19 val. 10 min. Grįžusi į namus, aš iš karto pastebėjau netvarką bute: didelė gėlė valgomajame ant lango nulaužta, trys mažos gėlytės, stovėjusios ant staliuko, dingo, lango užuolaida nuo karnizo atplėšta, visa šlapia ir numesta ant grindų. Servetėlė ant stalo ir lininis užtiesalas ant sofos buvo šlapi. Įėjusi į tuščią kambarį ant grindų pamačiau kraujo žymes, grindys išplautos skuduru. Skuduras, kuriuo plovė grindis, numestas prie durų. Virtuvėje stovėjo kibiras su kruvinu vandeniu. Mudviejų su dukra kambaryje, gulėjo ryšulėlis su J. Petkevičiaus dokumentais. Po to dukra išėjo į KGB pranešti, kas atsitiko, o aš likau namuose.

Kaltinimo išvados

Kaltinimo išvadas parengė LSSR KGB tardymo skyriaus 2 poskyrio viršininkas papulkininkis Čelnokov, suderino LSSR KGB tardymo sk. viršininkas papulkininkis Rozauskas. Tvirtino LSSR KGB ministro pavaduotojas pulk. Leonov 1946 08 17 ir LSSR VRK karinis prokuroras justicijos pulk. C.Gromov 1946 08 28.

Kaltinama: Antanas Šilius, Petras Brazauskas įvykdę nusikaltimus pagal RSFSR BK 58-1 b, 58-8 ir 58-11 str., Anastazija Kanoverskyte įvykdžiusi nusikaltimą numatytą RSFSR BK 58-1 a, 58-8 ir 58-11 str., Romualdas Jablonskis, įvykdęs nusikaltimą pagal RSFSR BK 58-1 a, 58-11, ir Stasė Niūniavaitė įvykdė nusikaltimą, numatytą RSFSR BK 58-12 str.

1946 m. kovo 5 d. Vilniuje, Ankštosios g. 12A bute Nr. 1, kuriame gyveno Antanas Šilius ir Petras Brazauskas, buvo įvykdytas teroristinis aktas prieš LSSR KGB 2-o poskyrio 2 skyriaus viršininką vyr. ltn. Juozą Petkevičių.

Dėl to buvo areštuoti: Antanas Šilius, Petras Brazauskas, Anastazija Kanoverskyte, Romualdas Jablonskis, Stasė Niūniavaitę.

Atlikus tardymą nustatyta:

A. Šilius, būdamas priešiškas tarybų valdžiai, dar 1944 m. palaikė artimus ryšius su antitarybiškai nusiteikusiais žmonėmis, vokiečių okupantų padėjėjais Kruopiumi ir Kalniumi ir jiems padedant nuolat užsiiminėjo spekuliacine veikla (T. 2, L. 63-65).

1945 m. balandžio mėn. mėgino įvykdyti diversinį aktą gelžkelio ruože netoli Telšių geležinkelio stoties, bet buvo pastebėtas ir savo mėginimo neįvykdė (T. 1, L. 62).

Po to užmezgė ryšį su partizanų dalyviu, vėliau areštuotu ir nuteistu Z. Žilevičium.

1945 m. rugpjūčio mėn. A. Šilius, įstojęs į LSSR KGB kursus, pranešė apie tai Z. Žilevičiui ir gavo iš jo uždavinį pranešti asmenims, užsiiminėjantiems priešiška Tarybų valdžiai veikla apie turimas žinias ir perspėti dėl rengiamo arešto (T. 1, L. 65-66).

A. Šilius, būdamas KGB kursuose, užmezgė nusikalstamus ryšius su kursų klausytoju R. Jablonskiu (juodu gyveno viename kambaryje - *V.A.),* kuriam pasisakė apie savo numatytą ardomąją veiklą KGB struktūrose (T. 1, L. 120-124).

R. Jablonskis 1944 m. savanoriu įstojo į gen. Plechavičiaus karo mokyklą Marijampolėje ir joje buvo iki jos išformavimo. 1944 m. liepos—gruodžio mėn. buvo Kavarsko valsčiaus partizanų grupuotėse. Nekęsdami Tarybų valdžios A. Šilius ir R. Jablonskis susitarė vykdyti ardamąją veiklą (T. 1, L. 143; T. 1, L. 317-402).

A. Šilius, 1946 m. sausio mėn. pradėjęs dirbti LSSR KGB respublikiniame 2-ame skyriuje ir gavęs leidimą prieiti prie visiškai slaptų bylų, iki arešto sistemingai vogė iš KGB įvairius operatyvinius dokumentus, jais pasinaudodamas perspėdavo numatomus areštuoti asmenis, taip sudarydamas sąlygas jiems pasislėpti nuo suėmimo, iššifravo tautinio pogrindžio dalyviams KGB organų naudojamas priešų sekimo formas ir darbo metodus, išvažiuodavo susitikti su asmenimis, priešiškai nusiteikusiais tarybų valdžiai, į Kauną, Kaišiadoris (T. 1, L. 70-74, 79-80,152-166).

A. Šilius, susipažinęs su turima KGB medžiaga prieš Niūniavaitę, susitiko su ja ir supažindino ją ir kitus jos pažįstamus su ta medžiaga,

pasiūlė jai perspėti Drevinį (poetą Povilą Drevinį - *V.A.)* ir Borisevičių (Telšių vyskupą - *V.A.)* apie rengiamą jų areštą (T. 1, L. 75-78).

Niūniavaitė dar vokiečių okupacijos metu palaikė ryšius su asmenimis, kurie buvo priešingo tarybų valdžiai nusiteikimo. Rašė antitarybinius, nacionalistinius eilėraščius ir spausdino juos fašistinėje spaudoje. Nuo 1943 m. lapkričio iki 1944 m. birželio dirbo žurnale „Lietuvos archyvas", publikuodama įvairius šmeižikiškus išsigalvojimus apie lietuvių tautos padėtį Lietuvoje sovietinės okupacijos metais 1940-1941 m. (T. 2, L. 338-341, 352-355 ir daiktiniai įrodymai).

Sužinojusi iš A. Šiliaus, kad jis dirbdamas LSSR KGB aktyviai užsiiminėja priešiška veikla, apie tai nepranešė KGB organams. Priešingai, netgi mėgino padėti A. Šiliui ir perspėti Drevinį bei Borisevičių apie KGB rengiama jų areštą (T. 2, L. 248-350, 361-365).

A. Šilius 1945 m. sausio mėn. apsigyvenęs Ankštosios g. 12 viename kambaryje su P. Brazausku, kuris buvo priešiškas Tarybų valdžiai, supažindino jį su savo vedama ardomąja veikla KGB organuose. Vėliau, susitaręs su P. Brazausku, pradėjo vykdyti nusikalstamą darbą davė jam uždavinį:

1. Surinkti turimus KGB tardymo skyriuje antitarybinio pogrindžio suimtųjų parodymuose duomenis apie religinio kulto tarnautojus, kad juos būtų galima perspėti apie galimą areštą.

2. Sudaryti LSSR KGB tardymo skyriaus darbuotojų sąrašus, nurodyti jų adresus.

3. A. Šiliui perėjus į nelegalią padėtį, palaikyti asmenišką ryšį su nacionalinio pogrindžio dalyviais ir perspėti religinio kulto tarnautojus apie KGB turimą apie juos medžiagą ir rengiamą areštą (T. 1, L. 107-110).

1946 m. kovo mėn. A. Šilius, bijodamas, kad jo veikla gali būti išaiškinta, nutarė įvykdyti prieš KGB 2 skyriaus 2 poskyrio vyr. ltn. Petkevičių teroristinį aktą. Su savo sumanymu supažindino P. Brazauską ir kartu su juo parengė teroristinio akto prieš J. Petkevičių įvykdymo planą. (T. 1, L. 111-112).

P. Brazauskas, būdamas priešiškas tarybų valdžiai, 1944 m. savanoriu įstojo į gen. Plechavičiaus karo mokyklą Marijampolėje ir išbuvojoje iki ją likvidavo. 1946 m. užmezgęs nusikalstamą ryšį su A. Šilium, jo nurodymu sužinojo ir pranešė kunigo Grigaičio adresą.

Pats asmeniškai pasisakė už teroristinius aktus prieš slaptus KGB darbuotojus. Sužinojęs apie A. Šiliaus norą įvykdyti teroristinį aktą prieš Petkevičių, ne kartą kurstė jį, o vasario 26 d. naktį matydamas, kad A. Šilius numatytu įvykdyti teroristinį aktą metu miega prikėlė jį ir priminė jo tikslą. Po to A. Šilius atsikėlė, apsirengė ir išėjo į gatvę, kad įvykdytų teroro aktą prieš Petkevičių (T. 1, L. 188-191, 198-200, 210-211, 215-219).

A. Šilius, vasario 26 d. gatvėje nesutikęs J. Petkevičiaus, nutarė užmušti jį savo bute, pakvietęs atvykti prisidengdamas tarnybiniu susitikimu su A. Kanoverskyte.

A. Šilius, žinodamas iš KGB medžiagos apie A. Kanoverskytės antitarybinį nusiteikimą, vasario 28 d. ir kovo 3 d. pasikalbėjo su ja, supažindino ją su savo kenkėjiška griaunamąja veikla KGB organuose, perspėjo neteikti jokios medžiagos apie jai žinomus asmenis, kurie užsiiminėja kenkėjiška tarybų valdžiai veikla, ir perspėti P. Drevinską apie KGB turimą apie jį medžiagą (T. 1, L. 135-137; T. 2, L. 251-252).

A. Kanoverskyte su A. Šiliaus pasiūlymu sutiko ir pranešė Drevinskiui (P. Drevinskiui - *V.A.)* A. Šiliaus žodžius apie turimą KGB apie jį medžiagą (T. 1, L. 27; T. 2, L. 271-272, 399-400).

1946 m. kovo 5 d. 14 val. A. Šilius pakvietė J. Petkevičių ir A. Kanoverskytę į savo butą Ankštojoje g. 12-1 ir matant A. Kanoverskytei žvėriškai nužudė J. Petkevičių, kūną paslėpė apgriautoje žydų sinagogoje (T. 1, L. 23-26, 133-135; T. 2, L. 244-246, 253-254 ir daiktiniai įrodymai).

Kaltinamieji: Antanas Šilius, s. Antano, Petras Brazauskas, s. Juozo, Stanislava Niūniavaitę, d. Vinco, Anastazija Kanoverskyte, d. Adolfo, Romualdas Jablonskis, s. Antano, byloje apklausti, kaltais prisipažino (T. 1, L. 114-116, 175, 215, 219; T. 2, L. 271-273, 279, 323-324, 329, 352-355 ir 373 ir išaiškinti akistatoje; T. 3 - prie bylos pridedami daiktiniai įrodymai).

A. Šiliaus kaltę įrodo Borisevičiaus (T. 2, L. 396-397) ir liudininkų parodymai: J. Šablinskos (T. 2, L. 365-372 ir 384-388), J. Šablinskos (T. 2, L. 380-383), A. Kanoverskytės - Drevinio parodymai (T. 2, L. 344-400).

Kaltę įrodo:

I. Antanas Šilius, s. Antano, g. 1926 m., kilęs iš Smiltynės k., Telšių vlsč. ir apskr., lietuvis, TSRS pil., b/p, VLKJS narys nuo 1945 m.

gruodžio mėn., 1933-1937 m. buvo Telšių katalikiškos organizacijos „Angelaičiai" narys, 1938-1939 m. priklausė jaunimo organizacijai „Tautininkai-jaunučiai", išsimokslinimas - vidurinis, 1944 m. baigė Telšių gimnaziją. Iki arešto dirbo LSSR KGB 2-o sk. operatyviniu įgaliotiniu. Turėjo jaunesn. leitenanto laipsnį. Gyveno Vilniuje, Ankštojoje g. 12-1.

Kaltinamas tuo:

1. 1945 m. užmezgė ryšį su partizanu Žilevičium ir gavo iš jo uždavinį dirbant LSSR KGB užsiiminėti ardomąja veikla.

2. 1946 m. sausio-vasario mėn. dirbdamas KGB, nuolat perdavinėjo nacionaliniam pogrindžiui visiškai slaptą medžiagą apie KGB darbo formas, darbo metodus.

3. Perspėdavo numatytus represuoti asmenis vengti baudžiamosios atsakomybės ir pereiti į nelegalią padėtį.

4.1946 m. vasario mėn. po nusikalstamo susitarimo su Brazausku parengė teroristinį aktą prieš respublikinio KGB 2 skyriaus 2 poskyrio viršininką vyr. ltn. J. Petkevičių ir kovo 5 d. kartu su A. Kanoverskyte žiauriai jį nužudė, t. y. įvykdė nusikaltimą, numatytą pagal RSFSR BK 58-1 b, 58-8, 58-11 str.

II. Petras Brazauskas, s. Juozo, g. 1925 m., kilęs Parūpės k. Biržų apskr., lietuvis, TSRS pilietis, vidut. valstiečių, b/p, nuo 1945 m. VLKJS narys, išsimokslinimas - vidurinis, 1944 m. baigė Biržų gimnaziją. 1945 m. apdovanotas medaliu „Už drąsą". Iki arešto dirbo LSSR KGB tardymo skyriaus vertėju. Turi jaunesniojo leitenanto laipsnį. Gyveno Vilniuje, Ankštojoje g. 12-1.

Kaltinamas tuo, kad:

1.1944 m. savanoriu įstojo į generolo Plechavičiaus karo mokyklą.

2. 1946 m. sausio mėn. užmezgė antitarybinius ryšius su teroristu A. Šilium ir pradėjo nusikalstamą veiklą KGB struktūroje.

3. Pareiškė teroristinę nuomonę prieš KGB slaptus agentus. A. Šiliaus buvo gerai informuotas apie rengiamą teroristinį aktą prieš J. Petkevičių ir kurstė A. Šilių jį įvykdyti, t. y. padarė nusikaltimą numatytą RTFSR BK 58-1 b, 58-8, 58-11 str.

III. Anastazija Kanoverskyte, d. Alfonso, g. 1925 m., kilusi iš Žvirgždžiūnų., Pakruojo valsč., Šiaulių apskr., lietuvė, TSRS pil., vidutinių valstiečių šeimos, b/p, iki arešto mokėsi Vilniaus universiteto Istorijos-filologijos fakultete 2-ame kurse, gyveno Vilniuje, Aukštaičių g. 27-1.

Kaltinama tuo, kad:

1.1946 m. vasario mėn. pradėjo nusikalstamą veiklą su A. Šilium - vykdė ardomąją veiklą LSSR KGB struktūrose ir jo nurodymu perspėjo P. Drevinį apie turimą KGB prieš jį medžiagą.

2. 1946 m. kovo 5 d. dalyvavo vykdant A. Šiliaus teroristinį aktą prieš LSSR KGB 2 skyriaus 2 poskyrio vyr. ltn. Petkevičių, t. y. nusikalto pagal RTFSR BK 28-1 a, 58-8, 58-11 str.

IV. Romualdas Jablonskis, s. Antano, g. 1922 m., kilęs iš Papiškių k., Kavarsko vlsč., Ukmergės apskr., lietuvis, TSRS pil., iš valstiečių, b/p, nuo 1945 m. gruodžio mėn. VLKJS narys. 1945 m. gruodžio mėn. Ukmergės KGB sk. už dokumentų suklastojimą buvo sulaikytas. Išsimokslinimas - vidurinis. 1944 m. baigė Ukmergės mokytojų seminariją. Iki arešto dirbo Kėdainiuose KGB operatyviniu įgaliotiniu. Turėjo jaun. leitenanto laipsnį. Gyveno Kėdainiuose, Trumpoji g. 7.

Kaltinamas tuo, kad:

1. Savanoriu įstojo į gen. Plechavičiaus karo mokyklą.

2. 1945 m. liepos-gruodžio mėn. dalyvavo antitarybinėse karinėse grupuotėse, veikiančiose Kavarsko valsčiuje.

3.1945 m. rugsėjo-gruodžio mėn. palaikė antitarybnį ryšį su teroristu A. Šiliumi ir pradėjo su juo nusikalstamą veiklą kenkdami KGB, t. y. įvykdė nusikaltimą pagal RTFSR BK 58-1 b, 58-11 str.

V. Stanislava Niūniavaitę, d. Vinco, g. 1923 m. Maldėnų k., Tryškių vlsč., Šiaulių apskr., lietuvė, pil. TSRS, iš vidutinių valstiečių šeimos, b/p. Iki arešto mokėsi Vilniaus universiteto Istorijos-filologijos fakultete 2-ame kurse. Gyveno Vilniuje, Pakalnės g. 3-13.

Kaltinama tuo, kad:

1946 m. sausio mėn. užmezgė ryšius su teroristu A. Šiliumi ir žinodama, kad jis dirbo KGB organuose, aktyviai užsiiminėjo priešiška tarybinei santvarkai veikla, apie tai nepranešė atitinkamiems organams, o priešingai - pati mėgino A. Šiliaus nurodymu perspėti nacionalistinio pogrindžio dalyvius - vyskupą Borisevičių ir Drevinį apie KGB organų rengimąsi areštuoti, t. y. įvykdė nusikaltimą, numatomą pagal RTFSR BK 58-12 str.

Laikydami, kad tardymas baigtas ir vadovaudamiesi RTFSR BK 208 str. Antano Šiliaus, Petro Brazausko, Anastazijos Kanoverskytės, Romualdo Jablonskio ir Stanislavos Niūniavaitės baudžiamą bylą

Nr. 7050 (dabar Nr. 41227/3) per LSSR VRM karinį prokurorą persiųsti LSSR VRM karo tribunolo peržiūrai.

(B. b. Nr. 41227/3. T. 1, L. 250-256).

1. Kaltinamieji: Antanas Šilius, Antano, Petras Brazauskas, Juozo, Anastazija Kanoverskyte, Adolfo, Romualdas Jablonskis, Antano, Stanislava Niūniavaitė, Vinco, areštuoti 1946 m. kovo mėn. Areštas sankcionuotas LMR MGB kariuomenės karo prokuroro.

2. Kaltinimas visiems kaltinamiesiems pateiktas atitinkamai pagal RSFSR BK 128,129 ir 145 str.

3. Visi kaltinamieji laikomi LSSR VRM kalėjime Nr. 1.

4. Daiktiniai įrodymai pagal bylą:

a) įvairūs dokumentai, paimti iš kaltinamųjų arešto ir kratos metu, pridedami prie tardymo bylos atskirame tome (T. 3).

b) J. Petkevičiaus ir A. Šiliaus drabužiai labai kruvini, atiduoti apsaugai į LSSR MGB skyrių.

c) A. Šiliaus pistoletas su kraujo dėmėmis, atiduotas į LSSR MGB tarnybinį sandėlį.

d) J. Petkevičiaus asmeniniai daiktai, turintys materialinę vertę, perduoti **J.** Petkevičiaus žmonai Onai Petkevičienei.

5. Nuteistųjų asmens dokumentai pridėti prie tardymo bylos Nr. 3.

LSSR MGB 2 skyriaus viršininkas papulkininkis /pas./ Čelnokov

1946 09 05 LSSR VRM kariuomenės karo prokuroras justicijos pulk. S.Grimovič persiuntė bylą (Nr. 41277/3) LSSR VRM kariuomenės karo tribunolo pulkininkui just. pulk. Chaliavinui.

Vilniaus įgulos karo tribunolas

Tarybiniais metais karo tribunolas atlikdavo tik marionetės vaidmenį: KGB tardymo skyriaus tardytojai su prokuroru palaiminus komunistų partijai nustatydavo nukentėjusiam bausmės dydį. Tik per retą atsitiktinumą nukentėjusysis galėjo tikėtis sušvelninti arba išvengti mirties bausmės. Šioje baudžiamojoje byloje didelis nusikaltimas - KGB kulto skyriaus vadovo nužudymas, kurį įvykdė vienas žmogus. KGB tikslas ir uždavinys - įrodyti, kad tai įvykdė grupė nusikaltėlių, ir tuo atveju taikyti mirties bausmę ne vienam, o visiems.

Kad skaitytojas susidarytų tikresnę karo tribunolo teismo posėdžio eigą, pateiksiu visą to posėdžio protokolą.

Karo tribunolo procesas

1946 metų rugsėjo 12 d. Lietuvos SSR vidaus reikalų ministerijos kariuomenės karo tribunolas Valstybinio saugumo ministerijos patalpose pirmininkaujant justicijos majorui Rumiancevui, dalyvaujant nariams majorui Akimovui ir kapitonui Svistunui, sekretoriaujant kapitonui Ivanovui, dalyvaujant lietuvių kalbos vertėjui vyr. ltn. Finkelšteinui, perspėjant jį apie jo atsakomybę pagal RTFSR BK 95 str., peržiūrėjo baudžiamąją bylą kaltinamųjų Antano Šiliaus, Petro Brazausko, padariusių nusikaltimą pagal RTFSR BK 58-1 b, 58-8 ir 58-11, Anastazijos Kanoverskytės, nusikaltusios pagal 58-1 a, 58-8 ir 58-11 str., Romualdo Jablonskio, nusikaltusio pagal 58-1 b, 58-11 str., ir Stanislovos Niūniavaitės, nusikaltusios pagal 58-12 str. Pirmininkaujantis 11 val. 15 min. pradėjo teismo posėdį pranešdamas, kokia byla bus svarstoma.

Sekretorius pranešė, kad iškviestieji A. Šilius, P. Brazauskas, A. Kanoverskyte, R. Jablonskis, S. Niūniavaitę į teismą atvyko lydimi konvojaus ir dabar yra salėje teisiamųjų suole. Liudininkai į teismą nepakviesti.

Pirmininkaujantis patikrina kiekvieno teisiamojo tapatybę, kiekvienas pasisako:

Antanas Šilius, s. Antano, g. 1926 m., kilęs iš Smiltynės, Telšių vlsč. ir apskr. Kilęs iš vidutinių valstiečių šeimos, nuo 1945 m. VLKJS narys, išsimokslinimas - vidurinis, nevedęs, LSSR pilietis. 1933-1937 m. buvo katalikiškos vaikų organizacijos „Angelaičiai" narys, 1938-1939 m. buvo fašistinės jaunimo organizacijos „Tautininkai-jaunučiai" narys, KGB struktūrose dirba nuo 1945 m. gruodžio mėn. LSSR KGB 2-o skyriaus 2-ojo poskyrio operatyvinio įgaliotiniu. Turi jaunesniojo ltn. laipsnį, gyvena Vilniuje, Ankštosios g. Nr. 12-1, anksčiau neteistas.

Areštuotas 1946 m. kovo 5 d. Su kaltinamąja medžiaga supažindintas 1946 09 09.

Anastazija Kanoverskyte, d. Adolfo, g. 1925 m., kilusi iš Pakruojo valsč., Šiaulių apskr., vidutinio valstiečio šeimos, gyv. Vilniuje, LSSR pilietė, Vilniaus universiteto 2-o kurso studentė, nepartinė, netekėjusi, lietuvė, anksčiau neteista.

Areštuota 1946 m. kovo 9 d. Su kaltinimo išvadomis supažindinta 1946 09 09.

Petras Brazauskas, s. Juozo, g. 1925 m., gimęs Parūpės k., Biržų apskr., vidutinio valstiečio šeimoje, gyv. Vilniuje, išsilavinimas - vidurinis, nevedęs, lietuvis VLKJS narys nuo 1945 m., LSSR pilietis, nuo 1944 m. spalio mėn. iki 1945 m. rugpjūčio tarnavo Raudonojoje armijoje, apdovanotas medaliu „Už drąsą", nuo 1945 m. gruodžio dirbo KGB tardymo skyriuje vertėju, turi jaunesniojo leitenanto laipsnį, anksčiau neteistas. Areštuotas 1946 metų kovo 5 dieną. Su kaltinimo išvadomis supažindintas 1945 m. rugsėjo 9 d.

Romualdas Jablonskis, s. Antano, g. 1922 m., kilęs iš Papiškių k., Kavarsko valsč., Ukmergės apskr., vidutinio valstiečio šeimos, gyv. Kėdainiuose, VLKJS narys nuo 1945 m., išsimokslinimas - vidurinis, nevedęs, lenkas, LSSR pilietis, KGB struktūrose dirba nuo 1945 m. gruodžio mėn. operatyviniu įgaliotiniu Kėdainių apskr. vykdomojo komiteto KGB, turi jaunesniojo leitenanto laipsnį, neteistas.

Areštuotas 1946 m. kovo 27 d. Su kaltinimo išvadomis supažindintas 1946 09 09.

Stanislava (Stasė) Niūniavaitė, d. Vinco, g. 1923 m., kilusi iš Maldenių k., Tryškių valsčiaus, Šiaulių apskr., vidutinio valstiečio šeimos, gyvena Vilniuje, Vilniaus universiteto II kurso studentė, netekėjusi, lietuvė, LSSR pilietė, nepartinė, anksčiau neteista.

Areštuota 1946 m. kovo 8 d. Su kaltinimo išvadomis supažindinta 1946 m. rugsėjo 2 d.

Pirmininkaujantis, vadovaudamasis RTFSR BPK 272-277, 278 str., teisiamųjų paklausia apie turimą tarpininkavimo medžiagą, išaiškina jiems jų teises vedant teismo apklausą, paskelbia teismo sudėtį ir paaiškina teises pakeisti teismo sudėtį.

Teisiamieji A. Šilius, A. Kanoverskyte, P. Brazauskas, R. Jablonskis, S. Niūniavaitė atsako: „Pakeisti teismo sudėtį neprašau, tarpininkaujančių neturiu".

Pirmininkaujantis paskelbia kaltinimo išvadas ir parengiamojo posėdžio nutartį - patraukti baudžiamojon atsakomybėn ir perduoti aro tribunolan teisiamuosius:

1. A. Šilių pagal RTFSR BK str. 58-1, 58-8, 58-11;
2. A. Kanoverskytę pagal RTFSR BK str. 58-1 a, 58-8, 58-11;
3. P. Brazauską pagal RTFSR BK str. 58-1 b, 58-8, 58-11;
4. R. Jablonskį pagal RTFSR BK str. 58-1 b, 58-11;

5. S. Niūniavaitę pagal RTFSR BK str. 58-12.

Pirmininkaujantis paaiškina kaltinimo išvadų esmę ir paklausia, ar suprantamas pateiktas kaltinimas ir ar jie prisipažįsta kaltais. Į pirmininkaujančio klausimą kaltinamieji A. Šilius, P. Brazauskas, A. Kanoverskyte, R. Jablonskis, S. Niūniavaitę atsako: „Kaltinimas man suprantamas, kaltu prisipažįstu".

Teisiamojo A. Šiliaus parodymai:

„Mano tėvai užsiima žemės ūkiu. Aš vaikystėje skaičiau daug religinės literatūros, todėl buvau įstojęs į vaikų religinę organizaciją „Angelaičiai", kurioje buvau nuo 1933 iki 1937 metų. Po to nuo 1938 iki 1939 metų buvau fašistinėje jaunimo organizacijoje „Tautininkai-jaunučiai".

Vokiečių laikinosios okupacijos metu mokiausi gimnazijoje. Būdamas priešiškas tarybinei valdžiai, 1945 metų kovo mėn. mėginau įvykdyti teroristinį aktą gelžkelio ruože netoli Telšių stoties. Įsigijau veržlėms atsukti raktą ir ištraukęs keletą bėgių tvirtinimo bėgvinių norėjau atsukti bėgių sandūroje esančius varžtus, bet netikėtai geležinkelio darbuotojo buvau pastebėtas ir savo diversinio uždavinio neįvykdžiau. 1945 m. rugpjūčio mėn. buvau Telšių apskrities KGB mobilizuotas ir pasiųstas į NKGB kursus Vilniuje. Kursuose mano geriausias draugas buvo R. Jablonskis. Pokalbių metu su R. Jablonskiu aš jam atvirai išreikšdavau savo priešišką nusiteikimą prieš darbą KGB struktūroje. Tuo pačiu metu kalbėjau, kad Lietuva bus laisva ir mus KGB darbuotojus iššudys. Paskutinį kartą su R. Jablonskiu susitikau Vilniuje, kuomet iš Kėdainių jis buvo atvažiavęs į Vilnių gauti drabužių ir pas mane nakvojo. Kalbėdamas su juo, aš išreiškiau nepasitenkinimą savo darbu KGB 2 skyriuje. Ir R. Jablonskis pasakė esąs nepatenkintas, kad jam tenka dirbti su valstiečiais. Jis norėjo dirbti pagal savo specialybę - mokytoju, tenka kovoti su lietuviais-nacionalistais. Iš kalbų su juo aš supratau, kad jis irgi yra nacionalistas, nes man sakė, kad Lietuva turi būti nepriklausoma ir turi turėti savo valdžią.

Be to, 1941 m. gegužės mėn. Telšiuose Broniaus Urbono bute susipažinau su Žilevičium, su kuriuo buvau susitikęs keletą kartų ir pareiškėme vienas kitam apie savo priešiškumą Tarybų valdžiai. Būdamas atviras Žilevičiui pasipasakojau apie savo mėginimą įvykdyti diversiją geležinkelyje prie Telšių. Žilevičius mano pasakojimą įvertino

teigiamai. 1945 m. gruodžio mėn. baigus NKGB kursus sutikau Žilevičių Lauksodžio bažnytkaimyje, kur jam pasakiau, kad dirbsiu Vilniuje respublikiniame KGB 2-ame skyriuje ir padėsiu Lietuvos nacionalistams.

Dirbdamas KGB 2 skyriaus 2 poskyryje, iš pradžių siuvau įvairias bylas, po to gavau leidimą prie įvairių labai slaptų bylų. Aš sužinojau, kuriuos asmenis KGB rengiasi areštuoti dėl jų priešiškumo tarybų valdžiai. Taip pat sužinojau, kokia būtent veikia agentūra ir kaip ji rengiama. Degindamas įvairius juodraščius, pastebėjau, kad daugelis iš jų buvo operatyviniai pranešimai, kurie man pasirodė gana įdomūs, kai kurios pasiėmiau, kad vėliau galėčiau išnagrinėti. Iš gautos medžiagos sužinojau, apie ką KGB struktūroje yra surinkta medžiaga, ir perspėjau juos, kad juos gali areštuoti: Kaune - kunigą B. Baliuką, Vilniuje - studentę S. Niūniavaitę, Zarasuose - kunigą Kuzmicką. Be jų, aš mėginau perspėti Telšių vyskupą Borisevičių, Vilniuje kunigą Grigaitį. Be to, be skyriaus viršininko J. Petkevičiaus leidimo nuvažiavau į Kauną ir perspėjau kunigą B. Baliuką apie jam gresiantį areštą ir rengiamus kitų kunigų areštus: Čepulio, Norvato, Daunoro ir kt.

S. Niūniavaitę aš pažinojau kaip moksleivę. Pradėjęs dirbti KGB skyriuje, sužinojau, kad S. Niūniavaitė ir P. Drevinis rengiami pagal agentūrinius pranešimus baudžiamajai bylai kaip antitarybinės organizacijos dalyviai. Užėjau pas S. Niūniavaitę ir pasakiau jai, kad prieš ją yra surinkta medžiaga ir kad ji bus areštuota. S. Niūniavaitė pasisakė, kad ji užverbuota KGB kaip agentė, tačiau dirbti jų naudai nenori ir jokios medžiagos KGB neduosianti. Aš paprašiau S. Niūniavaitę, kad ji užeitų pas Drevinį ir Naginskaitę ir perspėtų juos, jog apie juos KGB yra pakankamai medžiagos ir jau užvesta byla. Su S. Niūniavaitė susitikau 3 kartus ir jai pasisakiau, kad esu nusiteikęs prieš tarybų valdžią ir esu nacionalistas.

Su KGB 2 skyriaus vertėju P. Brazausku susipažinau dar kursuose, o vėliau apsigyvenau su juo viename bute Vilniuje. P. Brazauskui papasakojau savo veiklos planus, pasakiau, kad perdaviau B. Baliukui medžiagą apie KGB agentūrą kuri buvo surašyta mano bloknote. 1946 m. vasario mėn. mano bute kartu su P. Brazausku nutarėme įvykdyti teroristinį aktą prieš savo viršininką J. Petkevičių. Kartu pavedžiau P. Brazauskui man perėjus į nelegalią padėtį asmeniškai susi-

siekti su nacionalinio pogrindžio dalyviais ir perspėti persekiojamuosius dvasininkus apie gresiančius areštus, taip pat mano namiškiams pranešti apie mane.

Prieš savo KGB 2 skyriaus viršininką J. Petkevičių teroristinį pasikėsinimą turėjau įvykdyti 1946 m. vasario 26 d. Naktį parėjęs P. Brazauskas mane pažadino ir paklausė, ar nužudžiau J. Petkevičių. Aš atsakiau - dar ne. Atsikėliau, paėmiau pistoletą ir išėjau į gatvę, bet J. Petkevičiaus nesutikau. Po to, kai mano mėginimas nušauti J. Petkevičių 1946 m. vasario 26 ir 28 d. nepavyko (02 28 J. Petkevičius nepasirodė), nutariau nužudyti jį savo bute, pakviesdamas jį neva į tarnybinį susitikimą. Šį planą parengiau 1946 m. kovo 2 d.

Numatęs J. Petkevičių nužudyti kovo 5 dieną, jam pasakiau, kad mano bute 13.00 val. turi įvykti susitikimas su KGB agente. Paprašiau tame pačiame bute gyvenančią buto šeimininkę pil. Šablinską, kad ji kuriam laikui išeitų iš namų, nes turiu susitikti su vienu žmogumi. Be to, ryte paklausiau jos, kur yra kirvis ir kastuvas. Šablinska atsakė, kad kirvis ir kastuvas yra sandėliuke.

Tada nuėjau į namus pas A. Kanoverskytę ir pakviečiau ją atvažiuoti iki Ankštosios gatvės, prie mano gyvenamojo namo. Paprašiau jos palaukti gatvėje, kol aš grįšiu su savo viršininku. Su savo viršininku J. Petkevičiumi grįžau 13 val. 40 min., po to atvedžiau A. Kanoverskytę, kuri kalbėjo su J. Petkevičium apie jos darbą KGB. Aš tuo metu jaudinausi, vaikščiojau iš vieno kambario į kitą. Dar prieš tai ieškojau vietos, kur patogiau būtų paslėpti būsimą J. Petkevičiaus lavoną. Iš anksto parengiau hantelį. J. Petkevičiaus ir A. Kanoverskytės pokalbio metu priėjau prie J. Petkevičiaus iš dešinės pusės ir keletą kartų smogiau jam hanteliu per galvą. Tai pamačiusi A. Kanoverskyte iš išgąsčio suriko ir norėjo bėgti, aš ją sulaikiau. J. Petkevičius nuo kėdės nukrito ant grindų ir sudejavo. Po to pistoletu dar smogiau J. Petkevičiui keletą kartų į galvą. Tada paprašiau A. Kanoverskytės padėti pernešti lavoną į kitą kambarį. Pertempėme lavoną į tuščią kambarį, po to aš jį išnešiau ir paslėpiau žydų sinagogos griuvėsiuose. Tuo metu A. Kanoverskyte išplovė grindis, nuplovė sienas abiejuose kambariuose, nes ant jų buvo kraujo dėmių, taip pat išskalbė ir mano švarką.

Susitikimuose su A. Kanoverskyte aš susidariau įspūdį, kad ji antitarybiškai nusiteikusi mergina. Todėl ir pasiryžau tą dieną organi-

zuoti susitikimą su J. Petkevičium".

Į pirmininkaujančio klausimą teisiamasis A. Šilius atsakė: „Būdamas nacionalistas aš buvau priešiškas tarybų valdžiai už tai, kad ji apribojo nuosavybę, įvykdė nacionalizaciją ir atėmė Lietuvos nepriklausomybę. <...> Mano duotus parodymus parengiamojo tardymo metu patvirtinu".

A. Kanoverskytės parodymai:

„Mano tėvai vertėsi žemdirbyste, turėjo 19 ha žemės. Su A. Šiliumi susipažinau 1945 m. vasario 28 d. kaip su KGB darbuotoju. Per antrą susitikimą 1946 m. kovo 3 d. A. Šilius man pranešė, kad KGB yra medžiaga apie priešiškai tarybų valdžiai nusiteikusį P. Drevinį, kurį KGB numato areštuoti, ir pasiūlė man, kad aš apie tai praneščiau Dreviniui. Susitikusi su P. Dreviniu, aš jį perspėjau; jis manęs paklausė, iš kur tokios žinios. Aš pasakiau, kad apie tai man pasakė KGB darbuotojas. A. Šiliaus pavardės aš neminėjau, tik perspėjau P. Drevinį, kad jis turi slėptis ir pereiti į nelegalią padėtį. Be to, A. Šilius man pasakė, kad KGB organuose yra antitarybinės veiklos medžiaga apie Naginskaitę, kad KGB ją taip pat numačiusi areštuoti. Kartu aš pranešiau P. Dreviniui ir Naginskaitei, kad žinias apie juodu teikia K.Kubilinskas, kuris yra slaptas KGB agentas, ir prašiau jo saugotis. Kituose susitikimuose A. Šilius man pasakė, kad S. Niūniavaitė taip pat antitarybiškai nusiteikusi ir dėl to ją atleido iš redakcijos.

1946 m. kovo 5 d. 12.00 val. pas mane į butą atėjo A. Šilius ir mudu nuėjome į susitikimą su KGB darbuotoju J. Petkevičiumi. Atėjus iki Ankštosios gatvės, A. Šilius pasakė, kad susitikimas su juo įvyks čia. Aš pasilikau gatvėje palaukti, o A. Šilius nuėjo atsivesti J. Petkevičių. Po kiek laiko A. Šilius pakvietė mane į butą, kur aš pamačiau J. Petkevičių. Jis mane pakvietė sėsti prie stalo, ir aš atsisėdau. Vykstant mudviejų su J. Petkevičium pokalbiui, A. Šilius vaikščiojo po kambarį, vis išeidamas ir į kitą kambarį. Po 20-30 minučių pokalbio aš net nepastebėjau, kaip A. Šilius smogė pirmą smūgį J. Petkevičiui į galvą, o viską supratau tik tada, A.kai Šilius mušė J. Petkevičių, nukritusį ant grindų. Kuo mušė, aš nekreipiau dėmesio, tik pastebėjau, kad ant grindų guli pistoletas, kurį aš pakėliau ir padaviau A. Šiliui. Šūvio aš negirdėjau. Po to A. Šilius paprašė manęs padėti pernešti J. Petkevičiaus lavoną į kitą kambarį. Aš pakėliau lavoną už kojų, A. Šilius už

pečių ir pertempėme į kitą kambarį. A. Šilius paprašė padaryti tvarką kambaryje, kuriame buvo įvykdyta žmogžudystė, kad neliktų pėdsakų. Aš sutvarkiau kambarį, išploviau grindis, nuploviau kambario sienas. Kai buvau virtuvėje, A. Šilius išnešė lavoną iš kambario. Man išeinant A. Šilius perspėjo, kad niekam apie tai neprasitarčiau. Po to A. Šiliaus aš nemačiau".

Į pirmininko klausimą teisiamoji A. Kanoverskyte atsakė:

„Aš maniau, kad Lietuva turi būti ne buržuazinė, o darbininkų, bet ne tokia kaip dabar. Aš buvau priešiška tarybinei santvarkai todėl, kad ji kovoja prieš tikinčiuosiuosius ir nuosavybės teises, kad Lietuvai atėmė nepriklausomybę.

Pistoletą padaviau A. Šiliui tam, kad nušautų J. Petkevičių. Mano asmeniškus parodymus tardymo metu aš patvirtinu".

Teisiamojo P. Brazausko parodymai:

„Mano tėvai užsiėmė žemės ūkiu. Tėvai turėjo 8 ha žemės. Baigęs gimnaziją, 1944 m. rugsėjo mėn. buvau mobilizuotas į Raudonąją armiją, kur tarnavau iki 1945 m. rugpjūčio mėn. Tarnavau 16-ojoje lietuvių divizijoje. Medalį „Už drąsą" gavau už dalyvavimą Kurliandijoje likviduojant vokiečių grupuotes.

1945 m. rugpjūčio mėn. 16-ajai lietuvių divizijai tarpininkaujant įstojau į 4 mėnesių LSSR KGB operatyvinių darbuotojų kursus Vilniuje, kuriuos baigiau 1945 m. gruodžio 20 d. ir likau dirbti Vilniuje KGB vertėju.

Su A. Šiliumi susipažinau kursų metu 1945 m. rugsėjo mėn., o baigę KGB kursus mudu su A. Šiliumi apsigyvenome viename kambaryje. A. Šilius tapo artimu mano draugu.

Iš mūsų pokalbio supratau antitarybinį jo pažiūrų pobūdį. Po to A. Šilius tapo dar atviresnis: 1945 m. balandžio mėn. sakėsi mėginęs įvykdyti diversinį aktą gelžkelio linijoje netoli Telšių geležinkelio stoties, bet buvo pastebėtas ir diversijos įvykdyti negalėjo. Be to, A. Šilius išreiškė nepasitenkinimą darbu KGB. Aš irgi sutikau su jo nuomone, nes nenorėjau dirbti KGB organuose. Iš pokalbių su A. Šiliumi supratau, kad jis dalyvavo Kaune kažkokiame susirinkime, susipažino su kunigais. Sužinojau, kad jis pažįstamas su kai kuriomis merginomis, tarp jų buvo ir studentė A. Kanoverskyte. Ji padėjo jam antitarybinėje veikloje. Apie 1946 m. vasario mėn. aš sutikau pranešti, jei sužinosiu

ką nors apie įtariamus kunigus. Jeigu A. Šiliui tektų pereiti į nelegalią padėtį, sutikau perspėti religijos kulto tarnautojus apie turimą KGB medžiagą prieš juos ir numatomą jų areštą. A. Šilius taip pat prašė pranešti apie jį tėvams. KGB tarnautojų sąrašą su adresais dariau sau, kad budėjimo metu galėčiau juos greičiau rasti.

Kai 1946 m. vasario 26 d. grįžau iš darbo, prikėliau A. Šilių ir sakiau: „Tu šiandien žadėjai nušauti J. Petkevičių". Tuomet A. Šilius atsikėlė, apsirengė, pasiėmė pistoletą ir išėjo iš namų. Nesulaukęs J.Petkevičiaus, A. Šilius grįžo namo ir atsigulė. Man buvo žinomas jo pasirengimas nužudyti KGB skyriaus viršininką J. Petkevičių. A. Šilius sakė turįs ryšių su kunigais, kad J. Petkevičius tai gali sužinoti. Tiems mūsų pokalbiams aš buvau abejingas. Po to aš pasakiau A. Šiliui, kad KGB vis tiek sužinos apie jo planus. Prieš J. Petkevičiaus nužudymą aš žinojau, kad A. Šilius prašė šeimininkės palikti buto raktą".

Į pirmininko klausimą teisiamasis P. Brazauskas atsakė: „1944 m. kovo mėn. vokiečiai kovai prieš Raudonąją armiją organizavo lietuvių generolo Plechavičiaus kariuomenę. Karininkams rengti buvo įsteigta mokykla, į kurią aš įstojau savanoriu. Įstodamas į KGB struktūras, aš tai nuslėpiau, nes bijojau atsakomybės.

Savo parodymus parengiamajame tardyme patvirtinu".

Teisiamojo R. Jablonskio parodymai:

„Mano tėvai užsiiminėjo žemės ūkiu, turėjo 20 ha žemės. Aš baigiau mokytojų seminariją po to savanoriu įstojau į generolo Plechavičiaus armiją kovai prieš Raudonąją armiją. Prie armijos buvo karo mokykla, kurioje mokiausi. Įstodamas į KGB struktūras aš tai nuslėpiau. Su P. Brazausku susipažinau KGB kursuose. Mokėmės vienoje grupėje, gyvenome bendrabutyje. Kursuose susipažinau su A. Šiliumi ir įsitikinau, kad jis ir aš esame reikalingi žmonės ir pagal politinius įsitikinimus esame lietuviai-nacionalistai. Tai paskatino mūsų dar atviresnius pokalbius apie tarybinę valdžią. A. Šiliui papasakojau, kad išvadavus Lietuvą nuo vokiečių okupantų slėpiausi nuo mobilizacijos į Raudonąją armiją miške, po to buvau sulaikytas ir pasiųstas tarnauti į armiją. Dar pasakiau, kad nenoriu mokytis KGB kursuose ir dirbti KGB, o norėčiau dirbti pagal savo specialybę - mokytoju.

Susidraugavę dalydavomės savo mintimis apie nacionalinius įsitikinimus, kad Lietuva turi būti nepriklausoma ir turėti savo vyriausybę.

Savo parodymus parengiamuoju tardymo metu patvirtinu".

Teisiamosios S. Niūniavaitės parodymai:

Mano tėvai užsiėmė žemės ūkiu, buvo vidutiniokai. Baigusi Telšių gimnaziją, 1942 m. išvažiavau į Vilnių, kur tęsiau mokslą universitete Istorijos-filologijos fakultete iki 1943 metų. Be to, iki 1945 m. rugpjūčio mėn. aš dirbau Telšių redakcijoje korespondente. Vokiečių okupacijos metu dirbdama redakcijoje buvau parašiusi kelis eilėraščius, kurie buvo išspausdinti. Mano eilėraščiai buvo nacionalistinio pobūdžio.

Su A. Šiliumi susipažinau 1946 m. sausio mėn. Jis atėjo pas mane į butą ir perspėjo, kad KGB turi prieš mane medžiagos, kad aš užsiimu priešiška tarybų valdžiai veikla ir KGB rengiasi mane areštuoti. Kituose susitikimuose jis perspėjo mane, kad K.Kubilinskas yra KGB agentas. Tuomet aš pasakiau A. Šiliui, kad mane apgaulingai privertė dirbti KGB.

A. Šilius man pranešė, kad P. Drevinis ir Naginskaitė taip pat kaltinami, kad priklauso vienai antitarybinei organizacijai ir prašė mane juos perspėti. Be to, A. Šilius prašė mane nuvykti į Telšius ir perspėti vyskupą Borisevičių, kad KGB organai rengiasi jį areštuoti".

Į klausimą teisiamoji atsakė:

„Savo asmeniškus parodymus parengiamojo tardymo metu patvirtinu".

Pirmininkas klausia teisiamųjų, ar jie nori papildyti.

Visi teisiamieji: A. Šilius, P. Brazauskas, R. Jablonskis, A. Kanoverskyte, S. Niūniavaitę pareiškė, kad teismui papildymų neturi.

Teisiamiesiems atsisakius pareikšti papildomus pareiškimus, pirmininkas pranešė apie teismo tardymo baigtį ir kiekvienam kaltinamajam suteikė paskutinį žodį.

Teisiamasis A. Šilius: „Prašyti neturiu ko".

Teisiamoji A. Kanoverskyte: „Prašyti neturiu ko".

Teisiamasis P. Brazauskas: „Karo tribunolo nuožiūrai".

Teisiamasis R. Jablonskis: „Karo tribunolo nuožiūrai".

Teisiamoji S. Niūniavaitę: „Prašau suteikti galimybę tęsti mokslą universitete".

14 val. karo tribunolas išeina aptarti nuosprendžio.

16 val. 45 min. pirmininkas perskaitė nutartį, išaiškino jos esmę.

(B. b. Nr. 41227/3, T. 1, p. 267-281)

Socialistinių Tarybinių Respublikų Sąjungos vardu

Vilnius, 1945 m. rugsėjo 12 d.

VRM kariuomenės karo tribunolas uždarame LSSR teismo posėdyje, pirmininkaujant justicijos majorui Rumiancevui bei nariams mjr. Akimovui ir kpt. Svistunui, sekretoriaujant kpT. Ivanovui, dalyvaujant vertėjui vyr. ltn. Finkelšteinui, peržiūrėjo baudžiamąją bylą kurioje kaltinami:

1. Antanas Šilius, s. Antano, g. 1926 m., kilęs iš Smiltynės k., Telšių valsč. ir apskr., vidutinių valstiečių šeimos, nuo 1945 metų VLKJS narys, išsimokslinimas - vidurinis, nevedęs, 1933-1937 m. buvo katalikiškos vaikų organizacijos „Angelaičiai" narys, 1938-1939 m. - fašistinės jaunimo organizacijos „Tautininkai-jaunučiai" narys, KGB struktūrose dirba nuo 1945 m. gruodžio mėn., turėjo j. ltn. laipsnį, anksčiau neteistas, padaręs nusikaltimą, numatytą RTFSR BK str. 58-1 b, 58-8, 58-11.

2. Anastazija Kanoverskyte, d. Adolfo, g. 1925 m., kilusi iš Zvergždonių k., Pakruojo valsč., Šiaulių apskr., vidutinio valstiečio šeimos, gyvenanti Vilniuje, Vilniaus universiteto II kurso studentė, nepartinė, netekėjusi, lietuvė, anksčiau neteista, nusikaltusi pagal RTFSR BK str. 58-1 a, 58-8, 58-11.

3. Petras Brazauskas, s. Juozo, g. 1925 m., kilęs iš Parupio k., Biržų apskr., vidutinio valstiečio šeimos, gyv. Vilniuje, išsilavinimas - vidurinis, nevedęs, lietuvis VLKJS narys nuo 1945 metų, LSSR pilietis, nuo 1944 m. spalio iki 1945 m. rugpjūčio tarnavo Raudonojoje armijoje, apdovanotas medaliu „Už drąsą", nuo 1945 m. gruodžio dirbo KGB tardymo skyriuje vertėju, turi jaunesniojo leitenanto laipsnį, anksčiau neteistas. Padaręs nusikaltimą pagal RTFSR BK str. 58-1 b, 58-8, 58-11.

4. Romualdas Jablonskis, s. Antano, g. 1922 m., kilęs iš Papiškių k., Kavarsko valsč., Ukmergės apskr., vidutinio valstiečio šeimos, gyv. Kėdainiuose, VLKJS narys nuo 1945 m., išsimokslinimas - vidurinis, nevedęs, lenkas, LSSR pilietis. KGB dirba nuo 1945 m. Kėdainių apskr. operatyviniu įgaliotiniu, turi jaunesniojo leitenanto laipsnį, neteistas, nusikaltęs pagal RTFSR BK str. 58-1 b, 58-11.

5. Stanislava Niūniavaitę, d. Vinco, g. 1923 metais, kilusi iš Mendenių k., Tryškių valsč., Šiaulių apskr., vidutinio valstiečio šeimos, gyvena Vilniuje, Vilniaus universiteto II kurso studentė, netekėjusi, lietuvė, SSSR pilietė, nepartinė, anksčiau neteista, nusikaltusi pagal RTFSR BK str. 58-12.

Parengiamojo ir teismo tardymo metu nustatyta:

Teisiamieji A. Šilius, P. Brazauskas, R. Jablonskis, A. Kanoverskyte yra nusistatę antitarybiškai, užmezgė ryšius organizuodami antitarybinę grupę kovai prieš tarybinę valdžią naudojant terorą.

Teisiamasis A. Šilius įstojo į MGB kursus 1946 rugpjūčio mėn., susipažino su P. Brazausku ir R. Jablonskiu ir nuolat susitikdami vienas kitam pasakodavo apie savo priešiškas pažiūras ir nusiteikimą prieš tarybinę valdžią.

Baigęs kursus, A. Šilius pradėjo dirbti LSSR MGB antrame skyriuje operatyviniu įgaliotiniu, o P. Brazauskas - LMR ir KGB tardymo skyriuje vertėju. Tada ir pradėjo tikrąją veiklą prieš tarybų valdžią.

A. Šilius, dirbdamas LSSR MGB 2 skyriuje operatyviniu įgaliotiniu, nuolat grobstė visiškai slaptus dokumentus, perspėdavo asmenis, kuriems grėsė areštas, dėl to važinėjo į Respublikos apskritis, paaiškino nacionalinio pogrindžio dalyviams MGB organų darbo formas ir metodus. A. Šilius, gyvendamas viename kambaryje su P. Brazausku, 1946 m. vasario mėn. susitarė su juo 1946 m. vasario 26 d. įvykdyti prieš LSSR MGB 2 poskyrio viršininką, vyr. leitenantą J. Petkevičių diversinį aktą, tačiau tą dieną įvykdyti teroristinio akto A. Šiliui nepavyko.

1946 m. kovo 5 d. A. Šilius prisidengdamas tarnybiniu susitikimu pakvietė pas save į butą vyr. ltn. J. Petkevičių ir dalyvaujant teisiamajai A. Kanoverskytei jį nužudė ir išnešė lavoną į apgriautą buvusį žydų sinagogos pastatą.

Teisiamasis P. Brazauskas Lietuvos TSR vokiečių okupacijos metu 1944 m. savanoriu tarnavo pas gen. Plechavičių, mokėsi karo mokykloje.

Dirbdamas LSSR MGB palaikė nusikalstamą ryšį, vykdydamas antitarybinius darbus su A. Šilium. P. Brazauskas 1946 m. vasario mėn. aptarė su juo teroristinio akto prieš J. Petkevičių vykdymą.

1946 m. vasario 26 d. P. Brazauskas naktį grįžęs iš darbo pažadino A. Šilių vykdyti teroro akto prieš vyr. ltn. J. Petkevičių, po to A. Šilius atsikėlė, apsirengė, pasiėmė pistoletą ir išėjo į gatvę.

Teisiamoji A. Kanoverskyte nuo 1946 m. vasario mėn. pradėjo nusikalstamą veiklą su A. Šilium, jo pavedimu perspėjo asmenis, apie kuriuos KGB turėjo medžiagą apie jų antitarybinę veiklą.

1946 m. kovo 5 d. A. Kanoverskyte A. Šiliaus bute kartu su juo dalyvavo nužudant vyr. ltn. J. Petkevičių.

Kaltinamasis R. Jablonskis LSSR teritorijoje vokiečių okupacijos metais savanoriu tarnavo vokiečių formuojamoje generolo Plechavičiaus armijoje ir mokėsi karininkų mokykloje.

Išvijus vokiečių grobikus iš Lietuvos, R. Jablonskis vengė tarnauti Raudonojoje armijoje, susirišo su viena iš veikiančių Ukmergės apskr. gaujų. R. Jablonskis 1945 m. rugsėjo-gruodžio mėn. ne kartą susitiko su teroristu A. Šiliumi ir pareiškė jam savo antitarybines pažiūras.

Teisiamoji S. Niūniavaitė 1946 m. sausio mėn. užmezgė ryšį su teroristu A. Šilium, žinodama apie jo antitarybinę veiklą ne tik nepranešė apie tai valdžiai, bet ir vykdė jo pavedimus.

Karo tribunolas išdėstytu pagrindu pripažino A. Šilių ir P. Brazauską kaltais, įvykdžiusiais nusikaltimus, numatytus RTFSR BK 58-1 b, 58-8, 58-11 str.; A. Kanoverskytę pagal RTFSR BK 58-1 a, 58-8, 58-11 str.; S. Niūniavaitę pagal RTFSR BK 58-12 str.

Ir vadovaudamasis RTFSR BPK 319, 320 str.

NUTARĖ:

Antaną Šilių, s. Antano, ir Petrą Brazauską, s. Juozo, atimant suteiktą jaunesniojo leitenanto laipsnį ir vadovaujantis RTFSR BK 58-1 b str., nuteisti VMN (aukščiausia bausme) - sušaudyti ir konfiskuoti jam priklausontį asmeninį turtą.

Anastaziją Kanoverskytę, d. Adolfo, vadovaujantis RTFSR BK 58-1 a str. nuteisti aukščiausia bausme - sušaudyti ir konfiskuoti jai priklausantį asmeninį turtą.

Romualdą Jablonskį, s. Antano, vadovaujantis RTFSR BK 58-1 a str., nubausti laisvės atėmimu, atliekant bausmę darbo pataisos lageryje (ITL) 10 (dešimt) metų ir teisių atėmimu, numatytu pagal RSFSR BK 31 str., išskyrus punktą d. 10 (dešimt) metai su jam priklausančio asmeninio turto konfiskavimu ir atimti karininko - jaunesniojo leitenanto laipsnį.

Stanislavą (Stasę) Niūniavaitę, d. Vinco, vadovaujantis RSFSR BK 58-12 str., nubausti laisvės atėmimu, atliekant bausmę darbo pataisos

lageryje (ITL) 10 (dešimt) metų, ir teisių atėmimu, numatytu BK 31 str., išskyrus punktą d. 5 (penkeri) metai.

Tarpininkauti TSSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiume, kad būtų atimtas medalis „Už drąsą".

Bausmės atlikimo pradžia laikyti: R. Jablonskiui - nuo 1946 03 27; S. Niūniavaitei - nuo 1946 kovo 8 d.

Nutarimas kaltinamiesiems gali būti apskųstas kasacijos tvarka TSRS Aukščiausiojo teismo karinei kolegijai per karo tribunolą per 72 val. kiekvienam nuteistajam įteikiant nutarties nuorašą.

Pirmininkaujantis Rumiancev

Sekretorius Ivanov (B. b. Nr. 41227, T. 1, p. 282-290).

SSRS Aukščiausiojo teismo karinės kolegijos posėdžio nutartis

Išrašas iš SSSR Aukščiausiojo teismo karinės kolegijos posėdžio protokolo Nr. 107/15,1946 m. lapkričio 15 d., Maskva.

SVARSTĖ: Antanas Šilius, s. Antano, g. 1926 m., kilęs iš Smiltinių k., Telšių valsč. ir apskr. LSSR, lietuvis, išsilavinęs, nevedęs, neteistas, nuo 1938 m. fašistinės jaunimo organizacijos narys, buv. VLKJS narys, LSSR MGB operatyvinis įgaliotinis, jaunesnysis leitenantas. MGB dirba nuo 1945 m.; Petras Brazauskas, s. Juozo, g. 1925 m., kilęs iš LSSR Parūpio k., Biržų apskr., gyv. Vilniuje, LSSR, lietuvis su viduriniu išsilavinimu, nevedęs, neteistas. Nuo 1944 m. spalio iki 1945 m. rugpjūčio tarnavo Raudonojoje armijoje, fronte apdovanotas medaliu „Už drąsą", buv. VLKJS narys. LSSR NKGB tardymo skyriaus vertėjas, jaunesnysis leitenantas. MGB nuo 1945 metų; ir Anastazija Kanoverskyte, d. Adolfo, g. 1925 m., kilusi iš Žvergždūnų k., Pakruojo valsč., Šiaulių apskr., gyvena LSSR, Vilniuje, lietuvė, mokosi Vilniaus universiteto II kurse, netekėjusi, neteista, 1946 m. rugsėjo 12 d. LSSR VRM kariuomenės Karo tribunolo nuteisti aukščiausia bausme.

Antanas Šilius, s. Antano, ir Petras Brazauskas, s. Juozo, padarę nusikaltimą pagal RSFSR BK 58-1 b, 58-8, 58-11 str., Anastazija Kanoverskyte, d. Adolfo, - pagal RSFSR BK 58-1 a, 58-8 ir 58-11 str.

NUTARĖ: Antanui Šiliui, s. Antano, Petrui Brazauskui, s. Juozo, pasitarę nutarė skirti jiems aukščiausią bausmę.

Anastazijai Kanoverskytei aukščiausią bausmę pakeisti dvidešimčia metų katorgos darbų.

TSRS Karo kolegijos teisėjas

TSRS Karo kolegijos sekretorius tarnyb., kpt. Lukovskis

Pavedimas įvykdyti mirties bausmę

1946 02 15 skubos tvarka TSRS Aukščiausiojo teismo karinės kolegijos justicijos generolas pulkininkas ULRICH praneša TSRS KGB A skyriui, TSRS kariuomenės vyr. prokurorui, LSSR VRK kariniam prokurorui:

LSSR VRM karo tribunolo 1946 m. lapkričio 12 d. nuosprendis liečiantis - Antaną Šilių, s. Antano, ir Petrą Brazauską, s. Juozo, nuteisti pagal RSFSR BK str. 58-1 b, 58-8 ir 58-11 AMB aukščiausia mirties bausme patvirtinta visų instancijų.

Ir prašo Jūsų pavedimo nustatyti gyvenamąją vietą pilnamečių šeimos narių - Tėvynės išdavikų ir juos represuoti.

Praneša, kad šiandien mano duotas LSSR VRM kariuomenės karo tribunolo pirmininkui pavedimas - tučtuojau įvykdyti minėtą nuosprendį.

Priedas: TSRS MGB A skyriaus 3-ų tomų byla.

A. Šiliaus šeimos likimas

Tėvas Antanas Šilius, g. 1894 m., mirė 1981 m.

Motina Ona Šilienė, g. 1907 m., mirė 1965 ar 1966 m.

Antanas, g. 1926 m., sušaudytas 1946 11 27.

Stasė, g. 1930 m., gyvena Telšiuose, traktorininke.

Adolfas, g. 1930 m., gyvena Telšiuose.

Petras, g. 1932 m., gyvena Vilniuje.

Valė, g. 1935 m., gyvena Telšiuose.

Juozas, g. 1937 m., mirė Telšiuose 1995 m.

Marytė, g. 1940 m., gyvena Lauksėdyje, Smiltynės k.

Vincas, g. 1942 m., mirė Telšiuose 2006 m.

Onutė Šiliūtė-Papiningienė, g. 1944 m., gyvena Vilniuje, gydytoja.

Salutė Šiliūtė-Varkalienė - augintinė, g. 1944 m., gyvena Telšiuose, augina 2 sūnus ir dukrą.

Tebesant Antanui kalėjime, buvo suimtas Antano tėvas, kurį 1946 m. laikė Vilniaus KGB rūsyje, bet neradę kaltinamosios medžiagos, paleido. Šeima pusę metų vargo be tėvo. Štai ką 1997 m. pasakoja autoriui apie šeimos kelionę į tremtį A. Šiliaus brolis Petras Šilius:

„1948 m. vasario 18 d. KGB iš Lauksėdės sukvietė kaimynus su vežimais; sukrovė į juos mūsų daiktus, šeima pasiėmė maisto (duonos, lašinių), pririšo gyvulius prie vežimų ir su vaikais, gyvuoju inventorium (vyresnieji šeimos nariai ėjo pėsti, lydimi „liaudies gynėjų" ir NKVD kareivių), pasiekėme Telšius. Ten vežimus su gyvuliais pririšo prie saugumo kiemo tvoros. Gyvuliai, tarytum nujausdami mūsų nelaimę, bliovė.

Stribai ir saugumiečiai suvarė A. Šiliaus šeimos narius į kiemą, naktį traukiniu, gyvuliniuose vagonuose su maisto atsargomis, drabužiais ir būtiniausiais virtuvės rakandais atvežė į Lentvarį. Lentvaryje traukinys stovėjo tik 3 minutes.

Stribai ragino greitai rengtis, išlipti iš traukinio, pasiimti daiktus. Kol išlipom iš gyvulinių vagonų, praėjo pora minučių. Daiktų pasiimti nespėjom. Tada į vagoną įšoko stribai ir pradėjo mėtyti daiktus lauk. Išmestas špižinis puodas, krisdamas pateko ant geležinkelio bėgių ir sudužo, pabiro šukės. Mes pasimetę rankiojome likusius ryšulius. Traukinys po 3 minučių pajudėjo. Daug maisto, kurį sunešė kaimynai Telšiuose, taip ir nuvažiavo nespėjus pasiimti jo iš vagono.

Traukiniui nuvažiavus Vilniaus link, susidėjom ryšulius į krūvelę ir gindamiesi nuo šalčio, trepsėjom aplink ją, nes vasaris buvo šaltas.

Stribai iš kažkur gavo arklį su vežimu, sukrovėme į jį likusius ryšulius, susodinome mažuosius vaikus ir ginkluotų stribų bei kareivių lydimi pajudėjome „Kaitros" gamyklos kryptimi, kur buvo įsikūręs lageris. Ten kelias valandas stovėjome prie 2 aukštų gyvenamo namo. Konvojus, apsupęs žiedu, laikė automatus nukreiptus į mūsų pusę. Tėvelis labai išsigando ir pasakė: „Vaikai, man regis, kad mus čia sušaudys. Žegnokitės!" Mes su ašaromis akyse persižegnojome, bet šūvių nesigirdėjo. Aprimome. Konvojus dar kartą patikrino atvežtųjų sąrašus. Konvojaus viršininkas pasakė: „Jūs pasiliksite čia, lageryje, kuriame teks dirbti."

„Kokie iš mūsų darbininkai, - pagalvojo Petras: tėvui - 56, motinai - 39, Stasiui - 20, Adolfui - 18, Petrui - 16, Valei - 13, Juozui - 11,

Marytei - 9, Vincui - 6, Onutei - 4 metai". Mus apgyvendino tame dviejų aukštų name. Jame išbuvome vieną mėnesį. Per tą laiką atvežė keletą šeimų iš Aukštaitijos ir Marijampolės, iš viso apie 50 žmonių (Storpirščių šeimą nuo Šunskų, Žukauskų, Baronų, Gabės šeimas nuo Anykščių - išvežtas dėl sūnaus ir dviejų dukrų - 30 metų Stasės ir 18 metų Renatos).

Kovo pabaigoje visas šeimas sunkvežimiais atvežė į Lentvario geležinkelio stotį, sulaipino į du gyvulinius vagonus ir prijungė prie kito traukinio, riedančio Maskvos kryptimi. „Važiuokite, - sako konvojaus viršininkas, - į Sibirą pas baltąsias meškas". Ir taip lydimi konvojaus, kuris buvo įsikūręs trečiame vagone, pajudėjome į nežinią.

Tėvas mus ramino: „Nebijokite, vaikai, nuvažiavę į Sibirą pasistatysime ledo namus ir gyvensime kaip tas ledo karalius". Buvo kovo pabaiga. Teko įvairiose stotyse stovėti po keletą dienų. Mūsų vagonus atkabinėjo, stumdė, prikabinėjo. Pagaliau balandžio pabaigoje atsidūrėme Tiumenės srityje, Zavadovsko geležinkelio stotyje. Sibire dar buvo žiema. Iš kolūkio jaučiais pakinkytomis rogėmis atvažiavo mūsų sutikti. Mūsų šeimą išsivežė į Nikolajevo kolūkį „Kelias į komunizmą". Mes išsigandome, pamatę, kad atvažiavusieji visi buvo driskiai. Kolūkio kontoroje vėl surašė mūsų daiktus ir išskirstė įvairiems darbams. Petrą ir Juozą - kirsti miško, tėvą - prie arklidžių (joje buvo tik keletas arklių, kiti - jaučiai) kaip prižiūrėtoją-arklininką. Supratome, kad darbininkai reikalingi, darbo bus, bet valgyti patys neturi ko. Mes pamatėme labai skurdžiai gyvenančius vietinius gyventojus. Buvo aišku, kad ir jie neturi ko valgyti, blogai gyvena.

Pradžioje nuvežė jaučiais į mišką kirsti malkų; atėjus pavasariui, išskirstė lauko darbams.

Mes nemokėjome rusų kalbos, tad griebėmės mokytis ir įsigyti specialybės. Tėvas šiek tiek mokėjo rusiškai. Rusų kalbos kursuose rusiškus žodžius rašėme lietuviškomis raidėmis. Petras ir Adolfas išmoko kombainininko padėjėjo specialybės, Adolfas - traktorininko, kitas brolis dirbo arklidėse su arkliais ir jaučiais, sesuo Stasė - prie kombaino sukabinėtoja, jauniausieji - Vincas, Marytė, Valė ir Onutė mokėsi.

Vasarą išvežė už 20 km lauko darbams, kur buvo pastatyti lauko nameliai, ten sėdavau, pjaudavau javus, šieną. Iš rajono, be vyresny-

bės leidimo, niekur išvažiuoti nebuvo galima. Rudenį vėl visi grįždavome į namus. Taip praslinko penkeri metai. 1953 m. Šilių šeima atsisveikino su sibiriečiais. Mūsų nenorėjo išleisti, nes laikė mus geriausiais darbininkais. Komendantas praėjus penkeriems metams tremties užklausė savo vyresnybę, ką su mumis daryti. Gautas atsakymas: „Paleisti". Ir mes išvažiavome į Lietuvą. Susidėję savo ryšulėlius, traukiniu grįžome į Telšius. Petras grįžo mėnesiu vėliau, nes jam reikėjo baigti remontuoti traktorių. Grįžę į Smiltynių k. radome namą užimtą kitų žmonių. Apsistojome pas kaimynus. Gyventojams išsikrausčius iš mūsų namo, grįžome į savuosius, priėmė į kolūkį. Petras, įsigijęs vairuotojo specialybę, liko dirbti Telšiuose. Staselė pradėjo dirbti „Masčio" gamykloje, Adolfas įsidarbino telefonistu. Stasė 1955 m. ištekėjo už Petro Vagnoriaus, mirė 1977 m., paliko šešis vaikus. Brolis Adolfas apsivedė 1958 m., dirbo telefonistu, augina 5 vaikus, dabar gyvena Telšiuose, įgijo traktorininko-mechaniko specialybę. Petras vedė 1961 m., mokėsi Kauno technikos mokykloje, dirbo elektromechanikų, dabar gyvena Vilniuje, gieda Katedros chore, augina du vaikus - Bronių ir Narutę. Valė netekėjusi dirbo „Masčio" fabrike, dabar pensininkė, gyvena Telšiuose. Brolis Juozas vedė 1960 m., dirbo elektriku Klaipėdoje, vėliau suvirintoju prie melioracijos darbų, mirė 1995 m. Sesuo Marytė ištekėjo ir dirbo Smiltynėje savo tėviškėje, vyras - mechanizatorius. Vincas gyveno Telšiuose, dirbo vairuotoju (mirė 1997 m.). Sesuo Onutė Papiniginienė ištekėjusi turi sūnų, baigusi Medicinos fakultetą, dirba gydytoja Vilniuje.

S. Niūniavaitės byla nutraukiama

Pabaltijo karinės apygardos karo tribunolo nutarimas Nr. 1/21-61

Sudėtis: pirmininkas - justicijos papulkininkis Rešetnikovas.

Nariai: justicijos papulkininkis Petrovskis ir Baskatovas.

1961 m. birželio 20 d. numatyta tvarka peržiūrėję posėdyje Pabaltijo karinės apygardos karinio prokuroro protestą dėl LSSR VRK karo tribunolo 1946 m. rugsėjo 12 d. nuosprendžio, kuriuo:

Stanislava (Stasė) Niūniavaitę, d. Vinco, g. 1923 m., kilusi iš LSSR Maldėnų k., Šiaulių apskr., nuteista pagal RSFSR BK 58-12 str. laisvės atėmimu 10 metų ir teisių apribojimu 5 metams (kitiems šioje byloje teisiamiesems A. Šiliui, P. Brazauskui, A. Kanoverskytei, R. Jablons-

kiui šis protestas netinka).

NUTARĖ:

S. Niūniavaitė teisme savo kaltę pripažino, kad ji 1946 m. sausio mėn. susidėjo su A. Šilium ir žinodama apie jo antitarybine veiklą ne tik nepranešė tarybiniams organams, bet ir vykdė jo antitarybinio turinio pavedimus.

Proteste keliamas klausimas pakeisti S. Niūniavaitei nutartį - nutraukti bylą nes joje nėra nusikaltimo sudėties tokiu pagrindu: kaip matyti iš byloje esančios medžiagos, sakoma proteste, S. Niūniavaitė 1946 m. sausio mėn. susipažino su KGB darbuotoju A. Šilium, kuris atėjo pas ją į butą ir pranešė, kad KGB yra prieš ją medžiaga apie jos antitarybinę veiklą ir kad ją rengiasi areštuoti, be to, A. Šilius jai pranešė, kad KGB organai rengiasi už antitarybinę veiklą areštuoti P. Dreviną, Naginskaitę ir Borisevičių, ir prašė S. Niūniavaitės apie tai pranešti minimiems asmenims.

Tačiau S. Niūniavaitė atsisakė išpildyti šį A. Šiliaus prašymą.

Proteste toliau kalbama, jog tikrinant šią bylą S. Niūniavaitė apklausoje liudijo, kad 1945 m. lapkričio mėn. su ja kalbėjosi du KGB darbuotojai ir užverbavo ją bendradarbiauti su KGB saugumo organais. Po kiek laiko pas ją į butą atėjo KGB darbuotojas A. Šilius ir prašė pranešti vyskupui Borisevičiui, jog jis bus areštuotas; ji atsisakė išpildyti A. Šiliaus prašymą ir šį veiksmą suprato kaip provokaciją (byla Nr. 327, T. 1). Iš bylos medžiagos matyti, kad S. Niūniavaitė 1945 m. gale iš tikrųjų buvo užverbuota bendradarbiauti su saugumo organais.

Tokiu būdu, nurodoma proteste, byloje trūksta įrodymų, patvirtinančių, kad S. Niūniavaitė žinojo apie A. Šiliaus antitarybinę nusikalstamą veiklą ir pildė jo pavedimus.

Peržiūrėjęs bylos medžiagą ir papildomai tikrindamas, nustatė, kad protestas ir jo padarytos išvados yra pagrįstos, apygardos Karo tribunolas, vadovaudamasis TSRS ir Sąjunginių respublikų baudžiamojo proceso pagrindu 48 str., nutarė: protestą patenkinti, LSSR VRM kariuomenės karo tribunolo 1946 m. rugsėjo 12 d. nuosprendį, dėl Stanislavos (Stasės) Niūniavaitės, d. Vinco, pakeisti, o bylą apie ją trūkstant nusikaltimo įkalčių, baudžiama tvarka nutraukti.

Originalas pasirašytas:

Tikra: Pabalt. srities KT narys papulk. /pas./ Baškatovas

A. Kanoverskytės laiškas autoriui
(rašytas šios knygos autoriui prieš keletą metų)

Gerb. pone Viktorai, Jūsų laiškas užgriuvo mane kaip sniego lavina. Skaudu grįžti į praeitį, į 1946-ųjų metų pradžią, bet aš visada norėjau sužinoti, nors šiek tiek to, ko nežinau arba beveik nežinau. Kartais man pačiai atrodo, kad tai buvo košmariškas sapnas, kuris tęsėsi beveik visą gyvenimą. Neįmanoma atsakinėjant į anketos klausimus pateikti visas aplinkybes, išgyvenimus. Jei Jums tikrai rūpi ir tai tikrai reikalinga, naudinga Lietuvai, sutinku atmintimi dar kartą perbristi kančios lauką. Aš esu parašiusi atsiminimus, kuriuos labai noriai išleistų ne viena leidykla, bet neleidžia finansiniai sunkumai. Taip ir guli jie pas mane, nes nenoriu, kad klajotų po pasaulį, kad prie jų prisiliestų ne tik kankiniai, bet ir budeliai.

Jūs susipažinęs su mano byla, o aš ne - aš niekada jos nevarčiau. Ją vartė ir kaip norėjo, taip komentavo KGB talkininkai, iki šių dienų paversdami mano gyvenimą pragaru. Jei Jūs galėtumėte (jei galite sau leisti man nepasiekiamai brangią kelionę) atvažiuoti į Panevėžį. Paskaitytumėte mano užrašus (be kita ko, šių metų sausio mėn. pirmajame „Nemuno" žurnalo numeryje išspausdinti „Rudenėlis Lukiškėse" - mirtininkės užrašai. Tai trys su puse mėnesio, praleisti mirtininkų kameroje). Be to, norėčiau išgirsti Jūsų pasakojimą, šį tą sužinoti apie A. Šilių. Mums reikėtų labai labai pasidalyti tuo, ką kiekvienas išgyvenome. Gyvenu viena. Laiko ir vietos susitikimui užtenka, atsiminimų gal visai parai taip pat užtektų. Būčiau Jums labai labai dėkinga, jei šį tą galėtumėte papasakoti apie žmogų, su kuriuo mane susiejo tragedija. Visas pasakojimas - ne dešimt lapų, todėl negaliu parašyti visko iš naujo. Jie parašyti širdies krauju ir ašarom. Jei norėtumėt perskaityti - reikėtų susitikti. Aš į Vilnių atvažiuoti dabar nebegaliu dėl kelionių pabrangimo. Jei taip anksčiau - tuoj pat važiuočiau ir ieškočiau Jūsų. O dabar galiu atsakyti tik į Jūsų klausimus.

1. P. Dreviniui pranešiau, kad jam gresia areštas ir kad žinias apie jį teikia Kostas Kubilinskas.

2-3. Tragedija Ankštojoj įvyko 5-ą dieną, gal apie 12 val., o gal vėliau. Numanau, kad tai buvo kovo 5 d., nes mane areštavo po 3-ijų ar 4-ių dienų (areštavo kovo 9 d. - ***aut.)*** naktį bute, kuriame gyvenau pas šeimininkes lenkes Bogdanovič Aukštaičių g. 27 (Paupio rajonas).

4. A. Šilius prisistatė kaip čekistas, atnešdamas man kvietimą atvykti pas majorą Morozovą. Tai buvo 1946 m., tikriausiai, vasario mėn, nes įvykiai klostėsi labai greitu tempu.

5. Po teismo - 3,5 mėn. vienutėje, mirtininkų kameroje Lukiškėse. 1946-ųjų pabaigoje mirties nuosprendis pakeistas į 20 metų katorgos. Vėl Lukiškėse, tik kitoje rūsio atšakoje. 1947 m. pavasarėjant - į etapą. 1947-ųjų rudenį pasiekiau Norilską kurį stačiau 8 metus. Paskutinieji nepilni dveji metai - Mordovijos lageriuose. Po visų komisijų man buvo nubraukta likusi bausmė ir 1956 m. gruodžio 19 d. atėjo pranešimas. Gruodžio 22-ąją gavau Zubovopolianovske sovietinį pasą ir parvažiavau į Lietuvą. Lietuvoj man vietos nebuvo.

Viršum bedugnės lieptą
praėjus, širdį duria.
O motin mano, Lietuva,
stoviu prie Tavo durų.
Maniau, grįžimą mano švęsime abi -
tą lauktą šventę -
kodėl mane kaip svetimą
sulaiko Tavo slenkstis?
Tai kur dabar man eiti,
tai kur sava man būti?
Kaip geležis įkaitinta
ilgi keliai rekrūtų.

Arba:

...Lemtimi pažymėta kakta...
Kiek nuėjus, tiek grįžus...
Svetimų ir savųjų plakta
čia atsinešiau kryžių.
Šičia mano Golgota, čia mano giesmė,
kryžiaus medis šaknis čia įleido,
čia minkščiausia pagalvė gulėt -
akmenėlis po veidu.
Šilius, KGB, Lukiškės... Mūsų daug mirties belaukiančių...
...Vėl girdžiu - duris rakina...
Skauda, skauda, skauda!
Kaukši dantimis grandinės -
brolius veda šaudyt.

Tardo naktį, muša naktį,
Naktį ir sušaudo.
Nuo mirties tik vienas raktas
Ir mane besaugo.
Išvedė. Ir jie išėjo.
Nei lydėt, nei laidot.
Gal manasduris praėjo
šiąnakt tik per klaidą...

Atsiliepimai apie nuteistuosius laikraščių straipsniuose

Stasė Niūniavaitė
„Kas tu toks, Šiliau?"

Iš visų pakampių ūžia, man liepdami užrašyti tai, ką išgyvenau kalėjime, lageriuose...

1945 m. gruodis. Neatsimenu dienos. Palėpėje Pakalnės 3-13 gyvenau pas Aleksandrą Miklaševičienę, kurios vyras, inžinierius, kalėjo Rasų kalėjime. Gyvenom 3 moterys. Ponia - kokių 40 metų, duktė Irutė - gal penkiolikmetė, ir aš, 22 metų Vilniaus universiteto istorijos-filologijos fakulteto lietuvių kalbos II kurso studentė, „poetė", populiari tarp studentų, žinoma rašytojams.

Tą atmintiną vakarą nekūrenamoje virtuvėje, pasišildžiusi kokį litrą vandens ant elektrinės plytelės, ploviau galvą. Pasibeldė į duris. Ponia Miklaševičienė įleido jaunuolį rusų karininko uniforma, puikiai kalbantį lietuviškai.

- Ar čia gyvena Niūniavaitė?

Aš muilina galva pasisakiau esanti „ta pati" ir paprašiau į kambarį.

Išsigandau. Nepabaigiau plauti galvos, pusiau muiluotą susukau į rankšluostį ir įėjau kambarin... Šeimininkė išėjo į virtuvę.

Baisūs buvo laikai. Areštai, areštai, areštai... Kaipgi neišsigąsi, juk buvau rudenį sulaikyta, dviejų saugumiečių naktį prie savo namų. Jie buvo nusivedę į kažkieno tuščią butą, visą naktį gąsdino, verbavo, kad dirbčiau jiems, pranešinėčiau apie studentų nuotaikas.

Mažai tesupratau tada rusiškai. Prigąsdinę liepė pasirašyti, kad dirbsiu, o jei ne, tai tuoj areštuosią.

„Ką daryti?" - galvoju.

Jau 5 val. ryto, o mane vis tardo ir gąsdina.

- Ką daryti? Imsiu, pasirašysiu ir tiek jie mane tematys...

Taip ir padariau. Pasirašiau... Tai buvo, berods, spalio pabaiga, ta naktis, kai grįžau iš Rašytojų sąjungoje vykusio literatų susirinkimo.

„O dabar, manęs nesulaukę, pasiuntė savo žmogų. Nekvaili. Jauną, gražų ir lietuvį", - pamaniau įėjusi ir pamačiusi tą jaunuolį.

- Kas jūs ir ko norite iš manęs? - paklausiau beveik grubiai.

- Jūs važiuosit į Tryškius Kalėdoms? Užvažiuokite į Telšius, įspėkite vyskupą Borisevičių, kad jį areštuos. O ir jus seka, renka žinias, užvedė „agentūrinę bylą", - skubiai ir tyliai kalba tas žmogus, kol nėra šeimininkės.

- Kodėl jūs kreipiatės į mane? Važiuokit pats, jei jums tai rūpi... Aš studijuoju, priklausau jaunųjų rašytojų sambūriui, man patinka Tarybų valdžia ir nieko nenoriu žinoti, - atšaunu.

- Ech, jūs manimi nepasitikit, o aš jus, kaip poetę, pažįstu iš Telšių gimnazijos, - tęsia „svečias".

- Tai kas jūs toks? Iš kokios įstaigos? Kas siuntė? (Aš tvirtai įsitikinusi, kad jis provokatorius. Tyčia saugumas pasiuntė gražų, kad mane įveltų ir pasodintų...)

- Kada nors sužinosite, kas aš, o dabar aš matau, kad jūs manęs bijote...

Ir aš sužinojau... Antanas Šilius.

Pamačiau jį Saugumo rūmuose visą sudaužytą, nuskustą, šešėlį to jaunuolio, kuris buvo pas mane tą vakarą...

Išbalusius, laikytus 7 mėn. priplėkusiose saugumo kamerose, atvedė mus į salę, kur buvo susirinkę visi saugumo darbuotojai. Teismas - parodomasis, gąsdinamasis... Kad kiti saugumo darbuotojai susimąstytų... Pažinau tik poetę Nastutę Kanoverskytę ir Antaną Šilių, tąnakt matytą.

Susodino į eilę. Antaną Šilių, dar du saugumo leitenantus: Brazauską, Jablonskį (rodos, tokia pavardė), mane ir Nastutę.

Tai bent vienos bylos dalyviai, net vienas kito nepažįsta!

Teismas skelbia kaltinimą Antanui Šiliui. Jis nužudęs verbavimo

skyriaus viršininką Petkevičių 1946 m. kovo 6 d. (per Užgavėnes) Ankštojoje gatvėje Nr. 3, kur Šilius gyveno pas kažkokią moterį.

Nužudė? Už ką? Kaip? Rusiška kalba plaukia pro ausis. Aš lyg prasmengu į nebūtį, nebesuvokiu nieko... Tai vėl girdžiu sakinių nuotrupas, matau priešais sėdintį karo tribunolą, vieno karininko veidas net gražus, su juodais antakių lankais. Jie visi sotūs, o mes alkani, suvytę lyg bulvių balti daigai, iš rūsio besitempią į šviesos ruoželį, krintantį pro mažulytį kameros langelį.

Šilius visas sutinęs, mėlynas. Jam, berods, 20 metų.

Teismas skaito ir skaito kaltinimus. Liepia atsakyti tai vienam, tai kitam. Aš nesuvokiu, ką atsakinėja, nes man niekas nežinoma.

Pasirodo, tas Antanas Šilius mokėsi Telšių gimnazijoje. Buvo žemesnėje klasėje negu aš. Lyg per miglą iškyla veidai paauglių berniukų, kurie per pertraukas, sutikę mane gimnazijos kieme, ceremoningai sveikindavosi: „Labas, poete, labas, poete..." Šilius buvo vienas iš tų paauglių. Išvijus vokiečius iš Žemaitijos 1944 m. rudenį, imta mobilizuoti jaunimą, A. Šilius, lyg Telšių dvasininkijos globotinis (tarnaudavęs mišioms), įstojęs į Tarybinę armiją. Patekęs į KGB mokyklą. Taip atsidūręs Vilniuje, saugumo organuose, tapęs verbavimo skyriaus darbuotoju, kurio viršininku buvo tas nužudytasis Petkevičius. Abu lietuviai.

A. Šilius pažinojo visus agentus, kurie skųsdavo žmones saugumui. Jis žinojo, kada bus vykstama gaudyt miškinių (saugumo terminais - valyti miškus nuo banditų). A. Šilius įspėdavo miškinius apie saugumiečių „išvykas"... Žūdavo saugumo žmonės. (Taigi - juk žmonės!)

O miškiniai, kurie su maišeliais išėjo į miškus, argi ne žmonės? O jų kūnai, suguldyti turgavietėse, ar ne žmonių kūnai?

Be to, tas A. Šilius pats turėdavo verbuoti agentus. Petkevičius įsakė Šiliui atvesti į savo butą studentę Nastutę Kanoverskytę, jauną burbuliuką mergaitę su juodom kasytėm ir ją užverbuoti Savo bute Šilius ir nužudęs Petkevičių.

Baigėsi teismas, skaitomas nuosprendis:

- Antanas Šilius - mirtis!
- ...Brazauskas - mirtis!
- Anastazija Kanoverskyte - mirtis!
- Jablonskis - 10 metų!
- Stasė Niūniavaitė už nepranešimą pagal 58-12 str. - 10 metų!

Visi tie berniukai - saugumo darbuotojai. Gal aš ir nebūčiau gavusi dešimties, gal būtų užtekę penkerių metų, jei ne mano „baigiamoji kalba" teisme. Užsikrėtusi savo bendros bylos jaunuolių drąsa, ypač po Antano Šiliaus kalbos, ir aš panorau būti herojė.

Kai Šiliaus paklausė, koks jo paskutinis noras, šis atsakė:

- Atiduokit, sušaudę mane, batus tėvui, kurį irgi kankinate saugume.

Teisėjai kažką numykė...

Dar atsimenu, kai jį pavadino žvėrimi, žudiku, jis atšovė:

- Aš nužudžiau ne žmogų, o blogį. Jis kenkė mūsų tautai - dalyvavo žudynėse mūsų brolių, varė šnipinėjimą tarp lietuvių, per jį daugelis atsidūrė Sibire... Reikėjo užkirsti kelią jo piktadarybėms!

Pagaliau sviedė kaltinimą pačiam teismui:

- Jūs visą Lietuvą pavertėt ištisu kalėjimu, norėtumėt paversti kapinynu, tačiau nebijom jūsų! Iš mūsų kraujo gėlės sužydės, į mūsų vietą stos šimtai!

Jaunas dvidešimtmetis idealistas, norėjęs Lietuvą matyti laisvą, neturtingo ūkininko sūnus iš Žemaitijos...

O saugumo akimis - banditas, žvėriškai nužudęs tarnybiniame poste karininką, berods, kapitoną, lietuvį Petkevičių.

Kai jam prikišo, kad praliejęs lietuvio, savo brolio, kraują, Antanas Šilius atšovė:

- Išdavikas turi žūti! O tas, kurį aš nužudžiau, buvo savo tautos išdavikas!

Klausydama tokios kalbos, supratau, kad jis žino mirsiąs ir nepuola isterijon. Jo kalba uždegė mane...

Todėl, kai manęs paklausė, ką aš turinti pasakyti, pareiškiau:

- Man gėda būti tarp šių žmonių! (Teisėjai palankiai susižvalgė, manydami, kad imsiu keikti savo bylos žmones, versiu visą kaltę žudikui Šiliui, kuris, vos vieną kartą aplankęs mane, sugebėjo įpainioti, per kurį patekau kalėjiman, pražudžiau save...)

O aš tęsiau:

- Jie - didvyriai! Kovojo dėl Lietuvos laisvės. (Teisėjų veidai ištįso.) O aš? Kas aš? Rūpėjo man tik šokiai, gražūs vyrai, dar literatūra ir teatras. Man gėda šalia jų sėdėti. Aš neverta sėdėti šalia Lietuvos didvyrių!

Toliau niekas nebeklausė. Išėjo teismas. Vėl atėjo. Perskaitė sprendimą.

Ir man buvo taip skaudu, kad mane nuo jų atskyrė, kad aš neverta mirties. Taip. Būna gyvenime minutė, kai gali už visus ir kartu su visais stotis prie sienos...

Išlaipino mus prie Lukiškių vartų naktį. Nastutė atidavė Šiliui savo šiltą skarą. Jie - mirtininkai - juokavo.

Ilgai buvom Lukišky. Nastutei pakeitė mirties sprendimą katorga. Mane po Stalino mirties reabilitavo, tik jaunystės negrąžino...

O kur tie jaunuoliai? Šilius? Brazauskas? - Mirtininkai.

„Stasele mano, ...Atvažiuosi į mano laužą - kambarėlį, kurio net langai žiūri į šiaurę. Valgysim valgykloj. Aš nieko neturiu. Pas mane nepasišildysi nei prie šeimos židinio, nei palepinti Tave kaip viešnią galėsiu. Visą savo gyvenimą išdalinau kitiems... Nusivylusi aš? Nemoku ir toliau nemylėti žmonių ir netikėti. Aš tik kenčiu. Ką pasakyti Tau prieš susitinkant? Visuomet pergyventos tragedijos nublanksta. Naujosios atrodo didesnės... Aš išmokau gyventi nesiskųsdama...

Grįžus neturėjau nei darbo, nei pastogės, netgi duonos... Ar rašiau? Kentėjau, nerašiau, o dabar jau 3 metai vėl neiškenčiu... Šviesulėlis? Mažas, bet nors apgaudinėju save..."

Iš laiško, rašyto Stasei Niūniavaitei

1965.VII.16, Panevėžys

Sužinojusi, kas Nastutė Kanoverskytė-Sučylienė gyvena Panevėžy, nuvažiavau, susiradau ją. Visą naktį gėrėm kavą ir šnekėjom. Nastutė sudžiūvusi, menkutė, juoduke, degančiom akim, sveria 43 kg. Rašo eiles, pakrikę nervai, nemiega... Myli dukrelę, norėtų dirbti, būti reikalinga...

Neduoda jai dirbti redakcijoj, parašė skundą seni komunistai, kam šiai leidžia vadovauti literatų būreliui...

- Ko tu sielvartauji, kad neprileidžia prie valdžios „lovio", džiaukimės, kad valgyt duoda, - Raminu.

- Nastutė, atleisk, kad verčiu tave prisiminti tą teismą, bet man reikia išsiaiškinti pačiai, kas tas Šilius? Ko jis siekė? Ar jis veikė vienas, ar buvo įpareigotas lietuviškųjų nacionalistų? Turbūt buvo su pogrindžiu susijęs?

- Aš irgi taip manau.

- Kaip?

- Kad jam buvo duotas nurodymas.

- Kaip jus sugavo?

- Rodos, Šilių suėmė stoty su lagaminais... Jis norėjo pabėgti Kai ėmė tardyti, išdavė mane, - kalba Nastutė. Ir tuoj priduria- - bet aš jo nekaltinu, ne! Ten papuolęs visus išduosi, kai ima kankinti.

Ir staiga nusuka kalbą.

- Ar atsimeni, Stase, kaip tu mane per sieną išmokei Morzės abėcėlės?

- Dabar pati nebemoku.

- Tu beldei, o mane nutvėrė sargybinis ir į karcerį pasodino. Bet aš neišdaviau, su kuo kalbėjausi. Gerai, kad vasara buvo. Tačiau ten taip geliančiai šalta, kaip ledaunėj... Ir valgyt nedavė, tik vandens ir truputį duonos. Dabar nebeiškęsčiau. Su viena suknele, basnirčia...

- Dievuli, aš stebiuosi tavimi, kad tu tokia energinga, dirbi, kuri ir dabar eilėraščius, o aš?

- Ką tu, - atšauna Nastutė. - Aš - darbininkė, o tu - režisierė.

- Kokia aš režisierė... Juokas vienas...

Ir abi atsidustam: „Pražudėm jaunystę be savo valios, be jokios sąmoningos veiklos".

- Ar tu atsižadi visko, ką mes pergyvenom? Nusispjauni į savo pačios kančias, nekenti Šiliaus?

- Žinai, Stase... O vis dėlto Šilius, vesdamas mane susitikti su Petkevičiumi, turėjo pasakyti, ką rengiasi daryti. Man turėjo būti palikta apsisprendimo teisė... O aš tebuvau aklas atsitiktinumo įrankis... Ir už tai nejaučiu pagarbos jam, tam Šiliui...

- Bet juk tu teisme jį gynei, atidavei jam paskutinį kąsnį ir šiltą antklodę, tada turbūt kaip ir aš laikei jį didvyriu...

- Vis tiek jis man turėjo leisti apsispręsti... Žinoma, aš niekad nebūčiau jam buvusi bendrininkė tokiame darbe. Ne. Ne.

Aš dabar rašau ir galvoju: kokios mes naivios. Juk kova yra kova. Juk Šilius - ne patiltės banditas, apiplėšęs praeivį, o įsitikinęs arba įtikintas vyresnių, kas reikia kovoti, reikia vaduoti Lietuvą! O vaduoti - reiškia sunaikinti okupantus, išlaisvinti kalinius, užkirsti kelią į Sibirą...

Dieve! Dieve! Tik baisu, kad visi tie, kurie siundė jaunimą kloti galveles už laisvę Lietuvos, patys tūnojo lyg pelės po šluota... Tūnojo, iki viskas nurimo, o tada sulindo į šiltas vieteles, nusipirko lengvąsias

mašinas, pasistatė namus, jų vaikai sulindo į partiją - ir užmiršo tą „laisvę", tą Lietuvą.

O dabar patyliukais tyčiojasi patys iš savęs, sakydami:

- Gera Tarybų valdžia!.. Vok, tik nelok!

Kas jau buvo tas Šilius, tas, tik - ne karjeristas!

„Kalba Vilnius". 1989 m. birželio 14 d. Nr. 29, p. 13.

Mindaugas Bloznelis

„Anapus barikadų"

Daug žinome didvyriškai pasiaukojusiųjų - miško brolių, nemažai ir klastingų išdavikų. O buvo ir tokių tautiečių, kurie užsikrovė dvigubą riziką - neva tarnavo okupantui, nors iš tikro jam visaip kenkė, žūtbūtinai kovojo.

Vienas tokių - Antanas Šilius (g. 1926 m.), žemaitis iš Telšių valsčiaus Smiltinių kaimo. Darbščioje, religingoje Šilių šeimoje augo 9 vaikai. 1938 m. įstojo į Telšių gimnaziją.

Jis svajojo tapti kunigu ir važiuoti į Italiją, pas saleziečius. 1940 m. sovietinė okupacija visus planus sužlugdė.

Antanas 1943-1944 m. perskaitė „Raudonąjį terorą", tris „Lietuvos archyvo" tomus ir kt. Dalyvavo moksleivių ateitininkų veikloje.

Daug jo bendraklasių ir draugų 1944 m. pavasarį stojo į Vietinės rinktinės dalinius, tačiau Šilius liko tęsti mokslo. Buvo nusiteikęs prieš bolševikus jau vien dėl to, kad sovietinė valdžia persekiojo tikinčiuosius, griovė religiją. Be to, ir užgniaužė Lietuvos nepriklausomybę, apie kurios atkūrimą svajojo dauguma jo bendraamžių.

Šilius galvojo, kad sovietų valdžia Lietuvoje ilgai netruks, padėtis greit pasikeis, dirbti NKGB nereiks, o fronto išvengs. Kpt. Ulanovas jam išdavė pažymėjimą, jog jis yra Telšių NKGB bendradarbis.

Iš tėviškės jis dažnai atvažiuodavo į Telšius, nakvodavo pas tetą. Vėlų balandžio vakarą nuėjo toliau nuo Telšių geležinkelio stoties Kretingos kryptimi. Ištraukė apie 20 bėgvinių, ėmėsi atsukinėti bėgių sandūrą tvirtinančių varžtų veržles.

1945 m. rugpjūtį Vilniuje pradėjo veikti NKGB mokykla. Artimiausias jo draugas, su kuriuo gyveno tame pačiame kambaryje, buvo Romualdas Jablonskis. Su juo Šilius buvo artimų pažiūrų. Kalbė-

damasis su Jablonskiu A. Šilius dažnai išsakydavo savo nenorą dirbti NKGB sistemoje.

Po Kalėdų A. Šilius pradėjo dirbti NKGB komisariate. Apsigyveno drauge su tuos pačius kursus baigusiu jaun.leitenantu Petru Brazausku. Darbu NKGB buvo labai nepatenkintas.

A. Šilius stengėsi nepasiduoti nei savo jausmams, nei savo įstaigos grėsmingai rutinai.

A. Šilius, matyt, intuityviai stengėsi suvokti tikrąsias verbuojamųjų nuostatas, jų patikimumą ir per juos įspėti apie galimą pavojų visai nepažįstamiems, tačiau patriotiškai nusiteikusiems žmonėms. Perduoda įspėjimą Eišiškių partizanams, įspėja apie numatomą arkivyskupo Reinio suėmimą, įspėja studentą, Kubilinsko draugą, apie rengiamą suėmimą pagal Kubilinsko teikiamą medžiagą.

Dirbo J. Petkevičiaus vadovaujamame poskyryje, susipažino su visais slaptais dokumentais apie asmenis, kuriems gresia suėmimai, taip pat kurie užverbuoti.

A. Šilius aptiko daug medžiagos apie profesorių B. B. Baliuką. Nusprendė įspėti jį pats.

1946 m. sausio 26 d. išvažiavo į Kauną. Ten kun. B. B. Baliukui A. Šilius prisistatė esąs NKGB karininkas ir įspėjo, kad rengiamasi suimti kunigus Daugnorą, Kleizą, Viršytį ir Čepulį, kad NKGB ieško kunigų Jazo, Polonskio, Juškevičiaus, o kunigams Štonitai, Požiui, Ambrazevičiui, Blynui jau irgi užvestos bylos, taip pat rengiamos Alperavičiui, Lapei, Gustui, Jokubauskui, Raišiui, Zdaniui, Zenauskui ir kitiems. A. Šilius prof. B. B. Baliukui atskleidė NKGB užverbuotų kunigų, kurių slapyvardžiai Žalgiris, Ežys, Joskauda, Kalvis, patriotas, Šimkus, Kodas ir kt., tikrąsias pavardes.

Žinoma, A. Šilius puikiai suvokė, kad jau vien šiuo savo žygiu jis pasmerkė save sušaudymui.

Vasario pradžioje Šilius atsitiktinai nugirdo iš Maskvos atvažiavusio NKGB majoro pokalbį su Petkevičiumi, iš kurio išaiškėjo, kad rengiamasi suimti Telšių vyskupą Borisevičių. Vyskupą A. Šilius gerai pažino, pats į Telšius važiuoti negalėjo. Bandė įkalbinti iš Telšių kilusią studentę.

Šilius nusprendė eiti pas Vilniaus arkivyskupą ir per jį įspėti. Šilius kancleriui perdavė apie rengiamą vyskupo Borisevičiaus suėmimą.

Šilius pasižymėdavo savo užrašų knygutėje pastebėtas sekamųjų pavardes, taip pat įvairių agentų duomenis. Taip jis užtiko Kaišiadorių ateitininkams rengiamą bylą, kurioje figūravo mokytojos Onos Grakauskienės ir mokinio Kukarako pavardės. Šilius nuvažiavo į Kaišiadoris, perspėjo Kukarako tėvus.

Kartą A. Šilius atsitiktinai pas kažkurį darbuotoją pamatė raštelį, kad kun. Polonskis slapstosi viename Žemaitijos vienuolyne. Buvo rengiamasi suimti jį, taip pat kunigus Antaną Raškevičių, Antaną Bačkį (Upynoje), A. Šikšnį (Akmenėje). A. Šilius važiuoja į Kauną pas rektorių kun. Gruodį, šis pažadėjo perspėti kunigus.

Šilius jau anksčiau laikėsi nuostatos, padėti bet kuriam žmogui, patekusiam į NKGB tinklą.

Skyriaus viršininkas Petkevičius garsėjo sugebėjimu plėsti savo voratinklį - verbuoti vis naujus agentus. A. Šilius suvokė, kad jo viršininkas ypač pavojingas tiek savo energija ir patirtimi, tiek ir nuožmumu vykdant pareigas.

1946 m. kovo 1 d. Petkevičius A. Šiliui pavedė palaikyti ryšį su anksčiau Šiliui žinoma studente Nasta. A. Šilius nusprendė Petkevičių įvilioti pas save į butą, pakvietęs susitikti su vienu iš jam pavestų informatorių.

Nusprendęs Petkevičių likviduoti savo bute, A. Šilius planavo tai atlikti kovo 6 d., trečiadienį. Šilius pakeitė datą - į antradienį, kovo 5 d.

Nužudyti žmogų Šilui buvo labai sunku. Galbūt esant trečiam žmogui bus lengviau prisiversti.

Dar būdamas NKGB kursuose A. Šilius susidraugavo su Biržų gimnaziją baigusiu petru Brazausku. 1944 m. žiemą įstojo į Vietinės rinktinės Marijampolės karo mokyklą. Atėjus sovietinei armijai buvo mobilizuotas, dalyvavo užimant Klaipėdą ir likviduojant Kuršo grupę, apdovanotas medaliu už narsumą, o karui pasibaigus pateko į NKGB kursus.

Jie apsigyveno dviese Ankštojoje gatvėje. Abu nesidžiaugė darbu NKGB (P. Brazauskas dirbo vertėju). P. Brazauskas žinojo apie A. Šiliaus ketinimą atsikratyti J. Petkevičiaus. Vis dėlto Šilius susitarė, kad jei jam teks sslėptis pogrindyje, P. Brazauskas tęs A. Šiliaus veiklą.

Kovo 5-osios rytą Šilius pranešė Petkevičiui, kad 13.30 val. susitikimas su „Uosiu".

Jau einant į susitikimą su Petkevičiumi Nasta skundėsi, kad ji labai nenori susitikinėti, iš viso turėti kokių nors reikalų su NKGB. Šilius ją nuramino, kad daugiau jai su Petkevičiumi susitikinėti nebereikės. 13.40 val. jie jau buvo Šiliaus bute. Šilius pakvietė Nastą ir Petkevičius pradėjo pokalbį. Šilius labai jaudinosi. Apsisprendęs Šilius hanteliu smogė Petkevičiui į galvą, tačiau šis pradėjo priešintis, vyko grumtynės, kol galų gale Petkevičius nebejudėjo.

Šilius buvo labai susijaudinęs. Tai pastebėjo studentės, kai jis atėjo susitikti su savo kambario draugu Brazausku į Užgavėnių blynus. Buto šeimininkė su dukra grįžo apie 20 val. į namus ir rado netvarką, pastebėjo taip pat kraujo pėdsakų.

Išsigandusi duktė tuojau pat nuskubėjo į NKGB ir pranešė budinčiajam. Į butą pasiųsti NKGB darbuotojai rado J. Petkevičiaus asmeninius ir tarnybinius dokumentus.

Šilius pasakė Petrui Brazauskui, kad likvidavo savo viršininką.

Šilius buvo tikras, kad niekas jo neįtars, todėl nuėjo į savo darbą NKGB komisariate. Ten jį ir suėmė. Suėmė ir kambario draugą Petrą Brazauską. Žinoma, juos žiauriai kankino.

1946 m. rugsėjo 12 d. Karo tribunolo sprendimu Vilniuje Antanas Šilius ir Petras Brazauskas nuteisti mirties bausme, kurią 1946 m. lapkričio 15 d. patvirtino SSRS Aukščiausiojo Teismo Karinė kolegija. Nuosprendis A. Šiliui ir P. Brazauskui įvykdytas nedelsiant.

Nasta taip pat buvo nuteista mirties bausme, tačiau Karinė kolegija jai mirties nuosprendį pakeitė.

„Kauno diena", 1999 m. liepos 19 d.

Prof. Ona Voverienė

„Kas gali pavergt kalnuos erelį? Jo laisvėje plasnojančius sparnus suglaust?.."

Apie kalinę ir poetę Anastaziją Kanoverskytę-Sučylienę

A. Kanoverskytė-Sučylienė gimė 1924 m. gruodžio 22 d. Žvirgždžiūnų kaimo vienkiemyje (dabar Pasvalio r.), vidutinio ūkininko Adolfo Kanoverskio ir Emilijos Šumskytės-Kanoverskienės šeimoje, tėvo Adolfo ir senelio Jurgio Kanoverskio statytame name. Šeimoje augo dvi dukros: Anastazija ir jaunesnioji Birutė.

Anastazija mokėsi Spilgių ir Pakruojo pradinėse mokyklose, vėliau - Linkuvos gimnazijoje. Čia ir užklupo ją 1940 m. birželio 15 d. Vyko ateitininkų kongresas. Po pietų, iškilmių metu, kunigas Adolfas Sušinskas atsistojo ir pasakė: „Popietinė programa nutrūksta...Nebus nei dainų nei laužo - rusų kariuomenė peržengė Lietuvos žemę..." Ir, susigriebęs už galvos, sukniubo ant kėdės. Šis prisiminimas iš A. Kanoverskytės knygos „Tekėdama sustingo saulė" (Kaunas, 1995 m.).

Vilniaus grąžinimo Lietuvai proga Adolfo Kanoverskio rūpesčiu buvo išpjaustinėtas kryžius ir pastatytas prie kelio Žvirgždžiūnų kaimo lauke. „Po tuo kryžium butelį su raštu pakasėme, kad po kiek laiko žmonės žinotų, kokia džiaugsminga proga jis atsistojo saugoti Žvirgždžiūnų laukų", - rašo A. Kanoverskytė-Sučylienė.

Minėtoje knygoje pateikiama 1940 metų rugsėjo mėnesio moksleivių nuotaika:

„Mokslo metai prasidėjo. Klasėje nuo sienos dingo kryžius, jo vietoje atsirado Stalino portretas. Nebebuvo tikybos pamokų, pradėjome mokytis rusų kalbos, kurios kažkodėl ėmėmės nenoriai. Dingo nuoširdumas, iš mokyklos ėmė trauktis tiesa, pradėjo belstis baimė. Iš pradžios negarsiai, bet jau ji buvo už kiekvieno mūsų nugaros. Dar neaiški, nelabai suvokiama, bet ji jau buvo...

Kažkas kreiduotu, lentą valomu skuduru apšaudo Stalino portretą, ir to „kažko" niekas „nemato". Klasėje išdavikų nėra, o inspektorius kumščiu daužo stalą ir grasina. Baimė jau įgauna pavidalą. Su baime pas mus ateina Vienybė, Pasipriešinimas, visai naujai suvokiama Tėvynės meilė. <...> Ir mūsų mylima Salomėja kita veido puse į mus atsisuko.

Didžiausias sukrėtimas - jų mokyklos direktoriaus ir geriausių mokytojų tremtis. Pirmą kartą patirtas skausmas - išsiskyrimas su ištremiama mylima drauge Elyte...Pirmą kartą įveikta baimė prieš valdingą šeimininkę, priskynus iš jos darželio glėbį tulpių ir įspraudus jas išvežamai draugei į rankas. „Ne gėlių jiems tada reikėjo, - vėliau prisipažįsta knygoje Anastazija, - bet aš gražiai auklėjama gimnazistė".

Tada pirmą kartą jauną sąmonę perskrodė bolševizmo genocido esmės suvokimas:

Lietuviais esat jūs gimę,
Todėl ir turite pražūt,

Nes plačioje sovietinėj tėvynėj
To vardo - LIETUVA - neturi būt.
Ne mokytojus, ne direktorių
Tą rytą apraudojo Linkuva,
Tą rytą be varpų be Reguiem

(„Tarp nakties ir dienos")

1944 m. Anastazija baigė Linkuvos gimnaziją, įstojo į Panevėžio mokytojų kursus. Prasidėjus antrajai rusų okupacijai, atvažiavo į Vilnių, įstojo į Vilniaus universitetą studijuoti lietuvių kalbos ir literatūros. Džiaugsmo kupina jos širdis, tik nėra su kuo pasidalyti. Rašo laišką tėviškėn ir vienas sakinys nulemia visą jos tolesnį gyvenimą: „Gedimino kalne supasi vėliava, gaila, ne trispalvė".

Vėliau - tardymas pas NKGB majorą Petkevičių, šantažavimas,verbavimas. O tuo tarpu tėviškėje...ištraukos iš jos knygos:

„Didįjį ketvirtadienį tik išėjęs į mišką pasislėpti nuo mobilizacijos mūsų kaimynas, mano ankstyvos jaunystės draugas Kaziukas Petrevičius, buvo nušautas. <...> Vieną dieną, nieko tikro nesužinoję, sugriuvo į mūsų namus liaudies gynėjai, viską išvertė, tėvelį išsivežė. Mama tuo metu sunkiai sirgo, keletą dienų ar net savaičių temperatūra laikėsi 40 laipsnių. Tie „gynėjai" išvelka mamą iš lovos, apsisiautusią kailinukais, suima už kailinių atlapų ir trenkia į sieną. Nugriūna - pastato ir vėl į sieną. O į ratus - naminį audeklą ir lašinių paltį, grūdus, dviratį. Kas tik imama.<...>

Prie miško prisiglaudusius Kuolingų kaimo gyventojus apsupo kariuomenė - kirto baslius, tais basliais mušė žmones, vienas pusgyvį artojėlį ėmė už galvos, kitas už kojų, metė į sunkvežimį ir vežė kaip malkas. Kur vežė? Gal į Pakruojo NKVD būstines, o gal iki kažkokios pakelės.<...>

Vincas Bagulionis po eilinio tardymo, po kankinimo grįžo iš Pakruojo. Kelias tolimas - prisėdo ant griovio krašto pailsėti... nugrimzdo į amžinąjį poilsį. <...>

Girti stribai gražuolę Bajoriūnų Onytę „netyčia" gryčioje prie stalo nušovė...".

Kai Anastazija mokėsi Vilniaus universitete antrame kurse, pas ją atėjo NKVD kareivio uniforma vilkintis Antanas Šilius ir įteikė kvietimą atvykti į NKGB majoro Morozovo konspiracinį butą. Vėliau

A. Šilius ją aplankė dar keletą kartų: lydėjo pas tardytojus, mokė nepasiduoti baimei ir likti savimi.

Tą kartą A. Šilius atvedė pas agentūros verbavimo viršininką Juozą Petkevičių. Ją tardė, jai grasino. Vėl paskaitykime jos knygą:

„Blyškia dėme išplaukęs Šiliaus veidas... Atsilošęs už stalo, persiutęs Petkevičius. <...> Girdėjau šūvį. <...> Aš negalėjau suvokti, kas įvyko, kur aš ir ką turiu daryti. <...>

Šilius pasakė, kad dabar jau galiu eiti namo. Atrodo, kad atsiprašinėjo manęs, bet kitaip pasielgti jis negalėjęs. Majoro Petkevičiaus žinioje buvo 400 bylų. 400 šviesiausių Lietuvos inteligentų laukė areštas. Reikėjo rinktis: vienas niekšas ar 400 šviesiausių tautos žmonių.

Išliko atminty tik paskutiniai Šiliaus žodžiai: „O dabar eikite ir praneškite, jeigu jūs galite tai padaryti." Negalėjau.

Vėliau - žiaurūs tardymai...Ir slaptojo MGB teismo sprendimas: Antaną Šilių - sušaudyti! Petrą Brazauską - sušaudyti!

Jų bendrabyliams - Jablonskiui - dešimt metų, Stasei Niūniavaitei - dešimt metų. Pirmieji trys buvo nuvesti į mirtininkų kameras. Anastazija - vienintelė tarp 60 vyrų mirtininkų.

Mirtininke Anastazija - vienutėje, kitose mirtininkų kamerose - vyskupas Borisevičius, kunigas, kažkurio partizanų būrio vadas, kiti vyrai...

„Gyventi nebuvo lemta, jokių žygdarbių neįvykdžiau, nei garbės, nei ilgos atminties nenusipelniau, - mąstė Anastazija. - Ką galiu nuveikti per šį mėnesį, o gal per savaitę?

Gal jau tik dieną o gal jau valandą? Dabar aš galiu tik gražiai ir išdidžiai numirti... Juo arčiau įsivaizduojamos mirties, tuo didesnių valios pastangų reikėjo. <...> Paskutinis pasirengimo laikas - ne toks jau trumpas... Tam, kad nedrebėdama prie duobės atsistočiau vieną kartą turėjau iki jos šimtą kartų nueiti besirengdama. Paskutinis pasirengimo taškas - pareiškimas, kad nenusisuksiu, kad žiūrėsiu tiesiai į atsuktą šautuvą..Nenusisuksiu ir neužsimerksiu...Aš nebijau, jūs bijokite."

„Vis dažniau naktimis trinksi durys, skamba raktai, žingsniai. Išveda... Atveda... Ateina ta naktis, kada išveda mano bendrabylininkus Šilių ir Brazauską..."

Antanas Šilius ir Petras Brazauskas buvo sušaudyti 1946 m. lapkričio 18 d. Rengiasi mirčiai ir Nastutė.Kameros sienoje rastos sąvaržėlės gabalėliu rašo Testamentą:

Šią paskutinę naktį žvaigždei krintant
ir mirčiai šliaužiant keliais pas duris,
Į jūsų širdis rašau testamentą -
tegu kraujų lašais manieji žodžiai kris...
Palieku jums takelių gelsvą auksą
Ir lauko šaltinėlio trykštančius perlus,
Palieku (jeigu vakaro sulauksiu)
Pripylus žiburių į ežerus gilius.
Palieku meilę, didelę, nemarią,
Kokią tik mirštanti širdis tegali jaust,
Palieku vasaras skambias kaip varį
Ir žemę LAISVĄ, atpirką krauju.

Tik paskutinėmis gruodžio dienomis A. Kanoverskytei buvo pranešta, kad 1946 m. lapkričio 15 d. Maskvos sprendimu jai mirties bausmė pakeista dvidešimčia metų katorgos.

Paskui buvo ilgi aštuoneri metai Norilsko ir dveji - Mordovijos lageriuose. Nepalūžo, išliko.

1956 m. pabaigoje ji grįžo į Lietuvą. „Į tėviškę grįžusi svetima pasijutau. Į Lietuvą grįžusi Lietuvos neberadau... Svetimieji Lietuvoje jaučiasi šeimininkais esą, o aš, Lietuvoje gimusi, ir augusi, svetima," - taip apie savo gyvenimą grįžusi rašė Anastazija.

Ji ištekėjo. Gimė Jūratė, o po pusmečio mirė vyras.

Anastazija dirbo svetimus savo prigimčiai darbus: sąskaitininke, buhaltere, o laisvalaikiu vadovavo meno saviveiklai. Gavo pasiūlymą dirbti miesto kultūros namuose, bet po trijų mėnesių KGB viršininkas Steponas Kišonas pareikalavo išeiti iš darbo arba tapti jo pagalbininke. Taip ir liko krovėja, o apdovanojimus už jos scenarijus, už kultūros renginius gaudavo kiti, patikimi ir ištikimi sovietų valdžiai. Tuo visada rūpinosi KGB Panevėžio skyriaus viršininkas S.Kišonas ir deganti niekuo nepagrįsta neapykanta miesto partijos sekretorė Teofilė Bitinaitė.

Viską iškentė buvusi mirtininke Anastazija Kanoverskytė-Sučylienė. Vargus išvargusi, nuoskaudas nuslopinusi sulaukė Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo.

Su džiaugsmo ašaromis akyse Anastazija lydėjo trispalvę Panevėžio, Kauno, Vilniaus gatvėmis, giedojo ne vieno primirštą Lietuvos himną, o perlaidojant partizanus palaikus, graudžiai jų paklausė:

Žemele gimtoji, motule šventoji,
Iš alpulio ilgo atbudus,
Kodėl mus varge išnešiojus,
Sočiausiąjį kąsnį atidavei Judui?
(„Rauda")

Viena po kitos pasirodo Anastazijos knygos.

1994 m. išėjo A. Sučylienės poezijos rinkinys „Tarp nakties ir dienos". Eilėraštyje „Naktį" autorė vėl grįžta į mirtininkų kamerą:

Vėl girdžiu duris rakina...
Skauda, skauda, skauda!
Kaukši dantimis grandinės -
Brolius veda šaudyt.
Tardo naktį, muša naktį,
Naktį ir sušaudo.
Nuo mirties tik vienas raktas
Ir mane besaugo.
Išvedė ir jie išėjo...
Nei lydėt, nei laidot
Gal manas duris praėjo
Šiąnakt tik per klaidą...

1995 m. išleista jos autobiografinė knyga „Tekėdama sustingo saulė", kurios priede „Erškėčių paukštis" spausdinami 1993-1994 metais parašyti eilėraščiai. Juose poetė išreiškia savo nerimą komunistams sugrįžus į valdžią:

Po tėviškės dangum giliuoju
Vakarei blyksint virš galvos,
Labiau nei Šiaurėj ilgesys kamuoja:
Doros, Teisybės ir... lietuviškos kalbos.

Trečioji knyga „Išpuikėliai vaikai" - eiliuota pasaka vaikams, išleista 1998 metais, o 1999-aisais pasaulį išvydo ketvirtoji knyga „Ta giesmė neišgiedota".

Eilėraštyje „Kaltė" autorė kalba apie dvasinius mūsų praradimus metaforomis: tai usnynų ir svėrių laukas, iškirstas sodas, nugriauta vienkiemio gryčia, paniekintas rugys ir linas, ir galustalė ne broliui skirta.

O atleiskite, tėviškės ieškančios vėlės,
Iš kapų į sodybas užželdėme taką.
Ne iš meilės šaltinio, matyt, atsigėrėm,
Net ir sau svetimi, nepažįstami tapom.

Yra tokia legenda, kad Vytautas Didysis, vesdamas lietuvius į Žalgirio mūšį, kvietė: „Drąsiau į mūšį, broliai lietuviai! Mes turime laimėti! Su mumis - protėvių karžygių vėlės!"

A. Kanoverskytė-Sučylienė mūsų dienomis rašo:

Iš pelkių, rūsių nukankinti, sudeginti,
Pakilkit ir eikit per Lietuvą
Procesijoj švento Velykų sekmadienio -
Altoriuose jūsų kentėjimo liepsnos.

Matydama visuotinį dvasinį nuopuolį, poetė nebetiki Lietuvos gyvybingumu ir žmogaus prisikėlimu doresniam gyvenimui, todėl viltingai kreipiasi į Viešpatį Dievą:

Viešpatie, panoręs mirusius prikėlei,
Meldžiame - gyvuosius iš mirties prikelk,
Siųsk dar kartą žemėn ugnį Prometėjo,
Tik neleisk mums meilės prie olos prikalt.

(„XXI amžius", Nr. 74, p. 7, 2000 m. rugsėjo 27 d.; „Žvilgsnis", prof. Ona Voverienė „Mirtininke", rubrika „Skiriama Trečiajam Lietuvos moterų suvažiavimui. Žymiosios XX amžiaus Lietuvos moterys").

Apsidžiaugiau, gavusi pirmąjį 2003 m. „Į laisvę" numerį su Mindaugo Bloznelio straipsniu „Užmirštų kovotojų šešėliai". Iki šiol tų jaunų žmonių Antano Šiliaus ir Petro Brazausko, buvusių NKVD leitenantų, tragedijos kontūrai buvo neryškūs, tarsi miglose ištirpę jų buvusios bendrabylės Anastazijos Kanoverskytės likime.

Praeidama pro KGB rūmus visada sustoju prie įrašų jų sienose - surandu tų jaunuolių pavardes, tarsi juos aplankau.

Jų tragedijos istorija - viena rečiausių. Nežinau kodėl. Gal dėl to, kad NKVD majoro Juozo Petkevičiaus pavardė asocijuojasi su stribų leitenanto Vytauto Petkevičiaus pavarde. O gal ir dėl kitų priežasčių - ši tragedija savotiškas tabu. Manau, kad „Lietuvos aido" skaitytojai turi ją sužinoti. Šie sovietinio režimo kankiniai, jauni idealistai, tikėję,

kad jie gali sustabdyti kruviną blogį, verti tautos žmonių pagarbos ir žvakutės Vėlinių naktį.

1940 metais prasidėjusi rusų okupacija jo ir tėvų planus sužlugdė. Rainių tragedija jam giliai įsirėžė į širdį. Vokiečių okupacijos metais Lietuvoje buvo daug rašoma apie raudonųjų piktadarybes Lietuvoje 1940-1941 metais. Antanas tuo ypač domėjosi: susipažino su „Lietuvos archyvo" medžiaga, skaudžiai sielojosi dėl nužudytų ir ištremtų Lietuvos žmonių, ypač senelių ir vaikų.

Užgriuvus antrajai sovietinei okupacijai, jis gavo šaukimą į rusų kariuomenę. Nenorėdamas eiti į svetimųjų kariuomenę, jis pasirinko kitą, jam valdžios valdžios pasiūlytą kelią - stoti į milicijos mokyklą. Iš ten pakliuvo į NKVD mokyklą Vilniuje.

„A. Šilius tikėjosi, kad sovietų valdžia Lietuvoje ilgai netruks, padėtis Lietuvoje pasikeis, dirbti NKVD nereikės, o fronto tokiu būdu išvengs (Bloznelis M. Užmirštų kovotojų šešėliai // Į laisvę. - 2003, Nr.l, p.64-70).

Apsigyvenęs su bendrakursiu Petru Brazausku, pasitarę nutarė, kiek tik leis jų jėgos, gelbėti persekiojamus tautiečius.

A. Šilius dirbo NKGB majoro Juozo Petkevičiaus vadovaujamame kulto skyriuje. A. Šilius tvarkė asmenines ir agentūrines bylas žmonių, kuriems grėsė suėmimas ir kuriuos buvo nutarta verbuoti.

Sužinojęs, kad Kunigų seminarijos prof. B. B. Baliukui gresia pavojus būti suimtam, jis ryžosi 1946 m. sausio 26 d. nuvažiuoti į Kauną ir jam pranešti. Kunigui jis pranešė, kad rengiamasi suimti buvusius ateitininkų vadovus kunigus Daugnorą Kleizą, Čepulį, Polonską, Juškevičių, Štonitą, Požį, Ambrazevičių, Blyną, Gustą Lapę, Jokubauską, Alperavičių, Raišį, Zdanį, Zenauską. Jis taip pat įvardijo informatorius, kurie slėpėsi po slapyvardžiais „Ežys", „Žalgiris", „Joskauda", „Kalvis", „Patriotas", „Šimkus".

A. Šilius perspėjo ir vyskupą Vincentą Borisevičių apie jam gresiant suėmimą. Kai V. Borisevičių suėmė, A. Šilius suprato, kad niekaip negalės sutrukdyti pražūtingos tautiečiams J. Petkevičiaus veiklos. Tada jis ir nusprendė, kad vienintelė išeitis - blogį sunaikinti.

Buto šeimininkė su dukra grįžusi apie 20 val. namo rado bute netvarką: nulaužtą didžiąją kambarinę gėlę, suplėšytą užuolaidą, taip pat pastebėjo kraujo pėdsakų. Nedelsdama pranešė NKGB budinčia-

jam. Tuoj pat atvyko NKGB darbuotojai, bute rado J. Petkevičiaus asmeninius ir tardymo dokumentus. Tą patį vakarą suėmė A. Šilių, P. Brazauską, po kelių dienų Anastaziją Kanoverskytę.

Suėmę tėvą, emgėbistai reikalavo, kad jis savo sūnų prakeiktų. Tėvas atsisakė tą daryti ir dar spėjo sūnų peržegnoti, kai jį vilko iš kameros.

1946 m. rugsėjo 12 d. sovietinio karo tribunolo sprendimu Antanas Šilius, Petras Brazauskas ir Anastazija Kanoverskyte buvo nuteisti sušaudyti. Jų bendrabyliams Jablonskiui ir Stasei Niūniavaitei teismas skyrė 10 metų kalėti. Pirmieji trys nuvesti į mirtininkų kameras.

Mindaugas Bloznelis savo straipsnyje cituoja Antano Šiliaus eilėraštį, kuris išsako jo gyvenimo credo.

Nors sako jie, kad mūsų maža,
Kad mes ištirpęs lašas jūros vandeny,
Mes kantriai nešam skausmo lažą,
Širdy brangios Tėvynės meilė nemari.
Kas gal pavergt kalnuos erelį,
Jo laisvėje plasnojančius sparnus suglaust,
Išplėšt Tėvynės meilės žiburėlį,
Ir ateitim laisva tikėt uždraust.
Ateis diena, kada matys,
Ką galim mes, tie niekinami, skriaudžiami,
Kada sugrįš kalėjimuos
Kalėję broliai,
Tėvynei - laisve, mums ramybe nešini.

(Bloznelis M. // Ten pat, p.70).

Anastazija Kanoverskyte buvo vienintelė mergaitė tarp 60 vyrų mirtininkų. Kitose kamerose tada buvo vyskupas V. Borisevičius, kažkurio partizanų būrio vadas, kiti vaikinai.

Vėliau A. Kanoverskyte savo knygoje „Tarp nakties ir dienos" rašė, kad ji tada mąsčiusi. „...Gyventi nebuvo lemta, jokių žygdarbių neįvykdžiau, ilgos atminties nenusipelniau... Ką galiu nuveikti per šį paskutinį mėnesį, o gal savaitę? Gal jau tik dieną? O gal tik valandą?.. Dabar aš galiu tik gražiai ir išdidžiai numirti... Juo arčiau įsivaizduojamos mirties, tuo didesnių valios pastangų reikėjo. O pasirengimo laikas ne toks jau ir trumpas. Tam, kad nedrebėdama prie duobės at-

sistočiau vieną kartą, turėjau iki jos šimtą kartų nueiti besirengdama. Paskutinis pasirengimo taškas - pareiškimas, kad nenusisuksiu, kad žiūrėsiu tiesiai į atsuktą šautuvą. Nenusisuksiu ir neužsimerksiu. Aš nebijau! Jūs bijokite!"

„...Vis dažniau naktimis trinksi durys, skamba raktai, žingsniai. Išveda... Atveda... Ateina ta naktis, kada išveda mano bendrabylininkus Šilių ir Brazauską..."

Antanas Šilius ir Petras Brazauskas buvo sušaudyti 1946 m. lapkričio 18 d. Rengėsi mirčiai ir Nastutė. Kameros sienoje ji rastos sąvaržėlės gabalėliu parašė testamentą:

Šią paskutinę naktį, žvaigždei krintant
Ir mirčiai šliaužiant keliais pas duris,
Į jūsų širdis rašau testamentą -
Tegul kraujo lašais manieji žodžiai kris.
Palieku jums takelių gelsvą auksą
Ir lauko šaltinėlio trykštančius perlus,
Palieku (jeigu vakaro sulauksiu)
Pripylus žiburių į ežerus gilius.
Palieku meilę, didelę, nemarią
Kokią tik mirštanti širdis tegali jaust,
Palieku vasaras skambias kaip varį
Ir žemę laisvą atpirktą krauju.

Tik paskutinėmis gruodžio dienomis, kasnakt krūpčiojant išgirdus žingsnius ir raktų skambėjimą, A. Kanoverskytei buvo pranešta, kad 1946 m. lapkričio 15 d. Maskvos sprendimu jai mirties bausmė pakeista dvidešimčia metų katorgos.

1956 metų pabaigoje A. Kanoverskyte grįžo į Lietuvą. „...Į tėviškę grįžusi svetima pasijutau. Svetimieji Lietuvoje jaučiasi šeimininkais esą, o aš, Lietuvoje gimusi ir augusi - svetima", - taip apie savo gyvenimą rašė grįžusi Anastazija.

Ji ištekėjo. Tapo Sučylienė. Gimė dukra Jūratė. Po pusmečio mirė vyras. Dirbo įvairiausius darbus - sąskaitininke, buhaltere, visuomeniniais pagrindais vadovavo saviveiklai, rašė scenarijus kultūros renginiams, pasirodydavo žinutės laikraštyje apie pavykusį renginį. Panevėžio skyriaus KGB viršininkas S. Kišonas siūlė tapti jo pagalbininke, jai atsisakius, budriai saugojo, kad ji negautų jokių apdovanojimų

už kultūros scenarijus, juos gaudavo kiti. Ypatinga neapykanta jai degė miesto partijos sekretorė Teofilė Bitinaitė. Už ką? Dėl ko? Tik ji pati tegali atsakyti...

O Anastazija ilgai sėdėdavo naktimis ir rašė eilėraščius apie Lietuvą, jos grožį, apie laisvę ir meilę, apie savo kančias.

Su džiaugsmo ašaromis akyse Anastazija lydėjo Trispalvę Panevėžio, vėliau Kauno ir Vilniaus gatvėmis, giedojo daugelio pamirštą Lietuvos himną, dalyvavo daugelyje partizanų palaikų perlaidojimų, skaudžiai sielojosi dėl mūsų dienų realybės:

Žemele gimtoji, Motule šventoji,
Iš alpulio ilgo atbudus,
Kodėl mus varge išnešiojus,
Sočiausiąjį kąsnį atidavei Judui?
(Sučylienė A. Rauda)

Viena po kitos pasirodė Anastazijos knygos. 1994 metais išėjo A. Sučylienės poezijos rinkinys „Tarp nakties ir dienos". Jis tapo bibliografine retenybe, kaip ir Dzūkijos partizanų „Sušaudytos dainos". Jos eilėraščiai persirašomi vieni nuo kitų, kaip pokario kaimuose, o išleisti antrąjį jų leidimą nėra pinigų. Kaip ir nusipirkti šiltesnį rūbelį ar apavą... Tokios mūsų dienos...

Rinkinyje „Tarp nakties ir dienos" poetė dažnai sugrįžta į mirtininkų kamerą:

Vėl girdžiu - duris rakina...
Skauda, skauda, skauda!
Kaukši dantimis grandinės -
Brolius veda šaudyt.
Tardo naktį, muša naktį,
Naktį ir sušaudo...
Nuo mirties tik... vienas raktas
Ir mane besaugo.
Išvedė ir jie išėjo...
Nei lydėt, nei laidot
Gal manas duris praėjo
Šiąnakt tik per klaidą?

1995 metais išleista jos autobiografinė knyga „Tekėdama sustingo saulė" (Irgi jau bibliografinė retenybė). Jos priede „Erškėčių paukštis"

spausdinami jos 1993-1994 metais parašyti eilėraščiai. 1998 metais pasirodė jos eiliuota pasaka vaikams „Išpuikėliai vaikai", 1999-aisiais pasirodė jos ketvirtoji knyga „Ta giesmė neišgiedota".

Savo eilėraščiuose poetė sielojasi dėl mus užgriuvusių negandų dėl neteisybės ir doros stygiaus. Ji rašo:

Po tėviškės dangum giliuoju,
Vakarei blyksint virš galvos,
Labiau nei Šiaurėj ilgesys kamuoja:
Doros, teisybės ir... lietuviškos kalbos.

Eilėraštyje „Kaltė" autorė kalba apie dvasinius mūsų praradimus metaforomis: tai usnynų ir svėrių laukas, iškirstas sodas, nugriauta vienkiemio gryčia.

O atleiskite, tėviškės ieškančios vėlės,
Iš kapų į sodybas užželdėme taką.
Ne iš meilės šaltinio, matyt, atsigėrėm,
Net ir sau svetimi, nepažįstami tapom.

Yra tokia legenda, kad Vytautas Didysis, vesdamas lietuvius į Žalgirio mūšį, jiems kalbėjo: „Drąsiau į mūšį, broliai lietuviai! Mes turime laimėti! Su mumis mūsų protėvių vėlės!"

Poetė tiki Lietuvos dvasinio atgimimo galimybe, žmogaus prisikėlimu doresniam gyvenimui, viltingai kreipiasi pagalbos į Viešpatį Dievą:

Viešpatie! Panoręs mirusius prikėlei,
Meldžiame - gyvuosius iš mirties prikelk.
Siųsk dar kartą žemėn ugnį Prometėjo,
Tik neleisk mums meilės prie uolos prikalt.

(Voverienė O. Mirtininke. // Žymiosios XX amžiaus Lietuvos moterys. - Kaunas, 2000. - p. 163-168.)

„Lietuvos aidas", 2003.10.29, Nr.253

Prof. O. Voverienė

„Mirtininkė" (Santrauka)

Prof. O. Voverienė laikraštyje „XXI amžius" rubrikoje, skirtoje žymiosios „XX a. Lietuvos moterims, straipsnyje „Mirtininke", pakartodama mintis, anksčiau išsakytas straipsnyje „Kas gali pavergti kalnuose erelį? Jo laisvėje plasnojančius sparnus suglaust" kalinės ir poetės An. Kanoverskytės garbei pašventė daug įdomių sentencijų.

Vilnius gražinamas Lietuvai. Kiek džiaugsmo Linkuvos gimnazijos moksleiviams. Ta proga gražiai iš piaustinetas kryžius pakastas Žvirgdžiūnų kaimo gale, kad po kiek laiko žmonės sužinotų, kokią džiaugsmo žinią ji saugoja. Bet laikas keičiasi ir džiaugsmas virsta nusivylimu, nes iš mokyklos traukėsi tiesa, seko laisvė, nuo sienos klasės dingo kryžius, atsirado Stalino portretas, sekė direktoriaus ir geriausių mokytojų tremtis, persmelkė genocido esmės supratimas, kurį eilėse „Tarp nakties ir dienos" A. Kanoverskyte apibūdino šiais žodžiai „tą rytą be varpų, be requem į kapą gulė Lietuva". Dar didesnį skausmą sukėlė Gedimino kalnu besisupanti netrispalvė vėliava, Tėviškėje nelaimės sekė po nelaimių, tėvelį išveža, sergančią motiną išvelka iš lovos, tranko galvą į siena, ištremia; kareiviai basliais muša žmones ir meta į sunkvežimius it malkas; vienas iš kankinamųjų prisėdo prie griovelio krašto ir nugrimzdo į amžiną poilsį; girti stribai gražuolę Onutę „netyčia" nušovė. Kančios, nusivylimai, noras protestuoti...

Jau studentė būdama A. Kanoverskyte prieš norą suverbuota KGB, prieš savo valią tapusi virš Juozo Petkevičiaus žudynių liudininke girdėjo šūvį, negalėjo suvokti, kur ji yra ir ką turi daryti. Nors buvo nekalta dėl įvykdytos žmogžudystės, pasmerkta mirti, gailėjosi, kad gali žūti jokių žygdarbių neįvykdžius, belieka tik „gražiai ir išdidžiai numirti". Paskutiniai jos žodžiai rodo pasiryžimą: „Nenusisuksiu ir neužsimerksiu. Aš nebijau, jūs bijokite..." „Vis dažniau naktimis trinksi durys, skamba raktai, žingsniai ... Išveda... Atveda...". Kameros sienoje rastos sąvaržėlės gabalėlis rašyto Tastamento skiltyje pažymi „Palieku vasaras skambias kaip varį ir žemę Laisvą atpirktą krauju.

Mirties bausmę A.Kanaverskytei pakeitus 20 metų katorgos darbų, dar 8-eris metus teko išbūti lageriuose, tačiau ji nepalūžo. 1956 m. grįžo į Tėvynę, kurioje pasijuto svetima, nes svetimieji Lietuvoje jaučiasi kaip namie, o jai - lietuvei teko dirbti juodžiausius darbus. Viską

iškentė mirtininke A. Kanoverskyte. „Vargus išvargusi nuoskaudas nuslopinusi, sulaukė Lietuvos nepriklausomybės atkūrimui, o jos sulaukusi lydėjo trispalvę Panevėžio, Kauno, Vilniaus gatvėmis, giedojo daugelio pamirštą himną, troško įgyvendinti Tėvynėje dorą ir teisybę, nebetikėjo Lietuvos gyvybingumu ir prašė Viešpaties Dievo „Viešpatie panoręs mirusius prikėlei, meldžiame gyvuosius iš mirties prikelk, siųsk dar kartą ugnį Prometėjo, tik neleisk mums meilės prie olos prikalt".
„XXI amžius" 2000 09 27. Nr, 74 „Mirtininke". Skiriamas III Lietuvos moterų suvažiavimui.

Aldona Černiauskienė
„Ant tėvynės aukuro"

Petras Brazauskas gimė 1925 m. lakričio 28 d. Parūpės kaime (Nemunėlio - Radviliškio valsčius), buvo antras vaikas gausioje Matildos ir Juozo Brazauskų šeimoje. Iš šešių vaikų užaugo keturi Petras ir trys jaunesnės seserys Marytė, Angelė ir Bronė. Tėvas Juozas buvo apsišvietęs žmogus, mokėjęs kelias kalbas, turėjęs gražią rašyseną, tad dirbo raštininku Nemunėlio - Radviliškio raštinėje. Mama Matilda Eidukaitė Brazauskienė, kilusi iš Kriauklių kaimo (netoli Parūpės k.), visą jaunystę tarnavo pas Latvijos ūkininkus, buvo gera šeimininkė. Žemės reformos metu (1922 m.), dalijant Parūpės dvarą, Juozas Brazauskas gavo 8 ha žemės. Raštininko darbas jam padėjo greičiau įsikurti. Iš miestelio Brazauskai persikelė į Parūpės kaimą.

Baigęs Nemunėlio - Radviliškio pradžios mokyklos šešis skyrius, Petras įstojo į Biržų A.Smetonos vardo gimnaziją. Tėvo alga jam leido tęsti mokslus. Petro būta gabaus gimnazisto. Už gerą mokymąsi dažnai buvo atleidžiamas nuo mokesčio už mokslą.

Visi dėstomieji dalykai vertinami tik gerais, dažniausiai labai gerais pažymiais, jis ypač domėjosi istorija, karais, mūšiais, ginklais. Lengvai išmoko prancūzų, vokiečių ,anglų ir rusų kalbas. Gavęs kalbų pagrindus, jų mokėsi savarankiškai. Brazauskų šeimoje kalbėta, kad Petras gimnaziją baigė aukso medaliu. (Gimnazijos baigimo atestatas pedagogų tarybos nutarimu stojantiems į generolo Plechavičiaus armiją buvo išduotas be brandos egzaminų - ***V. A.)***

Petras turėjęs gražų balsą. Petras su didžiąja savo klasės vaikinų dalimi aną audringą pavasarį siauruku išvyko į Marijampolės karo

mokyklą. Jau tų pačių metų gegužės 7 d. į Marijampolę atvažiavęs generolas P.Plechavičius, surinkęs kursantus ir paaiškinęs vokiečių užmačias panaudoti juos vokiečių kariuomėje, įsakė visiems išsiskirstyti į namus. Petras, kaip ir kiti klasės draugai, grįžo į Biržus. Deja, čia laukė nauji gyvenimo išbandymai.

Sugrįžus sovietų okupacijai, 1944 m. spalio mėn. Petras buvo mobilizuotas į Raudonąją Armija, tarnavo Ukmergėje 253 atsarginiame šaulių pulke, o 1945 m. su Lietuviškąja divizija nusiųstas į frontą dalyvavo kovose dėl Klaipėdos, taip pat likviduojant Kurliandijos grupuotę. 1945 m. birželio mėn. Petras buvo apdovanotas medaliu „Už drąsą".

Tais pačiais metais iš Lietuviškosios divizijos buvo nusiųstas į NKGB kursus Vilniuje. Besimokydamas įstojo i komjaunimą. Baigęs kursus (1945 12 20), gavo j. ltn. laipsnį ir buvo paliktas Vilniuje. Kaip geras rusų kalbos žinovas, Petras paskiriamas į LSSR NKGB tardymo skyriaus vertėju.

Jau besimokydamasis KGB kursuose, Petras susipažino su tokiu pat kursantu Antanu Šiliumi. Prieš susipažindamas su Petru, Antanas jau buvo daug perskaitęs vokietmečiu atspausdintos literatūros apie bolševikų piktadarystes ir nusiteikęs prieš bolševikus (komunistus) jau vien dėl to, kad sovietinė valdžia persekiojo tikinčiuosius ir užgniaužė Lietuvos nepriklausomybę, apie kurios atkūrimą svajojo dauguma jo ir Petro bendraamžių.

Įdarbinti draugai (A. Šilius verbavimo skyriaus darbuotojas) apsigyveno viename kambaryje. Abu tarpusavyje neslėpė bodėjimosi savo darbu ir visa sovietine sistema. Prasidėjo jų pogrindinė veikla... Antanas važinėjo į pogrindininkų susirinkimus Kaune, slaptai išnešdavo verbuojamų asmenų bylas, įspėdavo mišką (saugumo terminu), kada bus šukuojamas.

Petras perdavinėjo tardymo skyriuje surinktas žinias apie dar nesuimtus kunigus ir jų slaptus agentus, visai nemokantiems lietuvių kalbos tardytojams dažnai išversdavo tekstą kalinio naudai, ne kartą yra atėmęs iš atvesto tardymui jį kompromituojančius raštelius.

Abu vaikinai vardan Tėvynės tarnavo okupantams jiems kenkdami. O tai dviguba rizika. Draugai buvo sutarę, jeigu Antanui, likvidavus Petkevičių, teks slėptis pogrindyje, Petras tęs jo veiklą įspėjinės

dvasininkus ir kitus persekiojamuosius o taip pat ir Antano artimuosius apie gresenti pavojų.

Tą kovo 6 į ąją gerai prisimena Petro draugė studentė. Laiške ji rašo: „Mes susitarėme surengti Užgavėnių blynus ir kad Petras su Antanu ateis, kai mums baigsis paskaitos. Bet Petras atėjo apie pietus ir susimąstęs stovėjo pečiaus atsirėmęs. Po 18 val. atbėgo Antanas kruvinu kiteliu ir paprašė manęs išplauti kitelį. Užsidėjęs paltą, išbėgo į darbą. Tiesa, kai atėjo Antanas, Petras jį tuoj paklausė „Jau?" Antanas patvirtino ir prašomas nepasiliko. Už poros minučių sugužėjo gauja kagėbistų. Tuoj griebę Petrą, paklausė, kur ginklas. Petras parodė. Jie tuoj čiupo, o Petras priėjo prie manęs ir pasakė: „Alles (viskas)". Ir mus išvarė į baisiąją KGB būstinę..."

Kratos metu rastas Petro sudarytas sąrašas, kuriame buvo surašyti jam žinomų bendramokslių NKGB-istų, LSSR NKGB viršininko Rozausko ir NKGB tardymo skyriaus darbuotojų pavardės, adresai.

Juos Petras ketino panaudoti ateityje vykdant numatytas operacijas.

1946 m. rugsėjo 13 d. karo tribunolo sprendimu Antanas Šilius ir Petras Brazauskas nuteisti mirties bausme, kurią 1946 m. lapkričio 15 d. patvirtino SSSR Aukščiausiojo Teismo Karinė kolegija. Nuosprendis įvykdytas nedelsiant 1946 m. lapkričio 27 d.

Petro draugės autorei laiškai atvėrė ir dviejų jaunų širdžių tragediją, Petro ir jos svajonių dėl ateities neišsipildymas. Laiškuose išryškėja tvirtas Petro charakteris ypač sunkiomis gyvenimo minutėmis. Laiškų autorė ne kartą pakartoja, kad Petras jos neišdavė. Nors pats ir nedalyvavo finale, jį sušaudė, prieš tai siaubingai kankinę, nes jis neišdavė draugų paslapčių. Ir byloje, kuri, beje, vesta A. Šiliaus vardu, pažymėta „...merginų, neišdavė, sakė, jog jos nieko nežinojusios apie jų veiklą".

Suėmus Antaną ir Petrą, abi taip pat buvo areštuotos. Malvina prisimena: „... šešias savaites vienutėje 312 kameroje be kėdės be stalo. Tardymas naktimis. Nežinia, neviltis. Po to paleido. Matyt, Petras neišdavė..."

Mokytojai Malvinai teko mesti studijas, priverstinai pakeisti pavardę, būti tampomai tardymui naktimis norint užverbuoti. Tik po pusmečio pavyko atsikratyti prievarta brukamo šleifo. Liko sugriautos svajonių pilys, pažeista jaunystė.

(1948 m. gegužę į per didįjį vežimą į Petro šeima (tėtis Juozas, g. 1889 m., mama Matilda, g. 1899 m., seserys Marytė, g 1929 m., ir Angelė, g. 1936 m. ir aš, Bronė, g. 1945 m.) buvo išvežti į Irkutsko srities, Čeremchovo rajoną prie miško darbų, iš kur tėtis negrįžo (mirė 1954 m.), o sesutės prarado sveikatą ir dabar taip jau ilsisi ramybėje.

Brazauskų šeima nukentėjo ir karo metais. Sudegė gyvenamasis namas, ūkiniai pastatai, teliko rūsys.

Nuožmaus priešo sunaikinimo procese Petras nedalyvavo.

Savo knygoje „Tekėdamas sustingo saulė" Anastazija Kanoverskyte prisimena: „Kai mus įvedė, salė buvo pilna uniformuotų (čia buvo susirinkę visi saugumo darbuotojai, teismas į parodomasis, gąsdinamasis į aut. past.). Už teisėjų stalo tokiomis pat uniformomis vilkintys. Paskelbiama, kad mus teis "Sekretnyj sud MGB". Mano nuostabai, teisė mus ne tris (Našta, poetė St. Niūniavaitė ir A. Šilius), o penkis. Šalia Šiliaus stovėjo dar du vaikinukai, tebevilkintys suniokotas, nešvarias saugumiečių uniformas. Tų vaikinų nepažinojau, nieko apie juos nebuvau girdėjusi net ir tardymų metu. Teisme išgirdau jų pavardes: Brazauskas, Jablonskis, Šilius (Šilių iš matymo Našta pažinojo į aut. past.). Visi trys buvę saugumiečiai. Buvę.. Ar buvo kuris iš jų tikras budelis? Ne... Ar jie visi trys buvo rezistentai? Matyt, taip. Jeigu ne, tai ar reikėtų jiems šiandien prieš tą pačią uniformą vilkinčių teismą stovėti?" Malvina tarsi pratęsia poetės katorgininkės mintis: "Labai jauni jie buvo, karštai ėmęsi apsaugoti Lietuvėlę! Bet priešas buvo per stiprus".

Tenka paminėti ir kitus du teisiamuosius toje pačioje byloje. Poetei Stasei Niūniavaitei, tada buvusiai antrakursei studentei, už nepranešimą 10 metų lagerio. "Mane po Stalino mirties realibitavo, tik jaunystės negrąžino", į rašo poetė straipsnyje "Kas jis, tas Antanas Šilius". St. Niūniavaitė mokėsi toje pačioje gimnazijoje (Telšiuose) kaip ir A. Šiliaus, tik vyresnėje klasėje. Teisme ji Šiliaus neatpažino, o Brazausko ir Jablonskio visai nepažinojo. "Tai bent vienos bylos dalyviai, net vienas kito nepažįsta (St.N.)".

Romualdas Jablonskis į NKGB j.ltn. 1944 m. pavasarį buvęs Marijampolės karo mokykloje, o rudenį partizanavęs Kavarsko apylinkėse. Su A. Šiliumi, kaip ir Petras, susipažino NKGB kursuose. Jablonskis taip pat buvo tikintis, kartais su Šiliumi kartu nueidavo į bažnyčią.

Teismas „Sekretnij sud MGB" Jablonskiui, kaip ir Niūniavaitei, skyrė į 10 metų tremties. Savo knygoje A.K.Sučylienė suabejoja: „Gal Jablonskį be reikalo teisė? Gal jis buvo jų tikrasis?" Gal? Tiesos ir jo tolesnio likimo nežinau.

O kokia Nastos nuomonė apie Šilių? Juk jis ją „atvedė" į katorgą. Cituoju: „Dar vienas tardymas, o gal tai ne tardymas, o vadinamoji akistata. Nežinau, ką pajutau, kai į tardytojo kabinetą įvedė Šilių į nutirpau, susiūbavo žemė, pradėjo aplink suktis sienos... Pirmasis jausmas, kurį pajutau, buvo gailestis. Šilius toks mažas, pajuodęs, šlubuojantis... Nežiūrėdamas į stumdymus, jis truputį pasuko galvą į mane ir springstančiu balsu įštarė: atleisk man..."

Ar Našta atleido? Paskutinio susitikimo tardytojo kabinete metu Šilius vėl surado galimybę šnibžtelėti: "Atleiskit". Cituoju toliau: "Gailesys vertė mane elgtis ir atsakinėti (ką į nebeatmenu) taip, kad Šilius suprąstų,jog viską atleidžiu, nekaltinu jo už savo likimą. Gal ir būčiau kaltinusi, jeigu būtų laisvėje, o ne čia nukankintas..."

Kaip didžiausias kaltės įrodymas prie bylos buvo pridėtas eilėraštis, kurį nusirašytą iš bylos, laišku perdavė Petro sesuo:

Nors sako jie, kad mūsų maža,
Kad mes į ištirpęs lašas vandeny.
Mes kantriai nešam skaudų lažą,
Širdy brangios Tėvynės meilė nemari...
Kas gal pavergt kalnuos erelį
Ir laisvėje plasnojančius sparnus suglaust,
Išplėšt Tėvynės meilės žiburėlį
Ir ateitim laisva tikėt uždraust?
Ateis diena, kada matys jie,
Ką galim mes, tie niekinami, skriaudžiami
Kada sugrįš kalėjimuos kalėję broliai,
Tėvynės laisve, mums ramybe nešini.

„Nežinau, ar jis brolio. Galbūt. Juk jis buvo įsimylėjęs savo krašto mergaitę (Malviną Krikščiukaitę į aut. past.), kuri tuo metu mokėsi Vilniuje", į rašo Bronė Balčienė.

Petro Brazausko vardas tarp kitų politinių kalinių sušaudytų Lukiškių kalėjme, įamžintas ant buvusių KGB rūmų pamatų išorinės pusės. Brazauskas buvo užkastas Tuskulėnuose. Vėliau bandyta jų kau-

lėlius identifikuoti, bet jie taip ir išgulėjo tose pačiose kamerose (iš kurių juos išvedė sušaudyti), sudėti į bananų dėžes. Dabar, tikiuosi, jog palaikai ilsisi Tuskulėnų kolumbariume".

Ir kas galėjo pagalvoti, kad po saugumiečio uniforma, kėlusia siaubą, baimę, neapykantą, plaka jaunos širdys, pasirengusios dvigubai rizikai, kad tik palengvintų tėvynainių kančias, įspėtų apie jiems gresiantį pavojų. Ir visa tai dėl Lietuvos, akiratyje į laisvos Lietuvos.

Jų jau nebėra. Bet yra mokslo šventovės, gimtinės, kur tų vaikinų bebelsis buvimas vaikšto jų išnykusiomis pėdomis. Tragiški, verti tėvynainių pagarbos vaikinų likimai laukia įamžinimo.

Nuorodos. Laikraštis "Šiaurės rytai" Aid. Černiauskienės straipsnis "Ant Tėvynės aukuro" 2005.11.26, 2005.11.29, 2005.12.1 5 pusl.

В середине февраля 1946 года получил от руководителей банд: "КОСТУТИСА" и "ШИКСАСА" задание совершить террористический акт над начальником 2 отделения 2 Отдела НКГБ ЛССР по Республике старшим лейтенатом ПЕТКЯВИЧУС и 5 марта 1946 года пригласив ПЕТКЯВИЧУС к себе на квартиру по ул.Анкштас дом № 12, под предлогом случайной встречи с КОНВЕРСИТЕ, совместно с последней зверски убил ПЕТКЯВИЧУСА, перерезал трупу горло и расчленив труп топором на три части упаковал его в два чемодана и сверток и скрыл все это в разрушенном здании.

Будучи задержан ШИЛЮС виновным себя в указанных преступлениях признал и изобличается показаниями КОНВЕРСИТЕ, ЮНЮВАЙТЕ, БРАЗЕЛЬКАСА и вещественными доказательствами.

Nutariau:
Постановил:

ШИЛЮС Антанаса сына Антанаса
(pavardė, vardas ir tėvo vardas — фамилия, имя и отчество)

gyv. проживающего по ул. Анкштас дом № 12, гор. Вильнюс

suimti ir iškratyti
подвергнуть аресту и обыску.

Tardytojas СОТРУДНИК НКГБ ЛССР (ЧЕЛНОК
Следователь ПЕТРОВСКИЙ
(подпись)

SUTINKU: Kvotą skyriaus V-has
СОГЛАСЕН: Нач. следчасти НАЧ.СЛЕД.ОТДЕЛА НКГБ Лит.ССР (ЕРОХАУС
ПОЛЮТИН
(подпись)

Nutarimas areštui

Antano Šiliaus bylos dokumentų faksimilės

„TVIRTINU" — „УТВЕРЖДАЮ"

Forma № 1
Форма № 1

1946 m. Марта „ 8 „ dieną дня

НАРКОМ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ ЛИТ.ССР

Paraša VSLK atgabali [illegible] areštą
Подпись нач. органа НКГБ утверждающего арест

Areštą sankcionuoju
Арест санкционирую
Вельный прокурор Войск НКВД
Подпись прокурора

1946 m. Марта „ 11 „ dieną дня

Nutarimas
(areštui)

Постановление
(на арест)

Г. Вильнюс, 1946 m. г. Марта „ 8 „ dieną дня

Aš, Liet. TSR VSLK Сотрудник НКГБ СССР
Я, (pareigos—должность) (skyrius ir organas—отдел и орган)

НКГБ Лит. ССР Подполковник ЧЕПЛЮКОВ
(vardas ir pavardė—звание и фамилия)

Išnagrėjęs gautą Liet. TSR VSLK medžiagą apie nusikalstamą veiklą ШИЛЮС Антанаса
Рассмотрев поступившие в НКГБ Лит. ССР материалы о преступной деятельности

сына Антанаса, 1926 года рождения, уроженца дер. Смильтиняй, Тельшайской волости, Тельшайского уезда, литовца, гр-на СССР, беспартийного
(pavardė, vardas, tėvo vardas ir kt.—фамилия, имя, отчество и другие) (nustatymo duomenys—установочные данные)

члена ВЛКСМ с 1945 года. Работал оперуполномоченным 2 Отделения 2 Отдела НКГБ ЛССР по Республике. Имеет звание младшего лейтенанта. Проживал: г. Вильнюс, ул. Анкшто 12.

Н а ш е л:

ШИЛЮС работая в органах НКГБ, в сентябре 1945 года, в дер.
(bet kurio forma plačiai išdėstyti—произвольном изложении дается развернутая,

Смильтиняй, Тельшайской волости, был завербован руководителем банд
arešto būtinumo motyvus—мотивировка необходимости ареста,

ТОМКЯВИЧУС - "ТОМУС" и по его заданию вступил в комсомол и в конце
duoti parodymų—приводятся выдержки из показаний,

1945 и начале 1946 года передал участникам банд ряд совершенно сек-
aktų revizijų išrašukas—выдержки из актов обследования ревизии

ретных сведений о работе органов НКГБ.
(ir kt.—и т. д.)

В январе - феврале 1945 года, дважды, специально выезжал в гор. Каунас, установил там связь с ксендзом БАЛКЯС, по его заданию передал ему ряд совершенно секретных сведения о работе органов НКГБ и сообщил, что органами НКГБ принято решение арестовать за антисоветскую деятельность БАЛКЯС, ЧЯПУЛИСА, НАРЬУТАСА и КЛЕЙБА, после чего все эти лица скрылись от следственных органов и перешли на нелегальное положение.

Nutarimas
Постановление

Vadovaujantis RSFSR BTK 128 ir 129 str. patraukti ЛИЛИС Антанас сына Ант
Руководствуясь ст. ст. 128 и 129 УПК РСФСР, привлечь

kaltinamuoju iš BK
в качестве обвиняемого по

58-1 "б", 16-58-7, 58-8, 19-58-9 = 58-11 str. str., apie ką paskelbti kaltinamajam
УК, о чем об'явить обвиняемому под рас

paimant iš jo parašą.
в настоящем постановлении.

Nutarimo nuorašą, RSFSR BTK 146 str. tvarką, pasiųsti Prokurorui.
Копию постановления. в порядке ст. 146 УПК РСФСР, направить Прокурору.

Tardytojas СОТРУДНИК КГБ ЛССР
Следователь ПОДЛЮБНЫЙ

Чихо

„Sutinku"
„Согласен" Nač. dalies virš.
отд-ния

Šis nutarimas man paskelbtas 194 metų
Настоящее постановление мне об'явлено года

Kaltinamojo parašas
Подпись обвиняемого

TVIRTINU"—„УТВЕРЖДАЮ"
19 марта " " diena дня
Следователь отд. НКВД ЛССР
подполковник Vyr. /Розанов/.

Forma № 5

Nutarimas
Постановление

(pateikti kaltinimą—о пред'явлении обвинения)

Гор. Вильнюс. 19 г. марта " 19 " diena дня

Liet. TSR VRLK сотрудник НКВД ЛССР НКВД ЛССР
(organas, skyrius, pareigos—должность, отдел и орган)

подполковник ЧЕЛПОКОВ
(laipsnis ir pavardė—звание и фамилия)

Ištyręs tardymo medžiagą byloje
осмотрев следственный материал по делу № 7020 ir atsižvelgdamas į tai,
и приняв во внимание,

aš ШИЛЮС Антанас сын Антанаса
(pavardė, vardas ir tėvo vardas—фамилия, имя и отчество)

pakankamai įrodyta, jog будучи антисоветски настроен, изменил Родине.
точно изобличается в том, что

1 апреля 1945 года пытался совершить диверсионный акт на железной дороге Шяуляй-Кретинга.— (išvardinti visas kaltinimo punktus)

В января- марта 1946 года, работая в НКВД Литовской ССР с целью срывать нормальную работу органов НКВД, проявляя к литовско-немецким национальным отношениям разоблачению их враждебной Советской власти деятельности, организовывал среди участников подпольных национально-антисоветских организаций мешающаяся на них в органах НКВД материалы и другие совершенно секретные сведения о формах и методах работы НКВД.

Предупреждая подлежащих аресту лиц о готовящихся в отношении их репрессиях и тем самым содействовал этим лицам уклоняться от привлечения к уголовной ответственности путем перехода на нелегальное положение.—/

В январе- февраля 1946 года по преступному сговору с антисоветски настроенным БРАЗАУСКАС, подготовил террористический акт против начальника 2 отделения 2 отдела НКВД ЛССР по республике, старшего лейтенанта ПЕТКЕВИЧУС, и 5 марта 1946 года, пригласив последнего к себе на квартиру под предлогом служебной встречи совместно с КОНВЕСКИС, зверски убил его.

Pažymėjimas apie asmenį

Анкета заполнена

В Внутренняя тюрьма НКВД

(указать наименование тюрьмы или КПЗ)

город село, ж.-д. ст. Лос-л-Рилиз

Кем дактилоскопист-фотограф

(должность, звание, фамилия)

ПОДПИСЬ Корсак

УЧЕТНЫЕ МАТЕРИАЛЫ:

LYA-KOPIJA

2

алфавитные карточки — " экз.

дактокарты — " экз.

фотокарточки — " экз.

Сданы в 1-й спецотдел НКВД—УНКВД

Сдал (подпись)

(должность)

Принял (подпись)

ательного
й руки
последующе
ответствующе
ный узор дол
и полности
одной кромки
другой)

Личная подпись (арестованного)

тип. НКВД. АССР. № 1080/46

A. Šiliaus tardymo datos

Eil. Nr.	Metai, mė-nuo, diena	Iš kam	Nr.		Nr.	Kas kviečia	Kas nukreipia	kabinetą kviečia
1.	1946 03 05	20.00				Saugumo ministerijoje		
2.	1946 03 06		20		20	Rozauskas	Rozauskas	18
3.	1946 03 07	10.00	20	24.00		Čelnokov	Čelnokov	20
4.	1946 03 07	17.30		20.30	40	Rozauskas	Rozauskas	18
5.	1946 03 08	20.00	40		40	Čelnokov	Čelnokov	20
6.	1946 03 09			4.30	40	Čelnokov	Čelnokov	20
7.	1946 03 09	5.20	40	8.00	46	Čelnokov	Čelnokov	20
8.	1946 03 09	14.00	46	17.00	46	Čelnokov	Čelnokov	20
9.	1946 03 11	9.00	46	17.30	46	Čelnokov	Čelnokov	20
10.	1946 03 11-12	21.30	46	7.10	46	Čelnokov	Čelnokov	20
11.	1946 03 12	10.15	46	15.25	46	Čelnokov	Čelnokov	20
12.	1946 03 12-13	23.15	46	4.00	46	Čelnokov	Čelnokov	20
13.	1946 03 13	22.20	46			Čelnokov	Čelnokov	20
14.	1946 03 14	6.15	46	22.15	46	Čelnokov	Čelnokov	20
15.	1946 03 15	13.00	46		46	Čelnokov	Čelnokov	20
16.	1946 03 15-16	22.30	46	5.35	46	Čelnokov	Čelnokov	20
17.	1946 03 20	22.30				Čelnokov	Čelnokov	20
18.	1946 03 21	13.00		16.35	46	Čelnokov	Čelnokov	20
19.	1946 03 21	15.00	46	16.00	46	Čelnokov	Čelnokov	20
20.	1946 04 02-03	23.00	46	2.45	46	Čelnokov	Čelnokov	
21.	1946 04 03	11.35	46	16.35	46	Čelnokov	Čelnokov	
22.	1946 04 04	10.20	46	16.20	46	Čelnokov	Čelnokov	
23.	1946 04 06	10.20	46	16.20	46	Čelnokov	Čelnokov	
24.	1946 04 08	12.00	46	16.25	46	Čelnokov	Čelnokov	
25.	1946 04 08	19.10	46	20.20	46	Čelnokov	Čelnokov	
26.	1946 04 09	13.30	46	16.30	46	Čelnokov	Čelnokov	
27.	1946 04 09	19.00	46	15.40	46	Rozauskas		
28.	1946 04 09-10	23.00	46	1.20	46	Rozauskas		
29.	1946 07 19		22		23	Rozauskas		
30.	1946 07 30		46		22	Rozauskas		
31.	1946 08 08		22		23	Rozauskas		
32.	1946 08 08	14.30	23		36	Čelnokov		

Tardymo terminas pratęstas iki 08 14.

Nutarimas pateikti kaltinimą

МО-4

"УТВЕРЖДАЮ"

ЗАМ.НАЧ.СЛЕД.ОТДЕЛА МГБ ЛССР
ПОДПОЛКОВНИК
(АБРАМОВИЧ)

" " августа 1946 года.

LIETUVOS YPATINGASIS ARCHYVAS
Tikra
Skyriaus vedėjas

П О С Т А Н О В Л Е Н И Е

(О прекращении обвинения)

1946 года, августа "12" дня. гор. Вильнюс.

Я, начальник Отделения След.ственного Отдела МГБ Лит.ССР подполковник ЧЕЛНОКОВ, рассмотрев следственное дело №7050 по обвинению ШИЛКС Антанаса сына Антанаса в совершении преступлений предусмотренных ст. ст. 58-1"б", 16-58-7, 58-8, 19-58-9 и 58-11 УК РСФСР и других, -

НАШЕЛ:

20 марта 1946 года, ШИЛКС Антанасу сыну Антанаса пред"явлено обвинение в том, что он будучи антисоветски настроен, изменил Родине: В апреле 1945 года пытался совершить диверсионный акт на железной дороге Шауляй - Кретинги. В январе - марте 1946 года, работая в МГБ Лит.ССР, с целью сорвать нормальную работу органов МГБ по выявлению литовско-немецких националистов и разоблачению их враждебной Советской власти деятельности, систематически разглашал среди участников подпольных националистических организаций имеющиеся на них в органах МГБ материалы, и другие совершенно секретные сведения о формах и методах работы МГБ.

Предупреждал подлежащих аресту лиц о готовящихся в отношении их репрессиях и тем самым содействовал этим лицам уклоняться от привлечения к уголовной ответственности путем перехода на нелегальное положение.

В январе-феврале 1946 года, по преступному сговору с националистически настроенным БРАЗАУСКАС, подготовил террористический акт против начальника 2 отделения 2 Отдела МГБ ЛССР по республике, старшего лейтенанта ПЕТКЯЙТИС и 5 марта с/года, совместно с КАНОПЕРСКИТЕ, зверски убил его, -

т.е. в совершении преступлений, предусмотренных ст. ст. 58-1"б", 16-58-7, 58-8, 19-58-9 и 58-11 УК РСФСР.

Учитывая, что подрывная деятельность ШИЛКСА в органах МГБ, квалифицировавшаяся, как подпадающая под действие ст.16-58-7 УК РСФСР - подпадает под действие ранее пред"явленной ст. 58-1"б" УК РСФСР, и что каких либо достаточных данных для привлечения ШИЛКСА к уголовной ответственности по ст.19-58-9 УК РСФСР за его попытку в апреле 1945 года совершить диверсию на железной дороге, кроме показаний самого ШИЛКСА, следствием не добыто и руководствуясь ст. ст. 128, 129, и 204 п"б" УПК РСФСР, -

Pažyma apie A.Šiliaus šeimos ištrėmimą

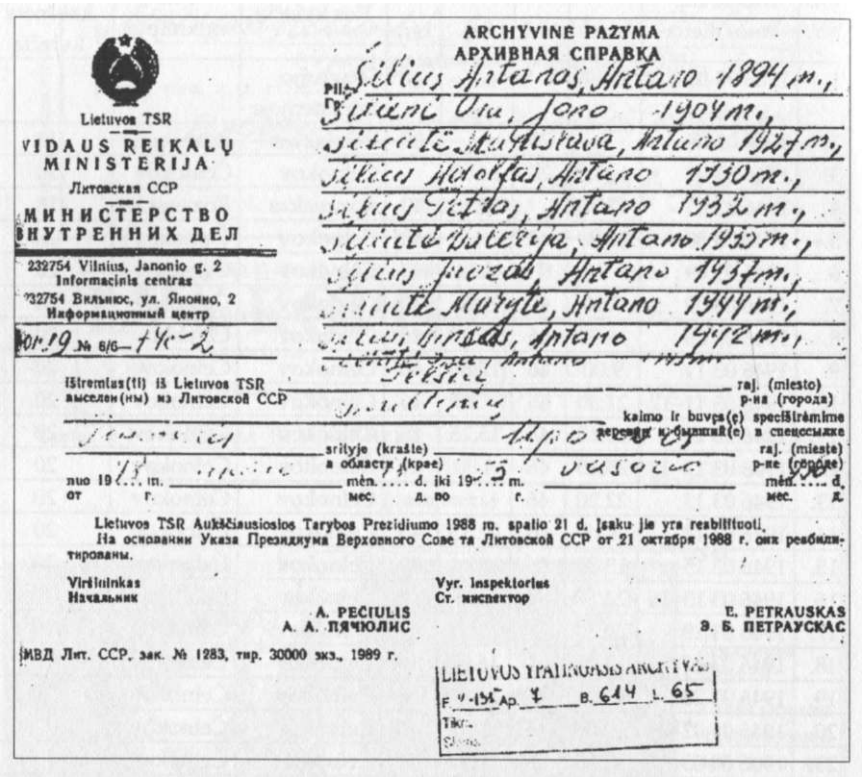

ARCHYVINĖ PAŽYMA
АРХИВНАЯ СПРАВКА

Lietuvos TSR
VIDAUS REIKALŲ MINISTERIJA
Литовская ССР
МИНИСТЕРСТВО ВНУТРЕННИХ ДЕЛ

232754 Vilnius, Janonio g. 2
Informacinis centras
232754 Вильнюс, ул. Янонио, 2
Информационный центр

Šilius Antanas, Antano 1894 m.,
Šiliienė Ona, Jono 1904 m.,
Šiliūtė Augustina, Antano 1927 m.,
Šilius Antanas, Antano 1930 m.,
Šilius Petras, Antano 1932 m.,
Šiliūtė Valerija, Antano 1933 m.,
Šilius Juozas, Antano 1937 m.,
Šiliūtė Marytė, Antano 1944 m.,
Šilius Juozas, Antano 1942 m.,

Ištremtas(ti) iš Lietuvos TSR
выселен(ны) из Литовской ССР

raj. (miesto)
р-на (города)
kaimo ir buvęs(ę) specišiūrėmime
деревня и бывший(е) в спецссылке
raj. (miesto)
р-не (городе)
srityje (krašte)
в области (крае)
nuo 19 m. mėn. d. iki 19 m.
от г. мес. д. по г.
mėn. d.
мес. д.

Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1988 m. spalio 21 d. įsaku jie yra reabilituoti.
На основании Указа Президиума Верховного Совета Литовской ССР от 21 октября 1988 г. они реабилитированы.

Viršininkas
Начальник
A. PEČIULIS
А. А. ПЯЧЮЛИС

Vyr. inspektorius
Ст. инспектор
E. PETRAUSKAS
Э. Б. ПЕТРАУСКАС

МВД Лит. ССР, зак. № 1283, тир. 30000 экз., 1989 г.

LIETUVOS VYRIAUSIOJI ARCHYVAS
F. 4-135 Ap. 7 B. 614 L. 65
Tikr.
Sąs.

Petro Brazausko bylos dokumentų faksimilės

Nutarimas paskirti kardomąją priemonę

Nutariau — Постановил:

Kardomąja priemone, kad Б Р А З А У С К А С Пятрасу сын,
Мерой пресечения способов уклонения от следствия и суда

(pavardė, vardas ir tėvo vardas — фамилия, имя и отчество)

nepasišalintų nuo tardymo ir teismo parinkti laikymą sargyboje, apie ką RSFSR BTK 146 str. tvarka
избрать содержание под стражей, о чем в порядке ст. 146 УПК РСФСР об'явить арестованн
suimtajam paimant iš jo parašą.
расписку в настоящем постановлении.

RSFSR BTK 160 str. nutarimo nuorašą pasiųsti Prokurorui ir perduoti kalėjimo viršininkui
В соответствии ст. ст. 160 УПК РСФСР, копию постановления направить Прокурору и передать
prie kalėjiminės bylos.
начальнику тюрьмы для приобщение к личному тюремному делу.

„Sutinku" Viršininkas ..... На .....
„Согласен" Нач.

НАЧАЛЬНИК ОТДЕЛЕНИЯ СЛЕДОТДЕЛА НКГБ ЛССР
КАПИТАН
(ЛЕОНОВ)

"СОГЛАСЕН" : НАЧАЛЬНИК СЛЕДОТДЕЛА НКГБ ЛССР
(РОЗАУСКАС)

Šis nutarimas man paskelbtas 1940 m. 9 марта 12 diena
Настоящее постановление мне об'явлено г. дня

П. Бразаускас
(parašas — подпись)

LIETUVOS YPATINGASIS ARCHYVAS
F. K-1 Ap. 3971 B. 41227 L. 181-A
Tikra
Skyriaus vedėjas

Petro Brazausko tardymo datos

Eil. Nr.	Metai, mėnuo, diena	Iš kameros		Į kamerą		Kas kviečia	Kas nukreipia	Į kurį kabinetą kviečia	Pastabos
		vai.	Nr.	val.	Nr.				
1.	1946 03 10	15.15		18.15		Leonovas		9	
2.			40			Rozauskas			Data nenurodyta
3.	1946 03 11	10.31	20	14.45		Leonovas		7	
4.	1946 03 12	11.30	20	15.00		Leonovas		7	
5.	1946 03 13-14	22.00	20	6.10		Leonovas		7	
6.	1946 03 14	13.00	20	15.05		Leonovas		7	
7.	1946 03 14	21.00	20	0.15		Leonovas		7	
8.	1946 03 15	22.00	20	0.42		Leonovas		7	
9.	1946 03 16	12.30	20	15.10		Leonovas		7	
10.	1946 03 18	12.00	20	13.30		Leonovas		7	
11.	1946 03 25-26	22.30	20	4.00				7	
12.	1946 04 02-03	22.20	20	3.14				7	
13.	1946 06 08	13.00	50	15.00					
14.	1946 06 10	11.14	50	14.30				9	
15.	1946 06 10-11	22.30	50	2.04				9	
16.									Pratęstas laikymas iki 0812
17.	1946 06 22-23	22.15	33	3.00				9	
18.	1946 07 17		20		18				
19.	1946 07 17-18	21.15		0.30					

Nuteistas 1946 08 12 N-6/8550. Siunčiamas KT p-kui dėl malonės prašymo.

Anastazijos Kanoverskytės bylos dokumentų faksimilės

Nutarimas pateikti kaltinimą

"УТВЕРЖДАЮ"

263

263

27

СЛЕДОТДЕЛА НКГБ ЛССР
ПОДПОЛКОВНИК
(РОСАУС(АС))

" Марта 1946 года.

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

(о пред"явлении обвинения)

Гор. Вильнюс. 19 46 года, марта "25" дня.

Я, сотрудник НКГБ Лит.ССР-Подполковник ЧЕЛНОКОВ, рассмотрев следственный материал по делу № 7050 и приняв во внимание, что КАНОВЕРСКИТЕ Анастасия дочь Адольфаса достаточно изобличается в том, что, будучи настроена враждебно к Советской власти вела со своими знакомыми антисоветскую переписку, Вступив 3-го Марта 1946 года в антисоветский сговор с ШЛЮС, 5-го Марта 1946г., совместно с ним участвовала в совершении террористического акта над начальником 2-го отделения 2 Отдела НКГБ Лит.ССР по Республике - старшим лейтенантом ПЕТКЕВИЧУСОМ.

ПОСТАНОВИЛ:

Руководствуясь ст.ст.128 и 129 УПК РСФСР, привлечь КАНОВЕРСКИТЕ Анастасию дочь Адольфасе в качестве обвиняемого по ст.ст.58-10ч.II, 58-8 и 58-11 УК РСФСР, о чем объявить обвиняемому под расписку в настоящем постановлении.

Копию постановления, в порядке ст.146 УПК РСФСР, направить Прокурору.

СОТРУДНИК НКГБ Лит.ССР
ПОДПОЛКОВНИК (ЧЕЛНОКОВ)

Настоящее постановление мне об"явлено "26" марта 1946г.

Кановерските
(подпись)

Nutarimas pateikti kaltinimą

НО-4

277

277

"УТВЕРЖДАЮ"

ЗАМ НАЧ СЛЕД ОТДЕЛА МГБ ЛССР
ПОДПОЛКОВНИК
(АБРАМОВИЧ)

" 1[illegible] Августа 1946 года.

41

1

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

(О переквалификации обвинения)

1946 года, августа "19" дня. гор.Вильнюс.

Я,Начальник отделения След.Отдела МГБ Лит.ССР, подполковник ЧЕЛНОКОВ, рассмотрев следственное дело № 7050 по обвинению КАНОВЕРСКИТЕ Анастасии дочери Адольфаса, в совершении преступлений предусмотренных ст. ст. 16-58-7, 58-8, 58-10ч2 и 58-11 УК РСФСР и других,-

НАШЕЛ:

26 марта и 18 апреля 1946 года КАНОВЕРСКИТЕ пред"явлено обвинение в том, что она вела со своими знакомыми антисоветскую переписку и являясь секретным сотрудником органов МГБ, в феврале 1946 года вступила в преступный сговор с ШИЛИС о проведении подрывной деятельности и по его заданию предупредила ДРЫВИНИСА о имеющихся на него в МГБ материалах. 5 марта с/года, участвовала совместно с ШИЛИС в совершении террористического акта над начальником 2 отделения 2 отдела МГБ Лит.ССР по республике старшим лейтенантом ПЕТОНИРУС,-

т.е. в совершении преступлений, предусмотренных ст. ст. 16-58-7, 58-8, 58-10ч.2 и 58-11 УК РСФСР.

Учитывая, что достаточных улик о проведении КАНОВЕРСКИТЕ антисоветской пропаганды следствием не добыто, а ее подрывная деятельность в органах МГБ подпадает под действие ст.58-1"а" УК РСФСР, а не ст. 16-58-7 УК РСФСР, как это было пред"явлено ранее и руководствуясь ст. ст. 128,129 и 204"б" УПК РСФСР,-

ПОСТАНОВИЛ:

1.По изменение ранее пред"явленного КАНОВЕРСКИТЕ Анастасии дочери Адольфаса обвинения, привлечь ее в качестве обвиняемой по ст. ст. 58-1"а", 58-8 и 58-11 УК РСФСР о чем об"явить ей под расписку в настоящем постановлении.

2.Обвинение КАНОВЕРСКИТЕ по ст. 16-58-7 УК РСФСР прекратить, как не соответствующее характеру совершенного преступления, по ст. 58-10ч.2 УК РСФСР - прекратить за недостаточностью улик.

A. Kanoverskytės asmens dokumentų faksimilės

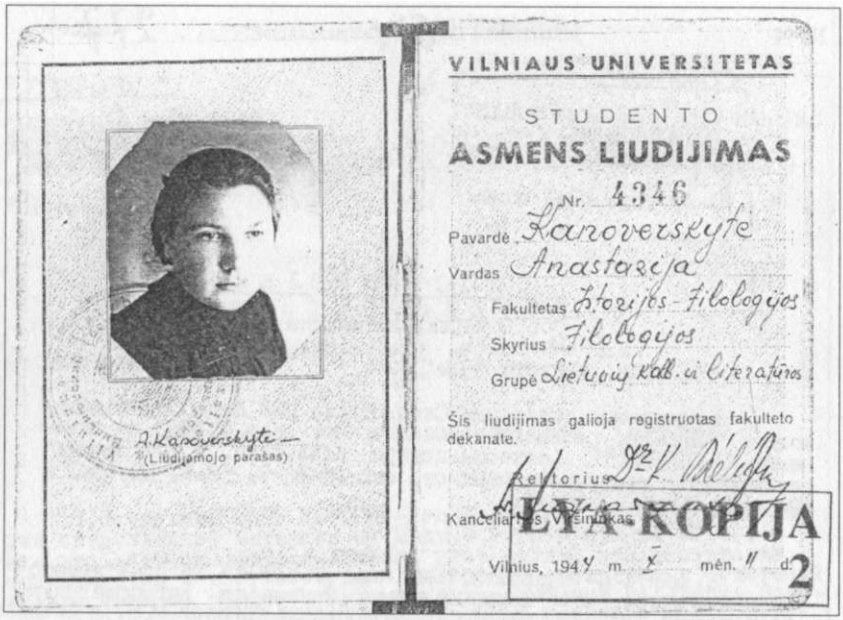

VILNIAUS UNIVERSITETAS

STUDENTO

ASMENS LIUDIJIMAS

Nr. 4346

Pavardė Kanoverskytė

Vardas Anastazija

Fakultetas Istorijos-Filologijos

Skyrius Filologijos

Grupė Lietuvių kalb. ir literatūros

Šis liudijimas galioja registruotas fakulteto dekanate.

Rektorius Dr. K. Ėkšlys

Kancliarius Vrešinskas

Vilnius, 1947 m. X mėn. 11 d.

A. Kanoverskytė —
(Liudijamojo parašas)

KOPIJA

ПАСПОРТ

Действителен до 13 февраля 1950 г.

1. Имя, отчество, фамилия Кановерските Анастасия Адольфовас

2. Время и место рождения 5.I.1925 г. д. Жвирждтонис Пакрчюю

3. Национальность литовка

4. Подпись владельца паспорта A. Kanoverskytė —

5. Социальное положение учащиеся

6. Отношение к военной службе не в/обяз.

7. Кем выдан паспорт I отд. милиции Вильнюс. ЛССР

8. На основании каких документов выдан паспорт метр. рождения выд. 1944 г.

III-ТЭ № 670182

III-ТЭ № 670182

Stasės Niūniavaitės bylos dokumentų faksimilės

Orderis areštui Nr. 183

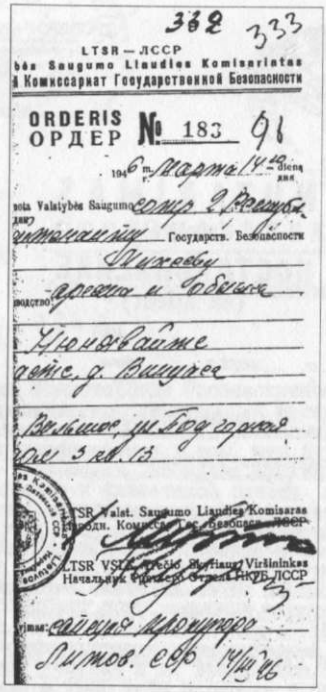

LTSR — ЛССР
Valstybės Saugumo Liaudies Komisariatas
Народный Комиссариат Государственной Безопасности

ORDERIS
ОРДЕР № 183

1946 г. марта 14 дня

ПАСПОРТ

II-ТЭ № 665148

LYA-KOPIJA

II-ТЭ № 665148 2

Nutarimas pateikti kaltinimą

МО-3

" УТВЕРЖДАЮ "

НАЧ.СЛЕД.ОТДЕЛА НКГБ ЛИТ.ССР
ПОДПОЛКОВНИК
(РОЗАУСКАС)

" 27 " Марта 1946 года.

115

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

(О пред"явлении обвинения)

1946 года, Марта " 27 " дня. гор. Вильнюс.

Я, Сотрудник Министерства Госбезопасности СССР, подполковник ЧЕЛЯСКОВ, рассмотрев следственный материал по делу № 7050 и приняв во внимание, что НИНЯВАЙТЕ Станислава (Стася) дочь Винцаса достаточно изобличается в том, что будучи антисоветски настроена, в 1941-1944 годах, во время оккупации Литвы немцами писала и опубликовывала в фашистской печати антисоветские стихотворения, выступала с различными клеветническими измышлениями на политику Советской власти и коммунистической партии на организованных немцами антисоветских сборищах и с ноября 1943 года, до июня 1944 года работала корреспондентом журнала "Лиетувю Архивас" опубликовывавшего клеветнические измышления о положении Литвы и Литовского народа при Советской власти в 1940-1941 годах, после освобождения Литвы от немецких оккупантов поддерживала близкую связь с участниками националистической организации атейтининков и принимала участие в их враждебной, советской власти деятельности. В январе 1946 года вступила в преступный сговор с террористом ШИЛКС и по его заданию предупредила ДРЕВИНИС о имеющихся на него в НКГБ материалах и пыталась предупредить БОРИСЕВИЧУСА о готовящемся органами НКГБ его аресте.

ПОСТАНОВИЛ:

Руководствуясь ст. ст. 128 и 129 УПК РСФСР, привлечь НИНЯВАЙТЕ Станиславу (Стася) дочь Винцаса в качестве обвиняемого по ст. 58-1"а", и 16-58-7 и 58-11 УК РСФСР, о чем об"явить обвиняемому под расписку в настоящем постановлении.

Копию постановления, в порядке ст. 146 УПК РСФСР, направить Прокурору.

СОТРУДНИК МИНИСТЕРСТВА ГОСУДАРСТВЕННОЙ
БЕЗОПАСНОСТИ СССР - ПОДПОЛКОВНИК
(ЧЕЛЯСКОВ)

Настоящее постановление мне об"явлено: " 27 " марта 1946 года
подпись обвиняемой

„TVIRTINU"
„УТВЕРЖДАЮ"
194 6 m. марта 9
НАРКОМ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ ЛССР
ГЕНЕРАЛ-МАЙОР
Aš, Lietuvos TSR VRLK DVMV viršininkas, tvirtinančio areštą 3
Подпись нач. органа УРКМ НКВД утверждающего арест

ARESTĄ SANKCIONUOJU
АРЕСТ САНКЦИОНИРУЮ
ПРОКУРОР ЛССР ГВАРДИИ ПОДПОЛКОВНИК
Prokuroro pagalbininkas gvardijos pulkininkas
ГРИМОВИЧ
194 6 m. марта 14 dieną
г. дня

NUTARIMAS
(areštui)
ПОСТАНОВЛЕНИЕ
(на арест)

г. Вильнюс, 1946 m. марта dieną.
г. дня

Aš, Liet. TSR VRLK DVMV ст. оперуполн. 2-го отд-я 2 отдела НКВД ЛССР
Я, УРКМ НКВД Лит. ССР (pareigos — должность)

по республике лейтенант МИХЕЕВ
(skyrius ir organas — отдел и орган)

(vardas ir pavardė — звание и фамилия)

žiūrėjęs gautą medžiagą apie nusikalstamą veiklą НОВИВАЙТЕ Стасе
рассмотрев поступившие материалы о преступной деятельности

хочь Винцаса, 1923г. рожд., уроженец х. Мольдело, Паулянского уезда,
(pavardė, vardas, tėvo vardas ir kt. — Фамилия, имя, отчество и друг.)

из крестьян, литовка, гр-ка СССР, беспартийная, имеет незаконч. высшее образов.

(nustatymo duomenys — установочные данные)

студентка Вильнюсского университета, проживает гор. Вильнюс, Подгорная

улица, дом № 3, кв. 13.

RADAU:
НАШЕЛ:

НОВИВАЙТЕ будучи антисоветски настроена, оставшись на оккупированной немцами восточными территории, активно выступала в Литовско-фашистской

(bet kuris forma plačiai išdėstyti — в произвольном изложении дается развернутая,
arešto būtinumo motyvus — мотивировка необходимости ареста,

прессе с резкими антисоветскими стихотворениями клеветнического характера, по адресу коммунистической партии и Советской власти.

duotų parodymų — приводятся выдержки из показаний,
aktų revizijų ištraukas — выдержки из актов обследования ревизии

Работая в редакции фашистского журнала «Lietuvos archyvas» /Литовский архив/ активно занималась сбором антисоветских материалов для

(ir kt. — и т. д.)

вышеуказанного журнала.

В 1944 году НОВИВАЙТЕ возвратившись в город Вильнюс вступила в антисоветскую террористическую группу студентов, созданную при Вильнюсском университете из числа бывших Атейтининков антисоветски настроенным студентом ДРЕВИНИС Паулюс вошла в комитета данной анти-

Romualdo Jablonskio bylos dokumentų faksimilės

Nutarimas areštui

TVIRTINU
УТВЕРЖДАЮ
Начальник ... ЛССР
(БЕЛЯЦЬ)

ARESTĄ SANKCIONUOJU
АРЕСТ САНКЦИОНИРУЮ
Vyriausiojo Prokuroro Biuro VRLK NKVD
Литовской ССР
Prokuroro Biuro — помощник прокурора
1945 m. kovo 23 diena
г. марта дня

NUTARIMAS
(areštui)
ПОСТАНОВЛЕНИЕ
(на арест)

44

г. Вильнюс, 194 5 m. марта "23" dieną
г. дня

Aš, Liet. TSR VRLK DVMV ..... сотрудник НКГБ СССР
Я, УРКМ НКВД Лит. ССР (pareigos — должность)
подполковник ЧЕЛЯСОВ
(skyrius ir organas — отдел и орган)

(vardas ir pavardė — звание и фамилия)

Išnagrinėjęs gautą medžiagą apie nusikalstamą veiklą ЯНЛОСКИС РОМУАЛЬДАС сына Антанаса,
осмотрев поступившие материалы о преступной деятельности
22 года рождения, уроженца деревни Гаргяны, Коверской волости, Укмергского
(pavardė, vardas, tėvo vardas ir kt. — фамилия, имя, отчество и друг.)
уезда, литовца, гр. СССР, беспартийного, члена ВЛКСМ с декабря 1945 года, из
(nustatytos duomenys — установочные данные)
крестьян, в декабре 1944 года задержался органами НКГБ за подделку доку-
ментов. Работал оперуполномоченным Кедайнялского Уездного отдела НКГБ, имел
звание младшего лейтенанта.

RADAU:
НАШЕЛ:

ЯНЛОСКИС будучи враждебно настроен к Советской власти, в июне
(bet kurio forma plačiai išdėstyti — в произвольном изложении дается развернутая,
1944 года добровольно поступил в офицерскую школу генерала ПЛЕХАВИЧУСА.
arešto būtinumo motyvus — мотивировка необходимости ареста,
Июля до декабря 1944 года скрывался от мобилизации в Красную Армию
duotų parodymų — приводится выдержки из показаний,
одновременно являлся участником вооруженной антисоветской банды действо-
aktų revizijų išrašukas — выдержки из актов обследования ревизии
вавшей в Коверской волости, Укмергского уезда.
ir kt. — и т. д.)
В сентябре-декабре 1945 года, учась на курсах НКГБ поддерживал
преступную связь с террористом ЛЕЛЮС (арестован) и вступил с ним в сговор
проведении в органах НКГБ подрывной деятельности.

ПОСТАНОВИЛ:

ЯЕЛОНКИС Ромуальдас сына Антанаса, проживающего гор. Кедайняй, ул. Трушпои 7, подвергнуть аресту и обыску.

СОТРУДНИК МГБ ЛССР
Подполковник – (ЧЕЛЯБО

"СОГЛАСЕН": НАЧ.СЛЕД.ОТДЕЛА МГБ ЛССР
Подполковник – (РИСАУС

НО-4

322

" УТВЕРЖДАЮ "

ЗАМ НАЧ СЛЕД. ОТДЕЛА МГБ ЛССР
ПОДПОЛКОВНИК
(АБРАМОВИЧ)

" 19 " Августа 1946 года

LIETUVOS YPATINGASIS ARCHYVAS
F. 21 Ap. 2 B. 41127/5 L. 91
Tikra
Skyriaus vedėjas

П О С Т А Н О В Л Е Н И Е

(О переквалификации обвинения)

1946 года, августа "19" дня. гор. Вильнюс.

Я, Начальник отделения След. Отдела МГБ Лит. ССР, подполковник ЧЕЛНОКОВ, рассмотрев следственное дело № 7050 по обвинению ЯБЛОНСКИС Гедуальдас сына Антанаса в совершении преступлений, предусмотренных ст. ст. 58-1"б", 16-58-7 и 58-11 УК РСФСР и других,-

Н А Ш Е Л:

6 апреля 1946 года, ЯБЛОНСКИС пред"явлено обвинение в том, что он в апреле - мае 1944 года добровольно вступил в офицерскую школу генерала ПЛЕХАВИЧУСА и с июля до декабря 1944 года был участником вооруженной антисоветской банды действовавшей в Коварской волости Укмергского уезда.

В сентябре - декабре 1945 года, находясь в антисоветской связи с террористом ШЛЮС и вступил с ним в сговор о проведении в органах МГБ подрывной деятельности,-

т.е. в совершении преступлений, предусмотренных ст. ст. 58-1"б", 16-58-7 и 58-11 УК РСФСР.

Установлено, что ЯБЛОНСКИС участвовал в вооруженной банде и служил в офицерской школе генерала ПЛЕХАВИЧУСА еще не будучи военнослужащим, а каких либо достаточных данных устанавливающих проведение ЯБЛОНСКИС подрывной деятельности в органах МГБ следствием не добыто. Учитывая ранее это пред"явленное ЯБЛОНСКИС обвинение по ст. 58-1"б" УК РСФСР подлежит переквалификации на ст. 58-1"а" УК РСФСР, а ранее пред"явленное обвинение по ст. 116-58-7 УК РСФСР подлежит прекращению за недостаточностью собранных улик.

Руководствуясь ст. ст. 128,129 и 204"б" УПК РСФСР,-

П О С Т А Н О В И Л:

1. Во изменение ранее пред"явленного ЯБЛОНСКИС Гедуальдас сына Антанаса обвинения привлечь его в качестве обвиняемого по ст. ст. 58-1"а" и 58-11 УК РСФСР, о чем об"явить ему под расписку в настоящем постановлении.

2. Обвинение ЯБЛОНСКИС по ст. 16-58-7 УК РСФСР прекратить за недостаточностью собранных улик.

LIETUVOS YPATINGASIS ARCHYVAS
F. K-1 No. 59726 B 41227/L. 92
Tikra
Skyriaus versija

328

92

5. Ранее избранную меру пресечения – содержание под стражей оставить без изменения.

4. Копию настоящего постановления направить Прокурору для сведения.

НАЧАЛЬНИК 2 ОТД. СЛЕДОТД. МГБ СССР
ПОДПОЛКОВНИК
(ЧЕЛЫШКОВ)

Настоящее постановление мне об"явлено "12" августа 1946 года.

подпись обвиняемого

Nužudyto KGB vyr. ltn. Juozo Petkevičiaus paso faksimilė

ПАСПОРТ
4 Октобр 1946 г. 209
1. Имя, отчество, фамилия: Петкевичус Юозас
2. Время и место рождения: 15/II 1915 г. д. Жувинту Литуский уезд Литов. ССР
3. Национальность: Литовец
I-ВД № 658869
3. Социальное положение: Служащий
6. Отношение к военной службе: В/обязанный
7. Последнее место жительства: г. Вологда
8. На основании какого документа выдан паспорт: стр. 23162 18/VII 1941 г. спр. Ф. № 1.
Начальник Р.К.М. милиции: Сержант милиции Кириков
Подпись выдавшего паспорт: Леонова
Дата выдачи: 4 Октобр 1941 г.
I-ВД № 658869
LYA-KOPIJA
2

Pabaigai

Kai kas mano, kad A. Šilius ir jo bendražygiai nenusipelnė tos pagarbos, kuri jiems reiškiama šioje knygoje. Pernelyg nesikarščiuokime ir iš anksto nesmerkime tų, kurie savo pritarimu ar veiksmais prisidėjo prie šios tragedijos ir jos baigties. Suprantama, kad Šilius veikė individualiai. Jo veiksmų tikslas - matyti Lietuvą laisvą. Siekdamas šio tikslo, jis nesiskaitė su priemonėmis, ne visada pamatuotomis. Be abejo, A. Šilius galėjo pasirinkti kitus veiklos būdus: ne pasiimti bylas, o pasidaryti jų kopijas ar išrašus, iš slaptų KGB bylų nusirašyti informaciją apie asmenis, kurie perduoda žinias KGB tarnyboms apie patriotų antitarybinę veiklą. Pasinaudojęs slapta KGB medžiaga apie asmenis, kuriuos rengiamasi suimti, A. Šilius stengdavosi pranešti jiems apie gresiantį pavojų. Tai jis pranešdavo asmeniškai arba per tarpininkus (Niūniavaitę, Kanoverskytę ir kt.). Šilius manė, kad pašalinęs KGB kulto skyriaus vadovą ir sunaikinęs kaltinamųjų bylas ilgesniam laikui sugriaus pranešėjų tinklo darbo schemą. Kilus pavojui įkliūti, jis tikėjosi spėsiąs pasitraukti į pogrindį. Tai liudija P. Brazausko apklausos protokolai.

Sunaikinus vadovą, turėjo dingti visi pranešėjų ir suimtųjų asmenų sąrašai. Antanas Šilius buvo priverstas skubėti: jis sužinojo, kad į Kauną atvažiuoja komisija, kuri rengėsi apkaltinti vienuolį silezietį kunigą J. Gustą. Profesorius J. Gustas buvo baigęs studijas Italijoje, per profesūros mainus išvykęs į Londoną, ten apgynęs disertaciją „Sanskrito kalbos palyginimas su lietuvių kalba" ir įgijęs daktaro laipsnį. Kaip premiją jam skyrė negrąžinamą stipendiją aplankyti bet kurį Anglijos imperijos kraštą. J. Gustas pasirinko Indiją. Grįžęs į Lietuvą tarybinės valdžios metais, matyt, labai neįtiko valdžiai. Buvo užvesta byla, ir rengiamasi jį suimti.

1946 m. kovo 6 d. turėjo atvykti komisija iš Maskvos. A. Šilius baiminosi, kad J. Petkevičius gali pastebėti, jog trūksta pranešėjų ir rengiamų suimti asmenų bylų. P. Brazauskas patarė A. Šiliui su J. Petkevičiumi susidoroti iki kovo 6 d. Tačiau J. Gustas vėliau vis tiek buvo suimtas, nuteistas ir ištremtas į Krasnojarską. Autorius sutiko J. Gustą Mordovijos lageriuose. Kun. J. Gustas sakė, kad saugumas mėgino jį užverbuoti ir išsiųsti į Romą. Kai jis atsisakė, buvo areštuotas ir nuteistas. Vėliau autorius vėl sutiko J. Gustą tremtyje - Krasnojarske, kur šis dirbo darbininku, o vėliau organizavo Katalikų maldos namus.

Kai kas A. Šiliaus veiksmus menkina dėl to, kad jis neva neturėjo ryšio su pogrindininkais, o veikė savarankiškai. A. Šilius savo parodymuose pareiškė, kad susitikinėdavo su pogrindininku Z. Žilevičiumi, kuris buvo nuteistas ir išvežtas į Šiaurės Sibiro lagerius. A. Šiliaus byloje, kol KGB surado ištremtą Z. Žilevičių, kol atgabeno jį į Vilnių, byla buvo baigta - jis ir P. Brazauskas buvo sušaudyti. Nebuvo prasmės atgaivinti A. Šiliaus ir Z. Žilevičiaus bylą, Z. Žilevičius buvo grąžintas į Sibirą.

Dar verta priminti vieną epizodą iš A. Šiliaus tėvo bylos. Tardant A. Šiliaus tėvą Antaną į tardymo kambarį buvo atvestas jo sūnus. Tardytojas liepė: „Prakeikite savo sūnų kaip antitarybinį veikėją!" Tėvas kategoriškai atsisakė. Neturėdami įrodymų prieš Šiliaus tėvą žinodami, kad jis vis tiek bus ištremtas, jį paleido.

Iš to, kas pasakyta, peršasi išvada, kad norėdama palenkti dirbti jų naudai KGB naudojo visas priemones: šantažą provokaciją klastą apgaulę, smurtą asmeninių laiškų tikrinimą. Į savo „globą" mėgino traukti ne tik vyrus, bet ir moteris, darbininkus, mokytojus, karininkus, mokslininkus, kunigus, vienuolius. Manyčiau, kad didžiausia bėda tų, kurie pakliuvo į KGB pinkles, yra ne tai, kad pakliuvo, bet kiek jie savo „veikla" yra padarę skriaudos kaimynams, artimiesiems, tautai. Čia parodyti pavyzdžiai, kaip ir kokiomis priemonėmis priešinosi patekusieji į KGB pinkles, kiek sugebėjo laviruoti tarp gyvenimo ir mirties, nieko neišdavę, kiek jų paskutinę akimirką spjovė KGB į veidą ir dingo miškuose, kad atviroje kovoje tęstų kovą keršytų už savo artimųjų netektį.

Mes žinome pavyzdžių, kai agentai apie kaimynui gresiantį pavojų, perspėdavo rizikuodami savo ir artimųjų gyvybe. A. Šilius buvo vienas iš jų.

KGB tarnybose dirbo svetimi mums žmonės, kurie stengėsi rodyti savo „uolumą" darbe kaip buvo pratę Sovietų Sąjungoje, labai dažnai „perlenkdami" savo įgaliojimus.

KGB struktūrose veikė skyrius kovai su žmogaus dvasiniais įsitikinimais - pirmiausia kovai su bet kuria religija. Kovos smaigalys buvo nukreiptas į katalikų bažnyčią jos vadovus, pareigūnus, patarnautojus. Siekdama savo tikslo, KGB ypač daug dėmesio kreipė į dvasiškius, katalikiškas organizacijas, jų dvasios vadovus, vyskupus, kunigus. Bolševikų valdymo laikotarpiu buvo suimta, nuteista, ištremta į Sibiro lagerius ar sušaudyta tūkstančiai katalikų, visuomenes atstovų. Man pačiam teko sutikti ir susipažinti 36-ojoje kameroje ir lageriuose nemažai katalikų dvasiškių: tai kunigai Kiškis, Semaška, Valadka, Puzonas, Mažeika, Jonas ir Bronius Paukščiai, Olšauskas, Tašas, Gustas... Ir vis tik atsirado jaunuolių -

A. Šilius, P. Brazauskas. R. Jablonskis, A. Kanoverskyte, S. Niūniavaitę - ir daug kitų, kurie nepasidavė bolševikinei ideologijai, nepritapo prie jos net KGB karo mokykloje, nors ir nedrąsiai, bet pareiškė nepasitenkinimą sovietų primesta valdžia ir jų santvarka.

Atsiras ir smerkiančių A. Šilių, kuris savo akimis matęs kai kurias slaptas KGB žinias ir įvertinęs struktūros jėgą, žinodamas, kas laukia už „Tėvynės" išdavimą, kai lietuvių tautai gresia žūtis, nutautėjimas, nepakluso bolševikų siekiams ir į atvirą kovą įtraukė kitus. A. Šilius manė, kad slaptų agentų sąrašų ir žinių apie gresiantį suėmimą paskelbimas kuriam laikui atitolins daugelio tėvynainių kančių kelią arba leis išvengti tų nelaimių.

Buvo ir tokių, kurie kaltino A. Šilių išdavus 24 žmones (žr. p.132-134). Remiantis Lietuvos ypatingojo archyvo duomenimis, šiuo metu žinoma, kad tik tik trys žmonės iš šio sąrašo buvo teisti - Z. Tomkevičius-Tomkus (KGB ieškomas dar iki Šiliaus bylos), J. Valaitis ir J. Tekorius; P. ir V. Grigoravičiai buvo pasitraukę į Vokietiją. Taigi įtarimai nepagrįsti.

Vieno nesupratau (A. Šilius 36-ojoje kameroje šiais klausimais kalbėjo mažai), kodėl jis pasiekęs savo užsibrėžto tikslo, tučtuojau nepasišalino, o laukė, delsė lyg tikėdamasis stebuklo - gal „nesužinos".

Tragiškas buvo A. Šiliaus šeimos likimas. Visa A. Šiliaus šeima - tėvai, nepilnamečiai broliai ir seserys vidurziemį buvo ištremti į Sibirą. Jų skausmas - tautos skausmas. Laimė, šeima „atšilus" politikai grįžo į Lietuvą.

Liūdnas jo draugo P. Brazausko likimas, kuris apie J. Petkevičiaus nužudymo faktą tik žinojo, t.y. perdavė buto raktus šeimininkei. Tai nulėmė jo gyvenimą, jam neleido įrodyti, kad prie tragedijos neprisidėjo.

A. Kanoverskyte, netikėtai įtraukta į šią dramą, buvo nuteista myriop, tik Maskva „pasigailėjo" ir „sušvelnino" bausmę iki 20-ies metų katorgos... Stalinui mirus, grįžo į Lietuvą. S. Niūniavaitę lengviausiai „atsipirko".

Dabar atsirado daug smerkiančių tuos, kurie anuo laiku dėl vienokių ar kitokių priežasčių buvo KGB užverbuoti ar palūžo tardomi ir kankinami. Visais laikais geriausia buvo į viską žiūrėti iš šalies - nesikišti. Smerkti ar teisinti galėtų tik tie, kurie patys perėjo KGB „mėsmalę". O garsiausiai šiais laikais rėkia tie, kurie nė iš tolo ten nebuvo.

V.Ašmenskas,

1996 06 25

TURINYS

Įvadas 3
Lietuva praranda nepriklausomybę 5
1941 m. birželio 22-28 d, sukilimas 8
Vokiečių okupacija 9
Vokiečių invazijos saulėlydis 10
Antroji sovietų okupacija 11
KGB veiklos metodai 13
Voratinklių pinklėse 16
KGB jaunesnysis leitenantas Antanas Šilius 17
Antano Šiliaus jaunystė 17
A. Šilius KGB karo mokykloje 21
A. Šilius KGB tarnyboje 26
Kovo 5-osios tragedija 34
A. Šiliaus areštas, kratos 36
A. Šiliui pateikti kaltinimai 41
A. Šilius gyvas patenka į pragarą 41
Pirmoji oficialaus tardymo naktis 43
A. Šiliaus tardymo apklausos protokolas 45
A. Šiliaus apklausa tęsiasi 60
A. Šilius prisipažįsta 66
A. Šiliaus tardymo baigtis 70
KGB 36-oji kamera 71
Petras Brazauskas 74
P. Brazausko biografija 74
P. Brazauskas tampa čekistu 78
P. Brazausko areštas 81
P. Brazausko tardymai ir kratos 85
P. Brazauskui pateikiamas kaltinimas 87
Tardymai tęsiasi 89
Tardymo užbaigimas 91
Anastazija Kanoverskytė 91
Anastazijos jaunystė 91
KGB šantažuoja A. Kanoverskytę 92
A. Kanoverskytė j. ltn. A. Šiliaus globoje 95

A. Kanoverskytės areštas, kratos 97
A. Kanoverskytės apklausa 97
A. Kanoverskytei pateikti kaltinimai 100
A. Kanoverskytės bylos perkvalifikavimas 104
Romualdas Jablonskis 105
R. Jablonskio biografija 105
Romualdas Jablonskis KGB tarnyboje 107
R. Jablonskio areštas, kratos 108
Apklausos 110
Kaltinimai 114
Bylos perkvalifikavimas 115
A. Šiliaus ir R. Jablonskio akistata 116
A. Jablonskienės apklausa 117
Stanislova Niūniavaitė 118
Jaunoji poetė 118
S. Niūniavaitės areštas, kratos 120
Apklausos 122
Kaltinimai S. Niūniavaitei 125
S. Niūniavaitės apklausa tęsiasi 129

Medžiagos išskyrimas 132
Tomkus-Tomkevičius 134
Paulius Drevinis 135
Kun. Bernardas Baliukas 137
Zenonas Žilevičius 141
Juozas Petkevičius 145
LSSR VRM kariuomenės tribunolo parengiamojo posėdžio protokolas 147
Bronislava ir Jadvyga Šablinskos 147
Kaltinimo išvados 151
Vilniaus įgulos karo tribunolas 157
Karo tribunolo procesas 158
Karo tribunolo nutartis 167
SSRS Aukščiausiojo teismo karinės kolegijos posėdžio nutartis 17°
Pavedimas įvykdyti mirties bausmę 171

A. Šiliaus šeimos likimas 171
S. Niūniavaitės byla nutraukiama 174
A. Kanoverskytės laiškas autoriui 176
Atsiliepimai apie nuteistuosius laikraščių straipsniuose 178
Stasė Niūniavaitę „Kas tu toks, Šiliau?" 178
Mindaugas Bloznelis „Anapus barikadų" 184
Prof. Ona Voverienė „Kas gali pavergt kalnuos erelį? Jo laisvėje plasnojančius sparnus suglaust?.." 187
Prof. O. Voverienė „Mirtininke" 199
Aldona Černiauskienė „Ant tėvynės aukuro" 200

Antano šiliaus bylos dokumentų faksimilės 206
Petro Brazausko bylos dokumentų faksimilės 214
Anastazijos Kanoverskytės bylos dokumentų faksimilės 216
Stasės Niūniavaitės bylos dokumentų faksimilės 219
Romualdo Jablonskio bylos dokumentų faksimilės 222
Nužudyto KGB vyr. ltn. Juozo Petkevičiaus paso faksimilė 225

Pabaigai 226

Ašmenskas, Viktoras
Aš-15 KGB SPĄSTUOSE. - Vilnius, 2006. - 232 p.

ISBN 9955-665-82-3

Tai buvusio politinio kalinio prisiminimai apie kartu kalėjusius jaunuolius. Pateikta daug Lietuvos ypatingojo archyvo medžiagos iš baudžiamosios bylos, kuri buvo iškelta Antanui Šiliui, Petrui Brazauskui, Anastazijai Kanoverskytei, Raimundui Jablonskiui, Stasei Niūniavaitei. Parodyta, kaip politinė byla buvo paversta kriminaline baudžiamąja.

UDK 327.8(474.5)

Viktoras Ašmenskas

KGB SPĄSTUOSE

Tiražas 100 egz.